

**СТРАТЕГИЈА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА
ГРАДА КРАГУЈЕВЦА
2012-2017**

Крагујевац,
децембар 2011. године

Садржај

Увод.....	8
Институционални оквир и Стратегија одрживог развоја.....	10
Методологија израде Стратегије одрживог развоја.....	12
Фазе процеса стратешког планирања.....	14
Социо-економска анализа града Крагујевца.....	15
СЕА.....	16
1. Основни географски и историјски подаци.....	16
1.1. Географски и топографски подаци.....	16
1.1.1. Релеф.....	18
1.1.2. Планине.....	18
1.1.3. Воде.....	19
1.1.4. Вештачка језера.....	19
1.1.5. Клима.....	20
1.1.6. Геостратешки положај.....	21
1.2. Природне карактеристике.....	22
1.2.1. Геолошке карактеристике.....	22
1.2.2. Шуме.....	23
1.2.3. Руде.....	23
1.3. Животна средина.....	24
1.3.1. Стање ваздуха.....	24
1.3.2. Стање вода.....	26
1.3.3. Снабдевање водом за пиће.....	27
1.3.4. Стање земљишта.....	27
1.3.5. Управљање отпадом.....	28
1.3.6. Активне мере Градске управе у погледу заштите животне средине.....	30
2. Демографија.....	32
2.1. Структура становника.....	33
2.1.2. Структура становништва према полу.....	33
2.1.3. Старосна структура становништва.....	33
2.1.4. Однос урбаног и руралног становништва.....	34
2.1.5. Становништво по насељима.....	34
2.1.6. Основни контигенти становништва.....	35
2.1.7. Становништво према активности, по попису 2002.....	36
2.1.8. Структура активног становништва.....	36
2.2. Домаћинства.....	38

2.3. Витални догађаји	39
2.4. Миграциона обележја	40
2.4.1. Досељеници	40
2.4.2. Миграциони салдо.....	41
2.5. Етничка припадност становништва.....	41
2.6. Религија.....	42
3. Локална самоуправа (администрација)	43
3.1. Одељење за локални економски развој	46
3.2. Техничка опремљеност	46
3.3. Услужни центар и Центар за издавање дозвола.....	47
3.4. Јавна предузећа, јавна комунална предузећа, установе.....	47
4. Људски ресурси и тржиште рада	49
4.1. Запосленост.....	49
4.1.1. Запосленост – Структура	49
4.1.2. Запосленост по секторима привредне делатности	52
4.2. Незапосленост.....	53
5. Економија.....	56
5.1. Економски показатељи	56
5.1.1. Економски агрегат.....	56
5.1.2. Економска размена са иностранством.....	58
5.2. Предузећа	63
5.3. Приватизација.....	68
5.4. Удружења предузетника у Крагујевцу	70
5.5. Стране директне инвестиције у граду	70
5.5.1. Преглед стимулативних мера које је град одредио инвеститорима	72
6. Пољопривреда	75
6.1. Пољопривредна површина	75
6.2. Пољопривредна газдинства.....	76
6.3. Пољопривредна производња.....	77
6.3.1. Ратарство - Производња пшенице и кукуруза	77
6.3.2. Повртарство - Производња пасуља и кромпира.....	78
6.3.3. Воћарство – Производња јабука и шљива.....	79
6.3.4. Сточарство – Преглед сточног фонда.....	79
6.3.5. Прерађивачки капацитети	82
6.3.5. Услуге за пољопривреднике.....	82
7. Инфраструктура.....	85
7.1. Саобраћајно - географски положај	85
7.2. Путна мрежа.....	86

7.3.1. Путна и железничка мрежа.....	86
7.3.2. Јавни превоз	88
7.3.3. Железничка путна мрежа.....	89
7.3. Водоснабдевање	90
7.4. Канализација	92
7.5. Отпадне воде.....	92
7.6. Регулација водотокова	93
7.7. Управљање отпадом.....	96
7.8. Комунални отпад.....	97
7.9. Рециклажа	99
7.10. Електрификација, гасификација и грејање	100
7.10.1. Електрична мрежа	100
7.10.2. Термоенергетска инфраструктура	103
7.10.3. Гасификација	104
7.10.4. Топловод	104
7.12. Телекомуникације	105
7.12.1. Фиксна телефонија.....	105
7.12.2. Мобилна телефонија	105
7.12.3. Кабловски дистрибутивни систем	106
7.12.4. ПТТ саобраћај.....	106
7.13. Просторно планирање.....	107
7.13.1. Усвојени плански документи на територији града:	107
8. Туризам	110
8.1. Преглед свих видова туризма заступљених на територији града.....	110
8.2. Туристичке манифестације.....	111
8.3. Значајни туристички локалитети	114
8.4. Манастири.....	118
8.5. Смештајни капацитети.....	122
8.6. Туристичка инфраструктура	124
9. Култура.....	126
9.1. Преглед институција које се баве културном делатношћу	127
9.2. Преглед споменика културе	128
9.3. Преглед културних манифестација.....	133
10. Спорт	135
10.1. Спортске организације.....	136
10.2. Спортски савези и удружења	139
10.3. Спортско-рекреативни објекти	139
10.4. Спортско рекреативне манифестације	140

11. Здравствена и социјална заштита	142
11.1. Здравствена заштита	142
11.1.1. Кључни актери.....	142
11.1.2. Проблеми здравствене заштите.....	148
11.2. Социјална заштита	151
11.2.1. Кључни актери.....	152
11.2.2. Институције социјалне заштите.....	152
11.3. Социјална заштита у граду	155
12. образовање	156
12.1. Предшколско образовање.....	156
12.2. Основно образовање	159
12.3. Средње образовање	163
12.4. Више и високо образовање.....	165
12.5. Специјалне школе и школе за одрасле	170
12.6. Неформално образовање.....	170
13. Информисање	172
13.1. Информисање у Крагујевцу.....	172
13.2. Преглед електронских и штампаних медија.....	172
SWOT АНАЛИЗА ГРАДА КРАГУЈЕВЦА	174
Секторске SWOT анализе.....	174
ВИЗИЈАГРАДА КРАГУЈЕВЦА.....	183
РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТИ ГРАДА КРАГУЈЕВЦА.....	185
СТРАТЕШКИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ ГРАДА КРАГУЈЕВЦА.....	187
ПРОЈЕКТИ И ПРОГРАМИ	198
Инфраструктура.....	200
1. Израда планске, просторне и урбанистичке, документације и развој система за праћење података.....	200
2. Изградња и реконструкција објеката и инсталација	201
3. Унапређење динамичког и стационарног саобраћаја	203
4. Повећање енергетске ефикасности реконструкцијом и едукацијом	204
5. Мониторинг потрошње енергенета уз осавремењавање система и увођење обновљивих извора енергије	206
Економија.....	207
1. Програм унапређења конкурентности и иновативности привреде	207
2. Програм подршке развоју предузетништва	209
3. Програм развоја инвестиционог амбијента	211
4. Програм подршке развоју ауто индустрије.....	213
Животна средина	215
1. Модернизација система заштите животне средине.....	215

2. Унапређење система управљања отпадом	216
3. Унапређење еколошког образовања	217
Рурал.....	219
1. Програм едукације и информисања пољопривредних произвођача из различитих области руралне економије.....	219
2. Програм развоја руралне економије кроз повећање и модернизацију производних капацитета у примарном и прерађивачком сектору.....	221
3. Програм подршке изградње и јачања институционалних система И капацитета за подршку руралном развоју	222
3. Програм подршке руралном развоју кроз изградњу и модернизацију инфраструктурних и продајних капацитета.....	223
Здравство и социјална заштита	225
1. Програм проширења техничких капацитета пружалаца услуга у систему социјалне и здравствене заштите.....	225
2. Програм унапређења људских капацитета пружалаца услуга у систему социјалне и здравствене заштите.....	226
3. Програм подизања квалитета положаја корисника услуга у систему социјалне заштите ...	227
4. Програм подизања квалитета положаја корисника услуга у систему здравствене заштите	228
Образовање и култура.....	229
1. Програм стварања туристичког производа и унапређења туристичке инфраструктуре града	229
2. Реконструкција, адаптација и изградња инфраструктурних објеката из области културе ..	229
3. Техничко опремање институција из области образовања и културе.....	231
4. Унапређење културно-образовних програма и садржаја	232
Туризам и спорт.....	234
1. Програм стварања туристичког производа и унапређења туристичке инфраструктуре града	234
2. Програм унапређења људских ресурса из области туризма и промоције културно-историјских вредности града.....	235
3. Програм унапређења спорта на територији градаПроекта.....	236
ПРЕПОРУКЕ ЗА РЕЛИЗАЦИЈУ СТРАТЕГИЈЕ	238

Увод

Не постоји јединствена и општеприхваћена дефиниција појма одрживог развоја. Постоји, међутим, сагласност о потреби увођења овог концепта, као и свест о разлозима његовог настанка. По једној дефиницији одрживи развој је „развој којим се иде у сусрет потребама садашњости, тако да се не угрожава могућност будућих генерација да задовоље своје сопствене потребе”.¹

Широко прихваћено мишљење проистекло је из одговора на питање: Шта је одрживо за једну заједницу? Пре свега, то је све што је друштвено прихватљиво, односно, што доприноси друштвеној интеграцији заједнице, затим оно што омогућава трајан економски раст – развој. Укључује и све што осигурава да се садржај и мере економског и друштвеног развоја усклађују са еколошко-просторним капацитетима (праговима) посматране територије у дугорочно пројектованом временском периоду. На крају, подразумева све што је политички прихватљиво, о чему се може договарати и одлучивати у оквиру постојећих политичких околности.

Главни резултат поменутог, широко прихваћеног приступа одрживом развоју, показује да он почива на четири стуба:

- економском
- социјалном
- културном
- животној средини

Одрживи развој је могућ само уколико су сва четири ослонца развоја присутна и подједнако важна. У пракси, то значи да све четири компоненте развоја друштва – економска, социјална, културна и животна средина – које уједно чине и ослонце одрживог развоја, треба да буду од подједнаког значаја и важности у држави и друштву, да су чврсто међусобно повезане и опскрбљене адекватном институционалном основом.

Стратегија одрживог развоја је општи стратешки план развоја града или општине који даје смернице и подстицаје за будући развој. Она дефинише одрживи развој као циљно оријентисан, дугорочан, свеобухватан и синергетски процес који утиче на све аспекте живота (економски, социјални, еколошки и институционални). Стратегија је оријентисана на стварање одрживог модела који на квалитетан начин задовољава друштвено-економске потребе и интересе грађана, а истовремено елиминише или значајно умањује утицаје који представљају претњу или штету по животну средину и природне ресурсе.

Документ Стратегија одрживог развоја града Крагујевца 2012-2017 израђен је коришћењем партиципативног приступа који подразумева укључивање свих заинтересованих страна у процес стратешког планирања. Укључењем шире заједнице (јавног, приватног и НВО сектора), обезбеђује се побољшање квалитета донесених одлука и, самим тим, повећава се одговорност за имплементацију. Овакав приступ омогућава:

- Ширу базу знања која обезбеђује доношење квалитетнијих одлука
- Подршку за донесене одлуке
- Колективно власништво над проблемима и резултатима
- Формирање будућих партнерстава у имплементацији пројеката

У процес израде стратегије одрживог развоја укључене су све заинтересоване стране:

- Представници градске управе и комуналних предузећа

¹ World Commission on Environment and Development, 1987.

- Јавне институције
- Регионалне институције
- Финансијске институције
- Приватни сектор и инвеститори
- Удружења и невладине организације

Након идентификације заинтересованих страна, извршен је избор особа које су директно учествовале у изради Стратегије. Градска управа је формализовала читав овај процес доношењем правног акта о избору чланова у Градски форум (Радну групу), Партнерски форум за израду стратегије у складу са градским регулативама. Градски форум сачињавали су стручни појединци из Градске управе и осталих сектора.

Број чланова Градског форума, ради оптималног вођења процеса, дефинисан је у складу са критеријумом о броју становника: општине до 12.000 становника максимално бирају 15 - 20 чланова. Одабрани чланови су представници свих кључних области друштвено - економског развоја: економија – предузетништво, инфраструктура, просторно планирање и заштита животне средине, пољопривреда, туризам, образовање, култура, спорт, финансије, социјална и здравствена политика.

За организацију и вођење састанака Градског форума, главна и одговорна особа био је локални координатор, предложен од градске управе. Он је представљао спону у раду између тима за стратешко планирање, Регионалне агенције за економски развој, која је координирала и помагала читав процес, градске управе и чланова Градског форума.

Стратешки документ односи се на период 2012-2017. година, када ће, путем усвојене листе пројеката стимулирати позитивне промене на територији града. Представљаће кровни документ за све остале усвојене секторске стратегије. Имплементацију стратешког документа ће спроводити координационо тело, званично оформљено од стране градске управе. Тело ће деловати на бази усвојеног краткорочног и средњорочног акционог плана за имплементацију стратегије који подразумева формирање одговарајуће организационе структуре окупљене ок сваког од приоритета и дефинисаних развојних програма.

Усвојен је принцип по ком документ треба да буде “жив” и да даје смернице за развој града у наредних пет година. У том временском периоду, помоћу одговарајућих, прецизно дефинисаних индикатора, мериће се напредак на годишњем нивоу, а након пет година, сама стратегија евалуирати и дати основу за израду наредне.

Институционални оквир и Стратегија одрживог развоја

Стратегија одрживог развоја града Крагујевца је суштински важан документ који је увезан и усаглашен са националним/ регионалним стратегијама, али који даје смернице за развој секторских стратегија, као и прецизне индикаторе за детаљније планове.

Стратегија одрживог развоја Републике Србије усвојена је у мају 2008. године, након три године партиципативног процеса. Тим који је радио на изради Националне стратегије био је састављен од три групе које је чинило 70 експерата и десетак невладиних организација. Целокупна стратегија базирана је на четири основна, национална, стратешка документа и 16 секторских стратегија. Четири документа, кључна за формулисање националног стратешког документа била су :

- Национална стратегија Србије за приступање Србије и Црне Горе ЕУ (2005)
- Нацрт Националног плана заштите животне средине
- Национална стратегија привредног развоја Србије (2006 – 2012)
- Стратегија за смањење сиромаштва.

Добијени документ представља кровни документ са којим треба да буду усклађене све локалне стратегије одрживог развоја на територији Републике Србије.

У Националној стратегији идентификовани су следећи приоритети:

- Приоритет 1. Чланство у Европској унији
- Приоритет 2. Развој конкурентне тржишне привреде и уравнотежен економски раст
- Приоритет 3. Развој људских ресурса и повећање запослености
- Приоритет 4. Развој инфраструктуре и равномеран регионални развој
- Приоритет 5. Заштита и унапређење животне средине и рационално коришћење природних ресурса

Визија и циљеви стратегије одрживог развоја града Крагујевца морају, стога, бити у сагласју са приоритетима Стратегије одрживог развоја Републике Србије јер ће се, кроз спроведене активности на локалном нивоу, допринети реализацији дефинисаних приоритета, односно, активности дефинисаних Акционим планом Националне стратегије, који је усвојен 2009. године од стране Владе Републике Србије.

Кључни моменат у процесу израде Стратегије одрживог развоја града Крагујевца је преузимање одговорности за спровођење процеса или тзв. власништво над процесом. С обзиром да је градска управа града Крагујевца „менаџер“ своје територије, и као таква има кључну улогу у омогућавању одрживог развоја, самим тим је и одговорна за израду и имплементацију стратешког документа.

Одрживе заједнице су оне у којима људи желе да живе не само тренутно већ и у будућности

Претходно наведена изјава кореспондира са целокупном локалном стратегијом која би, задовољавајући принципе одрживости, требало да произведе мерљиве напретке у периоду од пет година и да те напретке, на одговарајући начин, оцени и ревидира на годишњем нивоу. Сви елементи развоја морају бити компатибилни са општеприхваћеним начелима развоја, наведеним у Националној стратегији.

Мост који спаја претходно наведена два нивоа стратешког размишљања и деловања (национални и локални), јесте регионални ниво. Имајући у виду стратегију Републике Србије, усмерену на улазак у Европску Унију, и то да је један од главних предуслова за улазак успостављање равномерног регионалног развоја, генерисане регионалне стратегије одрживог развоја представљале су следећи корак. Овакав начин размишљања је и имплементиран, захваљујући одговарајућој националној законској регулативи, односно усвојеном Закону о регионалном развоју.

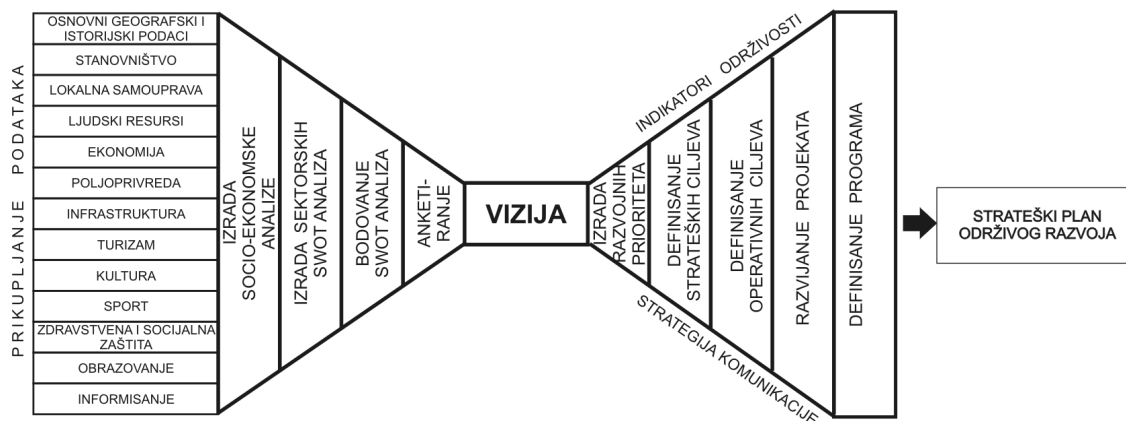
У складу са претходно поменути тенденцијама на територији Шумадије и Поморавља је и покренут процес израде регионалне стратегије. Кроз партиципативни приступ примењен у стратешком процесу који је укључио све релевантне интересне групе са територије Региона,

израђен је десетогодишњи регионални документ под називом “Стратегија одрживог развоја Шумадије и Поморавља 2011-2021”. Документ је и званично усвојен 28. фебруара 2011. године, након чега се ушло у процес имплементације исте.

Актуелна регионална стратегија, базирана је на већ утврђеним, приоритетним правцима развоја из националног стратешког документа, и у корелацији је са приоритетима развоја локалних стратегија. На тај начин је направљена спона између националног и локалног нивоа.

Методологија израде Стратегије одрживог развоја

Документ Стратегија одрживог развоја града Крагујевца 2012-2017 проистекао је из више sukcesивних фаза које, заједно, чине процес стратешког планирања. Свака фаза чинила је основу за обављање наредне. Следећа слика визуелно приказује процес стратешког планирања по фазама.

Процес израде Стратегије одрживог развоја по фазама и пратећим процесима

Процес је започет темељним истраживањем које је обухватило прикупљање података по кључним областима социо - економске реалности града:

- Основни географски и историјски подаци
- Демографија
- Градска управа
- Запосленост и незапосленост
- Образовање
- Привреда
- Пољопривреда
- Инфраструктура
- Туризам и спорт
- Житотна средина
- Здравствена и социјална заштита
- Култура
- Цивилни (НВО) сектор и информисање.

Прикупљени подаци веродостојно осликавају тренутно стање у граду и служе као инпут за формулисање документа Социо-економска анализа. Он представља „личну карту” града, односно профил локалне заједнице.

Овај документ је касније коришћен као адекватна подлога за наредну фазу - израду секторских SWOT анализа: користећи истраживања и податке из социо-економске анализе, израђене су матрице са снагама, слабостима, претњама и шансама за све кључне секторе тренутне социо-економске реалности града.

Након израде SWOT-ова за сваку област, врши се њихово бодовање како би се издвојиле најкритичније слабости и најконкурентније снаге на које ће се посебно обратити пажња при изради визије града Крагујевца. Визија представља наредну фазу процеса стратешког планирања.

Визија града Крагујевца има задатак да представи ставове целокупне заједнице о томе где себе види у наредних двадесет година. Како партиципативни приступ обухвата и анкетирање, грађанима са територије Крагујевца постављана су питања о томе где себе виде за десет година,

шта би желели да буде промењено и које су њихове идеје за позитивну промену у локалној заједници.

Резултати обрађених анкета, заједно са приоритетним слабостима и конкурентним снагама по секторима, чинили су улазне елементе за рад Градског форума у изради визије града Крагујевца. Визија је транспарентна, управо захваљујући анкети и присуству представника свих заинтересованих страна на састанцима Градског форума.

Дефинисана визија града је подлога за формирање кључних развојних приоритета града. У овој фази Градски форум подељен је у тематске радне групе окупљене око сваког од приоритета. Тако формирана језгра су се касније допуњавала представницима заинтересованих страна.

Даљи рад тематских радних група био је везан за израду стратешких циљева. Сваки од утврђених приоритета се декомпонује на неколико сегмената ради лакшег прибављања извора финансирања у будућности јер, овако дефинисани стратешки циљеви, помажу у каснијем дефинисању развојних програма.

У истој фази дефинисан је већи број оперативних за сваки од утврђених стратешких циљева. Они су формулисани по SMART принципу (Specific – специфичан, Measurable – мерљив, Achievable – достижан, Realistic – реалистичан, Timely – увремен), односно представљају будућа промењена стања, која су јасна и лако мерљива, а опет временски ограничена, реална и у складу са постављеном визијом.

Финална фаза било је прикупљање пројектних идеја које су развили чланови тематских група, у складу са својим компетенцијама. Идеје су прикупљане коришћењем on-line алата за расписивање пројектних идеја OLEDNETWORK (www.olednetwork.rs/kragujevac-projekti), који је развила Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља за потребе градске управе града Крагујевца као део процеса израде локалног стратешког документа. Коришћењем поменутог алата добијена је финална листа пројеката који ће се реализовати у периоду трајања Стратегије одрживог развоја града Крагујевца.

Ова фаза је обухватила и финално груписање сродних пројеката у програме. Програми су веома битни, јер су израђени у складу са постојећим буџетским линијама градске управе, и као такви олакшавају прибављање извора финансирања.

Паралелно са претходно наведеним активностима, везаних за израду стратешког документа града Крагујевца, израђују се индикатори одрживости, чија је сврха да измере промене проистекле применом акционог плана за имплементацију Стратегије одрживог развоја. Једном урађени индикатори одрживости, ревидираће се на годишњем нивоу, све до истека временског периода трајања стратегије.

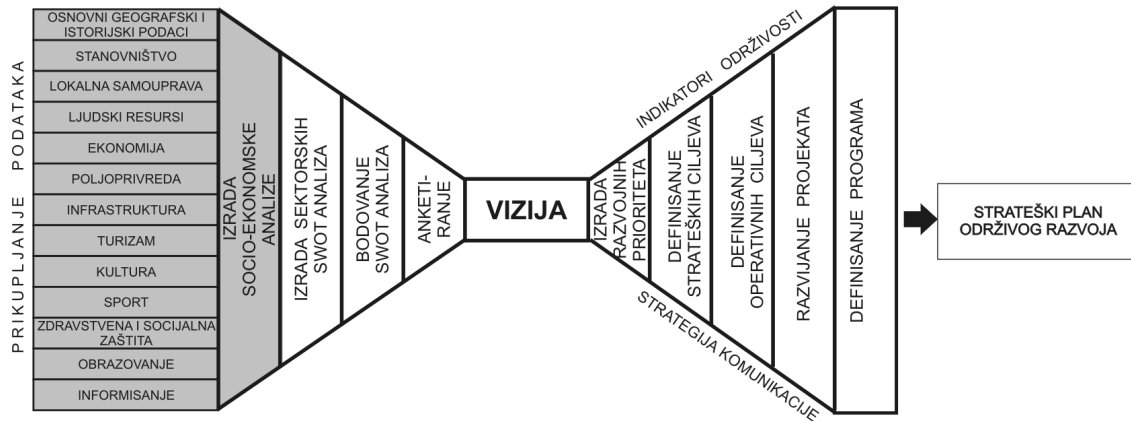
Фазе процеса стратешког планирања

Као што је наведено у претходним поглављима, израда Стратегије одрживог развоја града Крагујевца, био је један континуиран процес састављен из више сукцесивних фаза од којих је свака проистицала из претходне. Пролазећи поступно кроз сваку, дошло се до крајњег циља, а то је финални кровни стратешки документ.

Процес стратешког планирања је сачињен од следећих фаза, које уједно, чине и поглавља овог документа:

- Социо-економска анализа града Крагујевца
- Секторске SWOT анализе
- Конкурентне снаге и приоритетне слабости
- Визија града Крагујевца
- Развојни приоритети
- Стратешки и оперативни циљеви
- Пројекти и програми
- Препоруке за реализацију Стратегије одрживог развоја града Крагујевца 2012-2017.

Социо-економска анализа града Крагујевца

Социо - економска анализа

Социо-економска анализа града Крагујевца дефинише стање свих чинилаца друштвено-економског развоја, где се кроз анализу даје преглед трендова у последњих пет година. Профил или “лична карта” локалне заједнице, како се ова анализа још може назвати, са једне стране служи за предвиђање будућих промена, а са друге стране омогућава увид у факторе који су довели до тренутног стања. На тај начин даје основу за дефинисање приоритета и циљева интервенције.

Кроз израду профила локалне заједнице омогућено је:

- пружање подршке Градском форуму у доношењу одлука о правцима интервенције
- давање прегледа националних и регионалних друштвено-економских показатеља путем којег се омогућава успостављање оквира за израду стратегије
- обезбеђивање основних информација које дозвољавају заједници да мери шта се променило имплементацијом стратегије
- подршка за израду секторских SWOT анализа

Фаза израде Социо-економске анализе града Крагујевца обухватила је следеће подфазе које су довеле до финализације овог сегмента стратешког документа:

- дефинисање структуре социо-економске анализе
- подела одговорности унутар Градског форума
- прикупљање података
- унос и обрада
- формирање нацрта социо-економске анализе
- презентација нацрта социо-економске анализе на састанку Градског форума
- ревизија и допуна
- формирање финалне верзије.

У његовој изради коришћени су подаци из националних публикација, које евидантирају промене друштвено-економских параметара једну или две године уназад, у односу на последње посматрану годину (Национална служба за запошљавање, Републички завод за статистику, Народна банка...).

СЕА

1. Основни географски и историјски подаци

1.1. Географски и топографски подаци

Град Крагујевац представља административни, привредни, културно-образовни и здравствени центар централне Србије. Смештен је у средишњем делу Републике Србије, у Шумадијском округу, кога поред града Крагујевца чини још шест општина: Аранђеловац, Баточина, Лапово, Кнић, Рача и Топола.

Према попису из 2002. године на територији Града Крагујевца живи 175.802 становника, а према незваничним резултатима пописа из 2011. године, 189.721 становника. У градском подручју живи 146.373 становника, што га чини четвртим градом по величини у Србији.

Град се налази на 44° 22' северне географске ширине, 20° 56' источне географске дужине и надморској висини од 185 до 220 m. Простире се на 835 km² и удаљен је 140 km југоисточно од главног града Републике Србије – Београда. Подигнут је на обалама реке Лепенице у Крагујевачкој котлини, где се дотичу крајни огранци шумадијских планина: Рудника, Црног Врха и Гледићких планина.

• извор: Просторни план инфраструктурног коридора аутопута Е-75

Мапа 1. Приказ географског положаја града у Републици Србији

Град Крагујевац је неправилног облика ромба, пружа се дужом осом у правцу север - југ дужином 38km по линији Ресник - Дулене, а краћом осом исток-запад у дужини од 27km линијом Доње Комарице – Доње Грбице. Са истока град Крагујевац граничи се општином Јагодина. Граница се држи планинског земљишта и високог подручја Црног врха.

На југоистоку према општини Рековац границу чине висока узвишења Гледићких планина.

На југозападу Града преко високих узвишења Гледићких планина незнатном дужином, у Дулену, пружа се граница према општини Краљево. Западну границу чини општина Кнић, а северозападну општина Горњи Милановац. На овом делу граница се пружа преко Гледићких планина и високих огранака Рудника.

Мапа 2. Приказ географског положаја града у Региону

Крагујевац је индустријски град, али и град са значајним пољопривредним земљиштем. Располаже са укупним земљишним фондом од 83.475ha, од чега 63,9% припада руралном подручју, а 36,1% територије припада урбаној зони. У укупној површини Шумадијског округа територија Града учествује са 35%, а у површини Републике са око 1%.

Табела 1.1. Основни подаци о граду Крагујевцу и Шумадијском округу (површина), 2002.

	Површина (km ²)	Удео у укупној површини (%)		
		Града	Шумадијски округ	Србије
Урбана зона	301	36,05	12,60	0,34
Рурална зона	534	63,95	22,36	0,60
Град	835	100	34,97	0,94
Шумадијски округ	2388	/	100	2,70
Србија	88361	/	/	100

• Извор података : Републички завод за статистику

Крагујевац има 57 насеља просечне величине од 14,65km² и 62 катастарске општине просечне величине од 13,48km². Просечна величина насеља на територији града је већа за око 6% од насеља у округу, а величина катастарских општина је на нивоу величине катастарских општина округа.

Табела 1.2. Број и величина насеља

	Општина	Округ
Број насеља	57	174
Просечна величина насеља (km ²)	14,65	13,72

• Извор података: Републички завод за статистику

1.1.1. Рељеф

На краћем растојању на подручју града Крагујевца у погледу рељефа разликују се три дела: виши планински, средњи побрђе и ниски равничарски део. Побрђе чини прелаз између планина и равница, тј. између највишег и најнижег земљишта. Оно захвата највеће пространство на подручју града Крагујевца. Припада му западни обод Крагујевачке котлине од села Ђурисела до села Лужнице и побрђе источног обода од села Трмбаса до села Ботуња, као и побрђе по дну котлине. Високо побрђе јавља се по дну и ободу Горњолевачке котлине у Великим Пчелицама, селима Горњој Сабанти, Великој Сугубини и Доњој Сабанти. За разлику од Горњолевачке котлине, у Крагујевачкој котлини на већем пространству јавља се ниже побрђе - брежуљци по дну котлине од Корићана до села Ресника с леве стране Лепенице и до села Ботуња с десне стране. Од њих су познатије: Господарево брдо (288m), Метино брдо (252m), Кошутњак (266m), Самар (242m) у Корману, Капавац (270m) у селу Ботуњу, Гурибаба (229m) у селу Реснику. Познатија брда на подручју општине Крагујевац су: Жежељ (481m) у селу Доња Сабанта, Ливада (480m) у селу Горња Сабанта, Голија (450m) у селу Букововац, Градина (416m) у селу Доње Грбице, Шљивовачка главица (495m) у селу Шљивовац, Рујевица (472m) у селу Драча. Побрђе је рашчлањено у речним долинама, те даје утисак благо заталасаног земљишта, карактеристичног за Шумадију. Пошто побрђе на подручју града чине органци Рудника, Црног врха и Гледићких планина, занимљиво је истаћи где је тромеђа крајних тачака ових планина. Рудник преко Становљанског поља, Црни врх преко Метиног брда, а Гледићке планине преко Господаревог брда својим крајњим тачкама стичу се на ушћу Ждраљице у Лепеницу (178m). Ово је било од утицаја на положај Града и представља реткост да се неки град налази на стецишту огранака трију планина.

1.1.2. Планине

На подручју Града пружају се огранци Црног врха који чине источни оквир Крагујевачке котлине. Црни врх налази се на истоку од Крагујевца између Лепенице, Ждраљице, Белице и Велике Мораве. То је ниска шумадијска планина, надморске висине 707m. Познатији врхови су: Селаково брдо (541m) у Великој Сугубини, Котрљане (570m) у Букововцу, Дренак (553m) у Горњим Комарицама, Печене Ливаде (500m) у Доњим Комарицама. Црни врх је добио име због црног планинског изгледа. На њему се налази релејни ТВ предајник. Крајњи огранци Црног врха према Крагујевцу су: Метино брдо и Кошутњак са Илином водом. Гледићке планине пружају се у правцу

север-југ од Западне Мораве до Крагујевца, где се завршавају Господаревим брдом, јужно од фабрике аутомобила „Фиат аутомобили Србија” доо. Планинском земљишту Гледићких планина на подручју града Крагујевца припадају узвишења од Доње Сабанте, Баљковца, Грошнице и Голочела до Великих Пчелица и Дулена. На том делу познатији врхови су: Стражара (652m) у Доњој Сабанти, Гувниште (657m) у Великим Пчелицама, Клик (517m) у Грошници, Вучја коса (587m), Аџиним Ливадама, затим у Дулену Црни врх (895m), Гомиле (793m), Иверак (777m), Велики вис (778m). Гледићке планине добиле су име по селу Гледићу, а по народном предању што се са њих далеко гледа. Оне су, после Рудника (1.123m) највише шумадијске планине. Највиши врх на њима је Самар (922m). На подручју Града Гледићке планине рашчлањене су речним долинама: Лепенице, Грошничке реке, Ждраљице, Пчеличке и Дуленске реке. Ове планине богате су шумом, речним токовима, пашњацима, природним лепотама и рудним благом (гипс, барит, пирит, гвожђе, бакар, угаљ).

1.1.3. Воде

Хидрографију Града чини подземна (изданска) вода и површинске воде (извори, реке, баре и вештачка језера).

Изданска вода се јавља на различитим дубинама на подручју града. Најплића је издан у долиним равнинама река, где се јавља на дубини од 2 до 5 метара (Белошевац, Драгобраћа, Јовановац и Петровац). На узвишењима дубине издане знатно варирају. На пример, у Драчи од 5m до 30 m, у Драгобраћи 1m до 39m, у Трешњеваку 1m до 29m, у Аџиним Ливадама 6m до 28m, у Поскурицама 6m до 32m итд. Изданске воде има и на далеко већим дубинама, где се бушењем може установити, јер бунари се обично копају до највеће дубине од 40m.

Извора на подручју града има преко 400. Може се рећи да у просеку на један квадратни километар површине долази један извор. У погледу капацитета воде извори су махом слаби, а многи пресушују у току сушних лета. Од јачих извора, каптажом воде, подигнуте су чесме у Дивостину, Драчи, Ботуњу, Белошевцу, Крагујевцу, Великим Пчелицама и Доњој Сабанти. Села планинског карактера, и по ободу Крагујевачке и Горњолевачке котлине, богатија су изворима од равничарских села по дну Крагујевачке котлине (у Букоровцу има 24 извора, у Горњим Комарицама 27, у Великим Пчелицама 30, у Горњој Сабанти 55, у Грошници 23 итд. док у Јовановцу има 4, Церовцу 2 и Цветојевцу 1).

Река на подручју града, због вододржљивог терена, има доста, али услед недовољних падавина сиромашне су водом. Конфигурација терена је од утицаја на правац токова. Зато реке претежно теку од југа према северу и од запада према истоку. Лепеница је највећа и најзначајнија река града. Извире на Гледићким планинама код брда Столице у Голочелу, а улива се у Велику Мораву као лева притока код Миљковог манастира. Дужина тока Лепенице је 48km. На подручју града, Лепеница прима своје највеће притоке у Крагујевачкој котлини: Драчку реку, Дивостински поток, Ердоглијски поток, Сушички поток, Петровачку реку и Цветојевачки поток с леве стране, а Грошничку реку, Ждраљицу, Бреснички поток и Кормански поток с десне стране. Од осталих река које једним делом теку кроз подручје града значајне су: Дуленска река, Белица и Осаница.

1.1.4. Вештачка језера

Природних језера нема на подручју Града, а језера која постоје су вештачка.

Акумулационо језеро Грошница представља најстарије вештачко језеро у Србији.

С обзиром да се Крагујевац развијао у највеће насеље и индустријски центар Шумадије, то се још између два светска рата истицао проблемом снабдевања водом. Пошто су Град и његова околина сиромашни јаким изворима, а изданска вода на већој дубини и са колебљивим капацитетом, одлучено је да се подигне вештачко језеро - водојажа на Грошничкој реци. Брана је грађена у периоду 1931-37. године, а језеро напуњено водом у пролеће 1938. године.

Језеро у Спомен парку у Шумарицама има значај за туристичку понуду града, као и за рекреативни спорт. Дуго је око 1.500m, а широко око 175m. У њему се акумулира око 800.000m³ воде. Површина воденог огледала износи 22ha. Ово језеро представља атракцију за Крагујевчане и

због велике посећености током летњег периода добило је назив „крагујевачко море”. Током летњег периода на хиљаде Крагујевчана проводе слободно време на обалама овог језера.

Језеро Бубањ је вештачка творевина, јер се вода акумулира у удубљењу бивше „Циглане”. Површина воденог огледала је преко 3ha. Напаја се водом са јаког извора Бубањ као и падавинама. Омиљено је место Крагујевчана који слободно време проводе шетајући поред обала овог језера. И ако релативно мало, језеро је природно станиште за разне врсте птица од којих су најинтересантније дивље патке. Језеро је богато рибом због чега је и омиљено место крагујевачких риболоваца.

Акумулационо језеро Гружа је настало преграђивањем средњег тока реке Гружа и поред примарне намене у водоснабдевању има за циљ и заштиту од поплава; задржавање наноса и поправљање режима малих вода на низводном потезу Груже у екстремно неповољним хидролошким ситуацијама. Извориште Гружа је дефинисано као саставни део Ибарско – шумадијског регионалног система водоснабдевања и разврстано у изворишта првог ранга. Вода са овог изворишта доминантно учествује у водоснабдевању становника Крагујевца. Иако ово извориште у целини територијално припада општини Кнић, због значаја које има за грађане Крагујевца у даљем тексту дајемо преглед његових основних карактеристика.

У непосредној и ужој зони санитарне заштите изворишта Гружа изражена је проблематика бесправне градње. У непосредној околини језера, у периоду од 2000. године до данас су идентификоване бројне активности које угрожавају статус језера и његову основну функцију. У ужој зони заштите акумулације бесправно лоцирано и саграђено 154 објекта за привремени или стални боравак и 101 платформа – понтон (у кориту акумулације) за приступ на огледало воде акумулације. У оквиру ових објеката је и концентрисано насеље тзв „рибарско етно село” са 13 објеката и изграђеним темељима за ресторан за 50 гостију, на удаљењу 4,5m-10m од коте огледала воде при максималном успору акумулације. Поред наведених проблема везаних за дивљу градњу, на квалитет акумулационог језера Гружа негативан утицај имају неконтролисане рекреативне активности, активности интензивне пољопривреде неприлагођене специфичностима подручја и сл. Негативни антропогени утицај је у директној вези са нивоом еколошке свести и образовања локалног становништва.

1.1.5. Клима

На подручју града влада умерено-континентална клима. Најтоплији месец у години (просечно) на територији града Крагујевца је јул, са просечном температуром од 27 °C, а најхладнији јануар, са -5 °C. Просечна годишња температура ваздуха је 11,5 °C, а број влажних и тропских дана у току године је уједначен и износи у просеку од 50 до 60 дана. Просечна годишња количина падавина износи 530mm. У структури атмосферских појава просечан број дана са снегом износи 30, маглом 20, а градом 2 дана.

Температура

Просечна температура ваздуха – јануар (°C) 0,5

Просечна температура ваздуха – јул (°C) 27

Просечна температура ваздуха – годишња (°C) 11,5

Средњи број мразних дана – годишње 50-60

Средњи број тропских дана – годишње 50-60

Влажност ваздуха

Просечна влажност ваздуха – годишња (%) 35-100

Трајање сијања сунца

Просечно трајање сунца годишње је 6.5h

Падавине

Просечна количина падавина – годишње (mm) 530

Појаве

Просечан број дана са снегом – годишње 30

Просечан број дана са снежним покривачем – годишње 30

Просечан број дана са маглом – годишње 20

Просечан број дана са градом – годишње 2

1.1.6. Геостратешки положај

Крагујевац је највећи град централне Србије, културни, привредни, образовни и друштвени центар Шумадијског округа, Шумадијско-поморавског региона и широког подручја Моравско-шумадијске макрорегије.

Град се налази у централном делу Србије, у долини реке Лепенице. Лежи на тремеђи три велике републичке осовине развоја моравске (око 30км од града ка истоку), западно-моравске и ибарске (око 40-50км ка југо-западу). Преко осталих крупних инфраструктурних система, који се гранају од наведених осовина, Крагујевац је физички и функционално интегрисан у мрежу насеља Републике Србије.

Шире посматрано, у зони Крагујевца, Груже и Кнића простире се природни наставак два, посебно за саобраћај, природно погодна магистрална коридора и то Ибарског са југа и Западноморавског са југозапада и запада, који се диредно настављају на Великоморавски правац ка северу и на Тимочки правац на истоку.

Просторним планом Републике Србије планиран је аутопут Баточина-Крагујевац-Мрчајевци, а који у највећем делу прати трасе постојећих државних путева I реда М-1.11 Баточина-Крагујевац и М-23 Крагујевац-Равни Гај-Мрчајевци. Планирани аутопут представља попречну везу између аутопутева Е-75 Београд-Ниш и аутопута Е-761 (позиција државног пута I реда М-5) Појате-Крушевац-Краљево-Чачак, односно веза у зони Чачка са аутопутем Е-763 Београд-Јужни Јадран.

Ауто пут Београд-јужни Јадран (Бар) и повезивање трајектом Бар-Бари са Италијом и осталим делом света поморском везом, представља један од најважнијих аутопутских коридора у земљи на правцу север-југ, сврстан у систем трансевропских путева. Отуда је повезивање по правцу исток-запад на овај аутопут од изузетног значаја не само за Крагујевац већ и за део централне и источне Србије.

Поред аутопутског коридора на правцу државних путева I реда М-1.11 Баточина –Крагујевац и М-23 Крагујевац-Равни Гај-Мрчајевци, град је ближим и даљим окружењем повезан првенствено са следећим државним путевима I и II реда:

- државним путем I реда М-23 Крагујевац-Топола-Младеновац-Влашко Поље (аутопут Београд-Ниш)
- државним путем II реда Р-102 Крагујевац-Јагодина (Рековац-Крушевац) и
- државним путем II реда Р-212 Крагујевац-Горњи Милановац.

Такође, нова саобраћајница према Тополи, као алтернативни правац државног пута I реда М-23 Крагујевац-Топола (Београд), представља ће квалитетнију везу према северном делу земље обзиром да постојећа траса државног пута I реда највећим делом пролази кроз насељена места.

Поред разгранате мреже путева који Крагујевац повезује са великим бројем градова и насеља, железничком пругом могућ је саобраћај у 4 главна правца:

- Крагујевац - Београд - Суботица – Будимпешта
- Крагујевац - Ниш – Софија
- Крагујевац - Подгорица - Бар (морска лука)
- Крагујевац - Скопље - Солун (морска лука)

Поморски транспорт је организован преко луке Бар, уз коришћење железнице Крагујевац - Бар (450km) и речни преко луке Смедерево на Дунаву. Могуће је организovati поморски транспорт и преко луке Солун (Грчка) уз коришћење железнице. Ваздушни саобраћај је организован преко Аеродрома „Никола Тесла” у Београду.

Мапа 3. Приказ географског положаја града у Републици Србији

1.2. Природне карактеристике

1.2.1. Геолошке карактеристике

У геоморфолошком погледу подручје просторног плана града Крагујевца је веома разноврсно. Заступљени су равничарски, брдско-планински и планински терени. Подручје је ограничено северним падинама Гледићких планина и источних падина Рудника. Планински и брдско-планински терени, заступљени по ободу, израђени су од палеозојских и мезозојских творевина које се генерално пружају правцем ССЗ-ЈИИ. Централни део одликује се благим равничарским рељефом. Долина Лепенице, која доминира у централном делу терена, усечена је у благом рељефу изграђеном претежно од неогених седимената, са засвођеним узвишењима благих нагиба падина, прекривених делувијалним седиментима.

Палеозојски кристални шкриљци изграђују претежно источне делове подручја. Уз њих пружају се издвојене зоне кристаластих кречњака, кварцита и мермера.

Мезозојске творевине граде централни део подручја са правцем пружања СЗ-ЈИ. Међу њима су најстарији серпентинити који се јављају у виду испрекиданог појаса мале ширине, од Страгара до Ареповића. Творевине дијабаза се јављају у неколико тектонски одвојених зона- пределу Великог Шења, Шљивовца и Рогојевца и у околини Драгобраће су највеће творевине. Код брда Кременца преовлађујуће учешће имају пешчари са конгломератима. У пределу Доњих Јарушица јавља се узан појас стена ниског кристалинитета у којима се јављају мермерисани кречњаци, метаморфисани пешчари и алевролити. Гледићке планине су изграђене од флишних творевина. Од њих према Жежељу пружају се зоне габрова и дијабаза, преко којих су навучени кристаласти кречњаци. Између Котраже и Влакче јављају се кречњаци као и кречњаци и пешчари на простору од Пајазитова до Кутлова и Драче.

Кенозојски неогени седименти имају велико распрострањење. Изграђују претежно централне делове терена. Издвојени су тортон, сармат и панон. Тортон је представљен слатководним седиментима- лапори, лапоровити кречњаци са слојевима угља, глине и пешчари. Заступљени су на теренима западно од Угљешнице и северно од Лепенице. Бракични сарматски седименти леже

конкордантно преко седимената тортона-слабо везани пешчари, пескови и глине са танком слојевима песковитих кречњака. Заступљени су на теренима западно од Петровца. Пано је представљен конгломератима, бречама, глинцима, пешчарима, лапорцима и кречњацима. Покривају терене источних ободних делова. Квартарне творевине имају велико распрострањење. Издвојене су следеће генетске творевине: делувијални седименти, алувијални седименти и алувијално-пролувијални седименти.

1.2.2. Шуме

Шумадију, у чијем централном делу се налази Крагујевац, карактерише брежуљкасто-брдовито земљиште, благо заталасано и питомо. Ово подручје је добило име по томе што је некада било пребогато шумама, које данас заузимају 1/4 укупне површине.

Укупна површина шума и шумског земљишта на подручју Града износи 23815.32ha при чему се 6,006.32ha (25.2%) налази у државном власништву, а 17,809.00ha (74.8%) у приватном власништву. Укупно обраста површина државних шума износи 5,517.24ha. Како просторни план града Крагујевац обухвата површину од 2011km² (201.100ha), може се рећи да пошумљеност територије Града Крагујевца износи 11.84%.

У оквиру очуваних шумских комплекса, најзаступљеније су следеће асоцијације:

- заједница врбово-тополових шума (*Ass. Salicetum – Populetum* Raj.),
- заједница мешовите шуме храста лужњака и јасена (*Ass. Querceto – Fraxinetum serbicum* Rud.),
- заједница чисте планинске букве (*Ass. Fagetum montanum serbicum* Rud.),
- заједница храста китњака (*Ass. Quercetum montanum* Cer. et Jov.),
- заједница храста сладуна и цара (*Ass. Quercetum frainetto-cerris* Rud.),
- заједница белограбових шума (*Ass. Carpinetum orientalis serbicum* Rud.).

1.2.3. Руде

У оквиру зона различитог геолошког састава на подручју града Крагујевца постоје појаве и налазишта разноврсних руда. Карактеристика подручја су изражена налазишта азбеста, који данас нема значаја који је некада имао, као и појаве ретких метала олова, цинка и живе у побрђу Рудника. Мање познате и мање испитане су наслаге гипса-анхидрита код Голочела и лежиште мермерних бреча у Рамаћи. У атару села Рамаћа, у серпентинској маси, налази се компактно рудиште гвожђа. Гвоздене руде има око 1,6 милиона тона. У Каменици се налазе велике количине кречних бреча. У близини села Кутлова и Добраче, у серпентинској маси нађена је азбестна руда врло доброг квалитета. На основу испитивања утврђена је резерва од 8,1 милиона тона. У близини Влакче постоји неколико налазишта руде гвожђа са резервама преко 2 милиона тона. На југозападном делу брда Столице иам појава манганских руда. Ове појаве су продужење манганске зоне која се пружа ка Влакчи почевши од атара Великог Шења. У насељу Драча откривена је манганова руда. Процењене количине су 12.600 тона. Између насеља Вињишта и Грошнице има појава гипса. На великом броју места у атару Горњих Комарица јављају се масе кварца чији би се чистији делови могли употребити у индустрији стакла.

Све појаве руда не дају основу за интензивнију експлоатацију без даљих детаљних истраживања, на основу којих би се добили прецизнији подаци о количинама и економичности експлоатације.

Минерали, минералне, геотермалне воде и други потенцијални ресурси

На територији града Крагујевца постоји неколико извора са својствима лековитих вода. То су: Видарица у Дреновцу и Вињишту, Бубањ у Крагујевцу, Радованац и Бакарњаца у Доњој Сабанти, Слани извор у Грошници и Барски (сумпоровити) извор у Вињишту. Такође се помиње и лековитост Врела у Јабучју, најтоплијег извора у Крагујевачкој котлини.

Формирање бањског центра обезбеђује карактер извора термоминералне воде у Страгарима - Бања Вољавча, што значајно доприноси проширењу туристичке понуде и општег програмског

капацитета средине. Извор бање Вољавча налази се на километар удаљености од манастира Вољавче, окружен прелепом храстовом и багремовом шумом. На десетак метара од извора налази се импровизирана бања са пет када и два омања базена (мушки и женски). У кадама се користи минерална вода са извора за лечење реуматичних болести. Комплетна испитивања физичко-хемијског састава воде урађена су у Институту за јавно здравље, а испитивање радиоактивности извршено је у Институту за медицину рада и радиолошку заштиту у Београду. На основу извршених анализа, донет је закључак да испитивана вода са извора Вољавче у Страгарима припада слабо минерализованим олигоминералним водама, чији суви остатак на 180С° износи само 0,1353g/l. Терапијску вредност овој води даје и њена температура од 24,4С°, што је сврстава у термалне воде (воде чија је температура већа од 20С°), као и присуство водоник-сулфида од 0,0006g/l те би у терапијске сврхе могла да се користи и купањем уз загревање до одговарајућих температура, у оквиру разних хидротерапијских процедура (каде, базени).

1.3. Животна средина

1.3.1. Стање ваздуха

Основне загађујуће материје у градској атмосфери представљају продукти сагоревања (CO₂, CO, SO₂, NO_x, HC, čestice) које емитују:

- Стационарни извори („Енергетика”, д.о.о. и остале енергане),
- Мобилни извори (транспортна средства),
- Специфични загађивачи као што су војни Техничко ремонтни завод, и
- Остали емитери („Мали емитери”: велики број пекара, роштиљских радњи и пржионица кафе и индивидуална ложишта у граду).

Стационарни извори

Један од највећих стационарних извора емисије у граду Крагујевцу је „Енергетика” д.о.о. у реструктурирању, која што се тиче котловских постројење располаже са приближно 370MW топлотне снаге. Најважнија котловска постројења су распоређена на три локације: матичној, КЦ и Ердоглија.

Табела бр. 1.4. Основне карактеристике котлова „Енергетике” д.о.о.

Локација и ознака		Номинална снага котла (MW)	Гориво	Радни флуид	Старост котла (година)
Матична локација	K1	31,65	гас	водена пара	35
	K2	31,65	гас	водена пара	35
	K3	63,3	угаљ (старт на мазут)	водена пара	28
	K4	61,5	угаљ (старт на мазут)	водена пара	23
	K5	115,18	угаљ (старт на мазут)	водена пара	18
КЦ КТ	K1б	6,6	гас/мазут	врела вода	19
	K2б	6,6	гас/мазут	врела вода	20
	K3б	7,3	гас	врела вода	20
	K4б	2,6	гас	водена пара	27

	K5b	7,0	мазут	врела вода	17
Ерд	K1e	16,2	гас/мазут	врела вода	1
	K2e	7,0	гас/мазут	врела вода	19

Карактеристично за котлове који имају ложишта на гас је одсуство емисије угљен монооксида (CO), сумпор диоксида (SO₂), занемарљива, практично нулта емисија пепела и чађи, смањена емисија угљен диоксида (CO₂), као и стабилна емисија азотних оксида (NO_x). Ову тврдњу су потврдили резултати свих извршених мерења. Дакле, са аспекта емисије димних гасова сви котлови, који као гориво користе гас, представљају добро решење, а могуће је значајније смањити постојећу емисију и из ових котлова, повећавајући њихову ефикасност.

Генерално се може рећи да је емисија димних гасова, у односу на постојећу регулативу (када се у котловским ложиштима сагорева мазут) прихватљива.

Карактеристично за котлове који имају ложишта на чврсто гориво је висока емисија прашкастих материја (пепео), максимална емисија CO₂, потенцијална висока емисија CO и веома висока емисија SO₂, што зависи од састава коришћеног угља.

Према подацима Института за јавно здравље из Крагујевца, који су добијени мерењима на котловима К3 и К4, 2008. и 2010. године регистровано је повремено искакање емисије сумпор диоксида (К3, 2008. године, SO₂=2.104mg/m³, ГВЕ=1.450mg/m³) што је последица коришћеног горива са повишеним уделом сумпора. Емисије прашкастих материја, без обзира на коришћено гориво, крећу се у уским границама од 94 до 97 mg/m³. Те вредности се налазе нешто испод ГВЕ=100 mg/m³ дефинисане актуелним Правилником, али су за 95% до 100% изнад ГВЕ=50mg/m³ дефинисаних Европским (2001/80/EC) правилником. Слично је и са резултатима мерења емисије Института „1. мај” из Ниша, која су обављена на котловима К3 и К4, у 2007. и 2009. години.

Емисија из мобилних извора

Социјално и економско стање грађана општине Крагујевац је такво да је удео савремених возила са катализаторима и ниском емисијом штетних материја веома мали у укупном броју возила. Путничка возила која се крећу по улицама Града Крагујевца у просеку су стара 16 година а теретна 14 година. Она су у релативно лошем техничком стању и емитују вишеструко већу емисију загађујућих материја у ваздух од савремених возила, која се експлоатишу у модерним градовима. Социјална и економска ситуација се пресликава и у непотпуно одржавање постојећег возног парка, што даје допунски допринос у погоршању емисије и енергетске ефикасности. Горива која сагоревају у моторним возилима су испод европских стандарда. У бензинима још увек има великих количина олова. Такође, у дизел гориву има много сумпора. И у бензину и у дизел гориву има више полицикличних аромата, него у развијеним земљама.

Остали емитери

Преостала котловска постројења у Крагујевцу су малих снага (увек испод 1MW), а приближно равномерно су подељени на котлове на гас, тешка и лака уља и чврста горива. Једини изузетак је нова котларница фирме „Фиат аутомобили Србија” са котларницом од три котла на гас укупне снаге од 32MW. Подаци о емисије из ових котлова нису доступни али се реално може претпоставити да из ових нових котлова на гас нема емисије пепела, сумпор-диоксида и угљен-монооксида.

Такође треба истаћи да постоје и други специфични мањи загађивачи у Крагујевцу који нису покривени мерним подацима о емисији (Техничко ремонтни завод, индивидуална ложишта), који могу бити извори и неких других штетних материја.

Републички инспектори за заштиту животне средине веома често добијају пријаве грађана насеља Илина вода, који живе у су у непосредном окружењу предузећа „034 Metal Industry”, „Чар”, „Азма” и „Партизан”. Предмет ових пријава је загађење ваздуха, које потиче од ових предузећа.

Инспектори на сваку пријаву реагују и изврше инспекцијски надзор. Уколико се утврди да је пријава основана спроводи се управни поступак, доносе се решења и подносе пријаве против одговорних лица и предузећа.

Мониторинг

На основу континуираног и систематског праћења квалитета ваздуха утврђено је да у граду Крагујевцу повремено долази до повишења концентрације појединих параметара у ваздуху на појединим мерним местима. Концентрација сумпор-диоксида обично није прелазила граничне вредности. Готово констатно је на појединим локалитетима повећана концентрација чађи у зимским месецима (градска топлана која користи угљеве лошег квалитета и саобраћајна кретања). Укупне таложне материје су у одређеним периодима године повишене на подручју индустријске зоне и на мерним раскрсницама, док у осталим деловима града концентрације испод ГВИ, као и концентрације појединих тешких метала у ваздуху.

1.3.2. Стање вода

У погледу стања вода, присутна су два основна проблема- неравномерни водни режим водотокова као последица девалвације и девастације вегетацијског покривача тла, посебно у горњим токовима притока и различити видови загађивања воде (различити чврсти и течни отпади и дивље депоније смећа, одвођење фекалија и отпадних вода из насеља). Посебно јако угрожавање вода од комуналних и индустријских отпадних материја је присутно у доњем сливу Лепенице. Бонитет воде реке Јасенице је такође евидентно угрожен јер је присутна велика количина јаловишта азбеста дуж обале. Не мање редак случај је присуство депонија комуналног отпада на обалама других вода. Стајаћи водени екосистеми на територији градског подручја немају задовољавајући бонитет јер је присутна интензивна еутрофизација, због прилива различитих загаживача из насеља.

Квалитет површинских и подземних вода је битан параметар у оцени стања животне средине. Посебно је значајна заштита водотокова на територији сливног подручја акумулације Дрезда као и свих других водотокова у горњем сливу.

Према Уредби о категоризацији водотокова ("Сл. Гласник Републике Србије" бр.5/68), на територији града, може се приказати следеће: Лепеница до уласка у Крагујевац- II класа, Лепеница низводно од Крагујевца- IV класа.

Сапробиолошка анализа природних површинских вода на територији града Крагујевца:

- Гружа, Рибеш и Липница - II класа
- Голочело, Козујевски поток - II класа
- Грошничко језеро, Грошничка река - II класа
- Ждраљица - II класа;
- Бресничка река - II и III класа
- Угљешница- III класа;
- Лепеница - III и IV класа
- Рача- III класа;
- Вољавча- II класа
- Дрезга II и III класа
- Јабучка река- II и III класа; Сребрница - I и II класа.

Стање канализационе и санитарне инфраструктуре на подручју града Крагујевца је лоше у ванградском подручју. Посебно је деликатно питање санитарних отпадних вода свих сеоских насеља, која отпадним водама могу трајно да загаде земљиште и подземне воде.

На територији града постоји постројење за пречишћавање отпадних вода у Цветојевцу, али редовни рад овог постројења је прекидан у протеклом периоду. Мањи број индустријских погона има предтретман за пречишћавање отпадних вода, пре упуштања у канализациони систем. Није

редак случај да индустријске отпадне воде без предtretмана доспеју у канализацију или реципијент.

1.3.3. Снабдевање водом за пиће

Крагујевац је, вероватно, једини велики град у Србији који се деценијама суочавао са проблемом снабдевања воде за пиће, не само када је у питању квалитет, већ и довољне количине за потребе како становништва, тако и за друге потребе (привредне и сл.).

У свом досадашњем развоју град Крагујевац је прошао све фазе снабдевања водом, од коришћења извора и бунара до савремених водоводних система.

За снабдевање водом Крагујевца данас се користе:

1. Изворишта у систему за водоснабдевање ЈКП „Водовод и канализација”, Крагујевац, за 83.54% становништва и то

- површинске воде из сливова река Грошнице и Груже акумулиране у акумулацијама „Грошница” и „Гружа” („Гуљачки напер”), и
- подземне воде из алувиона Велике Мораве у реону села Брзан.

2. Алтернативна изворишта за водоснабдевање које користи око 26.000 становника (16.46%) углавном приградских и сеоских насеља.

Од постојећих изворишта два се налазе на територији других општина („Морава” на територији СО Баточина и „Гружа” на територији СО Кнић), на међусобној удаљености од око 60km, док се извориште „Грошница” налази на удаљености 10km од града Крагујевца.

Са регионалног водоводног система „Гружа” вода се дистрибуира и за потребе потрошача са територије општине Краљево и потрошаче са територије општине Кнић (насељима Пајсијевић, Грабовац, Гружа, Честин, Губеревац , Балосава, Кнић и Вучковица).

Са водоводног система „Морава” вода се дистрибуира и за потребе потрошача са територије општине Баточина (насељима Баточина, Бадњевац, Никшић и Прњавор).

Поред градских насеља Крагујевца, на постојећи дистрибутивни систем су везана и сеоска насеља или њихови делови и то: Голочело, Ђурисело, Дреновац, Драгобраћа, Грошница, Вињишта, Поскурице, Опорница, Трмбас, Баљковац, Маршић, Корман, Јовановац и Цветојевац.

1.3.4. Стање земљишта

На територији града заступљено је више типова земљишта, што одговара разноврсним орографским условима терена. Формирано је седам основних типова земљишта са више подтипова и варијетета:

- Алувијум-алувијално-делувијални нанос заузима 4,2% површине;
- Смоница - (смоница еродирана, смоница у огајњачавању, смоница у лесивирању, смоница огајњачена и смоница лесивирана) заузима 33,5% површине;
- Гајњача - (гајњача плитка, гајњача у лесивирању, гајњача лесивирана) заузима 26,6% површине;
- Подзол заузима 1,6% површине;
- Црвеница заузима 0,6% површине;
- Смеђа земљишта (смеђе кисело на пешчару) заузима 9% површине;
- Скелетоидна земљишта (смеђе скелетоидно на шкриљцу и скелетоидно на кречњаку) заузима 24,5% површине.

Плодна и средње плодна земљишта заузимају 36,5%, односно 26,3% територије, док су неплодна земљишта заступљена са 37,2% територије.

У погледу основне природне предиспозиције за провређивање, ова територија поседује значајан пољопривредни потенцијал. Од укупних 53.835ha пољопривредних површина, 50.798ha чине обрадиве површине. Структура обрадивих површина је повољна у односу на Републику Србију (63,1%), Округ (67,9%) и централну Србију (53,4%).

Према коришћењу земљишта, структура површине града је следећа: пољопривредно земљиште чини 83.465ha. Обрадиво пољопривредно земљиште је 61%, шумско земљиште 29%, остало земљиште 10%.

Програм испитивања и анализе земљишта за потребе Града реализује Институт за јавно здравље Крагујевац (Програм је обухватио 14 локација у 2007. и 2008. години, два пута у току једне године). Узорци су узимани на локацијама у оквиру зона изворишта за водоснабдевање града, затим градске средине, индустријске зоне, градске депоније и пољопривредне зоне. Гледано са аспекта загађивања квалитет земљишта на територији града је задовољавајући. На основу резултата физичко хемијских испитивања земљишта може да се констатује да није детектовано присуство полицикличких ароматичних угљоводоника, полихлорованих бифенила и органохлорних пестицида. Такође није било повишених вредности општих параметара који карактеришу квалитет земљишта, али су зато детектоване повишене вредности никла, хрома олова и бабра. За поједине локације (Морава, Грошница) присуство никла и хрома је очекивано док на другим локацијама се констатује спорадично присуство тешких метала. Повећане концентрације никла су се јављале на локалитету Морава-Брзан, као и на локалитету извориште за водоснабдевање Грошничко језеро. Концентрација хрома је била повећана код бране Грошничког језера и у земљишту које заузима градска депонија Јовановац. Садржај олова био је повећан на локалитету градске депоније Јовановац.

Загађивање земљишта на територији града присутно је у зонама велике концентарције становништва, привредних активности у долини Лепенице, Угљешнице, Јасенице, ширења урбаног подручја, прекомерне примене минералних ђубрива и других хемијских средстава локалних сметлишта у селима, лоше санитације у руралним подручјима, јаловишта и депонијама опасног отпада.

1.3.5. Управљање отпадом

Највећа количина **комуналног чврстог отпада** која се свакодневно сакупља и одлаже на депонију (просечно 160t) од стране ЈКП „Чистоћа” потиче из домаћинства, укључујући отпад из установа и предузећа комерцијалног и некомерцијалног карактера. Одлагање отпада се врши на градској депонији- сметлишту у насељу Јовановац, на периферији северноисточног обода градског центра. Ова територија припада еколошкој целини Лепеница која представља зону угрожене животне средине, односно зону санације I промене намене коришћења. На овој депонији отпад се одлазе од 1968. године. У складу са пројектом "Санација, рекултивација и проширење депоније Јовановац" у Крагујевцу извршена је делимична рекултивација опслужно-манипулативног платоа у октобру 2009. године. Површина депоније Јовановац износи 14.3ha. Налази се на надморској висини од 164m, па је дозвољена кота за депоније од 178m готово испуњена. До сада је на њој одложено око 1.900.000m³ отпада.

На територији града Крагујевца евидентиране су 152 дивље депоније запремине 14 600m³ које заузимају површину од 336 500m². Пројектом „Очистимо Србију” у првој фази, у оквиру пројекта „Утврђивање састава отпада и процене количине у циљу дефинисања стратегије управљања секундарним сировинама у склопу одрживог развоја Републике Србије” очишћене су 52 депоније запремине 3.372.5m³.

Индустријски отпад се генерисао у последњих пола века углавном захваљујући постојању Застава групе, а пре свега фабрици Застава аутомобили. Такође су и друге фабрике (неке раније, а неке од пре деценију и мање основане) као што су „Филип Кљајић” (сада реструктуриран у више предузећа), предузећа за припрему и промет боја и лакова (као што су „Спин”, „Чар”) доприносиле да генерисање и углавном одлагање индустријског отпада добије на интензитету.

Данашња предузећа са генерисаним отпадом су: „Застава камиони" д.о.о. – у реструктурирању; „Шумадија сировине”; „РАПП Застава” а.д; „Метал Системи” д.о.о.; „Застава ковачница”, а.д.; ПТП „Чар” д.о.о.; „НИСв а.д. Н. Сад, „НИС Петрол Промет” Београд., Регионални центар; „Реомат”; „Агата”; „Unior components” а.д.; „Застава промет - Арена моторс”; „Chemco” д.о.о.; ПЗП „Крагујевац”; „Агромаркет” д.о.о.

Медицински и фармацеутски отпад се углавном генеришу у Клиничком центру и Дому здравља Крагујевац. У објектима здравствене заштите на територији града Крагујевца се раздваја

инфективни материјал и третирају се стерилизацијом и превођењем у непрепознатљив облик (уситњавањем), након чега је могуће одлагање тако добијеног материјала на депонију за комунални отпад. Инфективни отпад се два пута дневно износи са места примарног раздвајања и одлаже у привременим складиштима а преузима се на даљу обраду у аутоклавима максимално у року од 72 сата.

Анимални отпад је све присутнији и то на дивљим депонијама, крај путева и на другим површинама, што за последицу има загађивање ваздуха, земљишта и воде. На територији Града није адекватно решено уклањање животињских лешева и кланичних отпадака.

Табела 1.5. Преглед највећих потенцијалних загађивача животне средине у граду Крагујевцу

Назив	Делатност	Постојање мера заштите
Застава Енергетика Систем котларница у предузећима, установама и индивидуалним ложиштима	Производња топлотне енергије у зимском периоду	Уграђена 2 електрофилтера на котловима на чврсто гориво (угаљ)
Асфатна база Предузећа за путеве Крагујевац	Производња асфалтне подлоге	Постоји уграђен филтер за смањење загађења ваздуха
Ливница 034	Прерада и ливење метала	Постоји уграђен филтер за смањење загађења ваздуха
Индустрија (Фиат аутомобили Србија, фабрика оружја Застава, Застава камиони, Застава Ковачница, Техничко ремонтни завод)	Производња путничких и теретних возила, производња оружија, алата, муниције...	Не спроводе се мере заштите од загађења вода
Млекаре (Младост, Куч Компани...)	Прерада млека и производња млечних производа	Углавном нема или су неадекватне
Кожарска делатност (Партизан, предузетничке радње за прераду коже)	Прерада сирове коже	Углавном нема или су неадекватне
Мања постројења за галванизацију	Површинска обрада метала мањег капацитета	Углавном нема или су неадекватне
ЈКП Чистоћа-Градска депонија и дивље депоније на територији града	Сакупљање и одлагање отпада	нема

- Извор података: Градска управа за инспекцијске послове и Градска управа за просторно планирање, изградњу и заштиту животне средине

Град Крагујевац нема израђен адекватан катастар загађивача. На основу података којима располаже градска управа и података добијених од других служби из области надзора заштите чиниоца животне средине, у оквиру претходне табеле на прва три места наведени су загађивачи ваздуха. У зимском периоду, током грејне сезоне, највећи тачкасти загађивач је Застава Енергетика, коме се у кумулативном загађујућем ефекту придружују већи број котларница на подручју града, који није покривен системом даљинског грејања, као и огроман број индивидуалних ложишта. Загађењу ваздуха значајно доприноси путнички и теретни саобраћај, који се интензивно одвија кроз ширу зону центра града јер обилазнице за теретни саобраћај нису реализоване. У индустријској зони најчешће притужбе грађана из непосредног окружења се односе на загађиваче Асфалтна база и Ливница „034”.

У циљу заштите ваздуха од загађења, постављена су два електрофилтера, инсталирана у делу Енергетике, на котловима на чврсто гориво (угаљ), као и филтер у Асфалтној бази. Међутим, проблеми емисије загађујућих материја при испуњању врућег асфалта и складиштење сировина на отвореном у Асфалтној бази, као и проблем одлагалишта пепела из Енергетике још увек нису у потпуности решени.

Систематско праћење квалитета ваздуха поверено је Институту за јавно здравље-Крагујевац, чије резултате емисионо имисионих мерења надлежне градске службе добијају редовно.

Међу наведеним загађивачима су и они који значајно утичу на загађење вода Њихове загађујуће материје потичу из индустријских процеса површинске обраде метала, а упуштају се у реципијент без предтретмана, иако ови постоје али нису у функцији. У фабрици „Фиат аутомобили Србија” такође је уграђен предтретман отпадних вода, који ће бити у функцији у наредном периоду. Осим ових индустријских загађивача, загађењу вода значно доприноси збирни утицај отпадних вода, без претходног или неадекватног пречишћавања, из млекара, кожарских радионица и других делатности. У циљу заштите вода од загађења важно је адаптирати постојеће предтретмане, осавременити рад централног постројења у Цветојевцу, као и саградити нове.

Када је реч о загађењу земљишта може се рећи да на његов ниво значајно утичу проблеми одлагања комуналног отпада (искоришћени капацитет градског сметлишта, дивље депоније), ненаменска употреба градског грађевинског земљишта, као и неконтролисана употреба хемијских средстава на пољопривредном земљишту.

1.3.6. Активне мере Градске управе у погледу заштите животне средине

Израда Локалног еколошког акционог плана (ЛЕАП-а) Града Крагујевца - Локални еколошки акциони план Града Крагујевца је стратешко-програмски документ у области заштите животне средине са јасно дефинисаним и прецизно утврђеним приоритетним циљевима и активностима. Сврха израде Локалног еколошког акционог плана Града Крагујевца је да се направи анализа постојеће ситуације, сагледа визија развоја Града Крагујевца, изврши процена тренутног стања животне средине по областима и одреде приоритетне акције путем израде акционог плана. Циљ Локалног еколошког акционог плана Града Крагујевца је да идентификује, процени и рангира проблеме у области животне средине базирано на ризицима везаним за људско здравље, еколошки систем и укупни квалитет живота, као и усклађивање заштите животне средине са еколошким развојем. Израду и имплементацију Локалног еколошког акционог плана Града Крагујевца спровела је радна група која је имала задатак да образује техничке тимове, разматра и усваја планове активности и припрема и презентује јавности документе Локалног еколошког акционог плана. Имплементација Пројекта спровешће се у сарадњи са образовним и високошколским институцијама, научним установама и институтима, јавним комуналним предузећима, пословним сектором, удружењима и заинтересованим грађанима. Локални еколошки акциони план Скупштина града Крагујевца усвојила је септембра 2010. године.

Формиран је и отворен Еколошки центар Крагујевац, који је прерастао у Архус центар Крагујевац кроз пројекат који је спроведен у сарадњи са међународном организацијом ОЕБС. Циљ пројекта је успостављење сарадње између грађана и локалне самоуправе и могућност демократских процеса у области животне средине. Архус центар у Крагујевцу се залаже за имплементацију Архуске конвенције на нивоу читавог региона (на територији 10 управних округа: Шумадијски-Крагујевац, Поморавски-Јагодина, Моравички-Чачак, Златиборски-Ужице, Рашки-Краљево, Расински-Крушевац, Мачвански-Шабац, Колубарски-Ваљево, Подунавски-Смедерево, Браничевски-Пожаревац). Архус центар Крагујевац отворио је и свој вебсајт: www.aarhuskg.rs на коме се могу пронаћи све информације у циљу што бољег информисања грађана о активностима везаних на заштити животне средине у Граду, као и Србији.

Потписан је Уговор о суфинансирању пројекта „Изградња и опремање рециклажног центра (центар за разврставање и привремено складиштење рециклабилних материјала и посебних токова отпада)”. Уговорне стране су: Министарство животне средине, рударства и просторног планирања, Фонд за заштиту животне средине Републике Србије, Град Крагујевац и ЈКП „Чистоћа”. За те намене су обезбеђена средства од стране Фонда за заштиту животне средине Републике Србије у износу од 45.000.000,00 динара.

Град Крагујевац активно учествује у акцији „Очистимо Србију”, а нарочито кроз пројекат „Санација одлагалишта отпада на територији Града Крагујевца”. Такође је постављено 20 рециклажних острва у циљу смањења отпада на месту његовог настанка.

Један од значајних пројеката је и студија изводљивости за „Сакупљање метана на градској депонији у Јовановцу”, као један од пројеката Механизма чистог развоја (ЦДМ-пројекат).

Град је изградио Регионални азил за псе и мачке луталице у сарадњи са ЈКП „Чистоћа”.

Мониторинг - Систематско праћење квалитета животне средине поверено је Институту за јавно здравље –Крагујевац. Резултате мерења надлежне градске службе добијају редовно, а Служба за заштиту животне средине у сарадњи са Удружењем „Стаклено звоно” припрема и издаје у електронском облику „КГ еко билтен – месечни извештај о стању животне средине”, путем којег се обавештава јавност о стању и квалитету животне средине на територији града Крагујевца.

Град спроводи мере и активности поводом решавања проблема везаних за бесправну градњу на ободу акумулације на језеру Гружа колико год је у његовој моћи и надлежности. Врши се стални контакт, уз континуирано организовање састанака са свим надлежним органима и заинтересованим странама како би се проблем што пре решио. Као резултат тих активности, Влада Републике Србије је донела „Одлуку о изради Просторног плана подручја посебне намене слива акумулације Гружа” („Сл. гласник РС”, бр. 44/11).

Формиран је буџетски фонд за заштиту и унапређење животне средине Града Крагујевца, на седници одржаној 27.11.2009. године. Према одредбама члана 87. став 10. Закона о заштити животне средине, средства остварена од накнаде користе се, преко буџетског фонда, наменски за заштиту и унапређење животне средине према усвојеним програмима коришћења средстава буџетског фонда, односно локалним акционим и санационим плановима, у складу са старешким документима.

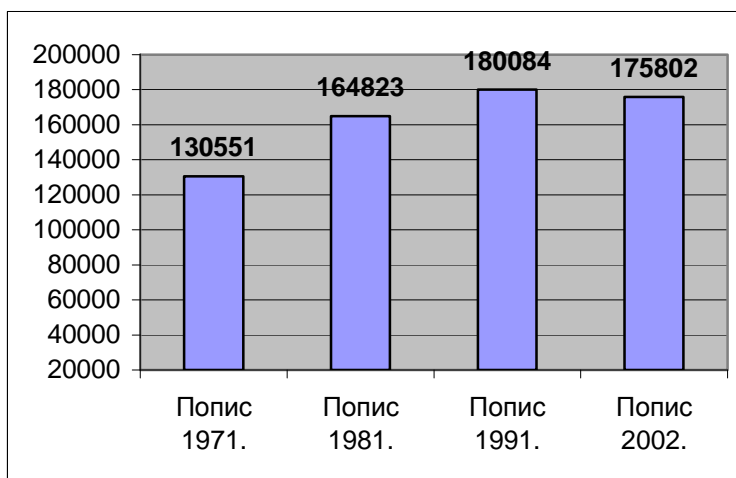
Скупштина Града усвојила је Одлуку о посебној накнади за заштиту и унапређење животне средине на територији града, којом је омогућено финансирање програма и пројеката из области заштите животне средине.

Градска управа за комуналне послове и надзор је урадила преглед стања водотокова на територији Града Крагујевац у 2009. години. Припремају се пројекти за наредну годину (за реку Угљешницу, Грошничку реку и др.). Потписан је уговор о санацији дела тока реке Лепенице и чишћење дела тока Бресничког потока са ВДП „Ерозија”. Пројекат под називом „У сусрет бољем лету” је пројекат јавних радова којим су предвиђени радови на чишћењу приобаља језера Бубањ, Гружа и Шумарице.

Кроз догађаје, скупове, манифестације град обележава све значајне датуме из еколошког календара (Светски дан заштите животне средине, Европска недеља мобилности, Дан без аутомобила, Свески дан чистог ваздуха, Међународни дан планина, Сат за нашу планету, Дан планете Земље и др.).

2. Демографија

На основу података који су наведени у последња четири званична пописа становништва (од 1971. до 2002. године), становништво града Крагујевца је бележило непрекидан пораст све до 1991. године, након чега следи пад броја становника. Највећи пораст броја становника је забележен у периоду између два пописа од 1971. до 1981. године, и тада је забележен раст од 34.272 становника, што представља раст по стопи од чак 26,25%. У последњем анализираном периоду, између пописа од 1991. године до 2002. године, постоји пад од 5.002 становника, што представља пад по стопи од 2,37%.

• Извор: Републички завод за статистику

Процењени број становника за 2007. годину (174.626) показује да број становника у граду и даље опада, али по мањој стопи (0,17%). На основу извештаја Комисије за попис становништва, домаћинства и станова из септембра 2011. године, а која се односи на попис из 2011. године, град Крагујевац има 189.721 становника (2% више у односу на попис из 2002. године) и 79.848 станова и домаћинства (7,1 % више у односу на попис из 2002. године).

Табела 2.1. Процењени број становника у периоду (2001-2007.)

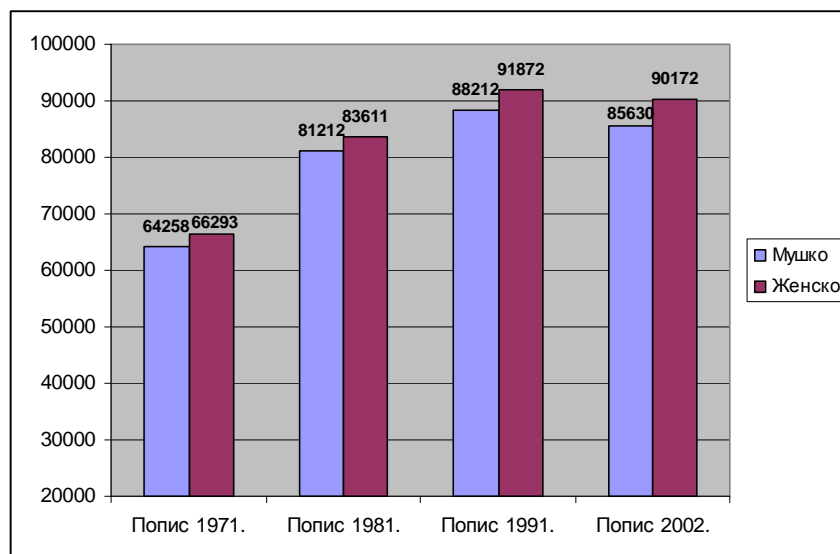
Година	Број становника у општини	Укупна промена броја становника у граду	Стопа раста броја становника у граду (%)
2001	176.059	/	/
2002	175.677	-382	-0.22
2003	175.233	-444	-0.25
2004	175.209	-24	-0.01
2005	175.198	-11	-0.01
2006	174.920	-278	-0.16
2007	174.626	-294	-0.17

• Извор: Републички завод за статистику

2.1. Структура становника

2.1.2. Структура становништва према полу

У полној структури становништва, на свим посматраним пописима становништва, може се уочити већа бројност женске популације у односу на мушку. Интересантно је да се ова разлика најпре смањивала, у периоду од 1971. до 1981. године, да би након тога почела да расте од 51,0:49,0 у периоду од 1981. до 1991. године, да би према попису из 2002. године однос мушке и женске популације износио 51,3 : 48,7 у корист женске популације.

• Извор: Републички завод за статистику

2.1.3. Старосна структура становништва

Старосна структура становништва града Крагујевца формирана је под директним дејством наталитета, а процес старења је у највећој мери условљен секуларним падом наталитета. На старосну структуру становништва утицали су, смртност и миграције, али у мањој мери.

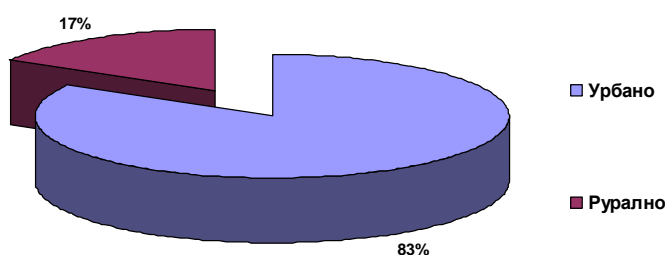
Старосна структура становништва показује да се током посматраног периода најбројније групе становништва померају од омладине ка средњим годинама. По првом анализираном попису из 1971. године, доминира генерација од 20-24 година, док је по попису из 1981, најбројнија група од 25 до 29 година. По попису из 1991. године најбројнија је група од 55 до 64 година и коначно, по попису из 2002. године доминира генерација преко 65 година, са 24.591 становника која чини 13,98% укупне популације општине.

Попис	1971.	1981.	1991.	2002.
0 - 4	8.726	13.490	11.251	7.473
5 - 9	8.480	12.115	12.789	8.641
10 - 14	9.265	10.163	13.682	10.720
15 - 19	12.279	10.286	12.673	12.573
20 - 24	12.510	13.855	11.230	13.300
25 - 29	8.611	17.830	11.860	12.148
30 - 34	11.170	14.837	14.934	10.746
35 - 39	12.281	9.374	17.637	11.335
40 - 44	11.403	11.790	14.798	13.665
45 - 49	8.987	12.488	9.228	16.845
50 - 54	4.300	11.286	11.325	14.428
55 - 64	10.883	12.805	21.910	18.298
Преко 65	11.225	13.982	16.093	24.591
Непознато	-	-	674	1.039

Такође, можемо да приметимо да се по последњем попису из 2002. године, најбројније старосне групе налазе у средишњем делу пирамиде, као и да су од најмлађе старосне групе (0-4) бројније све групе и да старосна структура становништва града Крагујевца има све карактеристике регресивног типа.

2.1.4. Однос урбаног и руралног становништва

Град Крагујевац је, као и већину градова и оптина у Србији, карактерисала су миграторна кретања из руралних ка урбанизованим деловима града. Ова појава је условила да 83% становништва буде сврстано у категорију урбаног, приликом званичног пописа 2002. године.

• Извор: Републички завод за статистику

2.1.5. Становништво по насељима

Ред. бр.	Назив Насеља	Број становника
1.	Адине Ливаде	73
2.	Баљковац	621
3.	Ботуње	649
4.	Букоровац	229
5.	Велика Сугубина	284
6.	Велике Пчелице	673
7.	Велики Шењ	350
8.	Вињисте	412
9.	Влакча	671
10.	Голочело	541
11.	Горња Сабанта	839
12.	Горње Грбице	273
13.	Горње Јарушице	655
14.	Горње Комарице	322
15.	Грошница	1280
16.	Десимировац	1401
17.	Дивостин	399
18.	Добрача	493
19.	Доња Сабанта	651
20.	Доње Грбице	557
21.	Доње Комарице	545
22.	Драгобраћа	845
23.	Драча	828
24.	Дреновац	356
25.	Дулене	218
26.	Дјурисело	699
27.	Ердеч	67
28.	Јабучје	154
29.	Јовановац	1165
30.	Каменица	431
31.	Корман	692
32.	Котража	304
33.	Крагујевац	146373
34.	Кутлово	236
35.	Лужнице	1065
36.	Љубичевац	83
37.	Мала Врбица	249
38.	Мали Шењ	100
39.	Маршиц	294

Ред. бр.	Назив Насеља	Број становника
40.	Маслошево	149
41.	Миронић	99
42.	Нови Милановац	406
43.	Опорница	452
44.	Пајазитово	241
45.	Поскурице	573
46.	Прекопеча	123
47.	Рамача	340
48.	Ресник	1147
49.	Рогојевац	404
50.	Страгари	967
51.	Трешњевак	24
52.	Трмбас	595
53.	Угљаревац	160
54.	Цветојевац	719
55.	Церовац	904
56.	Чумиц	1600
57.	Шљивовац	493

• Извор: Локална самоуправа – попис 2002 године

Град Крагујевац је територијално организован у 57 насеља у којима број становника варира од 24 у насељу Трешњевак, до 146.373 колико има сâмо насеље Крагујевац. Овај податак указује да преко 83 % становништва читаве територије града живи у насељу Крагујевац. Од 57 насеља града, више од 1.000 становника има седам насеља, док мање од 500 становника има чак 31 насеље. Укупна густина насељености на територији читавог града износи 210,5 становника/km² (у урбаној зони 552,5 становника/km² и 17,8 становника/km² у руралној зони). То је знатно више од републичког просека који износи 84,21 становника/km².

2.1.6. Основни контингенти становништва

Број стан.	Испод 14 год.	65 и више	Радно способно			Женско (15-49)	Радно способно (%)
			свега	мушко (15-64)	женско (15-59)		
1991.	37.723	16.093	125.595	61.996	63.599	46.713	69,74
2002.	26.834	24.591	123.338	60.871	62.467	45.833	70,16

• Извор: Републички завод за статистику

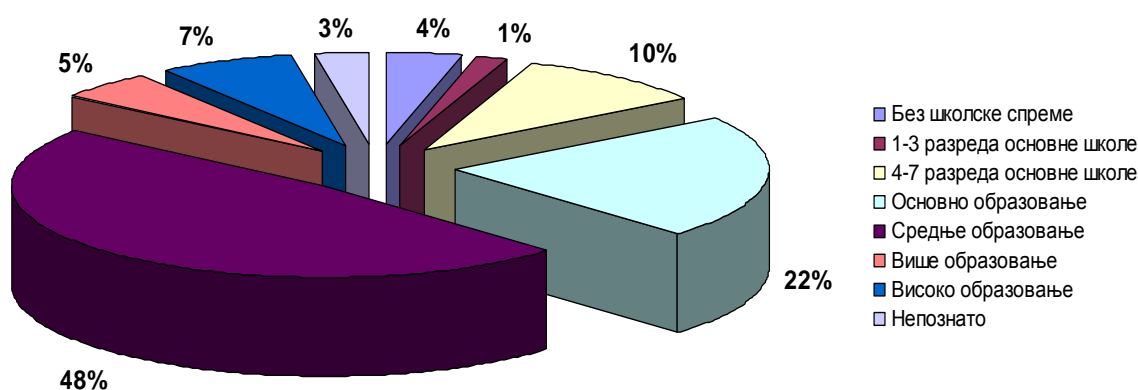
Малолетно становништво узраста до 14 година, у последњем пописном интервалу, показује тенденцију опадања (28,8%), док становништво старије од 60 година бележи значајан пораст у износу од чак 52,8%.

Са друге стране, иако је номинална вредност бројности радно способног становништва у посматраном интервалу опала за 1,8%, сâмо учешће ове групације у укупној популацији општине је остало на готово истом нивоу од 69,7% до 70,1%.

Уколико радно способно становништво посматрамо као популацију мушкараца и жена у доби од 15. до 64. године, можемо констатовати да је оно, по попису 2002. године, бројало 123.338 лица, односно 70,2 % укупне популације општине.

Ако анализирамо старосне индикаторе становништва из 2006. године, видећемо да је просечна старост у граду Крагујевцу 40,42 године што је незнатно мање у односу на Округ (41,17 година) и на Србију (40,89 година). Индекс старења, који представља однос старог (60 и више година) према младом (0-19) становништву, за град Крагујевац износи 95,79 и повољнији у односу на ниво Округа (104,54) и Републике (103,17).

Становништво старије од 15 година према полу и школској спреми, по попису 2002.

	Укупно	Без школске спреме	1-3 разреда основне школе	4-7 разреда основне школе	Основно образ.	Средње образ.	Више образ.	Високо образ.	Непознато
Укупно	148.968	5.992	2.161	14.851	32.779	71.058	7.450	10.390	4.287
Мушко	71.990	1.364	385	5.949	14.515	37.666	4.211	5.470	2.430
Женско	76.978	4.628	1.776	8.902	18.264	33.392	3.239	4.920	1.857

• Извор: Републички завод за статистику

Образовна структура становништва старијег од 15 година указује да је најбројнија групација становништва са средњим образовањем (48%) посматране популације, док скоро 7% лица има завршен VII/1 степен стручне спреме. Само основно образовање има 22%, а 3 % посматране популације је без основног образовања. Удео женске популације у групацији без икакве школске спреме је чак 77%.

2.1.7. Становништво према активности, по попису 2002.

Табела Становништво према активности

Активно становништво		Лица са личним приходом	Издравано становништво	На раду-боравку у иностранству до 1 године
укупно	обавља занимање			
83.626	61.771	32.043	59.745	388

• Извор: Републички завод за статистику

Активно становништво чини 47% укупног становништва града Крагујевца, односно 56% становништва старијег од 15 година. Од укупног броја активног становништва 73% обавља неко од занимања, док остатак чине незапослена лица која траже посао, или лица која су привремено прекинула своја занимања. Издржавано становништво чини 34% укупне популације града.

2.1.8. Структура активног становништва

Структура активног становништва које обавља занимање према занимању и полу, 2002

		Законодавци, функционери, руководиоци	Стручњаци	Стручни сарадници и техничари	Службеници	Услужни радници и трговци	Радници у пољопривреди, рибарству и шумарству	Занатлије и сродни радници	Руковаоци машинама и уређајима и монтери	Основна једноставна занимања	Војна лица	Непознато
Укупно*	у	2347	5598	12619	3531	6371	5852	11361	8210	2773	699	3502
	м	1620	2548	5214	1462	2594	3391	8795	6016	1204	690	2050
	ж	727	3050	7405	2069	3777	2461	2566	2194	1569	9	1452
Пољопривреда, лов и шумарство	у	22	40	106	33	21	5802	35	51	97	0	2
	м	17	22	51	17	12	3361	33	48	55	0	2
	ж	5	18	55	16	9	2441	2	3	42	0	0
Рибарство	у	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
	м	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1

	ж	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Вађење руда и камена	у	0	0	1	1	5	0	3	4	0	0	1
	м	0	0	1	1	2	0	3	4	0	0	1
	ж	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0
Прерађивачка индустрија	у	521	980	3673	921	470	14	5941	6093	556	16	579
	м	402	569	1904	416	208	8	4513	4031	262	16	384
	ж	119	411	1769	505	262	6	1428	2062	294	0	195
Енергетика	у	49	94	391	90	11	4	463	213	62	0	40
	м	36	51	224	35	9	4	445	203	31	0	25
	ж	13	43	167	55	2	0	18	10	31	0	15
Грађевинарство	у	58	45	317	96	32	1	778	241	249	0	1
	м	53	37	196	54	14	1	757	237	218	0	0
	ж	5	8	121	42	18	0	21	4	31	0	1
Трговина	у	854	250	1091	484	3606	7	766	215	272	0	151
	м	532	107	459	200	1253	2	699	205	165	0	92
	ж	322	143	632	284	2353	5	67	10	107	0	59
Хотели и ресторани	у	117	7	77	78	677	2	57	22	142	0	31
	м	82	2	32	22	282	2	35	19	53	0	13
	ж	35	5	45	56	395	0	22	3	89	0	18
Саобраћај, складиштење и везе	у	207	90	537	372	205	0	178	748	109	1	51
	м	185	50	267	232	125	0	170	745	58	1	35
	ж	22	40	270	140	80	0	8	3	51	0	16
Финансијско посредовање	у	41	129	348	132	15	0	22	14	28	0	27
	м	19	42	78	35	5	0	18	14	6	0	5
	ж	22	87	270	97	10	0	4	0	22	0	22
Некретнине и пословне активности	у	135	554	691	184	89	8	290	58	80	3	73
	м	80	299	314	98	51	3	224	46	19	3	43
	ж	55	255	377	86	38	5	66	12	61	0	30
Државна управа и одбрана	у	83	560	668	401	464	1	132	96	90	626	75
	м	57	220	340	99	439	0	123	78	28	618	42
	ж	26	340	328	302	25	1	9	18	62	8	33
Образовање	у	46	1575	1613	269	122	1	1817	234	441	53	947
	м	33	608	562	98	27	1	1159	192	112	52	505
	ж	13	967	1051	171	95	0	658	42	329	1	442
Здравствени и социјални радници	у	51	909	2233	198	413	0	219	128	420	0	98
	м	29	332	300	58	77	0	138	109	38	0	19
	ж	22	577	1933	140	336	0	81	19	382	0	79
Комуналне, друштвене и личне делатности	у	113	239	422	104	214	11	63	50	111	0	33
	м	52	143	262	37	68	8	53	48	73	0	27
	ж	61	96	160	67	146	3	10	2	38	0	6
Приватна домаћинства са радницима	у	0	0	0	0	3	0	0	0	6	0	6
	м	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	3
	ж	0	0	0	0	3	0	0	0	5	0	3
Екстериторијалне организације и тела	у	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1
	м	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1
	ж	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Непознате	у	50	126	450	168	23	1	597	42	110	0	1385
	м	43	66	223	60	22	1	425	36	85	0	852
	ж	7	60	227	108	1	0	172	6	25	0	533

*У- укупно, М- мишкарци, Ж- жене. Извор: Републички завод за статистику

У структури активног становништва од 61.771 активно запослених, најзаступљеније делатности су прерађивачка индустрија, трговина, образовање, здравство и социјални рад. Прерађивачка индустрија је најбројнија са 19.764 запослених или 32%, трговина са 7.696 што чини 12,5%, образовање са 7.118 или 11,5% и здравство и социјални рад са 4.669 запослена или 7,6%. У државној управи и одбрани запослено 3.196 запослених, што чини 5,2% од укупног броја активно запосленог становништва. У области комуналне, друштвене и личне делатности, запослено је 1.260 становника, што предствља удео од 2,% укупног активног становништва.

У прерађивачкој индустрији, најзаступљенији су занатлије и сродни радници и руковоаци машинама и уређајима и монтери, са 5.941, односно 6.093 радника. У овој групацији запослених доминирају мушкарци, са чак 71 %. Следећа по бројности је трговина са укупно 7.696 запослених, од чега су 3.982 жене, или 52 %. У образовању, од укупно 7.118 радника 3.769 су жене, што представља удео од 52 %. У области здравственог и социјалног рада, која је такође једна од најбројнијих, од укупно 4.669 запослених, чак 3.569 чине жене, што је 76%.

2.2. Домаћинства

Домаћинства према броју чланова

Домаћинства			Станови		
Укупно	Просечан број чланова	2002/1991	Укупно	Површина м ²	2002/1991
59.524	2,93	107,8	67.567	401.0776	105,8

Укупно	Домаћинства									
	Са 1 чланом	Са 2 члана	Са 3 члана	Са 4 члана	Са 5 чл.	Са 6 чл.	Са 7 чл.	Са 8 чл.	Са 9 чл.	Са 10 и више чл.
59524	11.476	14.059	12.211	14.724	4.237	1.993	572	161	60	31
Удео у укупном броју домаћинстава у општини (%)	19	23	20	24	7	3	0,9	0,2	0,1	0,05

• Извор: Републички завод за статистику

Према последњем званичном попису становништва, град Крагујевац је имао 59.524 домаћинстава са просечно 2,93 члана. У односу на претходни попис, број домаћинстава у граду је већи за 7,8 %. Највећи број домаћинстава је са четири члана- 14.724, односно 24%. У истом пописном интервалу, број станова у граду се повећао за 5,8 %, тако да град броји 67.567 станова.

Становништво старо 15 и више година према брачном стању и полу по попису из 2002. године

Укупно	Мушко						Женско					
	Свега	Неож.	Ожењен	Удовац	Разведен	Непознато	Свега	Неудата	Удуга	Удовица	Разведена	Непознато
148968	71990	21611	44798	2877	2184	520	76978	16582	45272	10596	4045	483

• Извор: Републички завод за статистику

Породице, према броју деце, по попису из 2002. године

Укупно	Број деце						Породице са децом млађом од 25 година	Деца млађа од 25 година
	Без деце	1	2	3	4	5 и више		
51.809	14.133	17.708	17.605	2.064	233	66	29.985	49.107

• Извор: Републички завод за статистику

Приложени подаци указују да је највећи број становништва старијег од 15 година у браку (60,5%) и да је готово исти број породица са једним дететом (34,2%) и број породица са двоје деце (34,0%).

Породице, према броју деце, 2002. година.

	Град	Удео у укупном броју породица у граду (%)
Број породица - укупно	51.809	100
Брачни пар без деце	14.133	27,3
Брачни пар са децом	30.098	58,1
Мајка са децом	5.803	11,2
Отац са децом	1.775	3,4

• Извор: Републички завод за статистику

Према овој табели, од укупног броја породица, 58,1% су породице које чине брачни пар са децом, а код породица са једним родитељем доминирају породице које чине мајке и деца (11,2%).

2.3. Витални догађаји

Год.	Живорођени		Умрли		Природни прираштај		Бракови	
	број	на 1000 становника	број	на 1000 становника	број	на 1000 становника	закључени	разведени
2000.	1.752	9,7	2.023	11,2	-271	-1,5	938	134
2001.	1.782	9,8	1.914	10,6	-132	-0,8	998	171
2002.	1.863	10,6	2.093	11,9	-230	-1,3	1.009	127
2003.	1.848	10,5	2.052	11,7	-204	-1,2	1.048	159
2004.	1.950	11,1	1.915	10,9	35	0,2	990	92
2005.	1.794	10,2	2.316	13,2	-522	-3	1.048	103
2006.	1.757	10,0	2.226	12,7	-469	-2,7	1.030	111
2007.	1.755	10,1	2.196	12,6	-441	-2,5	1.081	140

Извор: Републички завод за статистику

Када је у питању природни прираштај града Крагујевца подаци тзв. виталне статистике показују да је његова вредност у посматраном периоду од 2000. до 2007. године варирала, али је осим 2004. године када је износила 0,2%, увек била са негативним предзнаком. Последње статистички обрађене године, достигла је вредност од -2,5%. Природни прираштај се кретао око -1 у периоду од 2000. до 2003. године, 2004. године има позитивну вредност, да би након тога, у три анализираних године, од 2005. до 2007. године, бележио огроман раст. Приметно је такође и да се број закључених бракова кретао увек око 1.000, али је број разведених бракова почео да расте.

2.4. Миграциона обележја

Становништво града Крагујевца је бележило непрекидан пораст све до 1991. године, након чега следи пад броја становника. Највећи пораст броја становника је забележен у периоду између два пописа од 1971. до 1981. године, и тада је забележен раст од 34.272 становника, до чега је досељено чак 20.018 становника.

При поређењу броју становника треба имати у виду да су пописом 2002. године избегла лица из бивших република СФРЈ пописана као стални становници. Насупрот њима, расељена лица са Косова и Метохије нису исказани као стални становници насеља, већ су пописани као привремено присутна лица. Према подацима Комесаријата за избегла и расељена лица, пописом 2000. године који је спроведен од стране УНСР-а, на територији града Крагујевца регистровано је 13.547 избеглих са Косова и Метохије.

2.4.1. Досељеници

Број досељеника по временским периодима

Укупан број становника		175802
Од рођења станује у истом месту		92762
Досељеници	Укупно	83040
	1940 и раније	1145
	1941-1945	936
	1946-1960	12748
	1961-1970	17186
	1971-1980	20018
	1981-1990	12314
	1991-2002	11289
	Непознато	7404

• *Извор: Републички завод за статистику*

Највећи број досељених је у периоду од 1971. до 1981. године (20.018), а значајан број досељених град бележи и у периоду од 1991. до 2002. године.

Структура досељеника према подручју са којег су досељени, (1940-2002.)

Досељеници - укупно		Град	Удео у укупном броју досељеника у граду (%)
		83.040	100
Досељеници из	Србије - укупно	73.250	87
	другог места исте општине	15.880	19
	Централне Србије	42.593	51
	Војводине	1.722	2
	Косова и Метохије	13.055	15
	Црне Горе	2.040	2
	Босне и Херцеговине	2.724	2
	Хрватске	2.463	2
	Македоније	901	1

	Словеније	476	0,5
	осталих држава	577	0,6
	непознато	609	0,7

• Извор: Републички завод за статистику

Од 175.802 становника колико по попису живи у граду Крагујевцу, 92.762 становника од рођења живи у истом месту, док је 83.040 досељено. Највећи број досељених је из Централне Србије (51%), затим из других места са територије града (19%) и са подручја Косова и Метохије (15%).

Број становника		Досељено
1991. година	2002. година	
180084	175802	11289

• Извор: Републички завод за статистику

Број становника је смањен у посматраном периоду (1991.- 2002. године), за 4.282 становника и поред тога што је у град Крагујевац досељено 11.289 становника.

То нам говори да је дошло до знатног одлива становништва делом због негативног природног прираштаја, делом због миграција ка већим привредним центрима и у иностранство.

2.4.2. Миграциони салдо

Према подацима добијеним из Републичког завода за статистику, у периоду од 1997. године до 2003. године, миграциони салдо је имао негативне вредности и у овом периоду Крагујевац је био емиграционо подручје. Од 2004. године до 2006. године миграциони салдо је позитиван на територији града.

Град- насеље	1991	2002	Међупописна разлика	Природни прираштај 1991.-2002.	Миграциони салдо
Крагујевац-град	176.430	175.802	-941	217	-1.158
Градска насеља	144.876	146.373	1497	2855	-1.358
Остала насеља	31.867	29.429	-2.438	-2.638	-200

На основу Кларковог метода кретања становништва можемо закључити да градско насеље и први прстен приградских насеља има ниво III, док сеоска насеља карактерише пражњење услед исељавања, као и због процеса старења становништва.

2.5. Етничка припадност становништва

Националност	Срби	Црногорци	Македонци	Муслимани	Роми	Хрвати	Југословени	Неопредељени	Непознато	Остали

Број	168916	1231	326	151	1154	204	401	669	2073	677

Извор: Републички завод за статистику

Највећи број становника града Крагујевца је српске националности 96,8 %. Од осталих етничких групација највећу заступљеност имају Црногорци (0,7 %) и Роми (0,66 %).

2.6. Религија

Религија	Ислам	Католици	Православци	Протестанти	Про-орјентална култура	атеисти	Непознато	Остало
Број	540	344	169695	104	8	345	3323	1082

Извор: Републички завод за статистику

Сходно етничкој структури становништва у погледу религиозне припадности највећи број становника града Крагујевца јесте православне вероисповести 96,52 %.

3. Локална самоуправа (администрација)

Град Крагујевац је територијална јединица локалне самоуправе детерминисана законом, као економски, административни, географски, културни и универзитетски центар у коме грађани остварују право на локалну самоуправу, у складу са Уставом, законом и Статутом. Територију града чине насељена места, односно подручја катастарских општина која улазе у његов састав.

Статутом града Крагујевца (" Сл. лист града Крагујевца" број 18/08, 10/09 и 41/11) прописано је да су органи града : Скупштина, Градоначелник, Градско веће и Градске управе.

Скупштина града је највиши орган Града који врши основне функције локалне власти утврђене Уставом, законом и Статутом. Скупштину града чини 87 одборника које бирају грађани на непосредним изборима тајним гласањем у складу са законом и статутом. Надлежности скупштине могле би се груписати на нормативне, оснивачко-надзорне и изборне. У оквиру својих нормативних надлежности Скупштина града доноси: статут и пословник скупштине, буџет и завршни рачун, програм развоја града и појединих делатности, доноси урбанистички план и уређује коришћење грађевинског земљишта. Такође, у оквиру ових својих надлежности, Скупштина града доноси прописе и друге опште акте, расписује референдум, прописује радно време угоститељских, трговинских и занатских објеката.

У вршењу оснивачко-надзорних послова Скупштина града оснива службе, јавна предузећа, установе и организације утврђене статутом града, даје сагласност на њихове статуте и врши надзор над њиховим радом.

У оквиру својих изборних надлежности, Скупштина града:

- бира и разрешава председника скупштине и заменика председника скупштине,
- поставља и разрешава дужности секретара скупштине,
- бира и разрешава дужности градоначелника, као и заменика градоначелника и чланове градског већа,
- именује и разрешава управни и надзорни одбор и директоре јавних предузећа, организација и служби чији је оснивач.

Градоначелника бира скупштина града, из реда одборника, на период од четири године, већином гласова од укупног броја одборника скупштине града.

Надлежности градоначелника су сл.:

- да представља и заступа град,
- да предлаже начин решавања питања о којима одлучује скупштина,
- наредбодавац је за извршење буџета
- да усмерава и усклађује рад градске управе,
- председник је Градског већа, представља Градско веће, сазива и води његове седнице, одговоран је за рад Градског већа.
- да доноси појединачне акте за које је овлашћен законом, статутом или одлуком скупштине

Кандидат за градоначелника предлаже кандидата за заменика градоначелника и кандидате за чланове Градског већа.

Градско веће је други извршни орган града. Њега чине градоначелник, заменик градоначелника и чланови које на предлог кандидата за градоначелника бира скупштина града, на време од четири године и то већином укупног броја одборника.

Градско веће је надлежно да:

- предлаже статут,буџет и друге одлуке и акте које доноси скупштина града,

- непосредно извршава и стара се о извршавању одлука и других аката скупштине
- доноси одлуку о привременом финансирању, ако скупштина не донесе буџет пре почетка нове фискалне године,
- врши надзор над радом градске управе
- поставља и разрешава дужности начелника градске управе, одн. начелника за поједине области
- решава у управном поступку у другом степену о правима и обавезама грађана, предузећа и установа и других организација, у управним стварима из надлежности града.

Чланови Градског већа:

1. Градоначелник – Председник већа,
2. Заменик градоначелника,
3. Секретар Градског већа,
4. Члан Градског већа за инвестиције и развој градских ресурса,
5. Члан Градског већа за социјалну политику и друштвену бригу о деци,
6. Члан Градског већа за комуналну привреду,
7. Члан Градског већа за привреду и приватно предузетништво,
8. Члан Градског већа за образовање, културу и информисање,
9. Члан Градског већа за науку и сарадњу са Универзитетом,
10. Члан Градског већа за здравствену заштиту,
11. Члан Градског већа за омладину, спорт и туризам,
12. Члан Градског већа за локалну самоуправу, регионални развој и сарадњу са Владом Републике Србије,
13. Обавља дужност члана Градског већа за животну средину, одрживи развој и сарадњу са удружењима,
14. Члан Градског већа за међународну сарадњу

Градска управа је посебан орган града.

Градска управа је надлежна да :

- припрема нацрте прописа и других аката које доноси скупштина града, градоначелник и градско веће,
- извршава одлуке и друге акте скупштине, градоначелника и градског већа,
- решава у управном поступку у првом степену о правима и обавезама грађана, предузећа и установа и других организација у управним стварима из надлежности општине,
- врши управни надзор над извршавањем прописа и других општих аката скупштине,
- извршава законе и друге прописе чије је извршавање поверено граду,
- обавља стручне послове које утврди скупштина, градоначелник и градско веће.

Одлуком о Градским управама (" Сл. Лист града Крагујевца" бр.22/08, 31/09 и 5/10) за обављање послова из делокруга Градских управа образују се следеће Градске управе:

1. Градска управа за финансије,
2. Градска управа за инвестиције и развој ,
3. Градска управа за комуналне послове и надзор,
4. Градска управа за просторно планирање, изградњу и заштиту животне средине ,

5. Градска управа за имовину,
6. Градска управа за образовање, културу, информисање, спорт и омладину,
7. Градска управа за здравство, социјалну политику и друштвену бригу о деци,
8. Градска управа за привредне ресурсе,
9. Градска управа за месну самоуправу и општу управу,
10. Градска управа за инспекцијске послове,
11. Агенција за одржавање, обезбеђење и пружање услуга

Наведене Градске управе у оквиру својих области обављају стручне, нормативно-правне, управно-правне, материјално-финансијске, административно-техничке и друге послове града. Послове правне заштите имовинских права и интереса града Крагујевца обавља Градско јавно правобранилаштво. Одлуком о градском грађанском браниоцу-омбудсману ("Сл. Лист града Крагујевца" број 6/03) установљен је грађански бранилац – омбудсман за територију града Крагујевца, као независан и самосталан орган, који се стара о заштити и унапређењу људских права и слобода сваког лица зајемчених уставом, потврђеним и објављеним међународним уговорима о људским правима, општеприхваћеним правилима међународног права, законима и прописима града Крагујевца.

Градоначелник града Крагујевца је на основу овлашћења датог Статутом града Крагујевца овлашћен да поставља и разрешава дужности помоћнике градоначелника. Градоначелник има заменика, као и четири помоћника и то:

- помоћника Градоначелника за заштиту културне баштине и уређивање града ,
- помоћника градоначелника за пољопривреду,
- помоћника Градоначелника у области спорта,
- помоћника градоначелника за област регионалне и међународне сарадње града Крагујевца.

Број запослених у Градским управама и стручним службама органа Града:

Стручна спрема	Број запослених	На неодређено време	На одређено време
Висока стручна спрема- VII	303	292	11
Виша стручна спрема- VI	70	67	3
V степен	13	13	
Средња стручна спрема- IV	254	253	1
Квалификовани радник	25	25	
Полуквалификани радник	1	1	
Нижа стручна спрема	7	6	1
Укупно:	673	657	16

3.1. Одељење за локални економски развој

Град Крагујевац је један од првих градова и општина у Републици Србији који је основао Канцеларију за локални економски развој са циљем даљег унапређења активности локалног економског развоја.

Канцеларија локалног економског развоја је основана и званично отворена 29. септембра 2006. године у оквиру USAID -овог програма МЕГА. У почетку је била део Градске управе за привредне ресурсе односно Одељења за привреду и економски развој града Крагујевца да би септембра 2008. прерасла у Одељење.

Основне функције овог Одељења су:

- одржавање постојећих, привлачење нових и ширење локалних пословних активности,
- контакти и директна подршка локалној пословној заједници,
- унапређење капацитета радне снаге,
- маркетинг,
- подршка процесу стратешког планирања,
- финансијска подршка,
- припрема и управљање пројектима од значаја за локални економски развој,
- одржавање односа са институцијама на републичком нивоу задуженим за економски развој,
- стварање и ажурирање базе података,
- саветовање.

3.2. Техничка опремљеност

Градска управа располаже са око 420 рачунара у мрежи, 25 рачунара у месним заједницама и 10 сервера. Унутар зграде градске управе рачунари су повезани LAN-ом брзине 100 mb/s, са удаљеним локацијама SHDSL преко изнајмљених линија Телекома и WIRELESS конекцијом.

Тип интернета који се користи је широкопојасни интернет преко L2VPN порта.

Званична интернет презентација града Крагујевца је на адреси: www.kragujevac.rs.

Web презентација града садржи део који је означен као е-управа, а који грађанима и другим странкама омогућава да без доласка у зграду Града, преузму или изврше увид у следећа документа:

- Обрасци
- Јавне набавке
- Виртуални матичар (матична књига рођених, матична књига венчаних, матична књига умрлих, уверење о држављанству)
- Бирачки списак
- Јавни огласи
- Географски информациони систем
- Информатор о раду органа рада
- Акти органа рада
- Легализација
- Локални еколошки акциони план
- Јавни увид
- Од локације до употребне дозволе
- Списак локацијских дозвола

3.3. Услужни центар и Центар за издавање дозвола

У Градској управи града Крагујевца основан је један од првих Услужних центара у Србији. Центар је основан 2002. године, у оквиру Програма за реформу локалне самоуправе (SLGRP) који је финансиран од стране USAID-а. Услужни центар се налази у холу зграде Градске управе.

На овом месту грађани могу да добију сл.:

- информације које се односе на рад градске управе,
- информације о надлежностима градских управа и врстама докумената која се издају
- информације о процедурама за добијање дозвола за обављање делатности.

У оквиру Услужног центра врши се и:

- непосредан пријем поште
- увид у тренутно стање решавања предмета.

Поред Услужног центра, у градској управи у Крагујевцу, постоји и Центар за издавање дозвола, такође финансиран од стране USAID-а. Намена ове пријемне канцеларије, која се налази у холу зграде градске управе, је да грађанима пружи све потребне информације из области рада Градске управе за просторно планирање и урбанизам. Центар за издавање дозвола прима захтеве грађана за издавање локацијских и грађевинских дозвола, као и за решења о одобрењу за изградњу. Услужни центар и Центар за издавање дозвола користе компјутеризовани систем за праћање захтева.

3.4. Јавна предузећа, јавна комунална предузећа, установе

На основу Закона о Локалној самоуправи и Статута града, град Крагујевац преко својих органа обавља послове од непосредног интереса за грађане. Ови послови обухватају:

- да уређује и обезбеђује обављање и развој комуналних делатности,
- да се стара о изградњи, реконструкцији, одржавању и коришћењу локалних путева и улица и других јавних објеката од значаја за град,
- да уређује и обезбеђује коришћење грађевинског земљишта и пословног простора,
- да уређује и обезбеђује локални превоз,
- да се стара о задовољавању потреба грађана у области просвете, културе, здравствене заштите и социјалне заштите, дечије заштите, спорта и физичке културе,
- да се стара о развоју и унапређењу туризма, занатства, угоститељства и трговине
- да се стара о заштити животне средине, заштите од елементарних и других непогода, заштити културних добара од значаја за град,
- да се стара о заштити, унапређењу и коришћењу пољопривредног земљишта, а обавља и друге послове одређене законом.

Град Крагујевац у сарадњи са јавним комуналним предузећима и осталим јавним предузећима и установама, предузима максималне напоре како би успоставио равнотежу између реалних могућности привреде, која се налази у не тако завидном положају и потреба грађана. У надлежности управе функционишу следећа јавна комунална и остала јавна предузећа и установе:

Јавна комунална предузећа:

- ЈКП „Водовод и канализација”
- ЈКП „Градска гробља”
- ЈКП „Зеленило”
- ЈКП „Нискоградња”
- ЈКП „Чистоћа”
- ЈКП „Градске тржнице”
- ЈКП „Паркинг сервис”

Јавна предузећа:

- ЈП „Дирекција за урбанизам”
- ЈП „Спортски центар Младост”
- ЈП „Радио - телевизија Крагујевац”
- ЈП „Градска стамбена агенција”
- ЈП „Јавно стамбено предузеће-Крагујевац”
- ЈП „Предузеће за изградњу града Крагујевца”

Установе:

- Установа за децу „Нада Наумовић”
- Народни музеј Крагујевац
- Књажевско српски театар
- Спомен парк „21. октобар”
- „Дом омладине” Крагујевац
- Народна библиотека „Вук Караџић”
- Центар за социјални рад Крагујевац
- Позориште за децу „Крагујевац”
- Историјски архив
- Завод за заштиту споменика културе
- Градска туристичка организација „Крагујевац”

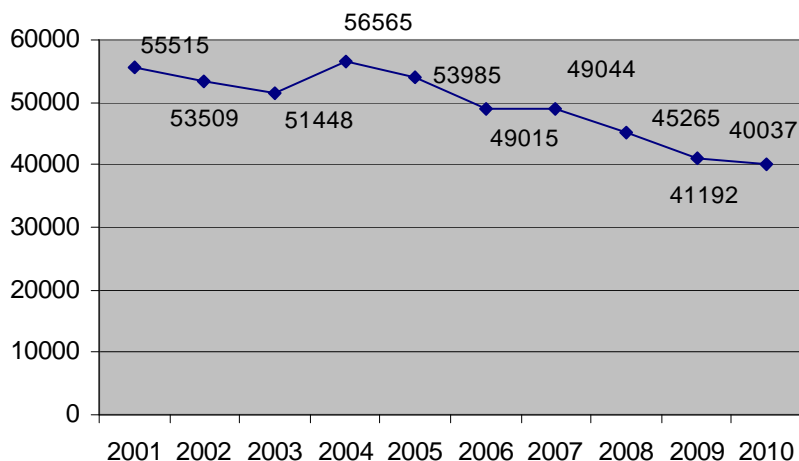
Привредна друштва:

- Д.О.О. „Шумадија сајам”
- Бизнис иновативни центар д.о.о.
- Градска агенција за саобраћај д.о.о.

4. Људски ресурси и тржиште рада

4.1. Запосленост

Прву деценију 21. века обележио је пад укупног броја запослених на локалном нивоу. Негативна кретања на тржишту рада условљена су процесом приватизације и економским реструктурирањем. У односу на 2001. годину, број запослених на крају 2010. године био је мањи за 15478 или за 28.1%. Обим запослености од 55515 лица на почетку посматраног периода није био реалан одраз стања привреде, с обзиром да је у себи обухватио и одређен број фиктивно запослених лица.

• Извор: Републички завод за статистику

Стога је логичан пад запослености у годинама које су уследиле, са изузетком 2004. године. У 2004. години дошло је до наглог пораста броја запослених од 11% у односу на претходну годину. Те године град је проглашен за девастирано подручје, што је допринело већем приливу средстава за подстицај запошљавања од стране Фонда за развој Републике Србије. Примера ради, у току 2004. године је од стране Фонда одобрено 350 милиона динара кредита привредном сектору, што је скоро три пута више у односу на 2001. годину.

Упркос помоћи државе и напорима локалне самоуправе на оживљавању привредног амбијента и инвестиционих активности, од 2005. године ниво запослености је поново у сталном паду, да би 2010. године достигао најнижи ниво од 40037 запослених лица. Један од разлога за негативан тренд кретања запослености је интензивирање процеса приватизације, посебно у току 2005. и 2006. године (14 приватизација), када је број запослених опао. Неке од спроведених приватизација су поништене, а специфична организација «Застава запошљавање и образовање» је 2007. године угашена. Треба имати у виду да су и успешне приватизације довеле до рационализације броја запослених. Такође, значајан број лица је ангажован у зони „сиве економије”, који званична статистика не обухвата. Реално је претпоставити да је ниво стварне запослености виши у односу на званичне податке.

На кретање обима запослености на крају анализiranог периода утицала је и светска економска криза, која је имала веће негативне последице на нашу привреду него на земље у окружењу.

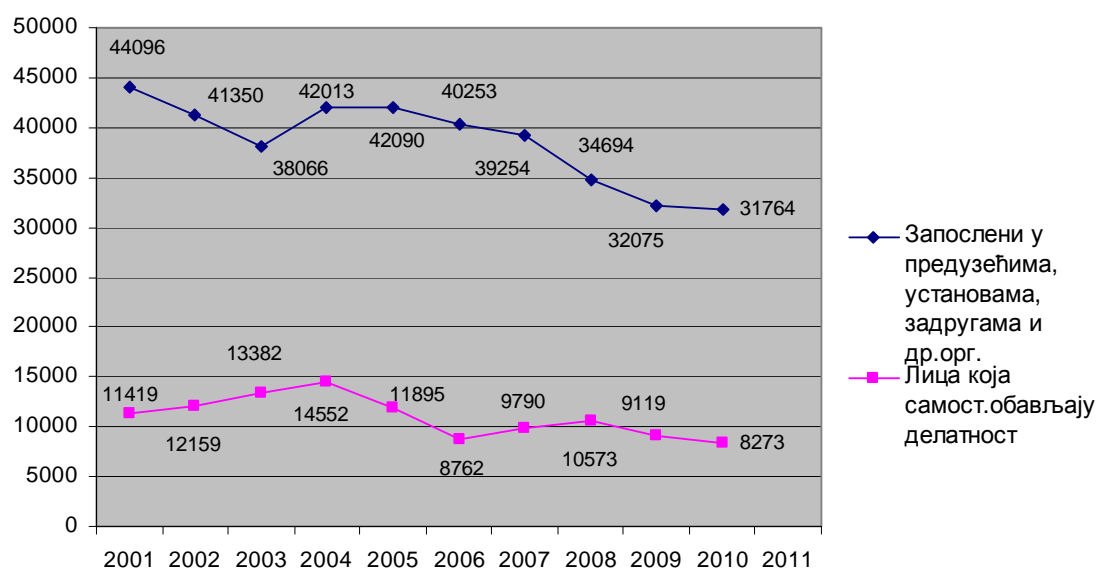
4.1.1. Запосленост – Структура

Година	Запослени		Запослени у пред., устан., задругама и др. организац.	Лица која самост. обављају делатност	Бр. запосл. на 1000 стан.	
	Укупно	жене (%)			Укупно	Запослени у пред., устан., задруг. и др. организац.
2001.	55515	49	44096	11419	306	243

2002.	53509	49.1	41350	12159	305	235
2003.	51448	48.2	38066	13382	293	217
2004	56565	50.3	42013	14552	323	240
2005	53985	46	42090	11895	308	240
2006	49015	42.7	40253	8762	280	230
2007	49044	41.8	39254	9 790	281	225
2008	45265	42.7	34692	10 573	260	199
2009	41192	44	32075	9 119	233	181
2010	40037	45.3	31764	8273	226	180

• Извор: Републички завод за статистику

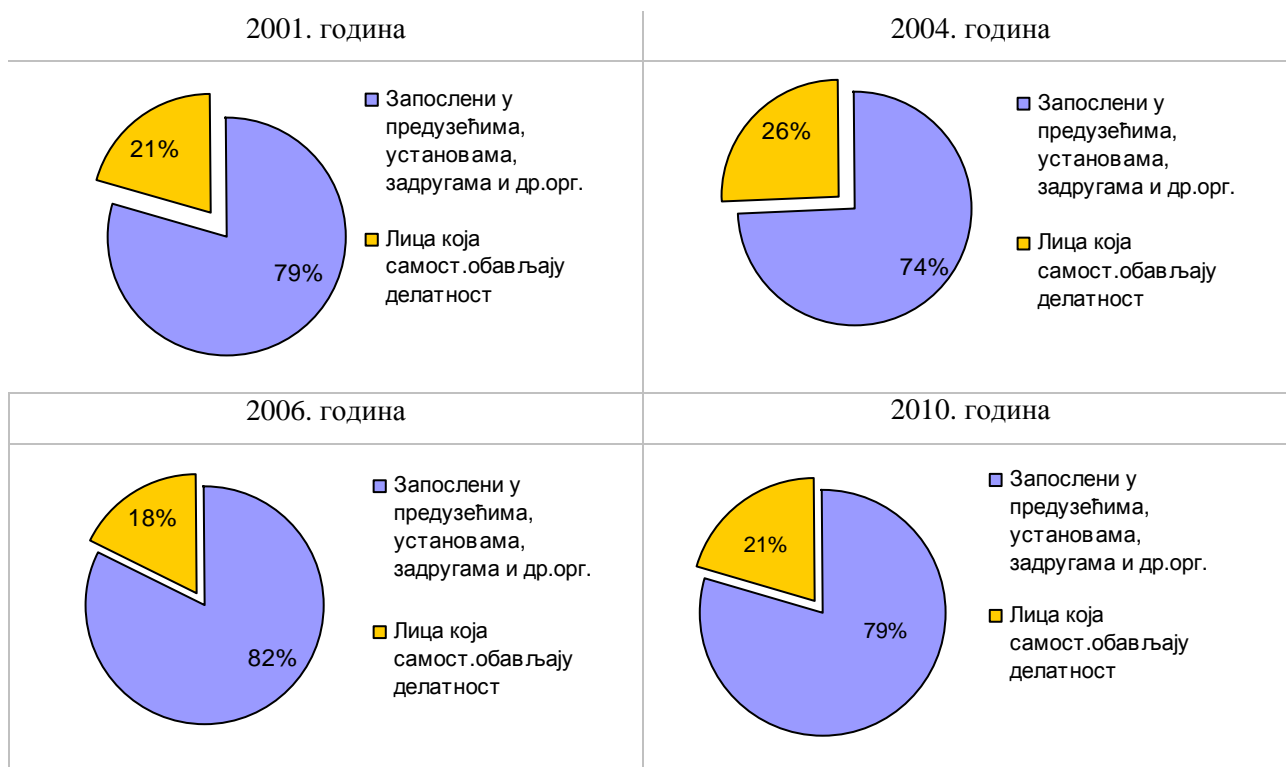
Упоредни приказ запослености по групама

• Извор: Републички завод за статистику

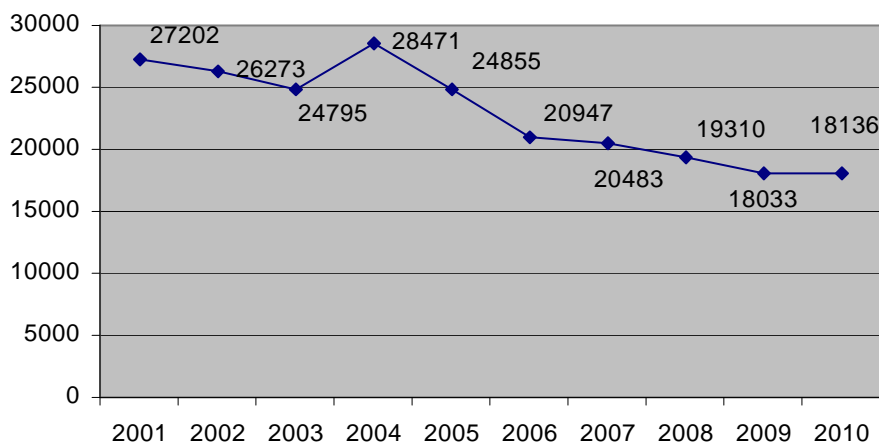
Према подацима Републичког завода за статистику, на крају 2010. године у граду је било запослено 31764 лица у предузећима, установама, задругама и организацијама и 8273 лица у приватном предузетништву (лица која самостално обављају делатност и запослени код њих). У односу на 2001. годину, у 2010. години запосленост у предузећима, установама, задругама и организацијама је смањена за 28% или за 12332 лица. У посматраном периоду обим запослених је у овој области варирао. До 2003. године запосленост опада, да би у наредне две године дошло до раста броја запослених, након чега се поново наставља негативан тренд.

У области приватног предузетништва током посматраног периода, запосленост је смањена за 27.5% или за 3146 лица. Број запослених лица у приватном предузетништву у периоду 2001-2004. година, константно расте и 2004. достиже највећи обим запослености од 14.552 лица. У наредним годинама обим запослености осцилира са тенденцијом пада и 2010. године бележи најнижи ниво од 8.273 лица.

Упоредјујући почетну и крајњу годину посматраног периода може се видети да је удео запослених у овим групама у односу на укупан обим запослености, остао скоро непромењен. У 2003. и 2004. години био је најповољнији у корист лица која самостално обављају делатност и износио је 26%. Најнижи удео запослених у области приватног предузетништва остварен је у 2006. и 2010. години, када је био само 18%.

Учешће женске популације у структури запослености

• Извор: Републички завод за статистику

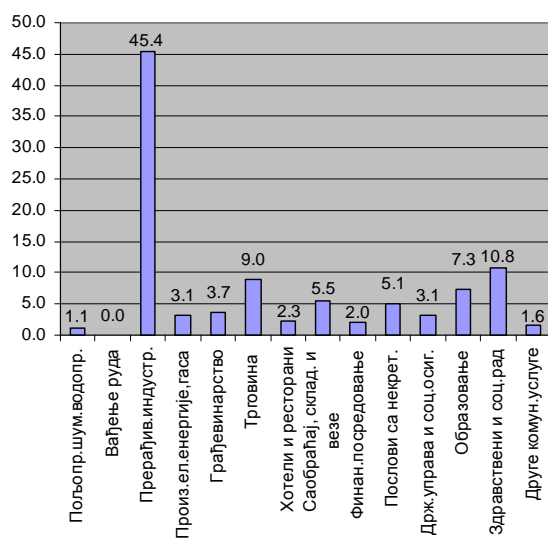
Учешће женске популације у укупном броју запослених лица је у свим посматраним годинама било испод 50%, осим 2004. када је износило 50,3%. У годинама после 2004. године учешће жена се смањивало, да би у 2008. пало на 42,7%, што је пад за 6 процентних поена у односу на почетну годину. Апсолутни показатељи су још неповољнији по ову популацију. Док је 2001. године број запослених жена био 27202, 2010. године је опао на само 18136. Податак да је запосленост смањена за трећину указује на проблем родне неравноправности и положај жена на тржишту радне снаге.

4.1.2. Запосленост по секторима привредне делатности²

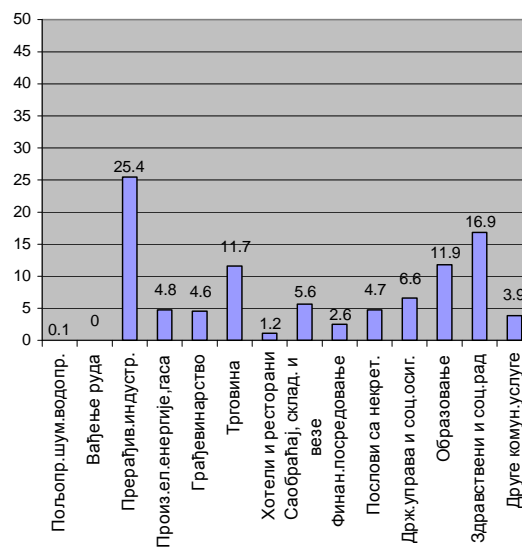
Година	Укупно	Пољопривреда, шумарство и воћарство	Вађење руда и камена	Прерађивачка индустрија	Производња електр. енергије, гаса и воде	Грађевинарство	Трговина на велико и мало, опшавка	Хотели и ресторани	Саобраћај, складиштење и везе	Финансијско посредовање	Послови са некретнинама, изнајмљивање	Државна управа и социј. осигурање	Образовање	Здравствени и социјални рад	Друге комун., друштвене и личне услуге
2001.	44096	468	-	20034	1381	1648	3950	996	2404	864	2263	1376	3236	4749	727
2002.	41350	358	-	12172	1396	1446	2756	750	1931	582	1495	1433	11420	4889	723
2003.	38066	295	-	11210	1438	1408	2504	346	1936	536	1246	1518	10096	4770	763
2004.	42013	454	5	11827	1448	1667	4233	306	2378	550	1498	1588	10061	4999	999
2005.	42090	429	6	14852	1461	1678	4405	251	2877	610	1199	1635	6649	5029	1011
2006.	40253	389	5	16804	1485	1501	3989	262	2815	723	1129	1628	3476	5018	1028
2007.	39254	480	5	15666	1460	1531	3683	268	2818	714	1136	1763	3599	5070	1064
2008.	34692	358	8	10575	1476	1674	3764	296	2765	692	1258	1801	3676	5224	1128
2009.	32075	312	15	8609	1508	1682	3805	323	1898	785	1168	1875	3734	5172	1189
2010.	31764	243	16	8026	1519	1452	3729	339	1822	808	1490	2054	3737	5350	1182

Извор: Републички завод за статистику – Општине у Србији

Запосленост по секторима у % - 2001. година

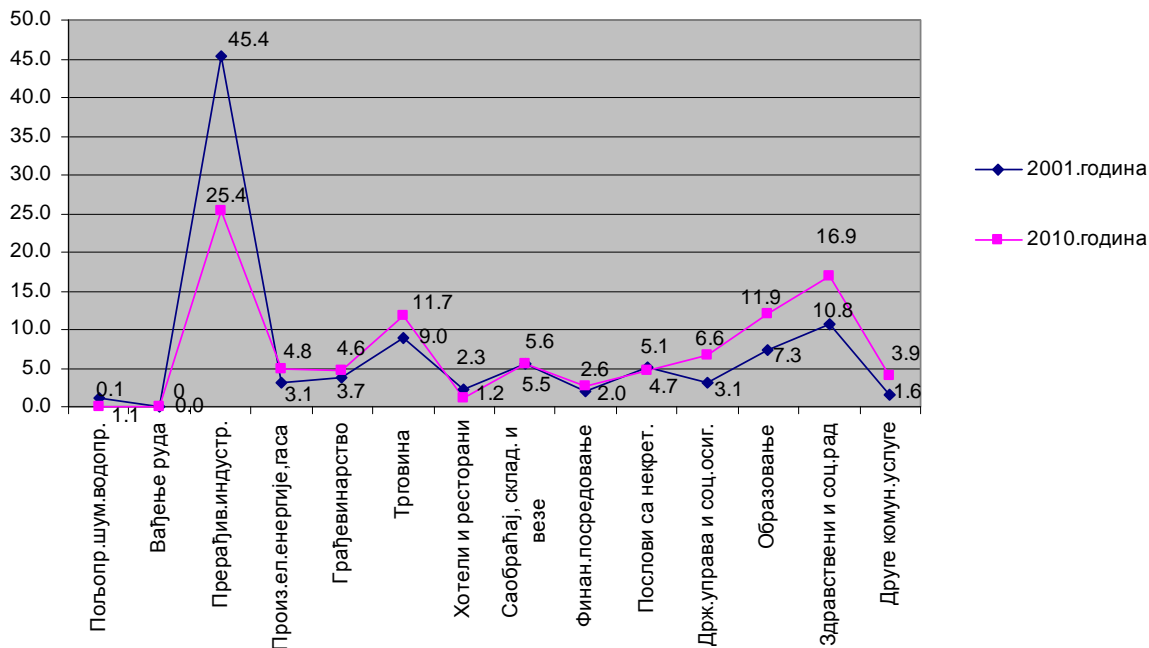

Запосленост по секторима у % - 2010. година

• Извор: Републички завод за статистику – Општине у Србији

² Приложени подаци за период 2001 – 2009. се односе на запослене у предузећима, задругама, установама, организацијама и малим предузећима (до 50 запослених)

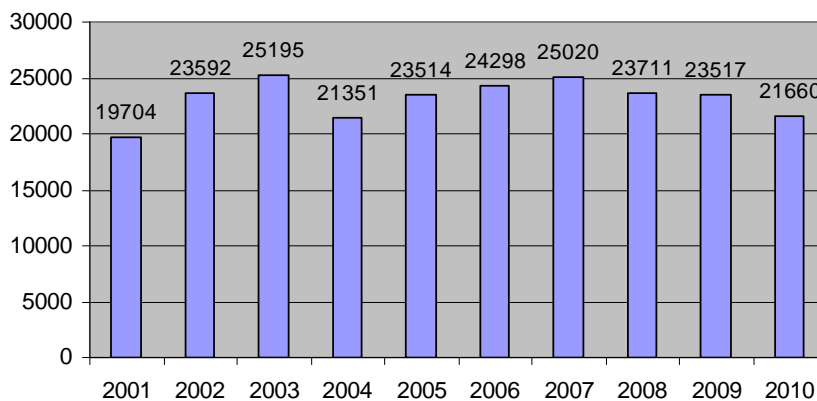

Упоредни приказ запослености по секторима у % 2001. и 2010.години

Према статистичким подацима, највећи број запослених лица у граду припада сектору прерађивачке индустрије. Учешће овог сектора било је доминатно током читавог посматраног периода, без обзира што је у оквиру њега дошло до драматичног пада броја запослених са 20.034 у 2001. години на 8.026 запослених лица у 2010. Из тог разлога благи пораст запослених у другим секторима није могао да компензује велики број радних места изгубљених у прерађивачкој индустрији. На другом месту у 2010. години је сектор здравства са уделом од 16,9%. Следи сектор образовања са 11,9% и трговине са 11,7%. Наведени сектори су имали највећи удео и 2001. године.

У структури запослених процентуално је порасло учешће следећих сектора на крају 2010. у односу на 2001. годину: производња електричне енергије и гаса, грађевинарство, трговина, саобраћај, финансијско посредовање, државна управа, образовање, здравство и друге комуналне услуге. Ако се посматрају апсолутни износи, најзначајније повећање остварено је у сектору државне управе и образовања.

4.2. Незапосленост

Статистички подаци показују да је број незапослених лица варирао. Током прве три године посматраног периода је растао, да би 2004. забележио пад од 15.3% у односу на претходну годину. Већ у 2005. незапосленост расте закључно са 2007. годином, када је достигла број од 25.020 лица. У последње три године број незапослених пада, од 23.711 у 2008. до 21.660 у 2010. години.

Приликом тумачења приложених података треба посебно напоменути да одређен број незапослених лица није евидентиран на тржишту рада док је, са друге стране, један број пријављених лица радно ангажован у зони „сиве” економије.

Незапосленост – структура

Година	Укупно	Први пут траже запослење		Без квалификација		Жене		На 1000 становника	Стопа незапослености
		укупно	%	укупно	%	укупно	%		
2001.	19704	13295	67,5	6053	30,7	11692	59,3	109	26,2
2002.	23592	14625	62	7527	31,9	13615	57,7	134	30,6
2003.	25195	15118	60	8104	32,2	14213	56,4	143	32,9
2004.	21351	13509	63,3	6046	28,3	12405	58,1	149	27,4
2005.	23514	13127	55,8	7651	32,5	13412	57	134	30,3
2006.	24298	12579	51,8	8235	33,9	14385	59,2	139	33,1
2007.	25020	11552	46,2	8361	33,4	14406	57,6	143	33,8
2008.	23711	10410	43,9	7952	33,5	13658	57,6	136	34,4
2009.	23517	11499	48,9	7395	31,4	13517	57,5	133	36,3
2010.	21660	11529	53,2	6313	29,1	12246	56,5	123	35,1

Извор: Републички завод за статистику, НСЗ

Према структури незапослености током посматраног периода, удео лица која први пут траже посао опада са 67,47% у 2001. на 53,2% у 2010. години, што указује на чињеницу да се повећава број лица која су претходно била у радном односу.

Број незапослених лица без квалификација бележи раст у апсолутном и процентуалном износу. Њихов удео у укупном броју незапослених креће се од 6053 у 2001. години, 8361 у 2007, до 6313 у последњој години.

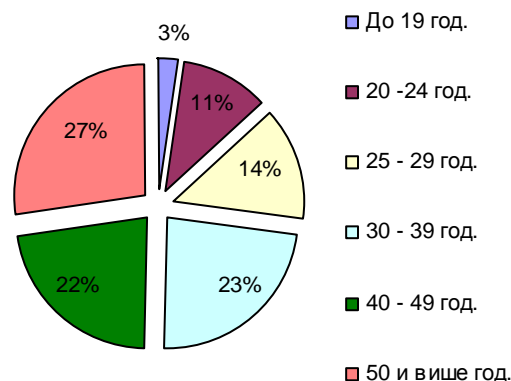
У категорији незапослених веће учешће бележе жене. Оно се креће од 59,3% 2001. до 56,5% 2010. Посматрајући апсолутне показатеље, број незапослених лица у женској популацији је растао. У 2008. години је био највиши и износио је 14406, док је у наредне две године опадао и 2010. је достигао број од 12246 лица.

Стопе незапослености на територији града одређене су учешћем незапослених у збиру запослених и незапослених лица града.

Најнижа стопа незапослености била је 2001. године и износила је 26,2%. Највећа стопа незапослености од 36,3% забележена је 2009. године На нивоу округа стопа незапослености у 2009. години је незнатно већа, док је на републичком нивоу била мања и износила је 27,9%.

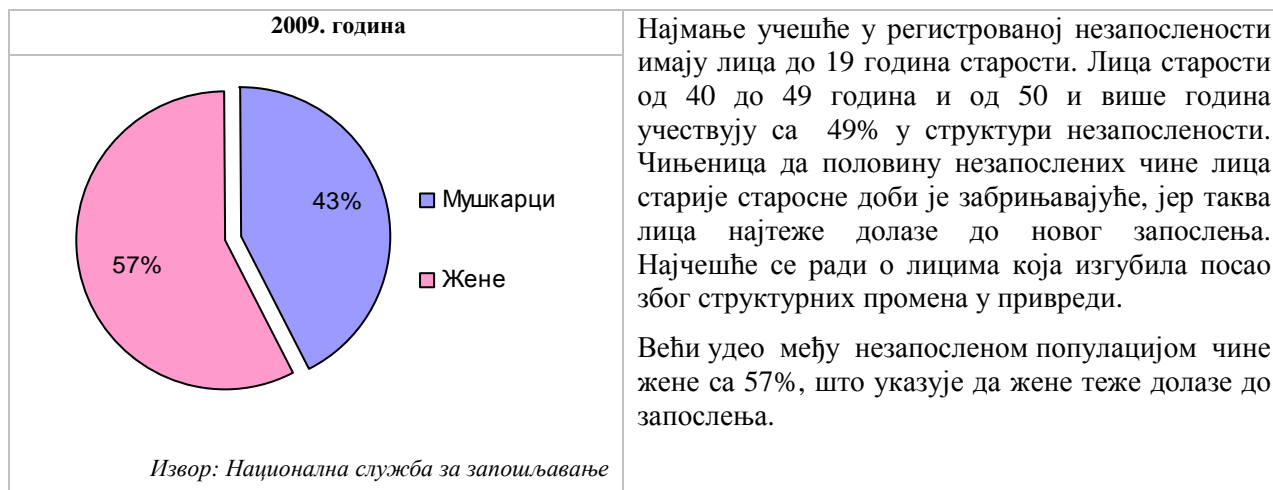
Старосна структура незапослених, на крају 2010. године

Старост	Укупно	%	Жене	%
До 19 год.	614	2,8	262	2,1
20 - 24 год.	2.238	10,3	1.122	9,2
25 - 29 год.	3.067	14,2	1.788	14,6
30 - 39 год.	4.987	23	3.126	25,5
40 - 49 год.	4.778	22,1	3.070	25,1
50 и више год.	5.975	27,6	2.877	23,5
Укупно	21660		12246	

Извор: Национална служба за запошљавање

Највеће учешће у незапослености, гледано према годинама старости, имају незапослена лица од 50 и више година (27%), затим лица од 30 до 39 година (23%), од 40 до 49 година (22%), од 25 до 29 година (14%), од 20 до 24 година (14%).

Квалификациона структура незапослених, на крају 2010. године

Старост	Укупно	%	Жене	%
I и II степен	6.313	29,2	3.588	29,3
III и IV степен	12.241	56,5	6.981	57
V, VI-1 и VI-2 степен	1.695	7,8	768	6,3
VII-1 степен	1.400	6,5	904	7,4
VII-2 степен	11	0	5	0
VIII	0	0	0	0
Укупно	21.660		12246	

У структури незапослених лица према стручној спреми највећи удео имају лица са III и IV степеном (56,5%). За њима следе лица са I и II степеном стручне спреме (29,2%). Лица са вишим степеном образовања чине удео од 14,3% у структури незапослених.

Ако се посматра квалификациона структура незапослене женске популације, уочава се да такође преовлађују лица средње стручне квалификације и са I и II степеном стручне спреме.

Извор: Национална служба за запошљавање

5. Економија

Привреда Крагујевца је претежно базирана на металопрерађивачком комплексу, а у оквиру њега на производњи саобраћајних средстава и оружја. Губитак тржишта и кооперантских веза услед распада бивше државе СФРЈ 1991. и ембарга УН 1992. године, као и бомбардовање свих значајних фабрика у оквиру пословног система "Застава" 1999. године, порузроковали су негативне последице по економско-социјални развој града.

Поред технолошког заостајања за развијеним земљама, град се суочио са проблемом велике незапослености, тако да је јуна 2004. проглашен за једно од 13 девастираних подручја у Србији.

Након тога, град чини значајне помаке у економском развоју кроз стварање повољног привредног амбијента (усвојена Стратегија локалног економског развоја 2007-2011, заснована на савременим стандардима; дефинисан сет стимулативних мера за инвеститоре у производним делатностима; инфраструктурно опремане индустријске зоне, подршка samozapošljavaњу и др.), што је имало за резултат довођење значајних фирми: "Фиат", "ТПВ", "Метро", "Меркатор", "Плаза", "Супернова", "Туш" и подстицање привредне активности у Граду. Стварањем заједничког предузећа "Фиат аутомобили Србија", добијена је прилика да се, заједно са домаћом кооперацијом, постепено покрене мотор развоја не само Града него и читаве Србије.

Наведени резултати утицали су да Крагујевац у 2007. години, пре доласка "Фиат"-а, добије признање привредних новинара: сребрни пехар "Град будућности". У 2008. години је добио златни пехар "Град будућности" и Сертификат као град са повољним пословним окружењем, који му је доделила Национална алијанса за локални економски развој (НАЛЕД) и Министарство економије и регионалног развоја.

5.1. Економски показатељи

Економска реалност једног града може се измерити на више начина и путем више економских показатеља. Најчешће примењивани и најпоузданији економски индикатор је бруто домаћи производ по глави становника (ГДП per capita). Међутим, од 2005. године у Републици Србији се не мери овај индикатор, већ је, као алтернатива, преузет један од, такође често примењиваних индикатора, тзв- економски агрегат.

Економски агрегат се израчунава из производа укупног броја запослених на посматраној територији и просечне бруто зараде по једном запосленом. Он је збирни показатељ јер даје заједничку вредност приказану у еврима, која представља резултат економске активности града.

Предности економског агрегата као индикатора су: веома је јасан, лако се израчунава и пружа упоредивост. Главни недостатак је што се заснива на просечним вредностима (бруто зарада запослених), па је и мање прецизан од бруто домаћег производа по глави становника који представља укупну продукцију роба и услуга по глави становника остварену на нивоу града, без обзира на власништво.

5.1.1. Економски агрегат

Табела 5.1. - Преглед економског агрегата града Крагујевца

	Укупан број запослених	Просечна бруто зарада (ЕУР*)	Економски агрегат		Индекс раста зарада у односу на претходну годину
			Укупно (ЕУР)	Индекс у односу на претходну годину	
2005.	53 985	273	14 737 905	101.8	106.6
2006.	49 015	330	16 174 950	109.7	120.9
2007.	49 044	417	20 451 348	126.4	126.4
2008.	45 265	480	21 727 200	106.2	115.1
2009.	41 192	439	18 083 288	83.2	91.5
2010.	40 037	471	18 857427	104.3	107.3

• Извор: Републички завод за статистику (*по средњем курсу НБС на дан 31.12. за наведену годину)

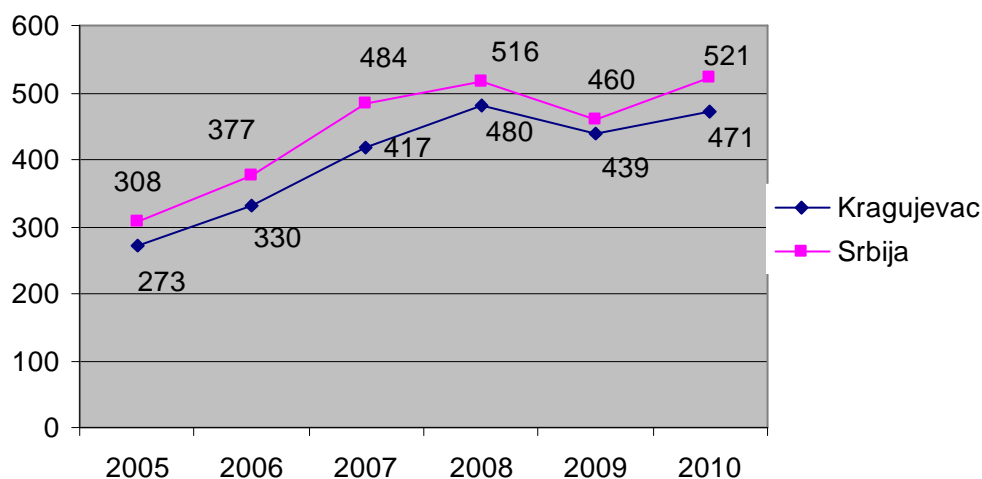
Табела 5.2. - Преглед економског агрегата Републике Србије

	Укупан број запослених	Просечна бруто зарада (ЕУР*)	Економски агрегат		Индекс раста зарада у односу на претходну годину
			Укупно (ЕУР)	Индекс у односу на претходну годину	
2005.	2 068 964	308	637 240 912	109.8	108.8
2006.	2 025 627	377	763 661 379	119.8	122.4
2007.	2 002 344	484	969 134 496	126.9	128.4
2008.	1 999 476	516	1 031 729 616	106.5	106.6
2009.	1 889 085	460	868 979 100	84.2	89.1
2010.	1 795 775	521	935 598 775	107.7	113.3

• Извор: Републички завод за статистику (*по средњем курсу НБС на дан 31.12. за наведену годину)

Економски агрегат града Крагујевца у својој апсолутној вредности има константан раст од 2005. до 2008.године, док је у 2009.години мањи у односу на претходну годину. У 2010. години економски агрегат расте у односу на претходну годину, али не достиже вредност из 2009. У 2010. години долази до раста економског агрегата и на нивоу Србије. Највећи раст економског агрегата у односу на претходну годину присутан је у 2007.години и на нивоу града и на нивоу Републике Србије.

Графикон 5.1. – Упоредни преглед просечне бруто зараде на нивоу града и Републике Србије

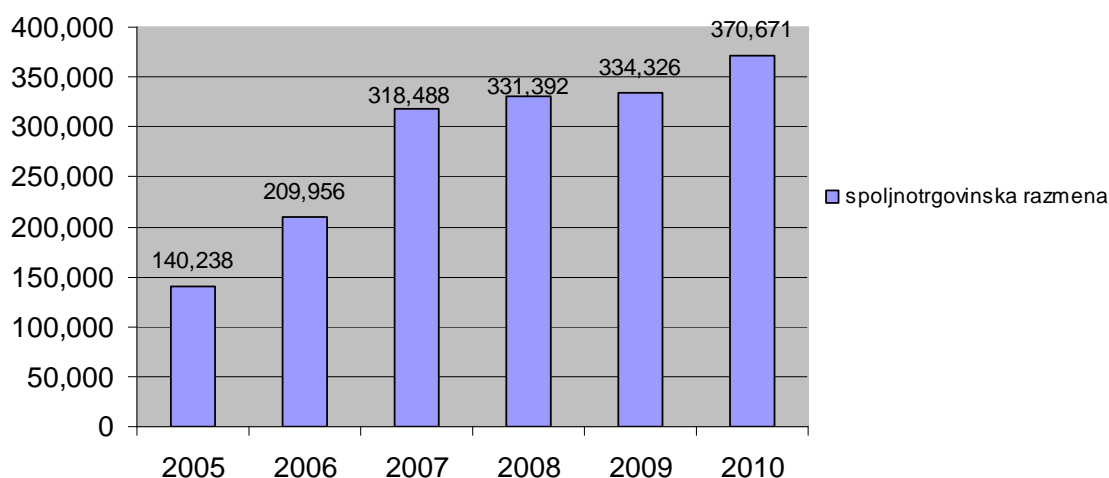

• Извор: Републички завод за статистику

Ако се посматрају просечне бруто зараде по једном запосленом у граду, оне су испод републичког просека у свим посматраним годинама и бележе раст до 2008.године. У 2009.години долази до пада зарада за 9% у односу на претходну годину. Номинална вредност просечне бруто зараде на територији града у наведеном периоду порасла је са 273 у 2005. на 480 ЕУР у 2008. години, да би у 2009. пала на 439 ЕУР. После овог пада у наредној години зараде расту, али не достижу вредност из 2008. године.

5.1.2. Економска размена са иностранством

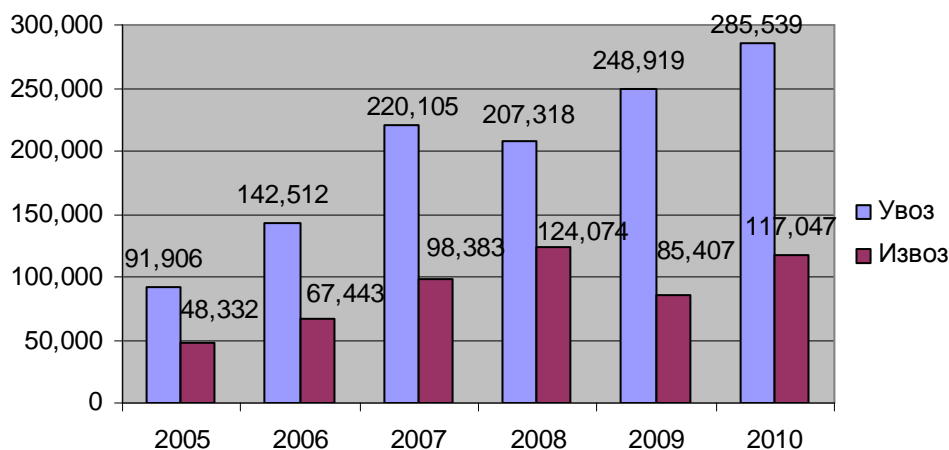
Графикон 5.2. – Преглед укупне спољнотрговинске размене града Крагујевца (у хиљадама УСД)

• Извор: Регионална привредна комора Крагујевац

Спољнотрговинска размена града континуирано расте од 2005.године. У 2010. години спољнотрговинска размена достигла је вредност од преко 370 милиона УСД, што у односу на 2005.годину представља раст од 264%. Од 2007. до 2009. спољнотрговинска размена је на приближно истом нивоу и креће се између 318 (2007) и 334 милиона УСД 2009.године. У 2010. години обим размене повећан је за 10,9% у односу на претходну годину.

Преглед увоза/извоза привреде Крагујевца (у хиљадама УСД)

• Извор: Регионална привредна комора Крагујевац

Увоз робе од 2005.године бележи константан раст до 2007, у 2008. долази до мањег пада, да би у 2009.и 2010. години наставио тренд раста. Вредност увоза је у 2009. години у односу на 2005. порасла 3.1 пута. Највећа вредност увоза забележена је 2010.године, када је износила више од 285 милиона УСД.

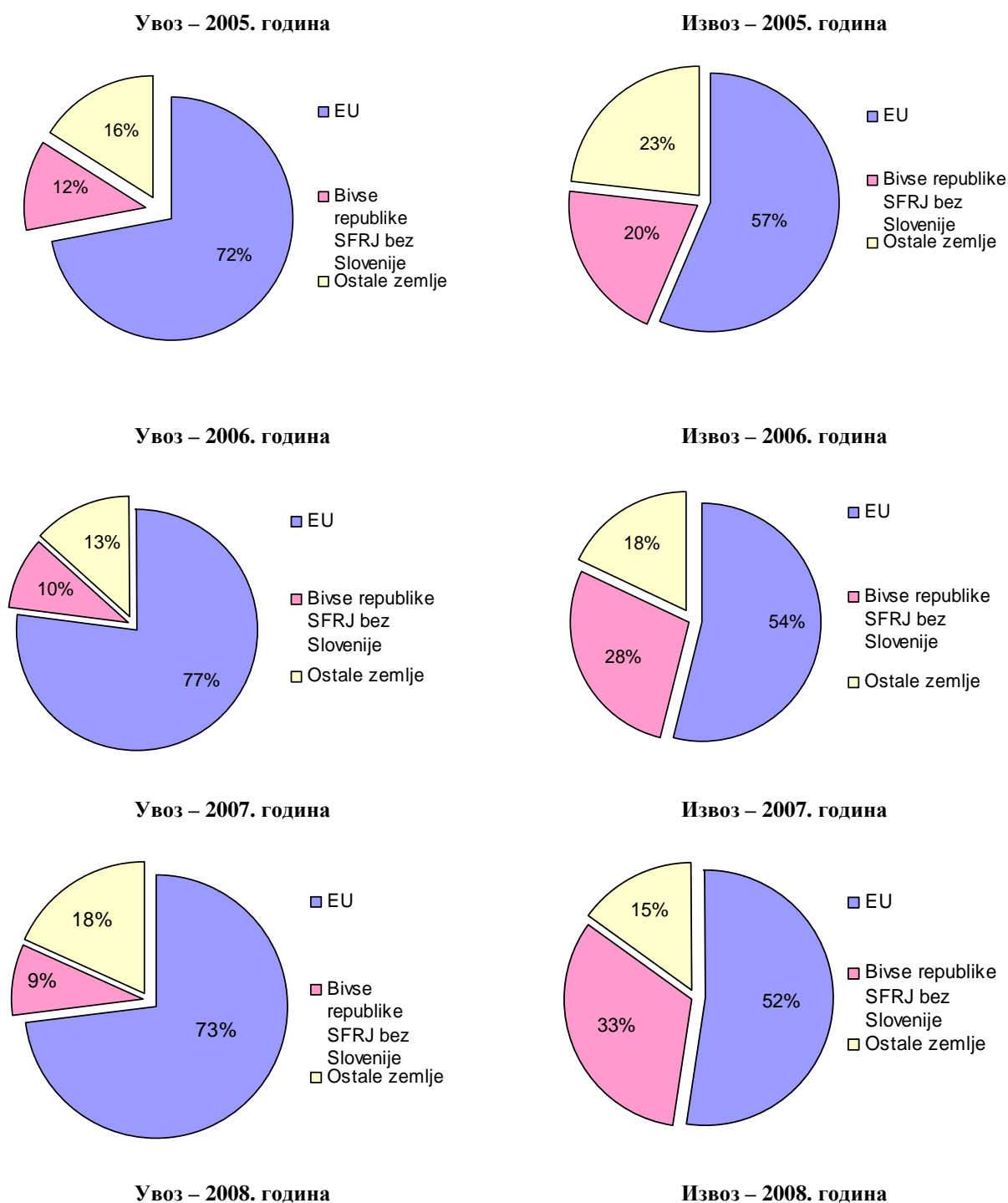
Извоз робе у наведеном периоду расте до 2008.године, у односу на 2008.годину, вредност извоза је у 2009. опала за 38.7 милиона УСД, што је пад од 31%. У 2010. години долази до пораста

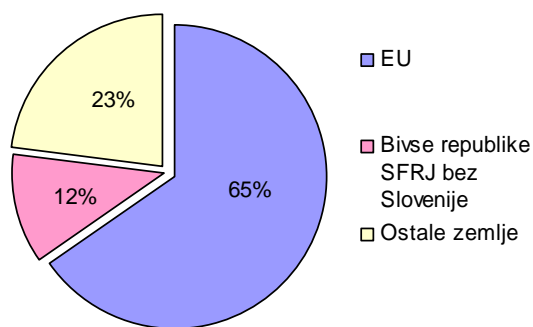
извоза, али не достиже вредност из 2008. Вредност извоза је током посматраног периода порасла 2.4 пута. У 2008.години остварен је највећи обим извоза у вредности од 124 милиона УСД.

Покривеност увоза извозом за посматрани период креће се у распону од 53% у 2005. до 60% у 2008.години. У 2009.години покривеност увоза извозом износила је само 34%, када је остварен највећи дефицит спољнотрговинске размене у износу од 163 милиона УСД.

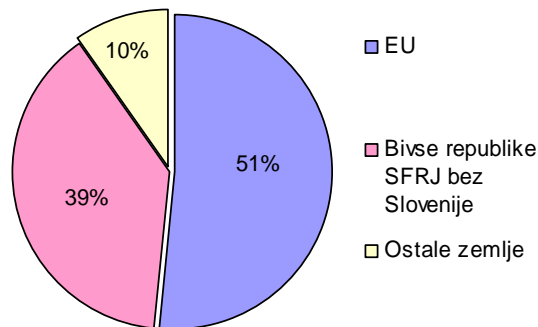
Економска размена са иностранством по групама земаља

Табела 5.3.– Преглед спољнотрговинске размене по групама земаља

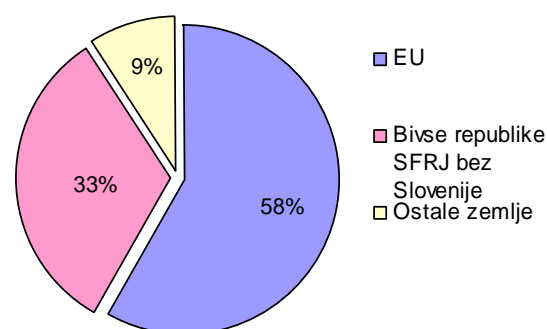
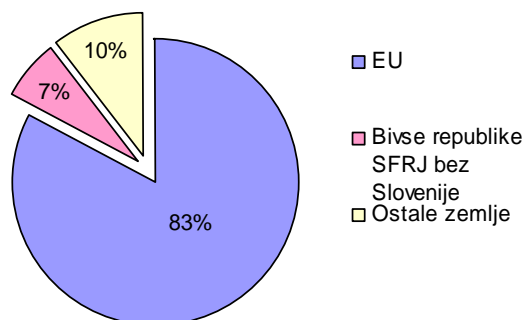

Увоз – 2009. година

Извоз – 2009. година

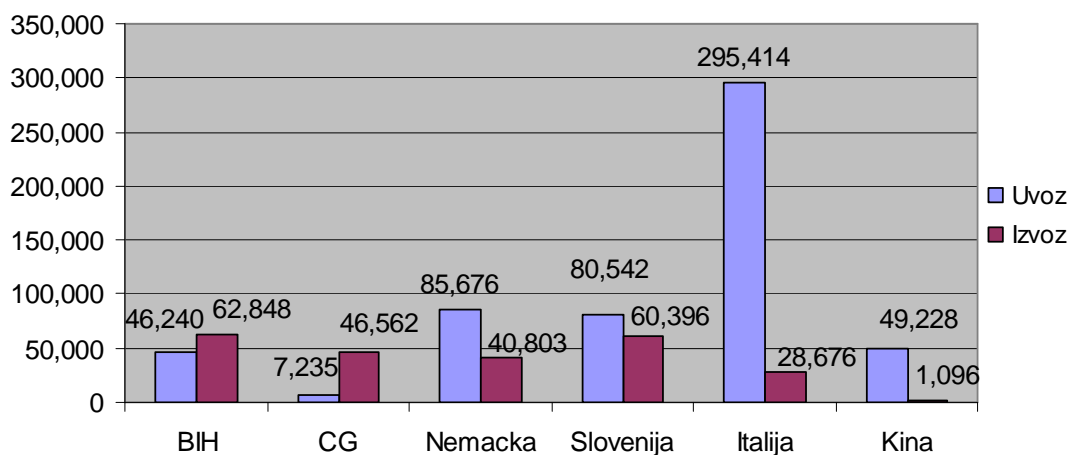
• Извор: Регионална привредна комора Крагујевац

Главни спољнотрговински партнер у увозу у периоду 2005-2009. година била је Европска унија (ЕУ). У 2009. години чак 83% увоза односио се на земље ЕУ, 7% на бивше републике СФРЈ без Словеније и само 10% на све остале земље.

Као најважнији спољнотрговински партнер у извозу у наведеном периоду поново се појављује ЕУ, на коју се односило преко 50% извоза (од 51 до 58%). Други најзначајнији партнер су бивше републике СФРЈ без Словеније, које су учествовале у извозу 20% у 2005, 28% у 2006, 33% у 2007, 39% у 2008, да би у 2009. години њихово учешће износило 33%.

Економска размена са иностранством по земљама

Графикон 5.3.– Укупна спољнотрговинска робна размена по земљама у периоду 2005-2009. (у хиљадама УСД)

• Извор: Регионална привредна комора Крагујевац

Најважнији спољнотрговински партнери привреде града у увозу, за период 2005-2009.година, били су: Италија, Немачка, Словенија, Босна и Херцеговина, а од 2007. и Кина. Што се тиче извоза, најважнији спољнотрговински партнери за наведени период су: Босна и Херцеговина, Словенија, Црна Гора и Немачка.

Највећи суфицит остварен је са Црном Гором и Босном и Херцеговином, а највећи дефицит са Италијом и Кином. Највећа вредност укупне робне размене у посматраном периоду остварена је са Италијом, Словенијом и Немачком.

Економска размена са иностранством по секторима делатности

Табела 5.4. - Економска размена са иностранством по секторима делатности

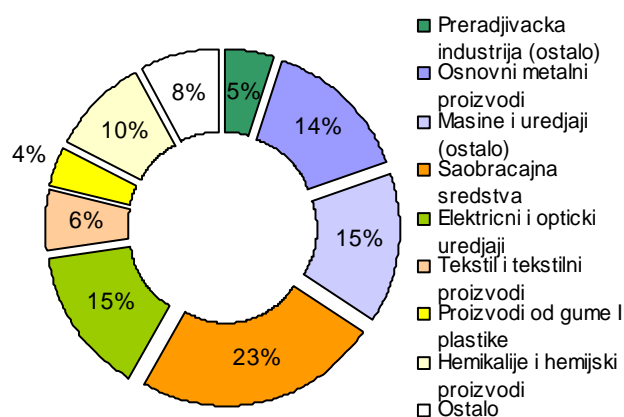
Увоз – 2005. година	Извоз – 2005. година
■ Saobracajna sredstva ■ Hemikalije i hemijski proizvodi ■ Osnovni metalni proizvodi ■ Elektricni i opticki uređaji ■ Tekstil i tekstilni proizvodi ■ Masine i uređaji (ostalo) ■ Proizvodi od gume i plastike ■ Preradivacka industrija (ostalo) ■ Proizvodi od ostalih nemetala ■ Ostalo	■ Osnovni metalni proizvodi ■ Masine i uređaji (ostalo) ■ Saobracajna sredstva ■ Preradivacka industrija (ostalo) ■ Elektricni i opticki uređaji ■ Ostalo
У 2005.години привреда града претежно је увозила саобраћајна средства, хемијске производе, основне металне производе и електричне и оптичке уређаје, што у односу на укупан увоз износи 62%.	Када је у питању извоз, највише су се извозили основни метални производи, машине и уређаји (остало), саобраћајна средства и производи прерађивачке индустрије (остало). Ова четири сектора су у укупном извозу учествовала са 76%.

Увоз – 2006. година	Извоз – 2006. година
■ Saobracajna sredstva ■ Osnovni metalni proizvodi ■ Elektricni i opticki uređaji ■ Masine i uređaji (ostalo) ■ Hemikalije i hem.proizvodi ■ Tekstil i tekstilni proizvodi ■ Preradivacka industrija (ostala) ■ Proizvodi od gume i plastike ■ Koks I derivati nafte ■ Ostalo	■ Osnovni metalni proizvodi ■ Preradivacka industrija (ostala) ■ Masine i uređaji (ostalo) ■ Saobracajna sredstva ■ Elektricni i opticki uređaji ■ Prehrambenii proizvodi, pica ■ Proizvodi od gume i plastike ■ Ostalo
Увоз саобраћајних средстава у 2006. години се скоро удвостручио, док је увоз основних металних производа процентуално остао на истом нивоу. На трећем месту по вредности	Као и претходне године, највише су се извозили метални производи, затим следе производи прерађивачке индустрије (остало), машине и уређаји (остало) и саобраћајна средства. У

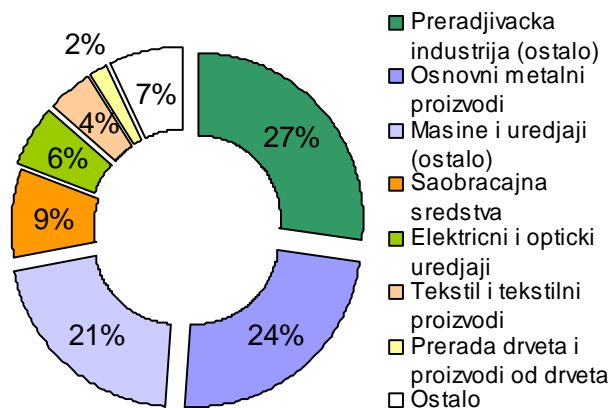
увоза су електрични и оптички уређаји, а на четвртој хемикалије и хемијски производи и машине и уређаји (остало), што чини 73% увоза.

укупном извозу њихов удео је износио 79%.

Увоз – 2007. година

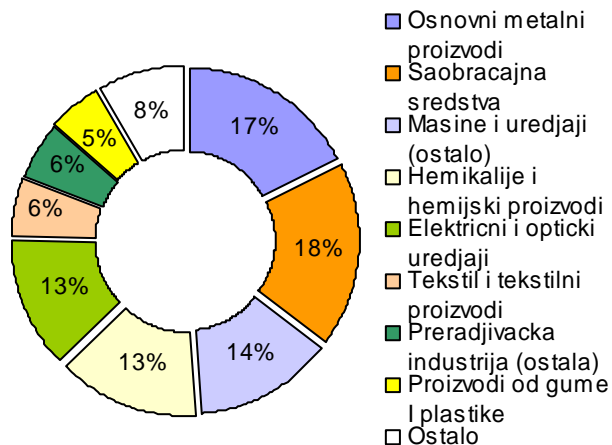
Извоз – 2007. година

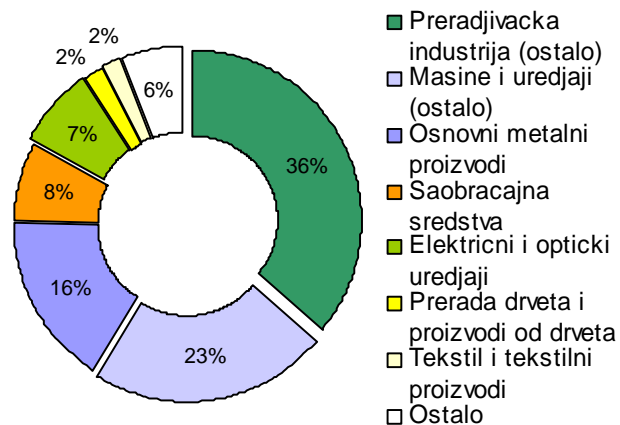
Прва четири сектора по вредности увоза била су: сектор саобраћајних средстава, машина и уређаја (остало), основних металних производа и електричних и оптичких уређаја. Они су чинили 67% увоза.

Најзначајнији сектори у извозу за 2007. били су: сектор прерађивачке индустрије (остало), основних металних производа, сектор машина и уређаја (остало) и саобраћајних средстава. Процентуално, ови сектори покривали су 81% извоза.

Увоз – 2008. година

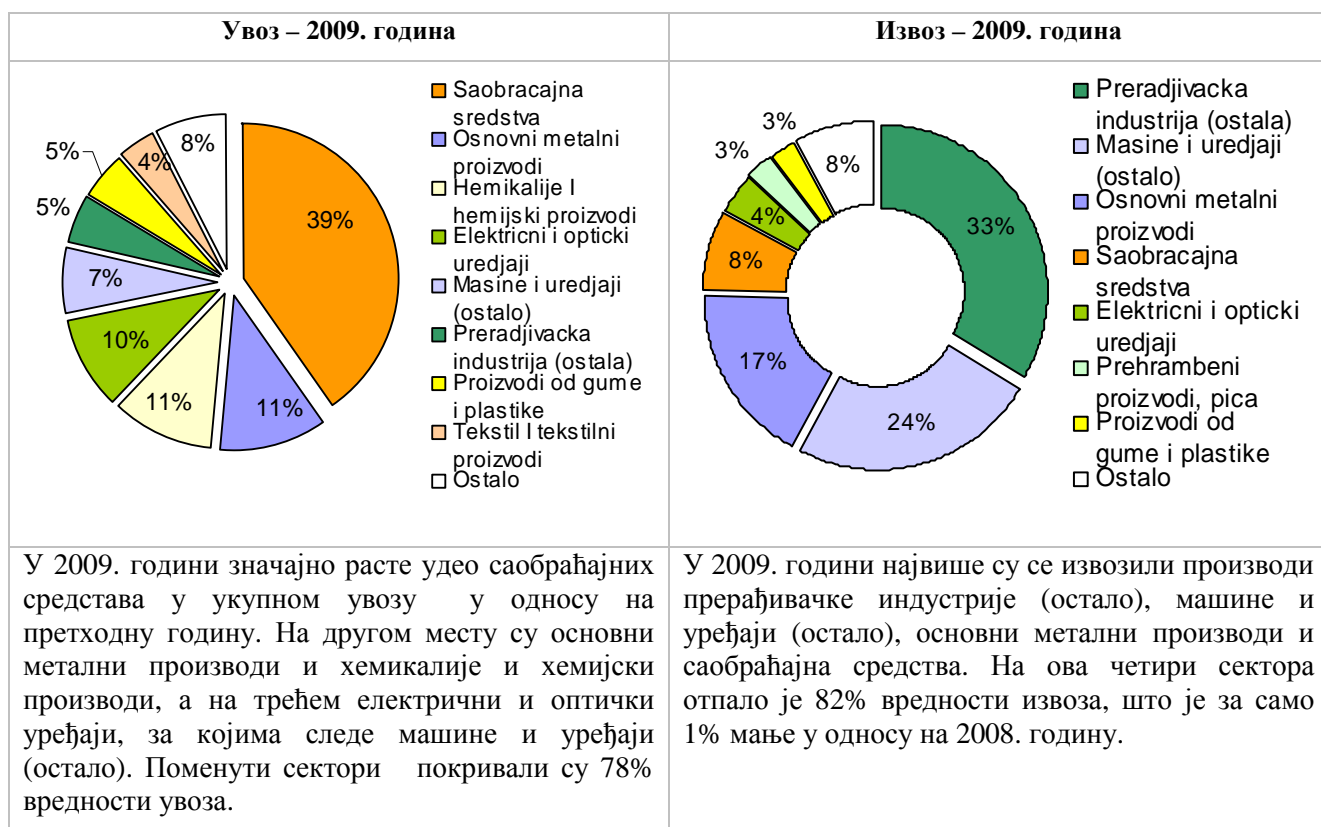

Извоз – 2008. година

Са највећим процентом у робном увозу учествовали су сектор саобраћајних средстава и основних металних производа. Следе машине и уређаји (остало), а четврто место деле хемикалије и хемијски производи и електрични и оптички уређаји. Набројани сектори имали су удео од 75% у вредности увоза.

Са највећим процентом у робном извозу учествовали су прерађивачка индустрија (остало), машине и уређаји (остало), основни метални производи, саобраћајна средства и електрични и оптички уређаји. Наведени сектори имали су удео од 83% у вредности извоза.

• Извор: Регионална привредна комора Крагујевац

Посматрајући период 2005 – 2009. година уочава се да је структура увоза, као и структура извоза константна, са мањим одступањима. На страни увоза доминирали су сектор саобраћајних средстава, основни метални производи, електрични и оптички уређаји, машине и уређаји (остало) и хемикалије и хемијски производи. На страни извоза најзначајнији сектори су били прерађивачка индустрија (остала), машине и уређаји и основни метални производи.

5.2. Предузећа

Табела 5.5. – Преглед броја предузећа у Крагујевацу за период 2004 – 2008. године

Редни број	Година	Број предузећа
1	2004.	1150
2	2005.	1232
3	2006.	1184
4	2007.	1218
5	2008.	1382
6	2009.	1298

• Извор: Народна банка Србије

У периоду од 2004. до 2009. године (шест година) присутан је пораст броја предузећа (на бази података Народне банке Србије по завршним рачунима). Растући тренд је присутан готово у свим посматраним годинама изузимајући 2006 и 2009. када је опао број привредних субјеката у односу на претходну годину.

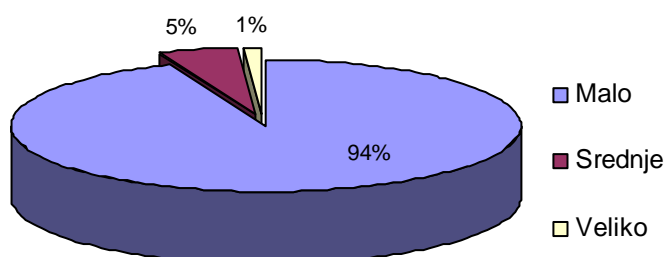
Табела 5.6. – Преглед предузећа у Крагујевцу по величини (2004 – 2008)

Редни број	Година	Укупан број предузећа	Величина		
			Мало	средње	Велико
1	2004.	1150	1099	35	16
2	2005.	1232	1177	35	20
3	2006.	1184	1123	43	18
4	2007.	1218	1140	57	21
5	2008.	1382	1297	68	17
6	2009.	1298	1215	64	19

• Извор: Народна банка Србије

Ако се анализира преглед предузећа по величини у периоду 2004-2009. година, запажа се да преовлађују мала предузећа (између 95.6 и 93.6% у посматраном периоду) као и да је број средњих предузећа готово удвостручен у односу на 2004. годину, док код великих предузећа нема већих одступања.

Графикон – Преглед предузећа по величини у 2009. години

Табела 5.7. – Упоредни преглед односа величине и својине предузећа у Крагујевцу у 2008. години

Тип својине / величина	Мало правно лице	Средње правно лице	Велико правно лице
Друштвена својина	19	1	2
Приватна својина	991	37	14
Задружна својина	19	0	0
Мешовита својина	77	16	11
Државна својина	7	10	2
Остало	230	0	0

• Извор: Народна банка Србије

По облику својине преовлађују предузећа у приватној својини и она чине 75,4% од укупног броја предузећа.

Табела 5.8. - Преглед броја предузећа по секторима делатности, 2008.

Сектор	Број предузећа				Удео у укупном броју предузећа истог сектора (%)			Удео у укупном броју предузећа (%)
	велика	средња	мала	Укупно	Велика	средња	Мала	
Пољопривреда, лов, шумарство, водопрвреда	-	-	47	47	-	-	100	3.86
Рибарство	-	-	-	-	-	-	-	-
Вађење руда и камена	-	-	5	5	-	-	100	0.4
Прерађивачка индустрија -	11	19	256	286	3.85	6.64	89.51	23.48
Производња и снабдевање ел. енергијом, гасом и водом	3	-	2	5	60	-	40	0.41
Грађевинарство	1	6	67	74	1.35	8.11	90.54	6.08
Трговина на велико и мало и оправка моторних возила и предмета за личну употребу	3	14	476	493	0.61	2.84	96.55	40.48
Хотели и ресторани	1	2	20	22	-	9.09	90.91	1.81
Саобраћај, складиштење и везе	2	7	79	88	2.27	7.95	89.77	7.22
Финансијско посредовање	-	1	4	5	-	20	80	0.41
Активности у вези са некретнима, изнајмљивање и пословне активности	-	4	127	131	-	3.05	96.95	10.76
Државна управа и одбрана и обавезно социјално осигурање	-	-	-	-	-	-	-	-
Образовање	1	-	30	31	3.23	-	96.77	2.55
Здравствени и социјални рад	-	-	5	5	-	-	100	0.41
Остале комуналне, друштвене и личне услужне активности	-	4	22	26	-	15.38	84.62	2.13
Екстериторијалне организације и тела	-	-	-	-	-	-	-	-
УКУПНО	21	57	1140	1218	1.72	4.68	93.60	100

• Извор: Народна банка Србије

Највећи број предузећа припада категорији малих (преко 93%), док средњих има 4,86%, а великих 1,72%. У структури делатности доминира трговина са учешћем од 40,48%, а на другом месту је прерађивачка индустрија са уделом од 23,48% у укупном броју предузећа. Следи сектор некретнина, изнајмљивања и пословних активности са учешћем од 10,76%. Укупно учешће свих осталих сектора износи 25,28%. Са мање од 1%-ог процента заступљено је 4 сектора (1. вађење руде и камена 2. производња и снабдевање лектричном енергијом, гасом и водом 3. финансијско посредовање 4. здравствени и социјални рад).

Табела 5.9. - Преглед броја предузетничких радњи по секторима делатности, 2008.

Сектор	Број предузетничких радњи	Удео у укупном броју предузетничких радњи (%)	Број радника у предузетничким радњама	Удео у укупном броју радника у радњама (%)
Пољопривреда, лов, шумарство, водпривреда	45	3.45	316	1.28
Рибарство	-	-	-	-
Вађење руда и камена	5	0.38	17	0.07
Прерађивачка индустрија	292	22.43	13650	55.15
Производња и снабдевање ел. енергијом, гасом и водом	7	0.54	2296	9.28
Грађевинарство	92	7.07	1741	7.03
Трговина на велико и мало и оправка моторних возила и предмета за личну употребу	546	41.94	3326	13.44
Хотели и ресторани	27	2.07	396	1.60
Саобраћај, складиштење и везе	100	7.68	1476	5.96
Финансијско посредовање	5	0.38	21	0.08
Активности у вези са некретнинама, изнајмљивање и пословне активности	14	1.08	139	0.56
Образовање	37	2.84	234	0.95
Здравствени и социјални рад	7	0.54	242	0.98
Остале комуналне, друштвене и личне услужне активности	175	13.44	1428	5.77
Укупно	1302	100	24749	100

• Извор: Народна банка Србије

Према Агенцији за привредне регистре у граду су 2009. године биле регистроване 6062 предузетничке радње.

У горњој табели представљена је структура само предузетника који су за 2008. годину поднели финансијске извештаје, јер су их на то обавезивали прописи о рачуноводству. У структури предузетничких радњи по делатностима, доминантно је учешће сектора трговине – 41.94%, следи прерађивачка индустрија са 22.43% и комуналне, друштвене и личне услужне активности са 13.44%. Сектор грађевинарства је заступљен са 7.07%, а сектор саобраћаја са 7.68%. Укупно учешће свих осталих сектора износи 7.44%.

Велики привредни системи – носиоци некадашњег привредног развоја

Привреда Крагујевца је у другој половини XX века била у највећој мери везана за пословање великих привредних система у металском комплексу, као што су Група Застава и Филип Кљајић, значајни капацитети су били заступљени у прехранбено-прерађивачкој индустрији (ИМ Црвена звезда, Житопродукт, Млекара Младост), у текстилној индустрији (22.децембар и Диорк). Кључни извозни програми били су аутомобили, наоружање и галови ланци. До највећег пада индустријске производње дошло је у периоду 1991 – 2000.година због распада бивше државе СФРЈ и

међународних економских санкција. Тада је индустрија Крагујевца, која је била извозно оријентисана, готово потпуно изгубила тржиште. Индустрија саобраћајних средстава је до 1990.године у укупној индустријској производњи учествовала са 65%, а у металској са чак више од 90%. У наредним годинама металски комплекс је, са произвођачима саобраћајних средстава, смањιο производњу за више од 10 пута, а степен искоришћења капацитета у овом сектору је пао испод 10%. Мањи пад производње остварен је у производњи конфекције одеће (3,5 пута), производњи крупне горње коже (5,1 пута), производњи свежег меса и производњи пастеризованог млека, док је програм наменске индустрије (Застава оружје) смањен за 2/3 у односу на некадашњи обим производње.

У 2001. години долази до реструктурирања Групе Застава, тако да настаје читав низ самосталних привредних друштава, као што су: Застава оружје, Застава Тапацирница, Застава Ковачница, Застава Електро (Рача), Застава алати, 21. октобар, Застава машине и друга, док су у Групи Застава возила остали Застава аутомобили, Застава камиони и прометне куће.

Илустративан пример за кретање броја запослених је пример Застава аутомобила. У августу 2001.године пре реструктурирања Застава аутомобили су имали 11.364 запослених да би након тога број запослених био смањен на 4.242. На крају 2009. године број запослених је износио 2.796. Италијански Фиат преузео је фабрику Застава аутомобили 29. децембра 2009. године и у фебруару 2010. од стране Фиат аутомобили Србија ангажовано је 1.000 радника Застава аутомобила.

Табела 5.10.- Преглед најуспешнијих домаћих приватних предузећа по нето добитку (осим ЈКП, банака и осигуравајућих друштава) у 2010. години

Назив	Делатност	Број запослених*	Нето добитак у дин.*
Агромаркет	Трговина на велико у области пољопривреде	224	421.550.000
Ником	Производња делова и прибора за возила	60	134.588.000
Санел	Велепродаја аутоделова	61	126.468.000
Призма	Производња ортопедских апарата и друге опреме	61	107.508.000
Форма идеале	Производња намештаја	1162	69.121.000
Gomma Line	Производња заптивних профила за аутоинд. и грађ.	40	27.008.000
Сена	Производња раскладне опреме	27	19.023.000
Spin company	Увоз и дистрибуција опреме за ауторепаратуру	27	19.104.000
Чар	Боје и лакови	101	16.880.000
Водотерм	Трговина водоканал. материјалима и опремом за купатила	27	15.972.000
Застава промет-Арена Моторс	Промет и одржавање возила	171	14.837.000

• Извор: Агенција за привредне регистре

Овде су наведена само нека од значајних и перспективних домаћих приватних предузећа која послују у Крагујевцу. Највећи нето добитак имало је предузеће Фиат аутомобили Србија (555.567.000 дин.), које је у мешовитом власништву.

5.3. Приватизација

Табела 5.11.- Преглед приватизованих предузећа у Крагујевцу

Назив	Делатност	Број запослених	Модел приватизације	Година приватизације
Ортопедија	Производња ортопедских помагала	59	Аукцијски	2002.
Кошутњак	Прерада дрвета	132	Аукцијски	2003.
Ремонт	Аутосервис	115	Аукцијски	2003.
Сцена	Музичко сценске делатности	6	Аукцијски	2003.
ПКБ транспорт	Транспорт	88	Аукцијски	2003.
Азма	Производња антизвучног И изолационог материјала	177	Аукцијски	2004.
Застава Шпед	Транспорт	27	Аукцијски	2005.
Застава Хидроелектране	Производња мини хидроелектрана	1	Лицитација	2005.
Застава Југо спорт	Дорада И преправка аутомоблиа	18	Лицитација	2005.
Застава алати	Производња специјалних алата	390	Аукцијски	2005.
Предузеће за путеве “Крагујевац”	Изградња путева	463	Тендерски	2005.
Застава Ковачница	Производња отковака И делова за индустрију	597	Аукцијски	2005.
Елвод	Производња опреме за дистрибуцију ел.енергије	257	Аукцијски	2005.
Застава промет Крагујевац	Промет и одржавање возила и оружја	368	Аукцијски	2006.
„22. Децембар” Холдинг	Производња конфекције	786	Аукцијски	2006.
Застава Тапацирница	Производња опреме за ентеријер возила	259	Аукцијски	2006.
Застава Реомат	Прикупљање секундарних сировина	63	Лицитација	2006.
Кожа – СО	Производно прометна делатност	23	Аукцијски	2006.
Пролетер	Специјална возила и издувни системи	125	Јавно прикупљање понуда	2006.
Застава машине	Производња машина	161	Аукцијски	2006.
Кожа	Трговина	13	Аукцијски	2006.
Застава процесна опрема	Производња опреме	115	Аукцијски	2007.
Млекара “Младост”	Производња млека и млечних производа	149	Аукцијски	2007.
Викторија	Трговина на велико грађев. материјалом	10	Аукцијски	2007.
Филип Кљајић (Ф.К.)-део, Фабрика машина,	Машине, алати и аутоделови	148	Лицитација	2007.

алата и аутоделова				
Фабрика складишних и транспортних система(део Ф.К.)	Складишни и транспортни системи	98	Лицитација	2007.
ТП „Србија”	Трговина	641	Аукцијски	2007.
Ветеринарска станица Крагујевац	Ветеринарска делатност	35	Аукцијски	2007.
Фабрика ситних ланаца (део Ф.К.)	Производња моторних ланаца	263	Лицитација	2008.
Фабрика крупних ланаца (део Ф.К.)	Производња индустријских ланаца	266	Лицитација	2008.
Застава стан сервис	Одржавање станова	11	Аукцијски	2008.
Градски дом	Трговина	71	Аукцијски	2008.
Партизан	Прерада коже	178	Аукцијски	2008.
Диорк	Производња конфекције	415	Аукцијски	2009.
Унионинвест	Постављање електричних инсталација и опреме	13	Аукцијски	2010.

• Извор: Агенција за приватизацију, локална самоуправа

Табела 5.12.- Преглед предузећа у стечају

Назив	Делатност
Агросеме промет	Трговина на велико цвећем и растињем
Филип Кљајић	Производња ланаца
Агросеме	Трговина на велико хемијским производима
Сипро	Остала трговина на велико
Застава транспорт	Превоз робе у друмском саобраћају
Стечајна маса ДП Собовица	Узгој говеда и произв.млека
Никола Николић	Штампање
Казимир Вељковић ДГП/Казимир ВГ-4	Груби грађевински радови
ПКБ Крагујевац	Трговина на велико осталом храном

• Извор –Агенција за приватизацију

Процес приватизације, као најтемељнији реформски захват у привреди, одвијао се на следећи начин:

1. Према моделу приватизације из 1997, који је био усмерен ка радничком акционарству, у Крагујевцу је приватизовано пет предузећа: Житопродукт, Милодух, УТП Крагујевац, Аутосаобраћај и Дуван промет.
2. Применом закона из 2001.године приватизовано 37, од укупно 54 друштвених предузећа. Укупан збир остварених продајних цена предузећа у наведеном периоду износи 2.685.394.381 динара.
3. Највеће предузеће Застава аутомобили приватизовано је на посебан начин, оснивањем мешовитог предузећа „Фиат аутомобли Србија”, које је заживело крајем 2009.

Од осталих већих предузећа продата су: Филип Кљајић (као 4 посебне целине), Застава ковачница, ТП Србија, Предузеће за путеве Крагујевац, Застава алати. Приватизација је поништавана у осам предузећа, од којих су три, Диорк, Млекара Младост и Партизан, поново продати. Из

приватизације су изузети Шумадија филм и Раднички универзитет Црвени барјак (враћени граду у надлежност).

Из процеса приватизације за сада је искључена и „Застава оружје”, као специфична фирма која је у процесу преузимања од стране државе.

У процесу реструктурирања се тренутно налазе седам предузећа: Енергетика, 21.окобар, Метал системи, Аутосаобраћај, Група Застава возила, Застава безбедност и Шумадија Дес. У стечају је девет предузећа. У процесу ликвидације је предузеће Маркетинг СД Раднички и Тргоцентар.

Процес приватизације је у прекиду код четири предузећа: Дизајн, Застава ИТ-ТУРС, Радио телевизија Крагујевац, ВДП Ерозија

5.4. Удружења предузетника у Крагујевцу

У Крагујевцу делују два удружења предузетника, Опште удружење предузетника „Слога” и Асоцијација приватних предузетника „Шумадија”.

„Слога” је основана 1983. године, а 1996. године постала је део коморског система, као опште удружење, што је омогућило шири спектар деловања и утицаја. На тај начин, удружење „Слога” постало је део мреже и заједнице општих удружења предузетника, која окупља још 12 општих удружења у региону Шумадије и Поморавља.

Удружења „Слога” ради на пословном повезивању и умрежавању предузетника у Крагујевцу и региону, повезује младе новоосноване фирме са постојећим предузетницима, врши промоцију својих чланова кроз учешће на сајмовима у циљу проширења тржишта самих предузетника. „Слога” окупља преко 5000 хиљада предузетника из Крагујевца. Предузетници су свих профила, па је удружење и организовано у струковне асоцијације којих има 10. Чланови су и младе новоосноване фирме, које у удружењу проналазе потпорну институцију за пружање широког спектра услуга.

Поред овога, удружење врши промоцију нових начина удруживања и усмерава предузетнике да се удружују у кластере.

Асоцијација приватних предузетника „Шумадија” основана је 2001. године. Она окупља велика, мала и средња предузећа и предузетнике свих облика својине ради представљања, унапређења и заштите њихових пословних интереса.

Од свог оснивања, Асоцијација „Шумадија” је придружени члан Уније послодаваца Србије (УПС), јединог репрезентативног удружења послодаваца на територији наше земље и тиме учесник у социјалном дијалогу на свим нивоима.

Ради остваривања својих циљева асоцијација спроводи активности које се односе на правну подршку за тумачења Закона о раду, Закона о привредним друштвима, Закона о ПДВ- у и других позитивних прописа, информисе о променама законских прописа, заступа интереса кроз институције у којима УПС има своје представнике (Социјално Економски Савет (СЕС), локални СЕС-ови, Фонд ПИО, Фонд Солидарности, Национална служба за запошљавање, Локални савети за запошљавање), информисе и едукује из области безбедности и здравља на раду, заступа интереса деловањем кроз медије и јавне наступе, колективно преговара са синдикатима и штити интересе послодаваца пред синдикатима, штити интересе чланова и посредује пред инспекцијским службама, информисе о тендерима и конкурсима за развој предузетништва, стар-ап кредитима, кредитима за јачање конкурентности и слично.

5.5. Стране директне инвестиције у граду

Табела 5.13. - Преглед страних директних инвестиција (СДИ) у граду (у еурима) у периоду 2005 – 2009.

Земља инвеститора	СДИ у новцу	СДИ укупно
Италија	201 040 000	201 040 000
Израел	4 000 000	4 000 000

Аустрија	3 431 400	3 431 400
Словенија	5 719 000	5 719 000
Бугарска	4 803 000	4 803 000
Норвешка	4 529 000	4 529 000
Грчка	8 640 000	8 640 000
Немачка	844 000	844 000
Хрватска	1 925 000	1 925 000

• Извор: Локална самоуправа

Вредност страних директних инвестиција у периоду 2005 – 2009.година износила је скоро 235 милиона ЕУР (234.931.400 ЕУР). Најзначајнија земља по вредности инвестиција је Италија, чији удео у укупној вредности СДИ износи 86%. Највећи удео после Италије има Грчка са 4% и Словенија са 2.4%. Преосталих 7.6% чине директне инвестиције из Бугарске, Норвешке, Израела, Аустрије, Хрватске и Немачке.

Табела 5.14.- Преглед СДИ по секторима (у еурима) у периоду 2005 -2009.

Сектор привреде	СДИ у новцу	СДИ укупно
Прерађивачка индустрија	217 708 000	217 708 000
Грађевинарство	8 640 000	8 640 000
Трговина на велико и мало, оправка	7 431 400	7 431 400
Саобраћај, складиштење и везе	112 000	112 000
Финансијске институције	1 040 000	1 040 000

• Извор: Локална самоуправа

У овом периоду највише је инвестирано у прерађивачкој индустрији, грађевинарству и трговини, при чему доминира сектор прерађивачке индустрије. Значајнија инвестиција остварена је и у сектору финансијског посредовања.

Табела 5.15. - Листа СДИ у граду (у еурима) у периоду 2005 – 2009.

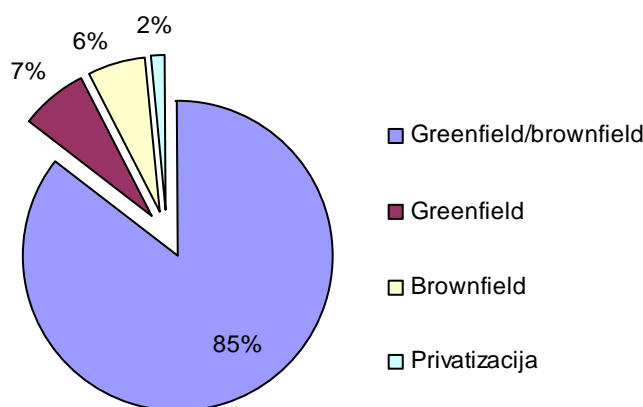
Компанија	Држава	Сектор	Врста инвестиције	Износ инвестиције
Фиат / ФАС	Италија	Прерађивачка индустрија	Greenfield/brownfield	200 000 000
Plaza Centers	Израел	Трговина	Greenfield	4 000 000
Супернова	Аустрија	Трговина	Greenfield	3 431 400
Unior Components	Словенија	Прерађивачка индустрија	Brownfield	4 916 000
Застава Ковачница	Бугарска	Прерађивачка индустрија	Brownfield	4 803 000
Застава Машине	Норвешка	Прерађивачка индустрија	Brownfield	4 529 000
Global Gold Coloni	Грчка	Грађевинарство	Greenfield	3 000 000
Global Blue Coloni	Грчка	Грађевинарство	Greenfield	5 640 000
Застава Шпед	Словенија	Саобраћај	Приватизација	112 000
Застава Тапацирница	Словенија	Прерађивачка индустрија	Приватизација	691 000
Застава Реомат	Немачка	Прерађивачка индустрија	Приватизација	844 000
Пролетер	Хрватска	Прерађивачка	Приватизација	1 925 000

		индустрија		
Delta Generali	Италија	Финансијско посредовање	Greenfield	1 040 000

• Извор: Локална самоуправа

Најважнија компанија која је инвестирала на територији града у протеклом периоду је италијански Фиат, чија је вредност инвестиције 200 милиона ЕУР. Поред Фиата у сектор финансијског посредовања инвестирала је и италијанска компанија Делта Генерали. Три компаније из Словеније инвестирале су укупно 5.719.000 ЕУР, а две компаније из Грчке 8.640.000 ЕУР. Од земаља бивше СФРЈ инвестирале су компаније из Словеније и Хрватске.

Графикон 5.4. - Структура СДИ према врсти инвестиције

• Извор: Локална самоуправа

Од тринаест страних директних инвестиција у периоду 2005 – 2009. година, једна инвестиција (Фиат) је мешовита (Greenfield/brownfield) са учешћем од 85% , следе greenfield инвестиције са 7%, brownfield са 6% и стране инвестиције остварене кроз приватизацију са 2%.

5.5.1. Преглед стимулативних мера које је град одредио инвеститорима

Подстицаји у вези закупнине земљишта за инвеститоре у производњу, који извозе више од 50%

Умањење висине закупнине зависно од броја новозапослених радника:

1. од 5 до 19 запослених - 2.000 € по запосленом
2. од 20 до 50 запослених - 2.500 € по запосленом
3. од 51 до 200 запослених - 5.000 € по запосленом
4. преко 200 запослених - 7.000 € по запосленом
5. за преко 20 запослених - 15.000 € по запосленом, за делатност ИТ решења и производе софтверског инжењеринга
6. стране компаније / пословно седиште за Србију / $1\text{m}^2 = 1\text{ €}$ до 1ха / преко 20 запослених

Најнижи износ закупнине 100 € / 1 ар

Подстицаји у вези закупнине земљишта за изградњу објеката од стратешког значаја за даљи развој Града:

- хотели са најмање 4* и бруто површином објекта (БПО) од 5.000 м²
- студентски кампуси на грађевинским парцелама (ГП), минимум 2 ха
- камионски терминали, царинска и јавна складишта, ГП минимум 2 ха
- аква-паркови, ГП минимум 2 ха
- отворени и затворени базени, ГП минимум 2 ха
- забавни паркови, ГП минимум 2 ха
- објекти јавних гаража, минимум 200 паркинг места
- пословни комплекс уз Стадион Чика Дача, БПО минимум 5.000 м²

У случају прве неуспеле лицитације, код следеће се почетна лицитациона цена закупнине умањује за 50%.

Подстицаји у вези закупнине земљишта за изградњу спортско –рекреативног и пословног комплекса, који задовољава стандарде за међународна спортска такмичења:

- Вредност инвестиције најмање 1.500.000 €
- Инвеститор из претходног става остварује бонификацију од 700.000 € на сваких новоуложених 500.000 €, с тим што најнижи износ закупнине по 1 ару не може бити мањи од 100 €.

Подстицаји у вези накнаде за уређивање грађевинског земљишта

Стимулативна накнада за уређивање грађевинског земљишта код изградње пословног простора за производне делатности, даје се у следећој табели:

ЗОНА	Примарна улагања по м ² производног објекта	Секундарна улагања по м ² производног објекта
ЕКСТРА ЗОНА	10*	30
I ЗОНА	10	20
II ЗОНА	10	14
III ЗОНА	10	9
IV ЗОНА	6	6
V ЗОНА	6	4

• * 1 бод – 1 ЕВП

Укупна накнада је збир примарних и секундарних улагања и око два пута је мања за производне делатности у односу на остале.

Подстицаји у вези накнаде за уређивање грађевинског земљишта

- Умањење накнаде од 10% за објекте преко 3.500м²
- Умањење накнаде од 20% за објекте преко 5.500м²
- Умањење накнаде од 30% за објекте од стратешког значаја, наведених у члану 2. став 3. Одлуке
- За једнократну уплату накнаде, попуст је 20%

• Извор: Службени лист града Крагујевца бр.21, 16.09.2011

Табела 5.16.- Преглед локација одређених за инвестирање

Локација	Намена	Власник	Површина
«Хала Језеро»	Пословање	Град	2.2 ха
“Колонија”	Становање	Град	2.4 ха

“Градска кућа”	Пословање	Град	25 ари
“Миленијум”	Пословање	Град	25 ари
“Кружни ток I”	Пословање	Град	26.38 ари
“Кружни ток II”	Пословање	Град	36.48 ари
“Језеро Бубањ”	Пословање	Град	22 ара
“Танкосићева”	Пословање	Град	1.5 ха
“Десна страна Шукине”	Пословање	Град	45 ха
“Језеро Шумарице”	Пословање	Град	18.63 ара
“Денино брдо”	Пословање	Град	10.5 ха
“Јужна обилазница”	Пословање	Град	2 ха

• Извор: Локална самоуправа

Од 13 локација одређених за инвестирање, 12 је намењено за пословање а једна за становање. Укупна површина свих локација износи 65.13 ха

Табела 5.17. – Листа усвојених урбанистичких планова који се односе на индустријске и пословне зоне

Назив планског документа	Датум усвајања
ПДР радне зоне “22.децембар”	24/09/2009
ПДР индустријске зоне Корман поље	26/02/2010
ПДР индустријске зоне Сервис – I део	25/02/2005
ПДР Сервис II – II фаза	18/10/2005
ПДР зоне пословања на углу улице Саве Ковачевића и Миодрага Влајића Шуке	18/10/2005
ПДР радне зоне Петровац	17/12/2004
ПДР радне зоне Црвена звезда	17/12/2007
ПДР пословне зоне Денино брдо	29/05/2009
ПДР зоне пословања дуж трасе аутопута локација Сервис II (синтезна фаза)	02/12/2008
ПДР радне зоне и зоне пословања Корићани	12/06/2007
ПДР зоне пословања Ракаљ	11/05/2007
ПДР санације депоније Јовановац (Технолошки парк)	08/09/2006

• Извор: Локална самоуправа

6. Пољопривреда

Природне карактеристике града Крагујевца (клима, рељеф, геолошки и педолошки састав земљишта) омогућавају одличне услове за развој пољопривредне производње. Пољопривредна површина заузима 63,88 % територије Града. Брдски рељеф представљен је огранцима планина Рудника, Црног Врха, Гледићких планина. Рељеф Града карактеришу валовити брежуљци типични за Шумадију они представљају идеалну основу за развој воћарства и сточарства, у првом реду говедарства и овчарства са козарством. Низија је мало заступљена и углавном се налази у сливовима река и њихових притока.

6.1. Пољопривредна површина

Преглед пољопривредних површина на територији града Крагујевца (у ха)

Година	Пољ. површ.	Оранице и баште				Воћњаци	Виногради	Ливаде	Пашњаци	
		Укупно	од тога							
			жито	индус. биље	поврће					крмно биље
2004.	54148	34203	20842	655	3053	8740	6787	419	7332	5389
2005.	54031	32694	19057	725	2993	8508	6923	403	7188	6804
2006.	54076	32745	17519	675	2959	9341	6927	404	7136	6844
2007.	53789	32525	17561	615	2820	9546	7000	390	7228	6646
2008.	53835	32502	17597	592	2838	9719	7096	379	7214	6622

• Извор: Републички завод за статистику

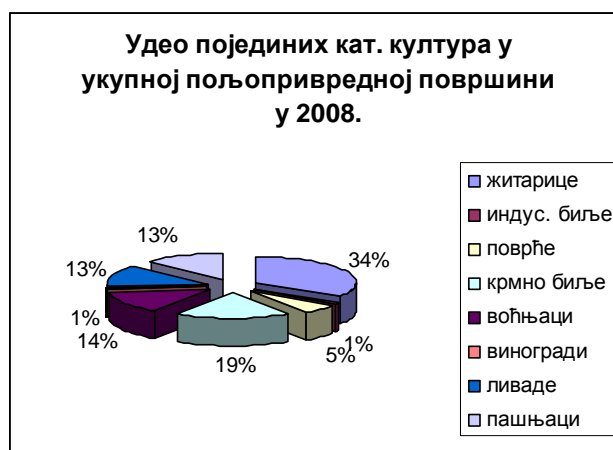
Пољопривредна површина на територији града Крагујевца је искључиво у поседу индивидуалних пољопривредних произвођача (преко 99%). Доминантно место у структури биљне производње припада житарицама у првом реду кукурузу који представља крмну базу за исхрану преживара и осталих врста домаћих животиња. Значајно место заузимају и засади воћа углавном шљива, у подручним селима, где постоје идеални услови за развој ове гране пољопривредне производње. У последњих пет године запажа се тренд смањења површина под житарица на рачун повећања површина под крмним биљем, у првом реду вишегодишњих легуминоза (луцерке и црвене детелине). У посматраном периоду (2004-2008.година) површине под житарицама су смањење са

39% на 34 % од укупне пољопривредне површине града Крагујевца. Разлози овог смањења огледају се пре свега у чињеници да је производња зрна стрних жита и кукуруза све мање економски исплатива, па се пољопривредни произвођачи окрећу гајењу профитабилнијих усева.

Пољопривредна површина - индивидуални пољопривредници (у ха)

Година	Пољ. површ.	Оранице и баште					Воћњаци	Виногради	Ливаде	Пашњаци
		укупно	од тога							
			жито	индус. биље	поврће	крно биље				
2004.	53684	33954	20760	631	3053	8711	6787	419	7332	5389
2005.	53850	32458	18982	725	2992	8461	6923	403	7035	6760
2006.	53580	32465	17430	675	2959	9332	6927	404	6983	6800
2007.	53290	32239	17415	615	2820	9534	7000	390	7059	6602
2008.	53339	32322	17469	592	2838	9700	7096	379	6961	6578

• Извор: Републички завод за статистику

6.2. Пољопривредна газдинства

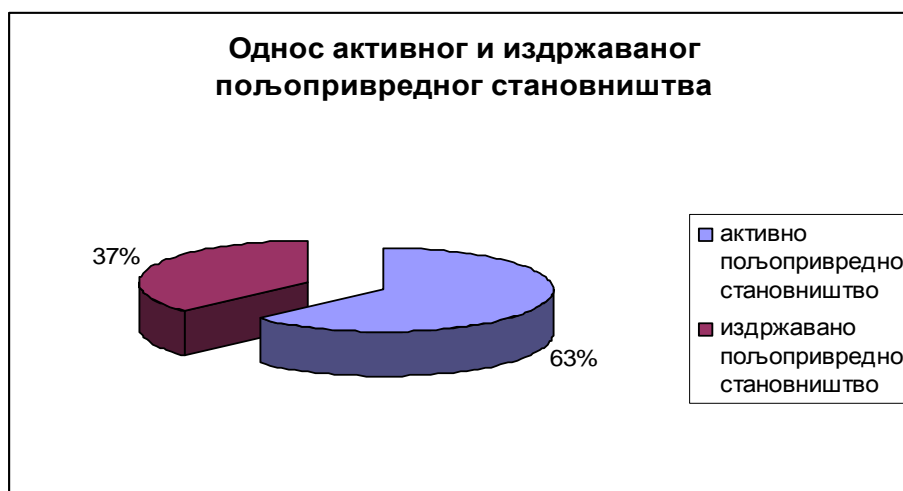
Према подацима Министарства пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде закључно са априлом 2010. године на територији Града Крагујевца број регистрованих пољопривредних газдинстава износи 6223, од чега 4065 газдинстава је обновило регистрацију. Регистрација газдинстава је била израженија претходних година и јавила се као резултат логистичке подршке и промовисања предности које пружа процес регистрације од стране Одељења за пољопривреду града Крагујевца, Регионалног руралног центра Крагујевац, формираног у оквиру Регионалне агенције за економски развој Шумадије и Поморавља и Пољопривредне стручне службе Крагујевац. Предности регистрације газдинстава се огледају пре свега у могућности коришћења подстицајних средстава за развој села и пољопривреде и осталих видова помоћи из фондова Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде и Аграрног буџета Града Крагујевца.

6.3. Пољопривредно становништво

Однос активног и издржаваног пољопривредног становништва

Пољопривредно становништво		Активно пољопривредно становништво				Издржавано пољопривредно становништво	
		свега	женско	Индивидуални пољопривредници		свега	женско
свега	женско			свега	женско		
9490	4589	5983	2513	5759	2423	3507	2076

• Извор: Републички завод за статистику

Пољопривредно становништво чини 5,21% целокупног становништва Града Крагујевца, од чега на активно пољопривредно становништво спада око 63% од укупног руралног становништва. Индивидуални пољопривредници чине 60,68% укупног пољопривредног становништва града.

6.3. Пољопривредна производња

6.3.1. Ратарство - Производња пшенице и кукуруза

Година	Пшеница					Кукуруз				
	Производња т			Принос кг/ха		Производња т			Принос кг/ха	
	Укупно	друштвена	приватна	друштвена	приватна	Укупно	друштвена	приватна	друштвена	приватна
2004.	28640	143	28497	5296	4152	53750	24	53726	6000	5382
2005.	17483	84	17399	4000	2843	42911	12	42899	4000	4990
2006.	16156	65	16091	2407	3131	40009	6	40003	3000	4420
2007.	16837	154	16233	3500	3077	18636	14	18622	1750	2114
2008.	18570	119	18451	4576	3823	35622	58	35564	5800	3914

• Извор: Републички завод за статистику

Просечни приноси пшенице и кукуруза у посматраном периоду су веома варирали, као последица великог утицаја временских услова, неадекватне и недовољне примене агротехничких мера. За повећање постигнутих приноса неопходно је повећати просечну површину под овим културама и применити савремене агротехничке мере. Потребно је извршити сортну рејонизацију увести тропољни плодored, обраду и предсетвену припрему и сетву извести квалитетно и на време, повећати дозе минералних и органских ђубрива, благовремено обавити примену пестицида како би се приноси стрних жита подигли на виши ниво.

6.3.2. Повртарство - Производња пасуља и кромпира

Године	Пасуљ		Кромпир	
	Производња т	Принос кг/ха	Производња т	Принос кг/ха
2004.	1198	1638	12787	12699
2005.	834	1402	12743	11712
2006.	711	1209	10635	11522
2007.	343	724	8082	9216
2008.	528	1213	8499	9402

• Извор: Републички завод за статистику

Приноси пасуља и кромпира као најзначајнијих врста повртарских култура су на веома ниском нивоу. У производњи пасуља највећи проблем је што се ова повртарска култура у највећој мери производи као међуусев и у сувом ратарењу. Да би се постигли виши и стабилнији приноси потребно је гајење у чистој култури и обезбеђивање услови за наводњавање.

Најзначајнији проблем са којима се срећу произвођачи кромпира је отежани пласман кромпира на домаћем тржишту који је смањио интерес произвођача за гајењем ове биљне врсте. Томе треба додати и недостатак квалитетног садног материјала, неадекватну заштита кромпира од најзначајнијих проузроковача болести и штеточина, недостатак изолације између семенских и

меркантилних усева, неадекватна механизација за садњу и убирање кромпира, те су отуда приноси кромпира у нашој земљи међу најнижим у Европи.

6.3.3. Воћарство – Производња јабука и шљива

Године	Јабука			Шљива		
	Број родних стабала	Производња т	Принос кг/стабло	Број родних стабала	Производња т	Принос кг/стабло
2004.	117880	1182	10.0	1318450	25800	19.6
2005.	109760	888	8.1	1322900	11540	8.7
2006.	113335	1004	8.9	1366450	13304	9.7
2007.	113190	1482	13.1	1372400	26172	19.1
2008.	112805	1580	14.0	1384250	23809	17.2

• Извор: Републички завод за статистику

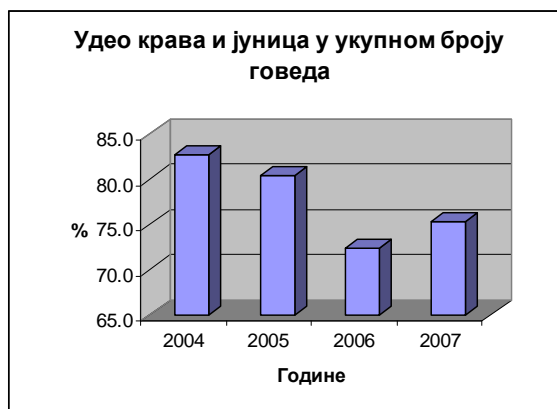

Воћарство је веома развијена грана пољопривреде на територији Града Крагујевца. У структури воћарске производње доминантно место припада шљиви на коју отпада око 70% од укупног броја родних стабала воћака. Из приказаних података се може закључити да су приноси шљиве по стаблу веома ниски. Разлози у овако ниској продуктивности шљиве огледају су у великој старости засада, неодговарајућем сортименту, непримењивању агротехничких мера пре свега адекватне заштите и ђубрења. Да би се производња шљиве и производа од шљиве подигла на виши ниво потребно је подићи савремене прерађивачке капацитете, нове засаде са одговарајућем сортиментом у погледу времену пристизања и смера прераде, искрчити старе и заражене шљивике, развити прогнозу службу и променити приступ у гајењу ове веома значајне воћне врсте.

6.3.4. Сточарство – Преглед сточног фонда

Године	Говеда	Краве	Свиње	Крмаче	Овце	Приплодне овце	Живина
2004.	13054	10802	27021	6615	36445	28341	147156
2005.	13997	11252	23462	7183	41139	30230	159042
2006.	13385	9688	30042	5578	45187	37098	135423
2007.	13247	9974	26535	4750	44542	36986	115690

• Извор: Републички завод за статистику

У последњих неколико година је присутан тренд смањења бројног стања код свих врста домаћих животиња. Нарочито, забрињава податак да се у структури стада смањује процентуални удео приплодних грла. Да би се последице негативног тренда ублажиле потребно је много радити на успостављању реда на нарушеном тржишту и откупу грла, повећати прерађивачке капацитете и смањити трошкове производње.

Преглед регистрованих сточних фарми

Назив	Локација	Врста стокe	Сточни фонд	Власништво
Косовац Владан	Велике Пчелице	Краве	30	приватно

• Извор: ГУ за привредне ресурсе, Одељење за пољопривреду

Преглед нерегистрованих сточних фарми крава

Назив	Локација	Врста стокe	Сточни фонд	Власништво
Радивојевић Милован	Ресник	Краве	30	Приватно
Арсенијевић Мирко	Страгари	Краве	20	Приватно
Јовановић Љубиша	Горње Грбице	Краве	25	Приватно
Марковић Томислав	Рамаћа	Краве	7	Приватно
Николић Горан	Угљаревац	Краве	8	Приватно
Петровић Радашин	Добрача	Краве	10	Приватно
Гавриловић Милован	Прекопеча	Краве	23	Приватно
Арсенијевић Миодраг	Добрача	Краве	8	Приватно
Ђурчић Миле	Драча	Краве	6	Приватно
Јовановић Жељко	Лужнице	Краве	22	Приватно
Симић Милан	Церовац	Краве	10	Приватно
Николић Сениша	Церовац	Краве	10	Приватно
Мирчетић Александар	Чумић	Краве	5	Приватно
Богдановић Слободан	Церовац	Краве	8	Приватно
Арсид Драган	Рамаћа	Краве	10	Приватно

Радовановић Илија	Рамаћа	Краве	13	Приватно
Павићевић Зоран	Нови Милановац	Краве	15	Приватно
Ђаковић Видосав	Ресник	Краве	8	Приватно
Ђаковић Предраг	Ресник	Краве	10	Приватно
Рајковић Момчило	Нови Милановац	Краве	8	Приватно
Милетић Славољуб	Петровац	Краве	8	Приватно
Ђорђевић Дејан	Јабучје	Краве	7	Приватно
Божиновић Зоран	Лужнице	Краве	10	Приватно
Пајовић Горан	Цветовевац	Краве	8	Приватно
Павловић Дејан	Рамаћа	Краве	10	Приватно
Живановић Милан	Лужнице	Краве	6	Приватно
Јовичић Драган	Добрача	Краве	9	Приватно
Јањевић Дарко	Добрача	Краве	7	Приватно
Живановић Радоња	Горње Јарушице	Краве	8	Приватно
Ђоковић Дејан	Горње Јарушице	Краве	6	Приватно
Поповић Дејан	Ботуње	Краве	15	Приватно
Павловић Саша	Добрача	Краве	10	Приватно
Микица Милорадовић	М.Врбица	Краве	15	Приватно
Павловић Саша	Д.Грбице	Краве	10	Приватно

Преглед нерегистрованих сточних фарми бикова

Назив	Локација	Врста стокe	Сточни фонд	Власништво
Максимовић Зоран	Чумић	бикови	20	Приватно
Живановић Драган	Лужнице	бикови	18	Приватно
Томић Радослав	Горње Јарушице	бикови	25	Приватно
Мирчегић Радиша	Горње Јарушице	бикови	15	Приватно
Лазаревић Слободан	Горње Јарушице	бикови	10	Приватно
Живковић Небојша	Ботуње	бикови	30	Приватно
Живковић Бојан	Ботуње	бикови	15	Приватно
Алексић Дејан	Горња Сабанта	бикови	12	Приватно
Дробњак Весна	Десиминовац	бикови	10	Приватно
Лазић Малиша	Лужнице	бикови	15	Приватно
Радовановић Ненад	Лужнице	бикови	10	Приватно

Преглед нерегистрованих сточних фарми свиња

Назив	Локација	Врста стокe	Сточни фонд	Власништво
Јаковљевић Владан	Чумић	крмаче	17	Приватно
Ђурчић Милан	Драча	крмаче	24	Приватно
Радуновић Зоран	Дивостин	крмаче	10	Приватно
Бећаревић Мирко	Десиминовац	крмаче	12	Приватно
Костић Бојан	Петровац	крмаче	8	Приватно
Васиљевић Бобан	Белошевац	крмаче	11	Приватно
Веселиновић Сениша	Церовац	крмаче	11	Приватно
Радовановић Јовица	Кутлово	крмаче	16	Приватно

Преглед нерегистрованих сточних фарми оваца

Назив	Локација	Врста стокe	Сточни фонд	Власништво
Васиљевић Радоје	Кутлово	овце	250	Приватно
Јанићијевић Драган	Доња Сабанта	овце	75	Приватно
Чедић Горан	Церовац	овце	90	Приватно
Јовић Драган	Доња Сабанта	овце	50	Приватно

Извор: ГУ за привредне ресурсе, Одељење за пољопривреду

6.3.5. Прерађивачки капацитети

Прерађивачки капацитети – правна лица

Назив	Локација	Делатност	Капацитет	Власништво
Месара "Будућност"	Грошница	Производња меса и производа од меса	Око 50.000 кг говеђег и око 40.000 кг свињског меса месечно	Приватно
Млекара "Младост"	Крагујевац	Производња млека и производа од млека	60.000 Л/дан сировог млека	Акционарско друштво
Млекара "Куч компани "	Крагујевац	Производња млека и производа од млека	48.000 Л/дан сировог млека	Приватно
Житомлинско предузеће "Житопродукт"	Крагујевац	Млинско пекарска индустрија	23.000 векни хлеба /дан	Друштво са ограниченом одговорношћу
"Флорес"	Крагујевац	Производња алкохолних пића		Друштво са ограниченом одговорношћу

• Извор: ГУ за привредне ресурсе, Одељење за пољопривреду

Потпунија валоризација примарне производње постиже се разним облицима прераде, било у домаћој радиности или у оквиру већих прерађивачких капацитета.

На подручју града Крагујевца постоје велики потенцијали за развој прехранбене индустрије, а то су пре свега добра и приступачна сировинска основа, дугогодишње искуство и традиција, производња и извоз здравствено сигурне хране. Ови потенцијали се могу искористити само уз добро организован ланац производње, прераде и маркетинга.

Поред поменутих, већинских прерађивачких капацитета постоји и већи број мањих произвођача.

6.3.5. Услуге за пољопривреднике

Услуге за пољопривреднике спроводе се преко институција и организација као што су пољопривредне и ветеринарске станице, ЈКП „Градске тржнице”, Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља, Агробизнис Центар Кутлово, Основна одгајивачка организација, Привредна комора и осталих институција чија је делатност пољопривреда. Град Крагујевац је издвајањем значајних средстава из Градског Аграног буџета од 2005. године постао препознатљив као лидер у Србији по улагању у развој села и пољопривреде. Закључно са 2009. годином из Градског Аграног буџета у село и развој пољопривреде уложено је око 570 милиона динара. Наведена средства су усмерена на подизање квалитета живота на селу, путем изградње мреже артерских бунара и побољшања водоснабдевања сеоског становништва са пијаћом водом, уређења атарских путева и прилаза њивама, као и путем подизања културног нивоа на селу кроз разне манифестације и едукације у земљи и иностранству. Значајно место припада медијској подршци и промовисању живота и пољопривредне производње у селима која припадају Граду Крагујевцу преко више емисија за пољопривреднике које се емитују на локалним телевизијама и издавања специјализованог часописа за село „Домаћин”.

Подршка пољопривредној производњи се огледала у набавци прикључних тракторских машина, машина за убирање, спремање и манипулацију сточне хране, квалитетног садног материјала воћа, увозу квалитетних јуница из иностранства, набавци приплодних оваца, семенског материјала пшенице и кукуруза, минералног ђубрива, бесплатном осемењавању крава и јуница. Значајна средства су уложена у развој прерађивачких капацитета (сушаре, хладњаче) у пластеничкој производњи као и за подстицање осигурања усева, плодова и животиња.

Велика пажња се поклања удруживању пољопривредних произвођача у удружења, задруге и остале видове организовања путем организовања Уније удружења и њихове медијске промоције.

Значајну подршку пољопривредницима путем услуга пружа и Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља са својим регионалним руралним центром који је формиран 2008. године у оквиру Пројекта министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде „Изградња система подршке руралном развоју”. Формирањем Регионалног руралног центра Крагујевац створили су се предуслови за активну подршку свим заинтересованим странама у коришћењу средстава подршке Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде.

Пољопривредне станице

Назив	Локација	Делатност
Пољопривредна стручна служба	Крагујевац	Саветодавне услуге

Ветеринарске станице

Назив	Локација	Власништво
Ветеринарска станица Крагујевац	Крагујевац	Приватно
Крагујет	Церовац	Приватно
Ветланд	Крагујевац	приватно

Преглед осталих институција чија је делатност пољопривреда

Назив	Локација	Делатност
Центар за стрна жита	Крагујевац	Научно истраживачки рад
Задруга "Слога"	Станово	Откуп и пласман пољопривредних производа
Задруга "Ресник"	Ресник	Откуп и пласман пољопривредних производа
Задруга "Задругар" Чумић	Чумић	Откуп и пласман пољопривредних производа
Задруга "Десиминовац 96"	Десиминовац	Откуп и пласман пољопривредних производа
Задруга "Задругар"	Горње Јарушице	Откуп и пласман пољопривредних производа
Задруга "Страгари"	Страгари	Откуп и пласман пољопривредних производа

Институције које пружају услуге пољопривредницима

Назив	Списак услуга	Правни облик
ЈКП Градске тржнице	Пласман пољ. производа	Јавно предузеће
Агробизнис Центар Кутлово	Едукација произвођача	НВО
Привредна комора	Пословно повезивање произвођача	Удружење привредника
Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Консалтинг и менаџмент послови	Друштво са ограниченом одговорношћу
Основна одгајивачка организација У.О.Г «Шумадија»	Вођење матичне евиденције, селекција у сточарству и обележавање животиња	Удружење грађана

• Извор: ГУ за привредне ресурсе, Одељење за пољопривреду

У остале организације чија је делатност пољопривреда можемо убројати:

- Удружење пчелара Града Крагујевца са око 250 чланова који поседују око 11000 кошница и производе око 180.000kg меда и пчелињих производа.
- Удружење одгајивача говеда сименталске расе „Шумадија” Крагујевац има 87 чланова који поседују око 450 крава и производе око 1700000l млека годишње.
- Удружење одгајивача јунади „Baby beef” Десиминовац има 10 чланова који обрађују око 320ха и поседују око 100 крмача.

- Удружење одгајивача оваца „Wuerttemberg Sumadija” Крагујевац има 107 чланова који обрађују око 1960ха и поседују око 2000 оваца и 3000 јагњади.
- Удружење одгајивача свиња „Шумадија” Десиминовац има 14 чланова који обрађују око 200ха и утове око 200 јунади годишње.
- Удружење произвођача поврћа „Осаоница” Доње Комарице са око 50 чланова производе поврће на 2,3 ха под пластеницима и 6,2 ха на отвореном пољу.
- Удружење пољопривредних произвођача „Селјак” Цветојевац има 17 чланова и располаже са око 100 ха обрадивих површина.
- Удружење произвођача воћа „Чумић” Чумић има 10 чланова који поседују 38,10 ха под воћем и производе око 1000 тона шљива, вишања, кајсија и јагода.
- Удружење произвођача воћа „Шумадија” Десиминовац има 14 чланова који поседују 11,70 ха под воћем и производе око 300 тона шљива.
- Удружење произвођача воћа „Плаво злато” Горње Јарушице има 11 чланова који поседују 30,05 ха под воћем и производе око 740 тона шљива, и 15 тона кајсија.
- Удружење грађана „Шумадијски цвет” Крагујевац са око 35 чланова производе цвеће на око 0,4 ха под пластеницима и 0,2 ха на отвореном пољу и производе око 370.000 комада разног цвећа.
- Удружење „Lumbri hit” Цветојевац има 28 чланова баве се производњом хумуса од калифорнијскиј глиста.
- Унија за органску пољопривреду „Есо plus” Крагујевац има 20 чланова и бави се едукацијом пољопривредника и сарађује са сертификационим кућама за органску производњу.

7. Инфраструктура

7.1. Саобраћајно - географски положај

Преовлађујућа карактеристика саобраћајно-географског положаја Крагујевца, у односу на централни део Србије, испољава се кроз положај града у саобраћајно повољном коридору којим се повезују јужни, југозападни и западни делови земље са североисточним и северним подручјима Србије.

Посматрано у географском смислу северни и североисточни делови ослањају се на простор великоморавске долине, док се западни, југозападни и јужни ослањају на брдско-планински појас централне Србије (Гледићке планине и Рудник). У ширем простору Крагујевац је природно отворен Лепеничком долином и целим североисточним делом и по природним својствима приближан је карактеристикама Поморавља што је резултирало да отвореност простора и инфраструктурне везе буду најразвијеније на овом простору. Када се посматрају везе према Јагодини и Горњем Милановцу, ове везе су остварене под неповољнијим теренским условима.

Битна карактеристика саобраћајно - географског положаја одражава се и кроз постојање природног наставка два природно погодна на коридора за саобраћај и то Ибарског са југа и Западноморавског са југозапада и запада, који се директно настављају на Великоморавски правац ка северу и на Тимочки правац према истоку.

Друмске везе са окружењем Крагујевац данас остварује државним путевима I реда бр.1.11 Крагујевац - Баточина и бр.23 Београд - Топола - Крагујевац -Равни Гај и даље према Чачку (бр.23) и Краљеву (бр.23.1), као и државним путевима II реда бр.102 Крагујевац - Крушевац и бр.212 Крагујевац - Горњи Милановац. Државним путевима I реда М - 1.11 Крагујевац - Баточина остварује се значајна веза са најважнијим аутопутским коридором у Србији Е-75. Овај путни правац представља деоницу једног од од основних европских путева (Е -75) као и деоницу пута који је осовина мреже трансевропских магистрала (тзв.ТЕМпутева). Саобраћајно - географски положај Крагујевца у значајној мери се побољшао изградњом пруге нормалног колосека од Крагујевца до Краљева (1929.год.) и од Краљева до Косовске Митровице (1931. год.). И данас овај железнички правац представља једину везу Шумадије и Косова и Метохије као и везу осталог дела Србије и Београда са Косовом и Метохијом.

Генерално гледано може се констатовати да су саобраћајно- географски положај града Крагујевца и саобраћајна приступачност повољни, при чему ће географски и природно погодан положај Крагујевца доћи до пуног изражаја када се комплетира целокупна мрежа државних путева свих видова саобраћаја.

Подручје града Крагујевца повезано је са осталом путном мрежом Републике Србије основном путном мрежом, односно државним путевима I и II реда, док су сеоска насеља у највећој мери повезана локалним (општинским путевима).

На територији града Крагујевца егзистира следећа категорисана путна мрежа:

- државни путеви I реда – два путна правца,
- државни путеви II реда - четири путна правца и општински путеви - 36 путних праваца.

7.2. Путна мрежа

7.3.1. Путна и железничка мрежа

у km

Укупно	Савремени коловоз	Државни пут I реда		Државни пут II реда		Локални	
		укупно	Савремени коловоз	укупно	савремени коловоз	укупно	савремени коловоз
440	309	74	74	52	52	304,50	251,65

• Извор: Републички завод за статистику, 2008. година и Предузеће за изградњу града, 2009. година

Укупна дужина путева на територији града Крагујевца је 440 km, од чега је 309 km или 70% савремени коловоз. Од укупне дужине путне мреже на територији града 74 km је дужина државног пута I реда, док је дужина државног пута II реда 52 km. Укупна дужина локалних путева је 304,50 km, од чега је савремени коловоз 251,65km или 82%.

Преглед државних путева II реда у граду

Државни пут II реда (ознака)	Деоница-правац, Додатно појашњење	Дужина
	Државни пут I реда	
М 1.11	Крагујевац – Баточина (Е75)	
М 23	Мрчајевци – Кнић – Крагујевац – Топола – Београд	
	Државни пут II реда	
Р 102	Крагујевац – Рековац – Белушић – Крушевац	
Р 212	Крагујевац – Баре – Горњи Милановац	

• Извор: Предузеће за путеве

Преглед локалних путева у граду

Локални пут (ознака)	Реконструисано		Савремени коловоз	Туцаник	Земљани
	km		km	km	km
301 Петровац- Н. Милановац-Ресник	6,0	12,40	10,65	1,75	
302 Церовац- Г.Јарушице	5,0	9,60	9,00	0,60	
303 Чумић- Г.Трнава	2,0	4,40	4,40		
304 Лужнице- М.Шењ-Пајазитово	2,5	5,85	5,85		
305 Свериња- В.Шењ-М.Врбица- Добрача	3,0	13,70	9,25	4,45	
306 Маслошево- Пласковац	1,0	3,50	3,50		
307 Страгари- Љубичевац	3,0	8,30	5,50	2,80	
308 Баре- Рамаћа- Угљаревац	2,0	8,80	8,80		
309 Кутлово- Угљаревац-Страгари	6,0	15,10	15,10		
310 Љуљаци- Каменица-Рамаћа	2,5	8,80	5,90	2,90	
311 Рогојевац- Забојница	2,0	3,30	2,40	0,90	
312 Краг.- Поскурице-Г.Грбице- Пајазитово- В.Шењ-Угљаревац	6,	24,90	19,10	5,80	
313 Д.Грбице- Г:Грбице	3,5	6,80	6,80		
314 Драгобраћа- Вињиште-Грошница	3,0	6,80	6,40	0,40	
315 Станово- Грошница-А.Ливаде- Бајчетина са краком за Трешњевак	5,0	18,00	14,60	3,40	
316 Белошевац- Балковац-Ердеч- Станово	2,0	6,50	6,50		
317 Ждраљица- Трмбас-Теферич	1,5	3,70	3,00	0,70	
318 Краг.- Букоровац- Бешњаја	4,0	15,50	11,60	3,90	
319 Г.Сабанта- Орашје-В.Пчелице	4,0	9,50	9,50		
320 Г.Сабанта- В.Пчелице-Дулене	6,0	14,00	10,40	3,60	
321 Илићево- Маршић- Ботуње	5,0	16,10	15,20	0,90	
322 Илићево- Јабучје	1,0	6,00	3,20	2,80	
323 Корман- Д. Комарице	1,0	9,55	9,55		
324 Корман- Г. Комарице	1,0	7,00	6,50	0,5	
325 Краг- Јовановац-Цветојевац	2,5	7,25	7,25		
326 Драгобраћа- Ђурисело	2,8	2,80	2,80		
327 Поскурице- Дивостин-М.Пчелице- Станово	1,0	7,30	1,00	5,70	0,60
328 Драча- ман. Драча	1,0	3,10	3,10		
329 Корићани- Дреновац	2,5	5,50	4,70	0,80	
330 Корићани- Драгобраћа	1,0	4,00	1,10	1,40	1,50

331 Чумић- Г.Јарушице	2,0	7,00	4,00	3,00	
332 Десимировац- Н.Милановац- Цветојевац	3,0	10,90	8,05	2,85	
333 Страгари- ман. Вољавча	0,5	3,10	3,10		
334 Страгари- ман. Благовештење	1,0	6,75	6,75		
335 Г.Сабанта- В:Сугубина	1,5	4,20	4,20		
336 Илићево- Маршић- Корман	2,0	4,50	4,50		
Укупно:		304,50	251,65	50,75	2,10

• *Извор: Предузеће за изградњу града, 2009. година*

У категорисаној путној мрежи града Крагујевца приметно је изразито велико учешће локалних путева (74,2%) у односу на остали део категорисане мреже. Такође, учешће коловоза са савременим коловозним застором износи 82,7% на локалној путној мрежи, што је знатно изнад републичког просека.

Међутим, квалитет коловоза, елемената трасе и стање саобраћајне сигнализације нису на одговарајућем нивоу.

Наведени подаци о стању категорисане путне мреже указују на чињеницу да је заступљеност државних путева I и II реда испод просека Републике Србије, а да је развијеност и заступљеност општинских путева изнад републичког просека. На основу напред наведеног може се закључити да локална путна мрежа у једном делу преузима и опслужује део саобраћаја, који би по свом карактеру требао да припадне путној мрежи вишег функционалног ранга.

На посматраном подручју егзистира и значајан број некатегорисаних путева у

укупној дужини од око 1000 km, од чега је са савременим коловозом преко 100km некатегорисане путне мреже.

Посматрајући податке о саобраћајном оптерећењу за део основне путне мреже за три године у последњих девет година уочава се раст саобраћајног оптерећења - ПГДС-а (просечног годишњег дневног саобраћаја-број возила на 24 часа), који је посебно изражен у 2006.год (према подацима ЈП "Путеви Србије").

За локалну мрежу путева нема података о саобраћајном оптерећењу, а на уличној мрежи града Крагујевца вршена су сегменто периодична бројања саобраћаја, која указују да је и на уличној мрежи дошло до пораста саобраћајног оптерећења.

Улична мрежа у градском подручју је у значајној мери са неодговарајућим профилима, који онемогућавају да се на одговарајућем нивоу услуге опслуже улазно- излазни правци и да се омогући адекватно повезивање различитих градских садржаја. Недостатак адекватних саобраћајних површина за пешачки и бициклистички саобраћај утиче у великој мери на квалитет живота и на безбедност саобраћаја у целини.

7.3.2. Јавни превоз

Јавни превоз путника се у највећој мери обавља аутобуским саобраћајем, док се у мањем обиму превоз путника на подручју града Крагујевца обавља и железничким саобраћајем, који је ограничен положајем трасе (један правац) и фреквенцијом полазака.

На 25 линије јавног градског превоза путника саобраћа 50 возила, док на 12 линија приградског превоза путника саобраћа 12 возила. Укупна дужина је 339,7 km, са просечном дужином линија од 14,15 km.

Покривеност градског и приградског подручја Града је задовољавајућа, а условљена је постојећом инфраструктуром и расположивим капацитетом. Поједина насеља у Граду нису покривена градским превозом, због наслеђене инфраструктуре, којом возила, због својих габарита не могу да саобраћају.

Нову инфраструктуру, тј. реконструкцију и изградњу нових улица, прати и коракција мреже линија у градско превозу, уколико за тим постоји потреба.

У граду постоје три аутопревозника Аутосаобраћај, Ласта и Вуловић транспорт.

Предузеће Вуловић транспорт има 19 аутобуса који саобраћају на 9 градских линија. Број запослених је 102 (према Уговору).

СП Ласта АД Београд ПП Крагујевац има 31 аутобус који саобраћају на 16 градских линија. Број запослених је 166 (према Уговору).

„Аутосаобраћај“ АД Крагујевац са 94 полазака у приграду повезују Град са околином.

Дневни број полазака у градском превозу је следећи: радни дан: 834 полазака (или 475 обрта); субота: 592 полазака (или 345 обрта); недеља: 369 поллазака (или 220 обрта).

Број легалних такси возила на територији града је око 600 возила.

Извор: Агенција за саобраћај, предузећа „Аутосаобраћај“ АД Крагујевац и "Вуловић транспорт", Локална самоуправа, 2011. година

7.3.3. Железничка путна мрежа

Железница

Железничка пруга Лапово-Крагујевац-Краљево је неелектрифицирана једноколосечна пруга, класификована као магистрални правац са највећом допуштеном брзином возова до 60km/h. И поред изузетног значаја у мрежи српских железница и магистралног карактера пруга Лапово-Крагујевац-Краљево је остала на врло ниском техничком нивоу опремљености, са малим техничким брзинама и недовољним бројем железничких возних средстава што је допринело да укупно стање једине пруге која повезује Шумадију и Косово и Метохију са Београдом и осталим деловима Србије буде крајње незадовољавајуће. Због оваквог стања железнице највећи део транспорта, који је по својим особеностима (дужина релације, масовност) погодан за транспорт железницом, обавља се друмским превозом што за последицу има већу цену транспорта (и крајњег производа) и повећан број кретања друмских јединица на мрежи Од укупне количине превезене робе свим видовима саобраћаја (1998.год.) од око 13980000t и путника око 44100000, железницом се превезло 630000t робе и 600000 путника. Укупна дужина пруге на територији града је 6000m.

Просторним планом Републике Србије предвиђена је електрификација пруге и изградња другог колосека што захтева и неопходно осавременавање пратећих објеката и опреме.

Постојећи положај железничке пруге у великој мери омета свакодневне активности у граду, при чему је и безбедност осталих видова саобраћаја значајно угрожена.

Железница пролази кроз шире централно подручје града укрштајући се са више значајних саобраћајница у нивоу и раздвајајући градске целине.

Промет робе и путника у железничком саобраћају, 2006.

	Град	Удео града у укупном промету у округу (%)	Округ
Број железничких станица	4	30.77	13
Број превезених путника	13211	11.61	113748
Број превезених пошиљки	79988	29.90	267519

Приметно је недовољно коришћење железничког саобраћаја као вида транспорта, јер железнички саобраћај не територији града учествује са мање од 31% истог у округу.

Железничка станица стара је 110 година и под заштитом је државе као културни споменик.

Индустријски колосеци који су у експлоатацији:

1. Индустијски колосек из групе „ Застава” (унутар ове групе постоји више власника: Застава аутомобили, Енергетика, Ковачница, Реомат, Застава-камиони).
Грађевинска дужина овог колосека је 14.623m.
2. Индустијски колосек у власништву фирме „Житопродукт” из Крагујевца.
Грађевинска дужина овог колосека је 425m.

Индустријски колосеци који нису у експлоатацији:

1. Технички ремонтни завод Крагујевац, грађ.дужина 4300m
2. ВП Грошница, грађ.дужина 1120m

7.3. Водоснабдевање

Број прикључака	Покривеност града	Укупна реализована дужина примарне мреже (км)	Реконструисана примарна мрежа (км)	Потребе за реконструкцијом примарне мреже (км)
55475	93 %	537,9	2,05	50

• *Извор:* ЈКП "Водовод и канализација", 2009. Година,

Јавно комунално предузеће "Водовод и канализација" Крагујевац снабдева водом грађане Крагујевца и већег броја приградских насеља, као и привреду и друге делатности Града. Крагујевачки водовод снабдева водом и грађане Кнића, Баточине и Краљева.

У 2009. години произведено је 19.467.142m³ воде, са просечном дневном производњом од 617.30l/s.

Просечни капацитети изворишта воде могу годишње да произведу око 44,6 милиона m³ воде.

- Моравски систем капацитета 7,9 милиона m³,
- Грошнички систем капацитета 5.2 милиона m³,
- Гружански систем капацитета 31.5 милиона m³, на чије капацитете је прикључено више суседних општина, што му даје регионални значај.

Инсталисани капацитети за производњу воде могу максимално дневно да прераде:

1. постројења за производњу воде из акумулације "Гружа"1200 l/s
2. постројење за производњу воде "Морава" 480 l/s,
3. постројења за производњу воде из акумулације "Грошница".....326 l/s

Број корисника који су обухваћени водоводном мрежом је 55475 домаћинстава, што представља покривеност од 93% домаћинстава. Међутим, укупан број становника који није обухваћен градским водоводним системом, већ се водом снабдева из локалних сеоских водовода, из индивидуалних бунара, извора или са јавних чесми износи 16,44%. Ове воде не подлежу систематској контроли квалитета, а често се уопште не контролишу. Та вода је под великим утицајем антропогених фактора, изложен аутицајем како концентрисаних, тако и дисперзних загађивача. Њен квалитет може да угрози неконтролисано испуштање отпадних вода или повећан прилив штетних хемијских материја, као негативна пратећа појава нестручне употребе пестицида и вештачких ђубрива.

Дужина водоводне мреже је 537.9km.

40 насеља је делимично или потпуно покривено водоводном мрежом. Не постоји насеље у коме нема водоводне мреже.

За снабдевање водом Крагујевца данас се користе три изворишта: површинске воде из сливова река Грошнице и Груже акумулиране у акумулацијама "Грошница" и "Туцачки напер" и подземне воде из алувиона Велике Мораве у реону села Брзан. Од постојећих изворишта два се

налазе на територији других општина (Баточина и Кнић), на међусобној удаљености од око 60 km, док се извориште "Грошница" налази на територији Града Крагујевца, на удаљености од око 12km.

Поред самог града Крагујевца, на постојећи дистрибутивни систем су везана и сеоска насеља или њихови делови и то: Голочело, Ђурисело, Дреновац, Драгобраћа, Грошница, Вињишта, Поскурице, Опорница, Трмбас, Баљковац, Маршић, Корман, Јовановац, Цветојевац и Никшић.

Остала сеоска насеља се снабдевају водом из бунара и локалних сеоских водовода. На територији града постоји око 540 локалних сеоских водовода. Око 65% сеоских водовода снабдева 1-5 домаћина, а само два преко 100 домаћинстава. Значајнији водовод изграђен је за потребе водоснабдевања Страгара.

Грошнички водоводни систем састоји се из бране лучногравитационог типа, постројења за припрему воде, непосредно низводно од бране, и довода \varnothing 500 и \varnothing 350 mm до резервоара Р 11 на Ћави, из кога се вода дистрибуира ка граду. Минимална средња годишња производња у задњих 21 година износила је 45l/s, максимална годишња производња у истом временском периоду износила је 197l/s а просечна годишња производња износила је 105l/s. У 2006. години грошнички водоводни систем је произвео 4.789.063m³, односно просечно 152l/s.

Моравски водоводни систем састоји се из 14 „Рени” бунара на левој обали реке Велике Мораве, код села Брзан. Бунари су опремљени бунарским пумпама различитог капацитета. Пумпе су повезане на заједнички цевовод \varnothing 700 mm којим се вода транспортује ка Крагујевцу. На брду Жировница налази се црпна станица за међупрепумпавање, која је прикључена директно на цевовод. У Крагујевцу, на Кошутњаку је изграђено постројење за припрему воде за пиће и резервоар Р 1 „Кошутњак” из кога се вода дистрибуира ка граду. Пројектован капацитет система је 480l/s, али он није никада достигнут. Минимална средња годишња производња у задњих 21 година износила је 8l/s, максимална годишња производња у истом временском периоду износила је 235l/s а просечна годишња производња износила је 148l/s. У 2006. години моравски водоводни систем је произвео 5.687.641m³, односно просечно 180l/s.

Гружански водоводни систем састоји се из лучне бране, постројења за припрему воде, потисног цевовода \varnothing 1000mm, резервоара "Вучковица", гравитационог цевовода \varnothing 1000mm и резервоара Р 14 "Станово". Минимална средња годишња производња у задњих 21 година износила је 333l/s, максимална годишња производња у истом временском периоду износила је 665l/s а просечна годишња производња износила је 483l/s. У 2006. години гружански водоводни систем је произвео 11.975.590 m³, односно просечно 380l/s.

Пројектовани максимални капацитет изворишта водоснабдевања Крагујевца је 2000l/s. Минимална средња годишња производња свих система у задњих 21 година износила је 608l/s, максимална годишња производња у истом временском периоду износила је 822l/s а просечна годишња производња износила је 736l/s. У 2006. години укупна производња је износила 22.452.294m³, односно просечно 712l/s.

Грошнички водоводни систем је гравитациони, врло економичан и сигуран. Моравски водоводни систем треба ревитализовати да би достигао свој пројектован капацитет, а на гружанском водоводном систему требало би побољшати технологију пречишћавања.

До сада је у оквиру дистрибутивног система града Крагујевца изграђено око 141,0km магистралних цевовода пречника од 200mm до 1100mm, рачунајући и доводе од изворишта водоснабдевања до рубних резервоара. Разводне мреже пречника до 200 mm у граду је изграђено око 300km. Сви делови града нису покривени дистрибутивним системом. Постојећи цевоводи могу да допреме сву прерађену воду до резервоара на рубу града. У дистрибутивном систему постоје уска грла.

Остала сеоска насеља се водом снабдевају из бунара и локалних сеоских водовода. Према расположивим подацима изграђено је око 550 локалних сеоских водовода, који снабдевају преко 4.000 домаћинстава. Значајнији водовод постоји у Страгарима, издашности око 6,0l/s.

Највећи број ових водовода је рађен без пројектне документације, у лошем стању, одређен број повремено пресушује сушним годинама, па се може рећи да је водоснабдевање сеоских насеља незадовољавајуће, како у квалитативном, тако и у квантитативном погледу. Прегледи воде врше се на водоводима са којих се снабдевају школе.

7.4. Канализација

Фекална канализација

Број прикључака	Покривеност општине (%)	Укупна дужина примарне мреже фекалне канализације (km)	Потребно реконструисати примарну мрежу (km)
46.471	78 %	358,1	35

• ЈКП „Водовод и канализација”, 2009. година

Дужина мреже фекалне канализације је 358.1km. ЈКП „Водовод и канализација” одржава цео систем у нивоу функционалности. Канализацијом је покривено 32 насеља потпуно или делимично, док у 8 насеља не постоји канализација.

Број корисника који су обухваћени канализационом мрежом је 46471, што представља покривеност од 78%. Дужина примарне канализационе мреже је 358,1km.

7.5. Отпадне воде

Одвођење отпадних вода града Крагујевца засновано је на сепарационом систему, тј. посебно се одводе санитарне отпадне воде, а посебно атмосферске воде.

Санитарне отпадне воде системом канализационе мреже, терцијалних и секундарних колектора одводе се до примарног фекалног колектора, који иде долином Лепенице, и њиме до централног градског постројења за пречишћавање отпадних вода, које се налази у Цветојевцу. Инсталисани капацитет Централног постројења за пречишћавање отпадних вода је 1520l/s.

Примарни градски колектор је укупне дужине 19,5km и пречника од 300mm до 1300mm. Укупна дужина изграђених секундарних и терцијалних фекалних колектора је 54,6km и то пречника од 250mm до 800mm. Мрежа фекалних колектора покрива највећи део градске територије.

Сабирна мрежа фекалне канализације на територији града изграђена је у дужини од око 190,0km.

Поједини делови градске територије нису каналисани што је последица скорашње изградње фекалних колектора и недостатка материјалних средстава.

Изграђена је прва фаза постројења, са механичким и биолошким пречишћавањем и третманом муља, капацитета 250.000 еквивалентних становника.

У сеоским насељима санитарне отпадне воде се одводе у септичке и обичне јаме. Фекална канализација је делимично рађена у Страгарима.

У оквиру изградње система за одвођење и пречишћавање отпадних вода Крагујевца, предвиђена је изградња постројења за предтретман индустријских отпадних вода у предузећима где настају. Степен пречишћавања ових вода је до таквог нивоа да могу да се упусте у фекалну канализацију.

Изграђено је 16 предтретмана.

Код појединих предтретмана није извршен пробни рад, јер радне организације нису радиле, па су та постројења конзервирана.

Предтретман индустријских отпадних вода изведен је и у Страгарима.

Систем одвођења атмосферских вода је сепаратан, али у једном мањем броју улица кишне воде се упуштају у фекалну канализацију.

Старост изведених кишних колектора је различита па према томе и њихово стање. Димензије колектора се крећу од 250mm до јајастих 2.200/1.800 mm. Стари кишни колектори су зидани циглом, док су новији, као и сабирна мрежа од керамичких, бетонских и азбестцементних цеви.

Кишна канализација покрива углавном старије, централне делове града. У новијим деловима града, кишна канализација је углавном изведена где је колективно становање. Кишна канализација се ради углавном са реконструкцијом саобраћајница.

Приградска насеља су углавном без кишне канализације.

Све већом урбанизацијом се повећава и коефицијент отицаја па поједини старији колектори немају довољну пропусну моћ.

Укупно је до сада изграђено око 40km кишних колектора и око 65km сабирне мреже кишне канализације.

Атмосферске воде се најкраћим путем воде до најближих водотокова. Поједини мањи повремени водотокови су зацељени и служе као кишни колектори. То се односи на мали Ердоглијски и Палилулски поток.

На сеоским подручјима атмосферске воде отичу површински до најближих реципијената.

7.6. Регулација водотокова

Подручје Крагујевца не обилује падавинама, али конфигурација, мала пошумљеност и састав терена омогућавају стварање бујица. Велике воде се јављају после наглог топљења снега и обилних пљусковитих падавина. Доле наведени водотокови својим изливањем праве огромне штете, због чега су предузимани опсежни радови на њиховој регулацији.

Обим радова и преглед стања водотокова на територији града Крагујевца за 2010. годину

1. Река Лепеница

Река Лепеница је десна притока реке Велике Мораве са ушћем у близини Баточине, дужине главног тока $L=55\text{km}$. Слив се простира у средњем и јужном делу Шумадије, где постоје јаке бујице: поток Турчин, Јабуковачка река, река Ждраљица и Грошничка река, нарочито значајни са становишта ерозије.

Кроз градску зону Лепеница је регулисана од око 400m од улива реке Угљешнице, на km 31+479, до неких 100m узводно од улива Козујевачког потока, на km 40+800, што значи у дужини од укупно 9.020,00m. Такође је значајно да је река Лепеница урађена у земљаној регулацији на деоници изнад улива Грошничке реке у дужини од $L=600\text{m}$.

Стање регулације реке Лепенице је следеће: у 2007. и 2008. години извођени су радови на чишћењу регулисаног дела реке Лепенице, кроз градску зону, од железничког моста у центру града до улива Козујевачког потока, а радови на санацији оштећеног зида корита реке су се изводили у 2009. години и то на деоници од моста у улици Војислава Калановића до улива реке Ждраљице у Лепеницу. Међутим, иако је у скоријем периоду рађено чишћење корита реке Лепенице оно је обрасло густом зељастом вегетацијом, што доводи до замуљивања, па је неопходно редовно чишћење корита, а ако је могуће и хемијско третирање.

Река Лепеница у катастру непокретности се води под бројем к.п. 14524/1 КО Крагујевац 1.

2. Козујевачки поток

Козујевачки поток је десна притока реке Лепенице, извире у селу Драча, па се у том делу назива и Драчки поток, има укупно 10 притока. У реку Лепеницу се улива у насељу Козујево. У овом делу је урађена регулација потока по Главном пројекту регулације реке Козујево од km 0+000 до km

0+500 – Енергопројект Београд 1977. год. и Пројекту интервентних радова на регулацији Козујевачке реке у Крагујевцу од 0+484.00 до km 2+105.62- ВДП Ерозија Крагујевац, 1993.год.

За деоницу у земљи, деоница од km 0+500 до km 2+079.03 ВДП Ерозија је 2006. године израдила Главни пројекат антиерозивних радова у сливу реке Козујево, по коме је предвиђено минор корито од армираног бетона и мајор од земљаног насипа, без форланда. Такође постоји студија о оправданости за израду бране на Козујевачком потоку, студију је урадила ВДП "Ерозија" за "Србија воде", па је потребно конкурисати за израду главног и идејног пројекта бране.

Стање регулације потока је следеће: регулисани део корита Козујевачког потока у КЦМ, од моста у улици Краљевачког батаљона до улива у реку Лепеницу, је очишћен у 2008 години, док је део у земљаној регулацији замуљен, обрасао у зељастој и дрвенастој вегетацији и испуњен отпадом. Због тога што поток у делу земљане регулације протиче кроз густо насељено место и тренутно стања регулације неопходно је извођење радова на одржавању.

3. Река Грошница

Грошничка река је лева притока реке Лепенице, има 7 директних притока површине слива $F=30,15\text{km}^2$ и дужине главног тока $L=10.00\text{ km}$. Протиче кроз насеља Ердеч и Грошница веома укопаном током, које широко меандрира.

Дирекција за урбанизам и изградњу је 1988. године израдила Главни пројекат регулације реке Грошнице на потезу од улива у реку Лепеницу до km 3+025,00. Пројектовано је догубо трапезно корито са бетонским минором и земљаним мајором, димензионисаним на $Q1\%=94,0\text{m}^3/\text{s}$, контролни $Q0.1\%=146,3\text{m}^3/\text{s}$, са сигурносним надвишењем од 0,2m. Пад нивелете је једноличан $I_p=0,2\%$ а пројектовано је 14 каскада корисне висине 1,4 и 2,0m са бучницама дубине 1,0m и дужине 20m.

Радови по овом пројекту за сада нису изведени, међутим у оквиру радова регулације реке Лепенице, регулисано је 118 m Грошнице, од улива узводно.

Стање регулације је следеће: корито реке је засуто наносом и широко меандрира, обрасло је густом зељастом и дрвенастом вегетацијом, а такође је испуњено отпадним материјама.

Река Грошница у катастру непокретности се води под бројем к.п 6407 КО Крагујевац 2.

4. Дивостински поток

Дивостински поток је десна притока реке Лепенице, која због мале пропусне моћи корита често доводи до плавлена дела насеља Станово.

Дирекција за урбанизам је 1989. године израдила Главни пројекат регулације Дивостинског потока од km 0+000 до km 0+563.43. У 2008. години су изведени радови на регулацији Дивостинског потока, по Главном пројекту измене регулације Дивостинског потока од km 0+000 до km 1+789.63 и то прва фаза у дужини од 600 m, од улива у Лепеницу до железничког моста.

За деоницу од моста у ул. Краљевачког батаљона и кроз посед "СУПЕРНОВЕ" предвиђено је зацељење потока које би у једном делу финансирала "СУПЕРНОВА". Неопходно је одредити средства за бетонску регулацију остатка деонице од "СУПЕРНОВЕ" кроз насеље.

Стање регулације је следеће: деоница од улива у реку Лепеницу до железничког моста очишћена, у мијору и мајору, док је остатак деонице од улице Краљевачког батаљона па узводно кроз насеље замуљен, обрастао густом зељастом и дрвенастом вегетацијом и испуњен отпадним материјама.

5. Река Ждраљица

Река Ждраљица, највећа је лева притока реке Лепенице, дужине 14,60 km протиче кроз комплекс „Застава”, насеља Белошевац и Ждраљица. ЦИП-Београд је 1987. године израдио Главни пројекат регулације реке Ждраљице од km 0+006.27 до km 5+352.02 по коме је изведено регулисање тока у периоду 2003.-2007 године. Регулација минора је изведена од армираног бетона и мајор од земљаног затрвљеног насипа.

Од улива реке Ждраљице у реку Лепеницу у дужини од 3,6km, постоји комплетно урађена бетонска регулација. Од 3,6 до 5,2km урађена је земљана регулација са попречним праговима и бучницама, постоји пројекат за израду регулације у бетону између прагова за остатак од 1,6km трасе.

Урађен је елаборат оштећења као и пројекат санације улива Ждраљице у Лепеницу. Оштећења су настала због буичног тока Ждраљице и брзог улива у Лепеницу под тупим углом. Радови на санацији планирани су за 2009. године.

Постоји предрачун радова у оквиру пројекта регулације Ждраљице, за све уливе потока (око 7-8 улива) од Медне у вредности око 5.000.000,00 дин. Могуће је тражити реализацију истог, као и пројекат заштите, односно антиерозивних радова, у горњем сливу реке Ждраљице што је неопходно урадити, са напоменом да у последње 2 године није урађено ништа од антиерозивних радова (грађевинских и биолошких) у региону.

Стање регулације је следеће: деоница од улива у Лепеницу па кроз посед „Заставе” је очишћена од муља, наноса и растиња у мијору и мајору у 2008. години, док је остатак тока узводно кроз насеље Белошевац и Ждраљица, засут муљем и отпадом и обрастао у густу зељасту вегетацију.

6. Ердоглијски поток

Ердоглијски поток је десна притока реке Лепенице, дужине $L=3\text{km}$. Доњим делом протиче кроз насеље, а горњим кроз спомен парк „Шумарице”.

Део тока од улива у Лепеницу па кроз насеље уцељен је бетонским цевима $\varnothing 2000$, у дужини од око 1 km. Узводно од цеви пројектована је и изведена регулација према Главном пројекту регулације Ердоглијског потока од ул. Крагујевачког одреда на km 0+000.00 до кружног пута за Чехословачко гробље на km 0+834.00, који је израдила "Дирекција за урбанизам и изградњу" – Крагујевац, 1983. године.

Стане регулације је следеће: деоница кроз Шумарице се редовно одржава кошењем корита, али није рађено одмуљивање, што је неопходно.

7. Сушички поток

Сушички поток је десна притока реке Лепенице, дужине $L=12,4\text{ km}$. Доњи, регулисани део тока, пролази кроз урбанизовану зону Крагујевца и спомен парк "Шумарице", све до акумулационог језера. Узводно од језера поток мења име у Череновачки поток чија сливна површина чини 2/3 укупне површине слива. Чишћење и израда земљане регулације Череновачког потока је урађена у 2008. години.

Регулација потока је изведена према Главном пројекту регулације Сушичког потока у Крагујевцу од km 0+450.00 до km 1+710.00, израђеним од стране ВО "Велика Морава" - Београд и Главном пројекту регулације Сушичког потока у Крагујевцу до km 1+710 и од km 4+176 израђеним од стране "Водовод и канализација" Крагујевац – ООУР Водопроекат, оба из 1979. године. Деоница од улива у Лепеницу па узводно до km 0+450 раније је изведена према непознатом Пројекту.

Стане регулације је следеће: деоница кроз Шумарице и насеље Сушица са редовно одржава кошењем корита, али није рађено одмуљивање, док је деоница према уливу у Лепеницу замуљена и обрасла у зељасту вегетацију.

8. Река Бресница

Река Бресница, лева притока реке Лепенице, регулисана је у дужини од 3.107km. Регулација је изведена са облогом од бетонских плоча, по Пројекту који је израдила Дирекција за урбанизам града Крагујевца 1984 године, на деоници од km 0+000 до km 1+006.50 и од km 1+070.88 до km 3+107.25. На делу тока између две регулације (од km 1+006.50 до km 1+070.88), код пружног и путног прелаза река није регулисана и обрасла је у дрвеће и шибље.

Стање регулације је следеће: деоница у доњем делу је чишћена 2006. година и то само минор, тако да је мајор корито сужено за ширину обе гредице (2x0,5m), минор и мајор су обрасли у густој

зельастој вегетацији. Узводна регулисана деоница, која протиче кроз насеље Бресница, засута је муљем и отпадом и обрасла је зельастом и дрвенастом вегетацијом. Планирано је чишћење средње деонице од km 0+850.00 до km 2+250.00 у 2009. години.

Потребна је израда идејног и главног пројекта регулације реке Бреснице, у делу од моста у улици Ужичке републике па узводно кроз насеље, као и дела испод железничког моста где је још увек земљана регулација, па је неопходно и њу урадити у бетону.

9. Река Угљешница

Река Угљешница, десна притока реке Лепенице, највећа је и најдужа притока, дужине 35km, од којих 19km протиче кроз Крагујевачку котлину. Велико сливно подручје са 16 притока и неуређено корито изазива често плављење, сваке године.

1976. године је ВО " Велика Морава" – Београд израдила Главни пројекат регулације реке Угљешнице од km 0+000 до km 1+228.

Такође постоји нови пројекат регулације већ извођене деонице, урађен и враћен дирекцији на дораду, у деоници од улива у реку Лепеницу до моста на старом аутопуту у насељу Петровац.

Потребна је израда бетонске регулације реке у тој деоници, а приоритет је деоница од улива до Градске депоније (као прва фаза израде). Такође је потребна и израда пројекта или студија Дрезге (бране) на Угљешници.

Стање регулације у дужини од 4,16km је следеће: минор корито је засуто наносом просечне дебљине 1,5m, минор и мајор корита су обрасли густом зельастом и дрвенастом вегетацијом, а такође постоје и депресије мајор корита у односу на пројектовани ниво круне насипа.

10. Илићевски поток

У току је израда пројекта зацевљења потока.

Укупна дужина регулисаних водотокова на територији Крагујевца са бетонском или каменом облогом је 18,6km. Регулисана деоница су углавном у добром стању.

Градско подручје Крагујевца заштићено је изведеном регулацијом од хиљадугодишњих великих вода. На деоницама, са пољском регулацијом, узводно и низводно од града, где је углавном пољопривредно земљиште и слабо насељено подручје, заштита је спроведена за двадесетогодишње, односно веће воде, зависно од стања корита.

• *Извор: Локална самоуправа, 2010. година*

7.7. Управљање отпадом

Количина отпада са територије града за 2009. годину

Укупна количина отпада годишње са територије града (у тонама)	Из домаћинства (у тонама)	Из предузећа (у тонама)	Дневна количина отпада (у тонама)	Месечна количина отпада (у тонама)
52311,77	50685,49	1626,28	160	4500

• *Извор: Локална самоуправа, 2009. година*

Дневно се на депонију одлаже око 160t отпада, месечно 4 500t, а годишње 52 311.77t.

Укупна површина депонија на територији града је 17,636 ha.

Од укупног броја депонија, једна је уређена, она се налази у Јовановцу и њена површина је 14,3ha.

На територији града постоје 152 неуређене депоније, чија је укупна површина 336.508m². Ове депоније су евидентирание кроз акцију "Очистимо Србију", а током ове акције су очишћене 52 дивље депоније, али увек постоји могућност њиховог поновног настанка.

Сакупљање, транспорт и депоновање отпада у општини Крагујевац врши ЈКП "Чистоћа" Крагујевац. Са сеоског подручја се смеће не одвози.

За прикупљање смећа користе се следеће посуде:

1. Челични контејнери $1,1\text{m}^3$
2. Пластични контејнери $1,1\text{m}^3$ - 100 комада
3. Метални контејнери 5m^3 – 4000 комада
4. Пластичне канте 140l – 2800 комада
5. Приручне посуде
6. Контејнери од 5m^3 – 12 комада.

За превоз прикупљеног смећа користи се 21 специјално возило са уређајем за аутоматски утовар, различитих капацитета и намена.

Динамика пражњења је следећа:

- Плава зона 2 x дневно- 365 дана,
- МЗ Аеродром, Ердоглија и 21 Октобар- 4 x недељно,
- МЗ Сушица- 3 x недељно,
- Остале МЗ- 2x недељно,
- МЗ Шумарице, Виногради, Илићево, Маршић, Грошница, Ердеч, Белошевац, Петровац и Мале Пчелице- 1 x недељно.

7.8. Комунални отпад

Под појмом комунални чврст отпад (КЧО) подразумевају се отпаци у оквиру комуналне инфраструктуре у домаћинствима, административним и образовним институцијама, туристичким објектима, трговини, услужним делатностима, као и отпаци са јавних површина, паркова. Ту припада и део отпада из индустрије који има комунални карактер.

Делатношћу организованог сакупљања комуналног отпада обухваћено је 30 месних заједница: Сушица, Аеродром, Петровац, Виногради, Угљешница, Шумарице, Вашариште, Први Мај, Центар, Бубањ, Маршић, Станово, 21. Октобар, Стара радничка колонија, Ердоглија, Лепеница, Илићево, Багремар, Палилуле, Пивара, Филип Кљајић, Бресница, Мале Пчелице, Корићани, Велико Поље, Ердеч, Ждраљица, Белошевац, Страгари, Грошница. Делатност прикупљања и одлагања комуналног отпада се врши 365 дана у години, у три смене. Делатношћу прикупљања отпада обухваћено је 43 214 домаћинстава, 415 предузећа и установа, и 3226 предузетника и сзр-ова.

Начин поступања са комуналним отпадом базиран је на Одлуци о одржавању чистоће (сл. лист Града Крагујевца 4/02) којом се прописују услови за одржавање чистоће и сакупљања комуналног чврстог отпада у насељеним местима на територији Града Крагујевца и уређују друга питања од значаја за пружање и коришћење ових комуналних услуга.

Највећа количина комуналног чврстог отпада која се свакодневно сакупља и одлаже на депонију (просечно 160t) потиче из домаћинстава, укључујући и отпад из установа и предузећа комерцијалног и некомерцијалног карактера. Одлагање отпада се врши на градском сметлишу у насељу Јовановац, на периферији северноисточног обода градског центра у природној целини "Стари Град". Ова територија припада еколошкој целини Лепеница која представља зону угрожене животне средине, односно зону санације и промене намене коришћења. На овој депонији отпад се одлаже од 1968. године. Депонија се налази 2 километра североисточно од Града Крагујевца и њене границе су: западна граница - продужена улица Слободе; јужна граница је Петровачка магистрала; источна граница је улица Саве Ковачевића која представља главни приступни пут возилима која довозе отпад; северна граница-река Угљешница на коју се углавном наслања тело депоније. У близини депоније се налазе насеља Јабучар, Петровац и Аеродром.

Земљишта која чине педолошки покривач ове локације су: гајњача (50%), смоница (41%), алувијум (7%) и подзол (2%). Источни приступни простор депоније је претворен у манипулативно-опслужно-рециклажни плато и са тог простора је уклоњено око 24000m³ депонованог отпада.

Површина депоније Јовановац износи 15 (а по неким подацима катастра 15.3) хектара. Налази се на надморској висини од 164m, а дозвољена кота још није достигнута. Прорачуни кажу да се још око две (2) године може користити постојећа депонија, када ће се постићи коначна кота од 178m. Садашње депонијско тело садржи око 1,9 милиона кубних метара компактираног отпада, који је одлаган последње 42 године.

На основу мерења која су рађена у септембру 2008. и марту и мају 2009. године, извршена је морфолошка анализа отпада и добијени следећи резултати (Табела 1).

Табела 7. 1.

Фракције отпада	%	t
баштенски отпад	14.49	7 581.72
остали биоразградиви отпад	27.16	14 205.55
папир	6.65	3 477.57
стакло	4.13	2 159.89
картон	9.41	4 924.28
картон-восак	0.63	329.56
картон-алуминијум	1.03	539.39
метал-амбалажни и остали	1.22	637.62
метал-алуминијумске конзерве	0.5	260.98
пластични амбалажни отпад	4.49	2 347.05
пластичне кесе	7.64	3 994.88
тврда пластика	3.74	1 958.79
текстил	4.14	2 166.29
кожа	0.61	316.78
пелене	4.12	2 156.41
фини елементи	10.05	5 255.01

За депонију Јовановац 2005. године, урађен је комплетан пројекат под називом “Санација, рекултивација, затварање и проширење депоније Јовановац у Крагујевцу”.

7.9. Рециклажа

Од укупне количине комуналног отпада (око 4500t) прикупљене на месечном нивоу отпадни стари папир чини око 30 t, отпадни пнеуматици око 20t а ПЕТ амбалажа око 15t. На основу ових података процењује се да је проценат комуналног отпада који се рециклира око 1,44%. Отпадни папир и ПЕТ амбалажа се разврставају, балирају и привремено складиште, а отпадни спољни пнеуматици се организовано сакупљају и привремено складиште.

Секундарне сировине, које сакупља ЈКП „Чистоћа”, прослеђује се регистрованим сакупљачима са циљем рециклаже или употребе у енергетске сврхе.

Индустријски отпад

Индустријски отпад се генерисао у последњих пола века углавном захваљујући постојању Застава групе а пре свега фабрици Застава аутомобили. Такође су и друге фабрике (неке раније а неке од пре деценију и мање основане) као што су: Филип Кљајић (сада реструктуриран у више предузећа), Ливница обојених метала „034”, предузећа за припрему и промет боја и лакова (као што су „Спин” и „Чар”), доприносиле да генерисање и углавном одлагање индустријског отпада добије на интензитету.

Отпад настао током НАТО бомбардовања

Приликом НАТО бомбардовања 1999. године Заставе, поред опште штете (која се процењује на 1 милијарду US\$) направљена је и огромна штета са аспекта животне средине. Као последица бомбардовања погона „Лакирница Застава аутомобили”, излило се више од 1,800.00 литара опасног трансформаторског уља Пирален – које је контаминирало бетонски под у погону као и отпадну воду која се налазила у јамама погона. Такође је један трансформатор у погону "Застава Енергетика" погођен и из њега се излио Пирален који је загадио бетонске површине и песак за прихват уља у случају незгоде. Санационим пројектима финансираним од стране UNEP-а (Unated

Nation Environmental Programme) сав отпад настао ратним дејствима и прикупљен методама санације је извезен у Швајцарску на спаљивање. Само једна место контаминирано пираленским уљем- Наменска производња, (овде је такође погођен један пираленски трансформатор) није било укључено у пројекте ремедијације.

Медицински и фармацеутски отпад

Ове врсте отпада се углавном генеришу у Клиничком центру и Домовима здравља Крагујевац.

Технолошки поступак третмана инфективног медицинског отпада у Дому здравља Крагујевац обухвата:

- разврставање инфективног отпада и употребљених оштрих предмета од осталог отпада на месту настанка (објекат Дома здравља Крагујевац и објекти припадајућих здравствених станица, објекти ДЗ Баточина, ДЗ Кнић, ДЗ Рача, ДЗ Топола, Застава ЗЗЗР, Геронтолошки центар Крагујевац),
- прикупљање и транспорт у специјалном возилу,
- пријем инфективног отпада и припрема за уништавање,
- обрада отпада у аутоматском парном стерилизатору,
- уситњавање отпада након стерилизације на дробилици и одлагање уситњених остатака заједно са комуналним отпадом,
- прање и дезинфекција употребљене амбалаже за транспорт отпада.

Количина инфективног отпада и коришћених оштрих предмета који су обрађене за период од годину дана након почетка реализације пилот Пројекта третмана инфективног медицинског отпада у Дому здравља Крагујевац износила је укупно око 17 тона.

7.10. Електрификација, гасификација и грејање

7.10.1. Електрична мрежа

За снабдевање града Крагујевца електричном енергијом задужено је јавно предузећа ПД "Центар" д.о.о. Крагујевац.

ПД "Центар" д.о.о. Крагујевац, привредно друштво за дистрибуцију електричне енергије, је настало 2006. године спајањем два бивша Јавна предузећа – "Електрошумадија" Крагујевац и "Електроморава" Пожаревац који су чинили огранке друштва. Унутрашњом реорганизацијом од огранка "Електроморава" Пожаревац настала су два нова огранка, па од 2007. године у привредном друштву "Центар" послују три огранка и то: "Електрошумадија" Крагујевац, "Електроморава" Пожаревац и "Електроморава" Смедерево. У привредном друштву "Центар" тренутно ради око 1.000 запослених.

У табели је дат преглед броја потрошача електричне енергије, на територији региона који покрива "Центар" Крагујевац, "Електрошумадија" Крагујевац

Број потрошача електричне енергије:

Р.бр.	Категорија потрошње	Број потрошача
1	Високи напон	1
2	Средњи напон	45
3	Ниски напон-о, 4 II степен	943
4	Широка потрошња-домаћинства	91974
5	Широка потрошња-остали	6833
6	Јавно осветљење	612
	УКУПНО:	100408

ДОМАЋИНСТВА

Р.бр.	Категорија потрошње	Број потрошача
1	Широка потрошња-домаћинства	90401
2	Широка потрошња-занатлије	3937
	УКУПНО:	94338

• Извор: ЕД "Центар"

ВИРМАНЦИ

Р.бр.	Категорија потрошње	Број потрошача
1	Широка потрошња-домаћинства (јавна и заједничка)	1573
2	Широка потрошња-остали	2896
	УКУПНО:	4469

• Извор: ЕД "Центар"

Преносна мрежа – веза на шири електроенергетски систем

Град Крагујевац је повезан са електроенергетским системом Србије преко два далековода 400kV. Први далековод долази из правца ТЕ "Никола Тесла" Обреновац, а други из правца Ниша тј. ХЕ "Ђердап 1". Оба далековода напајају трафостаницу (ТС) 400/110kV, КГ-2-Петровац, која представља основно разводно постројење за напајање града путем далековода 110kV.

Капацитет трафостанице 400/110kV КГ-2 Петровац је 2 x 300MVA.

Објекти и мрежа 110 kV

Дистрибутивни систем ЈП "Електрошумадија" Крагујевац преузима електричну енергију на напонском нивоу 110 kV, напонском трансформацијом 400/110kV у трафостаници КГ 2 у Петровцу. Све трафостанице 110/35kV и 110/10kV на територији ГП преузимају електричну енергију путем ваздушних водова 110kV са ТС КГ 2, уз напомену да постоји могућност преузимања и са ТЕ "Морава" у Свилајнцу, преко постојећег далековода од ТЕ "Морава" до ТС КГ0018 у Лапову.

На територији ГП налазе се две трафостанице 110/35kV: "Илићево" и "Застава", три трафостанице 110/10 kV: "Чехословачко Гробље", "Дивље Поље" и "Метино Брдо". Локације свих постојећих трафостаница се задржавају са могућношћу проширења до планираних капацитета у оквиру постојећих објеката према следећој табели.

Трафостанице на територији града:

Р. бр.	Назив трафостанице	Постојећи капацитет MVA	Степен искоришћења	Планирани капацитет MVA
1	ТС 110/35/10 kV КГ001 Илићево	2 x 31,5	0.502	2 x 31,5
2	ТС 110/10 kV КГ003 Ч.Гробље	2 x 31,5	0.562	2 x 31,5
3	ТС 110/10/10 kV КГ005 Д. Поље	1 x 31,5	0.834	2 x 31,5
4	ТС 110/10 kV КГ008 М. Брдо	1 x 31,5	0.593	2 x 31,5
5	ТС 110/35 kV КГ0024 Страгари	1 x 31,5	0.163	2 x 31,5
6	ТС 110/35 kV К 0010 Застава	2 x 63	0.6	2 x 63

• Извор: ЕД "Центар"

Задржавају се постојећи системи трансформације 110/35/10/0,4kV и 110/10kV уз препоруку да се кроз Студију перспективног развоја електроенергетског система Крагујевца размотри могућност и оправданост увођења напона 20kV.

Поред постојећих трафостаница 110/X (X=35 или 10) kV планира се изградња још 5 нових ТС 110/10kV на следећим локацијама:

- КГ 03 "Диспечерски центар"
- КГ 007 "Сервис II",
- КГ 0011 "Корманско поље",
- КГ 0013 "Виногради",
- КГ 0016 "Козујево".

које ће се далеководима 110kV укључити у постојећи електроенергетски систем.

За напајање комплекса фабрике аутомобила планира се, у оквиру истог, изградња трафостанице 110/10(20)kV капацитета 2x63MVA.

Трафостанице КГ 0013 и КГ 0016 би се напајале од ТС 400/110kV, КГ-2-Петровац преко планираног 110kV далековода КГ 2 - КГ 0016 за кога је обезбеђен коридор. У исти коридор планира се и делимично измештање далековода 110 kV КГ 2 - КГ 003 ("Чехословачко гробље") према графичком прилогу. Трафостанице КГ 004 и КГ 007 ће се напајати са планираног далековода 110 kV КГ 2 - КГ 007 који ће бити смештен у коридор са постојећим далеководима КГ 2 - КГ 001 -КГ 008 - КГ 10 (Застава). У исти коридор планира се измештање постојећег далековода 110 kV КГ 001 - Аранђеловац.

Напајање трафостанице КГ 007 и КГ 03 ("Диспечерски центар") је ваздушно далеководима 110kV од ТС 400/110kV, КГ-2-Петровац до аутопута, а од аутопута до трафостаница ће се полагати каблови 110 kV. 110kV кабовима биће повезане и ТС КГ 0016 - КГ 003 као и ТС КГ 005 - КГ 007.

На територији генералног плана изграђено је око 104 км ваздушних водова 110 kV од чега је за измештање планирано око 13 км. Такође је планирана изградња око 36 км нових ваздушних далековода 110kV и око 11 км каблова 110kV. Сви 110kV каблови биће положени у профилима саобраћајница.

Капацитети планираних трафостаница 110/10kV дати су у следећој табели.

Ред.бр.	Назив ТС	I фаза	II фаза
1.	ТС 110/10 kV КГ03 "Диспечерски центар"	31.5 MVA	2x31.5 MVA
2.	ТС 110/10 kV КГ007 "Сервис 2"	31.5 MVA	2x31.5 MVA
3.	ТС 110/10 kV КГ0011 "Корманско поље"	2x31.5 MVA	4x31.5 MVA (две трафостанице по 31,5 MVA)
4.	ТС 110/10 kV КГ0013 "Виногради"	31.5 MVA	2x31.5 MVA
5.	ТС 110/10 kV КГ0016 "Козујево"	31.5 MVA	2x31.5 MVA
6.	ТС 110/10(20) kV "Фиат аутомобили Србија"	1x63 MVA	2x63 MVA

Планира се проширење постојећих трафостаница додавањем још једног трансформатора у трафостанице 110/35/10kV/ kV "Илићево", 110/10/10kV/ kV "Метино брдо" и 110/10/10kV / kV "Дивље поље".

Објекти и мрежа 35 kV

Све постојеће ТС 35/10kV се задржавају са капацитетима датим у следећој табели. Напајање ових трафостаница остварено је ваздушним и кабловским 35kV водовима из ТС 110/35kV "Илићево". У захвату плана налази се око 11km ваздушних далековода 35kV и око 17km подземног кабла 35kV. Планирано је каблирање постојећих ваздушних водова 35kV у дужини од око 6km на релацији ТС 110/35kV "Илићево" - ТС 110/35kV "Застава".

Постојеће трафостанице 35/10 kV

Ред. бр.	Назив ТС	Постојећи капацитети	Планирани капацитет
1	ТС 35/10 kV КГ 01 "Становљанско Поље"	2 x 8 MVA	2x12 MVA
2	ТС 35/10 kV КГ 02 "Млекара"	2 x 8 MVA	2x8 MVA
3	ТС 35/10 kV КГ 03 "Диспечерски центар"	2x 8 MVA	2x31,5 MVA (прераста у напонски ниво 110/10 kV)
4	ТС 35/10/6 kV КГ 04 "21 Октобар"	2x 8 + 2 x 4 MVA	2x 8 + 2 x 4 MVA
5	ТС 35/10 kV КГ 05 "Чумић"	1x 4+ 1 x2.5 MVA	2x 8
6	ТС 35/10 kV КГ 025 "Страгари"	1x 8+ 1 x2.5 MVA	1 x 8+1 x 2,5 MVA
7	ТС 35/10/6 kV Застава 1	36 MVA	36 MVA

Објекти и мрежа 10kV

На територији града се налази око 569 трафостаница 10/0,4kV, ваздушних водова 10 kV 391km, а кабловских водова 10kV око 310km. Све трафостанице су међусобно повезане одговарајућим 10 kV водовима ПП00-А-3x150mm² и ИП30-13-А 3x150mm². Планирана је изградња око 155 нових ТС 10/04kV.

Нисконапонска мрежа, јавно осветљење и потрошња електричне енергије

У границама ГП изграђено је око 482,3km подземне нисконапонске мреже и око 1306,5km надземне. 85% улица и паркинг простора у граду су осветљени. Постављено је око 16000 светиљки. 90% светиљки су са живиним извором, а занемарљив је број натријумових извора са двоструком снагом.

Планира се замена постојећих живиних извора натријумовим ради уштеде електричне енергије као и даље увођење РТК система.

У протеклом периоду од 10 година потрошња електричне енергије на 110kV и 10kV била у сталном опадању док је потрошња на 0,4kV била у порасту нарочито потрошња за јавно осветљење и домаћинства.

У категорији 110 kV постоји 1 потрошач - "Застава" док на 35kV нема ни једног потрошача, а на 10kV постоји 45 потрошача. На 0,4kV постоји 100.362 потрошача који су разврстани у три категорије.

7.10.2. Термоенергетска инфраструктура

Покривеност гасоводом (%)	Број прикључака на гасну мрежу	Покривеност топоводом (%)	Број прикључака на топоводну мрежу
72	8000	26	16500

• Извор: Локална самоуправа, 2009. година

Снабдевање града топлотном енергијом и гасом

Крагујевац има солидну традицију и искуство у газдовању топлотном енергијом, са топлификацијом од 1963. године, а са гасификацијом од 1983. године, што представља донекле пионирске подухвате у земљи.

Изграђено је преко 11 километара гасовода средњег притиска, 250km дистрибутивне мреже. Период увођења гаса у широку потрошњу траје 10 година, а после релативног великог замаха, бележи се стално опадање стопе у развоју овог система.

7.10.3. Гасификација

Средњи притисак

Ранијим планом, поред ГМРС „Цветојевац”, предвиђена је још једна станица на локацији „Дивостин”. Гасовни капацитет постојеће је 20.000m^3 , а тренутно је ангажовано 60% од тога. Обзиром да се рачуна да „Застава” ипак повећа потрошњу (производњу), задржава се решење и са другом планираном главном мерно-регулационом станицом.

Градска мрежа ће се ширити надградњом челичног прстена, тј. додавањем радијалних праваца према рубним подручјима града. Прецизна траса дела градског гасовода намењеног потребама Фиат аутомобила, биће дефинисана кроз план генералне регулације.

Ниски притисак

Дистрибутивна мрежа ће се градити према динамици коју ће условљавати текућа потражња за прикључивањем и коришћењем гаса. Обзиром на вероватно потпуно уклањање диспаритета цена енергената, имајући у виду западну Европу, треба очекивати да ће за гасом бити највећа потражња. На основу тога, сматра се да ће годишњи раст повећања броја корисника тог енергента бити већи од 15%.

7.10.4. Топловод

Град Крагујевац има 16.500 корисника прикључених на топловодну мрежу. Топловодном мрежом су покривена градска насеља. У склопу мреже је и 1.900 подстанца. Покривеност даљинским системом грејања је 26%.

У топлофикацији постоје три изворишта, од којих је једно („Ердоглија”) ревитализовано, после 10 година припојености централном изворишту у „Застави”. Располаже се са моћним извориштем топлоте на првом нивоу (прегрејана пара високог притиска 35 бара), у главном реону конзума. Укупна могућа производња топлоте (паре као медија) је око 350MW, међутим према граду (са врелом водом као медијумом) може ићи само 94KW. Разлика капацитета је предвиђена за "Заставу", којој у овом моменту треба мање од 50% тог остатка.

У три изворишта има укупно мобилних 12 котловских јединица (плус једна која се гради више од 10 година, степен завршености је мање од 50%), од којих најновије имају 14, односно 24 године рада. Просечна старост котлова је 26 година, а имајући у виду капацитет, - 24,4 године.

Старост топловода је слично толико, регулацијске могућности и поузданост су ниски, релативно је велики број интервенција ради пуцања цевовода током периода. Репна подручја система су угрожена, уграђено је много пумпи у примарном делу. Постоји диспропорција у квалитету грејања између објеката у ближим и даљим зонама од изворишта.

Ипак, у целини узевши, остварени ниво загревања објеката је повољан, а покривеност конзума извориштима више него оптималан, - 63%. То је проценат најекономичнијих система у свету.

Што је могуће јефтинија енергија, остваривање високог енергетског стандарда за максимизиран број становништва и привреде, уз одржив развој су главни задаци при планирању и реализацији енергетских пројеката. Уколико квалитетна енергија (а и она друга) не може бити јефтина, ефекат ће се повећати њеним рационалним коришћењем, односно уштедом.

Повољност целог конзума је томе што стоје на располагању оба система: даљинско грејање и природни гас. Правило је да се даљинско грејање уводи у зоне високе густине потрошње, а гас у оне релативно разређене. Уз то, посматрајући енергију као робу, морају се ова два система ставити на тржиште, чиме ће се постићи максималан развој у сваком смислу. Стога, нема граница нити одвојених подручја у којима се један од ова два система икључује. Наравно, немогуће је да даљинско грејање буде примењено у рубним руралним зонама ниске густине, јер ће то бити вишеструко скупље од гасификације.

7.12. Телекомуникације

7.12.1. Фиксна телефонија

Према тренутној организацији телекомуникационе мреже Крагујевац је транзитно подручје са једном транзитном централом. Поред ове транзитне централе на подручју Просторног плана Крагујевца постоји и једна реонска централа, 22 дигиталне крајње централе и 28 дигиталних подцентрала. Телефонске централе су међусобно повезане оптичким кабловима.

Капацитети постојећих централа су такви да се динамички мењају у зависности од броја захтева на одређеном подручју.

Укупан број претплатника на подручју града Крагујевца је 67.805 (61.305 физичких лица, 6.500 правних). Сви захтеви за телефонским прикључцима нису реализовани.

Цело градско подручје је покривено кабловском ТТ канализацијом (изграђено је 24.050 м кабловске канализације). Поред тога положено је 1.287km каблова већег капацитета. Дужина изграђене секундарне ТТ мреже износи 4.561km.

У мрежи централа значајну улогу у систему имаће мале централе („истурени степени”-РДЈУ) којих на подручју Просторног плана има 37 и мултисервисни приступни чворови (МСАН) којих тренутно има 3.

Извршена је потпуна дигитализација мреже. Услугу брзог преноса података (ADSL) тренутно користи 12.608 претплатника и 1.848 IPTV корисника.

Постојећи магистрални оптички каблови су Крагујевац-Краљево, Крагујевац- аутопут Београд-Ниш, Крагујевац –Топола, Крагујевац - Горњи Милановац и Крагујевац – Крушевац (постојећа деоница Крагујевац – Рековац).

Крагујевац је важан чвор у неколико прстенова у транспортној мрежи у националној равни, и то:

- Национални прстен Ц12: Београд, Нови Београд, Крагујевац, Краљево, Ужице, Ваљево,
- Национални прстен Ц13: Београд, Нови Београд, Јагодина, Ниш, Ниш – Криве Ливаде, Крушевац, Крагујевац, Краљево,
- Национални прстен Ц15: Краљево, Ужице, Рашка, Нови Пазар, Пријепоље, Крагујевац,
- Национални прстен Р15: Аранђеловац, Велика Плана, Ја- година, Параћин, Крагујевац – Шест Топола, Краљево, Врњачка Бања, Крушевац, Трстеник,
- Национални прстен Ц: Београд, Младеновац, Ваљево, Чачак, Ужице, Крагујевац.

7.12.2. Мобилна телефонија

На територији Крагујевца у оперативном раду су два мобилна оператера "Теленор" и "Телеком" Србија. Оба оператера раде у GSM систему у ком сви физички објекти могу грубо да се класификују у две групе:

1. управљачко-комутациони центри са једне стране и
2. базне станице које се налазе на појединачним локацијама са друге.

У Улици Краља Петра I бр. 9 у раније наменски изграђеном ПТТ објекту постоје управљачко-комутациони центри мобилне телефоније оба оператера.

Оба оператера поседују мреже базних станица које не покривају у потпуности подручје Града. Како би цела територија Града била у потпуности покривена сигналом неопходно је приступити проширењу мрежа базних станица односно изградњи нових.

Трећи мобилни оператер "Vip Mobile" почео је са радом 2007. године.

7.12.3. Кабловски дистрибутивни систем

Постојећи кабловски дистрибутивни систем је изграђен и развијан неплански без неопходних одобрења за градњу. Главна станица КДС-а се налази у поткровљу зграде РТК у Улици Бранка Радичевића бр.9. Мрежа је углавном реализована самоносећим коаксијалним кабловима.

На територији града Крагујевца заступљен је један дистрибутер кабловске телевизије "SBB".

Подаци "SBB" - а, за општину Крагујевац за кабловску телевизију и интернет услуге (код којих постоји додатни број дистрибутера):

- Покривеност општине интернетом (%): 4,68
- Број прикључака на интернет: 8.225
- Стање, проблеми: Техничке могућности за прикључење на интернет постоје у свим деловима "SBB" мреже, код свих 20.504 корисника КТВ-а. Покривеност интернетом, у оквиру "SBB" мреже износи 40,11%
- Техничка опремљеност: МПЛС
- Брзина протока: 350М b/s
- Врста пакета: Флат и тарифни пакети брзине до 10 Mb/s
- Број прикључака на кабловску телевизију: Техничке могућности за КТВ постоје код 36.213 домаћинстава. Од тога прикључено је 20.504, што представља 56,62 % покривености

На читавој територији града је заступљена испреплетаност деловања различитих оператера и дистрибутера кабловских и интернет услуга, националног, регионалног и локалног карактера, те је стога тешко јасно дефинисати подручје њиховог деловања, а самим тим и прибавити неопходне податке о истим.

Национални оператери који делују на пољу пружања интернет услуга су, поред поменутих, и Телеком Србија, која дистрибуира услуге фиксне и мобилне телефоније и ADSL интернет пакета. На пољу мобилне телефоније су дистрибутери MTS, VIP i Telenor који је од скоро увео и услуге бежичног интернета, са протоком од 7,2 kb/s.

На територији Града је заступљено више провајдера: Veratnet, EUNET, Microsky и Telekom који се баве и пружањем услуга dial-up интернета. Присутна је и услуга Тотал ТВ-а, која је прикладна за удаљена сеоска насеља и подручја, уопште, која нису покривена, претходно поменутих, дистрибутерима кабловске телевизије.

7.12.4. ПТТ саобраћај

На територији града постоје 34 поштанске јединице и 67.719 прикључака за фиксне телефоне, а 92% територије је покривено мрежом мобилне телефоније.

Гледајући тренутно стање на територији града, на сто становника долази 37 телефонских прикључака, док се тај број у урбаним срединама креће 35 телефона што је изнад просека у Србији, али испод европског просека.

У области ПТТ саобраћаја изграђена су 3 објекта од регионалног значаја, новоизграђени објекат је најмодернији на Балкану. У Крагујевцу се налази чвориште телефонске мреже. Радна јединица ПТТ саобраћаја "Крагујевац" запошљава 359 радника. Поштанско-телефонски саобраћај се одвија у 34 поште и преко 50 шалтерских места.

Општина	Пошта	Телефонски претплатници	ПТТ промет	
			Писмоносна пошиљка-хиљ.	Пакет-хиљ.
Крагујевац	34	67.719	2.030	21

• Извор: Републички завод за статистику, 2009. година

7.13. Просторно планирање

7.13.1. Усвојени плански документи на територији града:

Просторни план града Крагујевца, број одлуке: 350-82/08-И од 24.9.2010; Сл. лист града Крагујевца бр. 32/09 и Генерални план „Крагујевац 2015”, усвојен 15.03.2010. године.

Укупна површина грађевинског земљишта 4.530 ха, а планирана је још 2.610ха, што би укупно било 7.140 ха.

Укупна површина зона привређивања износи 335,70 ха, у укупној површини учествује 7.5%. Површина планираних зона привређивања је 726.30 ха у складу са ”Генералним планом Крагујевац 2015”.

Укупна постојећа површина за објекте јавних функција (образовање, здравство, социјална заштита, комунални објекти, посебне намене и сл.) и зеленило 787,40 ха или 17,6% а планирана је још 606.60, што би укупно било 19.5%.

Укупна постојећа површина за инфраструктуру 905.6 ха, планирана нова површина је 322.4 ха, или 17,2% планираног грађевинског земљишта.

Укупна површина постојећих зона становања је 2.206 ха (49.4%), планирана нова површина намењена зонама становања је 494 ха, укупно би било 2.700 ха (37.8%)

Површина предвиђена за услуге и систем центара је 295.3 ха, планирана је нова од 460.7 ха – укупно 756 ха.

Оквирна цена земљишта на планираним површинама, за 2010. годину износи 3.500-5.000 еура/ар.

У граду Крагујевцу постоје дигитализоване геодетске подлоге за територију и орто- фото подлоге.

Важећи плански документи на територији града:

- ПДР Индустријске зоне Корман поље, од 26.2.2010; сл. лист града Крагујевца бр. 5/10)
- ПДР дела насеља Ердоглија - блок између улица Даничићеве, Јована Петровића Ковача, Копаоничке и Солитера У од 26.2.2010; сл. лист града Крагујевца бр. 5/10)
- ПДР Стамбеног блока Колонија - зидане бараке блок 3 од 24.9.2009; сл. лист града Крагујевца бр. 27/09)
- ПДР градски спортски центар „Језеро” уз ул. Лепенички булевар, од 24.9.2009; сл. лист града Крагујевца бр. 27/09)
- ПДР Радне зоне 22. децембар, од 24.9.2009; сл. лист града Крагујевца бр. 27/09)
- ПДР Блок Бранко Радичевић, од 24.9.2009; сл. лист града Крагујевца бр. 27/09)
- ПДР Пословне зоне Денино Брдо, од 29.5.2009; сл. лист града Крагујевца бр. 15/09)
- ПДР Тржног центра Супернова уз улицу Краљевачког батаљона од 8.4.2009; сл. лист града Крагујевца бр. 10/09)
- ПДР Зоне пословања дуж трасе аутопута локација сервис II - (синтезна фаза), од 2.12.2008; сл. лист града Крагујевца бр. 34/08)
- ПДР „Застава аутомобили”, од 12.12.2008; сл. лист града Крагујевца бр. 37/08)
- ПДР Аутопута Крагујевац-Баточина (2.етапа), од 2.12.2008; сл. лист града Крагујевца бр. 34/08)
- ПДР „Тениска академија у захвату СЦ Велики парк” од 2.12.2008; сл. лист града Крагујевца бр. 34/08)
- ПДР Дела насеља Вашариште - Блок уз ОШ „Јован Поповић”, од 10.10.2008; сл. лист града Крагујевца бр. 30/08)
- ПДР „Бања Вољавча” у Страгарима од 10.10.2008; сл. лист града Крагујевца бр. 30/08)
- ПДР Дела насеља Стара радничка колонија између ул. Димитрија Туцовића, Зорана Васића, Прве шумадијске бригаде и Булевара Краљице Марије од 23.4.2008; сл. лист града Крагујевца бр. 10/08)
- ПДР „Дела градског спортског центра Језеро”од 17.12.2007; сл. лист града Крагујевца бр. 18/07)

- ПДР „Дела насеља Мале Пчелице уз улицу Пабла Пикаса” од 17.12.2007; сл. лист града Крагујевца бр. 18/07)
- ПДР „Радна зона Црвена Звезда” од 17.12.2007; сл. лист града Крагујевца бр. 18/07)
- ПДР „Зоне становања уз улицу Иве Андрића у насељу Шумарице” од 17.12.2007; сл. лист града Крагујевца бр. 18/07)
- ПДР „Блока између улица Ненадовићеве, Тополицаца, Данила Станковића и Васе Пелагића” од 6.11.2007; сл. лист града Крагујевца бр. 16/07)
- ПДР „Бресница III - други део” од 24.8.2007; сл. лист града Крагујевца бр. 14/07)
- ПДР „Гробља у Ердечу” од 12.6.2007; сл. лист града Крагујевца бр. 10/07)
- ПДР „Дела насеља Опорница за формирање сеоског гробља” од 12.6.2007; сл. лист града Крагујевца бр. 10/07)
- ПДР Радне зоне и зоне пословања Корићани у Крагујевцу од 12.6.2007; сл. лист града Крагујевца бр. 10/07)
- ПДР Зоне пословања „Ракаљ” у Крагујевцу од 11.5.2007; сл. лист града Крагујевца бр. 07/07)
- ПДР „Шарене пијаце уз улицу Београдску” од 11.5.2007; сл. лист града Крагујевца бр. 07/07)
- ПДР уз улицу Милана Лазаревића од 11.5.2007; сл. лист града Крагујевца бр. 07/07)
- ПДР Стамбеног блока Колонија - зидане бараке од 11.5.2007; сл. лист града Крагујевца бр. 07/07)
- ПДР Аутопута Крагујевац Баточина од 14.2.2007; сл. лист града Крагујевца бр. 02/07)
- ПДР гробља „Дебелјак” од 26.12.2006; сл. лист града Крагујевца бр. 16/06)
- ПДР Ником од 26.12.2006; сл. лист града Крагујевца бр. 16/06)
- ПДР Спортско рекреативни центар језеро Шумарице од 26.12.2006; сл. лист града Крагујевца бр. 16/06)
- ПДР дела централног градског парка Шумарице - тениски терени од 24.11.2006; сл. лист града Крагујевца бр. 13/06)
- ПДР „Продор” од 8.9.2006; сл. лист града Крагујевца бр. 11/06)
- ПДР „Милошев венац II” од 8.9.2006; сл. лист града Крагујевца бр. 11/06)
- ПДР „Бресница III - трећи део” од 8.9.2006; сл. лист града Крагујевца бр. 11/06)
- ПДР „Зоне становања Зеленило” од 8.9.2006; сл. лист града Крагујевца бр. 11/06)
- ПДР Санације депоније у Јовановцу од 8.9.2006; сл. лист града Крагујевца бр. 11/06)
- ПДР дела насеља Маршић од 14.6.2006; сл. лист града Крагујевца бр. 08/06)
- ПДР Градски спортски центар „Језеро” од 18.10.2005; сл. лист града Крагујевца бр. 16/05)
- ПДР Сервис II - II фаза од 18.10.2005; сл. лист града Крагујевца бр. 16/05)
- ПДР Зоне пословања на углу ул. Саве Ковачевића и Миодрага Влајића Шуке од 18.10.2005; сл. лист града Крагујевца бр. 16/05)
- ПДР дела локалног центра и бензинске станице уз ул. Милентија Поповића од 18.10.2005; сл. лист града Крагујевца бр. 16/05)
- ПДР „Матичне локације група Застава” од 28.4.2005; сл. лист града Крагујевца бр. 09/05)
- ПДР зоне Сервис - I део од 25.2.2005; сл. лист града Крагујевца бр. 04/05)
- ПДР „Радне зоне Петровац” од 17.12.2004; сл. лист града Крагујевца бр. 14/04)
- РП ГРАДСКИ ЦЕНТАР од 18.03.1999; сл. лист града Крагујевца бр. 2/99)
- РП СТАРА ВАРОШ од 22.06.2001; сл. лист града Крагујевца бр. 6/01)
- РП ПАЛИЛУЛЕ из 2002; сл. лист града Крагујевца бр. 5/02)
- РП СТАРА РАДНИЧКА КОЛОНИЈА од 26.05.2000; сл. лист града Крагујевца бр. 6/00)
- РП РАДНА ЗОНА СЕРВИС II, сл. лист града Крагујевца бр. 17/00)
- РП РОБНО-ТРЖНОГ ЦЕНТРА УЗ УЛ. ТАНКОСИЋЕВУ од 26.05.2000; сл. лист града Крагујевца бр. 6/00)
- РП УЛИЧНЕ МРЕЖЕ У СИСТЕМУ ЈАВНОГ ПРЕВОЗА НА ЕЛЕКТРОВУЧУ У КРАГУЈЕВЦУ - I ФАЗА сл. лист града Крагујевца бр. 4/98)

- ДЕЛИМИЧНА ИЗМЕНА И ДОПУНА ДУП-а РЕОНСКОГ ЦЕНТРА АЕРОДРОМ број одлуке: 05-350-1090 од 19.06.1990; сл. лист региона Шумадије и Пом. бр. 13/90
- ДОПУНА И РАЗРАДА ГЕНЕРАЛНОГ УРБАНИСТИЧКОГ ПЛАНА КРАГУЈЕВАЦ 2005 ЗА ПОДРУЧЈЕ СПОМЕН ПАРКА "КРАГУЈЕВАЧКИ ОКТОБАР" Сл. лист града Крагујевца бр. 7/02
- УП БЛОКА МИЛОШЕВ ВЕНАЦ Сл. лист Града Крагујевца 6/02
- УП БЛОКА БРАНКО РАДИЧЕВИЋ Сл. лист Града Крагујевца 4/99
- УП ДЕЛА БЛОКА БРАНКО РАДИЧЕВИЋ Сл. лист Града Крагујевца 9/02
- УП БЛОКА СТАРА ТОПЛАНА Сл. лист Града Крагујевца 9/00
- ИЗМЕНА ДУП-а НАСЕЉА ЛЕПЕНИЦА 1 Сл. лист Града Крагујевца 6/91
- ДУП БЛОКА УЗ ЉУБИЧИНУ УЛИЦУ II ФАЗА Сл. лист Града Крагујевца 8/95
- ДУП БЛОКА УЗ ЉУБИЧИНУ УЛИЦУ II ФАЗА Сл. лист Града Крагујевца 7/97
- ДУП ПАРКИНГ ГАРАЖА - Сл. лист Града Крагујевца 6/93
- УП ПОСЛОВНО-СТАМБЕНОГ ОБЈЕКТА НА КП.БР. 2669/4 КО КРАГУЈЕВАЦ У УЛ. САВЕ КОВАЧЕВИЋА ИЗМЕЂУ ДУБРОВНИКА И Ц8 - Сл. лист Града Крагујевца 9/02
- УП БЛОКА ЛЕПЕНИЦА 1 Сл. лист Града Крагујевца 10/99
- УП НАСЕЉА ЛЕПЕНИЦА 4-Сл. лист региона Шумадије и Поморавља 19/89
- ДЕЛИМИЧНА ИЗМЕНА ДУП-а БЛОКА УЗ УЛ. ПАРИСКЕ КОМУНЕ - ЛЕПЕНИЦА 5 Сл. лист региона Шумадије и Поморавља 19/89
- УП ЗАХВАТА ДВА МОСТА- Сл. лист Града Крагујевца 4/99
- УП ПОСЛОВНОГ ОБЈЕКТА УЗ УЛ. ЂУРЕ ЂАКОВИЋА - Сл. лист Града Крагујевца 8/02
- ДУП РЕВИТАЛИЗАЦИЈЕ УЛ. КРАГУЈЕВАЧКОГ ОКТОБРА - Сл. лист Града Крагујевца 5/95 УП БЛОКА НА УГЛУ УЛ. ЦАРА ЛАЗАРА И КАРАЂОРЂЕВЕ -Сл. лист Града Крагујевца 4/98
- РЕВИТАЛИЗАЦИЈА УЛ. КАРАЂОРЂЕВЕ Сл. лист региона Шумадије и Поморавља 17/92
- ДУП ДЕЛА НАСЕЉА ЕРДОГЛИЈА - ЗАХВАТ ЕРДОГЛИЈСКИ ПОТОК Сл. лист региона Шумадије и Поморавља 12/87

8. Туризам

Туризам представља перспективну развојну шансу града Крагујевца, комплементарну са другим привредним гранама. Треба га развијати афирмацијом културно-историјског наслеђа, макрорегионалних функција, еколошког потенцијала и географског положаја града, а сагласно расположивим природним и антропогеним ресурсима, у чијим основама треба позиционирати туристичку делатност. Благо заталасано побрђе које окружује град, језера у граду и надомак њега, термоминерални извори, представљају природне предуслове за развој туризма. Антропогене туристичке вредности подручја су представљене средњевековним сакралним објектима, културно-историјским споменицима из различитих периода, амбијенталним целинама и комплексима, као и бројним манифестацијама које се одржавају на територији града.

Прва организација задужена за развој туризма био је Туристички савез који је основан 1. марта 1963. године. Бавио се информативном и пропагандном делатношћу, а финансирао се од боравишне таксе. У том периоду главна туристичка знаменитост града био је Спомен парк „21. октобар“. Поред музеја, на улазу у Спомен парк, изграђен је монтажни објекат за прихватање туристичких група и продавница информативно-пропагандног материјала, сувенири и народне радиности. У периоду од 1982- 1987. било је стално ангажовано двадесетак туристичких водича, задужених за вођење кроз Спомен парк. Остале туристичке знаменитости у граду нису биле довољно промовисане, све се сводило на индивидуалне иницијативе водича да поред Спомен парка прикажу и неки други део историјске и културне баштине града.

Криза деведесетих година, као и промена друштвено-политичких околности учинили су промену и у туристичкој промоцији и интересовању. Интересовање за посету Спомен парку је смањено, а због тешке финансијске ситуације, санкција и ратова број туриста, домаћих и страних вишеструко је смањен. Туристичка организација Крагујевца која је настала 1995. године из Туристичког Савеза, пословала је самостално, у веома тешким финансијским условима. У складу са новим Законом о туризму, одлуком Скупштине града крајем 2005. године основана је ГТО „Крагујевац“. Комплекс „Милошев венац“, простор некадашње прве престонице модерне Србије постаје простор који заузима приоритет у промоцији града. Поред тога, први јавни акваријум у Србији, отворен при ПМФ-у 1999. године, првобитно са научно истраживачком и едукативном улогом, временом је прерастао у туристичку атракцију. Значајан тренутак је и отварање Музеја оружја за туристичке посете, након што је простор око њега прешао у власништво града. Од 2009. започела је категоризација приватног смештаја и сеоских домаћинстава, па се значајна пажња усмерава на развој сеоског туризма и њему комплементарних видова: ловног и риболовног, еко туризма.

И поред светске кризе и тешког стања у туристичком сектору, 2009. године је забележен пораст броја страних туриста, што пружа могућност за инвестирање и обогаћивање туристичке понуде

8.1. Преглед свих видова туризма заступљених на територији града

У зависности о томе темеље ли се садржаји понуде претежно на природним или претежно на друштвеним ресурсима. На територији града, у складу са ресурсима заступљени су следећи видови туризма:

- природни ресурси: спортски, еко, сеоски, ловни и риболовни,
- друштвени ресурси: конгресни (M.I.C.E. – meetings, incentives, conventions, events), културни, туризам догађања (event tourism), верски туризам

Културни туризам је специфични облик туризма који обухвата посете туриста изван њиховог сталног места боравка мотивисане интересом за културом, што обухвата историју, уметност, наслеђе или стил живота људи на неком локалитету или некој регији. Подврста је и екскурзиони туризам, везан за организоване групе ђака и студената.

Културни туризам има дугу традицију везује се посету културно-историјским знаменитостима у граду- Комплекс „Милошев венац“ (22ha у градском центру), и Спомен парку „21 октобар“ (352ha у грађевинском реону) као и посете Акваријуму „Крагујевац“ и манастирима на територији града. Иако постоји дуга традиција, постоје и неповољне карактеристике за развој. То су пре свега лоша ситуација у институцијама културе и мала улагања, лоше стање инфраструктуре, старе поставке,

неадекватно радно време у односу на потребе туриста да викендом организују путовања и краће одморе. Поред тога, у реновираним хотелима не желе да примају ђаке и студенте, тако да највећи број екскурзија само прође кроз град.

Манифестациони туризам – везан за манифестације које се традиционално одржавају у граду-културне, спортске, забавне; **Конгресни** – представља организацију семинара, конгреса, научних и пословних скупова; макрорегионални утицај и капацитети града ствајају перспективе за развој сајамског, пословног и конгресног туризма - у хотелима Шумарице, Зеленгора, Крагујевац конгреси се одржавају више деценија уназад, а последњих година понуда је у многоме обогачена отварањем Шумадија сајма.

Верски туризам је један од најстаријих облика туризма. Економски је користан вид туризма будући да је потребно да се ходочасницима у таквим местима пруже различити инфраструктурни, гастрономски, културни и остали садржаји, дакле - долази до повећаних инвестиција на поједином месту. Средњовековни манастири у околини града имају значајну историјску и културну вредност. Треба их више промовисати и туристички приказати, а за то је потребна и боља промотивна активност као и инфраструктурна улагања у побољшање стање саобраћајне инфраструктуре и сигнализације, како би постали доступнији. Манастири који се налазе на територији града су Благовештење, Вољавча, Петковица, Драча, Дивостин, Денковац, Ралетинац, Саринац.

Сеоски туризам је специфичан облик туризма, у којем је главни мотив путовања "повратак човека природи". Боравак у природи пружа туристима могућност за шетње, рекреацију, бављење спортом, организоване излете до оближњих пећина, извора и водопада, могућност лова и риболова, јахања, планинарења, брње шумских плодова и лековитог биља и друге рекреативно-забавне активности у природи. Туристи који за то покажу интересовање могу се укључити у обављање пољопривредних радова. На територији села која припадају граду Крагујевцу постоје услови за развој следећих видова туризма: **ловни** – ловишта Лепеница, Сребреница део ловишта „Рудник“; **риболовни** – Гружанско језеро, Шумарице, Бубањ, језеро у Страгарима, реке Јасеница и Сребреница; **сеоски туризам** – села Страгари, Влакча, Чумић, Дулене, велики Шењ, Каменица у којима су категорисана домаћинства I и II категорије; **еко туризам** – планинари, гљивари, сакупљање шумских плодова у околини града – Рудник, Гледићке планине, Рујевица. Планинарска удружења „Жежељ“ и „Гора“ обележавају пешачке стазе на Руднику, Бешњаји, Жежељу, Гледићким планинама.

Транзитни туризам: Транзитно путовање је подређено одредишном циљу путовања, на том путовању су предвиђена успутна задржавања, која су у транзитним местима кратка. Могу бити у виду кратког предах или придуженог боравка од два, три или више дана, у зависности шта се путнику у транзиту понуди као туристички производ. Град Крагујевац, захваљујући свом централном положају и мрежи значајних саобраћајница које кроз њега или недалеко од њега пролазе има добре услове за развој транзитног туризма. Коридор X и државни путеви II реда потенцијал су за формирање садржаја у функцији транзитног туризма у ширем појасу везних коридора, уз унапређење маркетинга везаног за информисање потенцијалних туриста о вредностима града Крагујевца.

8.2. Туристичке манифестације

Назив манифестације	Локација	Опис	Година оснивања
Дечији карневал	Центар града, код Крста	Поворка деце у костимима, деце из обданишта, предшколских и школских установа, пласних школа, спортских клубова	2006.
Дан града	Центар града	Обележавање Ђуређевдана-дана града; концерти, књижевне вечери, изложбе, свечана седница	1996.

Јоаким фест	Књажевско-српски театар	Фестивал најбољих позоришних представа Србије	2004.
Јоаким Интер Фест	Књажевско-српски театар	Јоаким Интер Фест” је међународни позоришни фестивал малих сцена.	2006.
Златна искра	Дом синдиката – позориште за децу	Међународни луткарски фестивал	1999.
Интернационални фестивал хармонике	Сала Прве крагујевачке гимназије	Фестивал победника најпрестижнијих светских такмичења у хармоници	1989.
Велики школски час	Спомен парк „21. октобар“	Комеморативна свечаност октобарским жртвама	1971.
„Октобру хододарје“ ОКТОХ	Сала Прве крагујевачке гимназије	камерне музичке свечаности	1975.
Богојављенско пливање за „Крст часни“	Језеро у Шумарицама	Пливање за Богојављенски крст	2004.
Фића фест	Локација се мења	Дефиле клуба љубитеља фића	2004.
Ловачки вишебој	Ловачки дом , Трешњевак	Гађање покретних и непокретних мета	2001.
Саборовање ловаца	Ловачки дом у Страгарима	Гађање покретних и непокретних мета	1994.
Међународна изложба паса, Цациб	Велики парк	Међународна изложба паса свих раса	1995.
Изложба гљива	Природно-математички факултет	Изложба гљива	2000.
Гледићка трансферзала	Планинарски дом у Ациним ливадама	Традиционална планинарска акција	1998.
Ноћ музеја	Народни музеј, Музеј Стара ливница, Спомен парк, галерије	Изложбе и презентације	2008.
Дани шљиве	Село Страгари	Избор најбоље ракије, сеоски вашар	2009.

• Извор: Градска туристичка организација „Крагујевац“

Дан града – Дан града се обележава 6. маја на Ђурђевдан. Тог дана, 1818. године, у манастиру Враћевшница, кнез Милош је прогласио Крагујевац престоницом Србије. У част овог значајног датума за историју града организују се бројне свечаности: изложбе, концерти, књижевне вечери и ватромет. Организатор је Скупштина града

Дечији карневал – Одржава се у оквиру свечаности прославе Дана града. Карневалска поворка деце предшколског и школског узраста, плесних школа, спортских друштава се креће централним градским улицама до позорнице на којој се изводи богат сценски програм и избор најлепше маске. Организатор је Градска туристичка организација „Крагујевац“.

Позоришни сусрети ученика гимназија Србије – Фестивал представља афирмисано стваралаштво младих гимназијалаца из области драмских уметности из целе Србије. Домаћини су ученици Прве крагујевачке гимназије и њихови родитељи. Манифестација постоји од 1997. године. Одржава се у другој половини априла и траје десет дана. Организатор је Прва крагујевачка гимназија

Јоаким фест – Фестивал најбољих позоришних представа Србије по тексту домаћих аутора. Фестивал је такмичарског карактера и одржава се сваке године од 7. до 15. маја, на позорници Књажевско-српског театра. Организатор је најстарије позориште у Србији, Књажевско-српски театар.

Златна искра – Међународни луткарски фестивал, основан 1999. године. Представља јединствени луткарски фестивал у Србији, препознатљив и у европским оквирима. Одржава се на позорници Позоришта за децу, средином маја и траје седам дана. Организатор је Позориште за децу

Интернационални фестивал хармонике – Манифестација са дугом традицијом, од 1989. године. Одржава се у периоду од 4. до 14. јула сваке године, у сали Прве крагујевачке гимназије. Учесници ове манифестације су победници највећих и најпрестижнијих светских такмичења у хармоници. Организатор је музичка школа „др Милоје Милојевић“

Јоаким Интер Фест – Међународни позоришни фестивал малих сцена. Најмлађи је позоришни фестивал у граду, основан 2006. године. Одржава се од 7. до 15. октобра сваке године на сцени Књажевско-српског театра. Организатор је Књажевско-српски театар

Велики школски час – Одржава се 21. октобра у спомен на стрељање невиног становништва Крагујевца и околине 1941. године. Комеморативна свечаност се одржава од 1971. године покрај Споменика стрељаним ђацима и професорима. За овај музичко-сценски догађај бирају се дела са пацифистичким порукама реномираних домаћих и страних књижевника, а извођачи су најпознатији глумци, солисти опере и хорови. Организатор је Спомен парк “Крагујевачки октобар”.

Октобру хододарје, ОКТОХ – Традиционалне камерне музичке свечаности посвећене крагујевачком октобру, које се одржавају од 1975. године. Млади уметници из земље и иностранства изводе дела угледних композитора. Одржавају се током октобра месеца, у сали Прве крагујевачке гимназије и трају више недеља. Организатор је Спомен парк “Крагујевачки октобар”.

Међународни фестивал камерних хорова – Фестивал је основан је 1996. године и одржава се бијенално. Концерти интернационалних хорова се одржавају у сали Прве крагујевачке гимназије, на платоу испред гимназије и у холу зграде Суда. Поред концерата у Крагујевцу, концертне представе се одржавају и у другим градовима Србије. Организатор је Академски камерни хор „Лицеум“.

Интернационални салон антиратне карикатуре – Изложба се организује бијенално и постоји последњих 28 година. Позив се упућује карикатуристима широм света. Одржава се 20. октобра сваке непарне године са почетком у 18 часова у Галерији Народног музеја, у склопу крагујевачких Октобарских свечаности. Након премијерног представљања у Крагујевцу изложба наставља своју антиратну мисију по свету. Салон је покренут 1981. године, поводом 40. годишњице злочина у Крагујевцу који су нацисти починили 21. октобра 1941. године.

Богојављанско пливање за „Крст часни“ – Традиционална манифестација која се одржава 19. јануара, на Богојављење, на језеру у Шумарицама. Сваке године више од двадесет учесника различитих година старости, углавном мушкараца, преплива раздаљину од 33 м. Организатор је „Свебор“ савез Србије (све борилачке вештине) и суорганизатор Градска туристичка организација „Крагујевац“.

Међународна изложба паса свих раса, ЦАЦИБ – Одржава се у априлу месецу, у Великом парку. Традиционално добро посећена манифестација, која окупља велики број љубитеља паса из различитих делова земље и иностранства. Организатор је Кинолошко друштво “Крагујевац“.

Изложба птица и ситних кућних љубимаца – Одржава се првог викенда у новембру у сали Соколане, у Старој радничкој колонији. Организатор је Удружење љубитеља ситних животиња.

Ловачки вишебој- Трешњевак- Такмичење ловаца у гађању покретних и непокретних мета Окупља ловце из различитих делова земље. Екипу чине три члана, који поред спретности у вожњи теренског возила, на три километара дугој шумским стази, морају да покажу и стрелачко умеће, на три пункта постављена дуж стазе.

Фића фест – Представља традиционално окупљање власника и љубитеља фића са простора бивше Југославије. Одржава се од 2005. године, средином октобра месеца сваке године. Организатор је Клуб љубитеља фића.

8.3. Значајни туристички локалитети

Локалитет	Кратак опис	Локација
Амицин конак	Најстарија зграда у комплексу „Милошев венац“; Део Народног музеја; Затворен за посете	Старо градско језгро, центар града
Конак кнеза Михаила	Део Народног музеја са сталном поставком Хладно и ватрено оружје са опремом у XIX веку	Старо градско језгро, центар града
Галерија Народног музеја	Највећи изложбени простор Народног музеја намењен тематским музејским изложбама, изложбама савремене уметности и сталној поставци српског сликарства и скулптуре XX века	Старо градско језгро, центар града
Кућа проте Милоја Барјактаровића	Кућа из средине XIX века, припада Народног музеју; Стална изложбена поставка: Градски живот у Крагујевцу у другој половини XIX века	Шири центар града
Модерна галерија	Галеријски простор; намењена за изложбе из текућег уметничког стваралаштва	Центар града

Стара црква	Најстарија црква изграђена у ослобођеној Србији из 1818.год.	Старо градско језгро, центар града
Стара скупштина	Прва скупштинска зграда у ослобођеној Србији из 1859.	Порта Старе цркве
Музеј „Стара ливница“	Зграда из друге половине XIX века у којој је смештен Музеј оружја	Старо градско језгро, центар града, у саставу фабрике „Застава оружје“
Гимназија	Једна од најмонументалнијих школских зграда подигнутих у Србији у XIX веку	Старо градско језгро, центар града
Књажевско српски театар	Зграда у којој је смешено прво позориште у Србији	Старо градско језгро, центар града
Споменик палим Шумадинцима	Споменик посвећен палим борцима из ослободилачких ратова до 1918. године	Старо градско језгро Мали парк
Градска тржница	Зграда прве затворене пијаце у Србији,(и даље у функцији)	Старо градско језгро, центар града
Саборна црква	Прва црква израђена у византијско – романском стилу у ослобођеној Србији,саграђена 1884; у порти се налази седиште Шумадијске епархије	Центар града
Спомен парк „Крагујевачки октобар“	Споменички комплекс чине 33 хумке, од којих је 10 уметнички обликовано у споменике	У широј градској зони, 3 км од центра
Музеј „21 октобар“	Импозантна зграда са сталном поставком посвећеном жртвама стрељаним 21. октобра 1941.	У широј градској зони, 3 км од центра, на улазу у Спомен парк,
Акваријум „Крагујевац“	Први јавни акваријум у земљи са научно истраживачком едукативном и туристичком наменом	Шири центар града, у просторијама ПМФ-а
Манастири у околини	Средњовековни манастири;Уређени конаци, рестаурирани сакрални објекти, под заштитом државе	Околина Крагујевца Села Страгари, Драча, Дивостин, Велике Пчелице

Извор: Градска туристичка организација „Крагујевац“

Милошев венац – Комплекс обухвата зграде које својом архитектуром одражавају историјску слику града, почев од периода када је Крагујевац био престоница (1818-1841.) па до почетка XX века. Милошев венац обухвата: Стару цркву кнеза Милоша (саграђену 1818. године), зграду Старе скупштине, Амицин конак, конак кнеза Михаила (у којој је управа Народног музеја), зграду Крагујевачке гимназије, зграду Театра, зграду Градске тржнице и Споменик палим Шумадинцима. У непосредној близини је и историјско-технички музеј "Стара ливница".

Амицин конак је једина до данас сачувана зграда из комплекса Милошевог двора и у склопу је Народног музеја. Име је добила по управнику кнежевог двора, Сими Милосављевићу – Паштрмцу, званом Амица (стриц). Амицин конак је саграђен 1818. године и репрезент је балканско-оријенталног стила. Конак је служио за смештај момака који су сачињавали кнежеву пратњу, као и за прихватање нахијских кнезова и других виђенијих намерника приликом њиховог доласка код кнеза у Крагујевац.

Стара (Придворна црква) подигнута је 1818. године, на месту где је некад било гробље. Кнез Милош Обреновић, као ктитор овог храма, није жалио материјалних средстава, ангажујући најбоље мајсторе за градњу цркве. Црква је правоугаоне основе са полукружним певницама и олтарском апсидом. Посвећена је Силаску Светог Духа на апостоле. Задужбина кнеза Милоша реконструисана је неколико пута. Године 1829. први пут су zazвонила звона са ове цркве. Стара црква је била прва митрополитанска, катедрална и дворска црква у ослобођеној Србији. У њеној порти су прокламоване готово све важне одлуке за српски народ, хатишерифи, устави. Ту је одржана Сретењска скупштина 1835. године, на којој је донет Први српски Устав. Сва скупштинска заседања до 1859. године су одржавана у порти цркве, а од те године су одржавана у новоизграђеној скупштинској згради.

Зграда Старе скупштине се налази крај Старе цркве. Скупштинска зграда, која је до данас сачувана, подигнута је 1859. године, у време прве владавине кнеза Михаила Обреновића. То је приземна, правоугаона грађевина, која је временом претрпела извесне измене, али је у основи задржала првобитан изглед. Читавом зградом је доминирала пространа сала са стубовима која је служила за скупштинска заседања. У тој сали су доношене врло важне државне одлуке током XIX века. Овде је 1878. године прочитан Берлински уговор, који је Србији и Црној Гори донео независност.

Конак кнеза Михаила је саграђен 1860. године. Грађевина је европска, једносpratна, грађена по узору на аустријски класицизам, скромна по габаритима и украсима. Главна фасада је нешто препознатљивија са пиластрима, венцима и наглашеним главним улазом. Данас је у њој управа Народног музеја и музејска библиотека.

Зграда Крагујевачке гимназије, једна је од најмонументалнијих школских зграда подигнутих у Србији у XIX веку. Саграђена је 1887. године и тада је, прва гимназија у Србији, основана 1833. године добила своју зграду. Грађена је у стилу академизма. Пројектант је непознат. Из њених учионица су 21. октобра 1941. године Немци извели на стрељање велики број ђака и професора. Једна од учионица је претворена у Спомен учионицу, посвећену овом трагичном догађају.

Зграда Театра је изграђена 1928. године, за потребе првог позоришта у Србији. На позив Кнеза Милоша у јесен 1834. године, у Крагујевац долази Јоаким Вујић, који 1835. године оснива Књажеско српски театар. Зграда позоришта изграђена је између два рата. То је мала зграда, једносpratна, са пирамидалном кровном куполом. Испред зграде се налази споменик Јоакиму Вујићу, постављен поводом обележавања 150-те годишњице позоришта.

Зграда градске тржнице је саграђена 1828/29. године као најлепша пијачна хала у Србији, а једна је од првих покривених у тадашњој Европи. Стилски садржи елементе академизма и сецесије.

У близини Тржнице, у Малом парку налази се **Споменик палим Шумадинцима**. Рад је архитекте Антуна Аугустинчића, а подигнут је 1932. године. Грађен је на крстастој основи, а на постаменту су четири групе фигура ливене у бронзи које су посвећене палим борцима у ратовима за ослобођење од 1804. до 1918. године. Из средине постамента издиже се стуб на чијем је врху смештена статуа девојке, ливена у бронзи, која у руци држи круну.

Један од најстаријих индустријских објеката у Србији је **зграда Старе Ливнице**. Када је 1851. године Тополивница премештена из Београда у Крагујевац, започела је изградња индустријског објекта. Садашња зграда Ливнице је из осамдестих година XIX века и саграђена је делимично на

темељима некадашње Тополинвице. Грађена је по угледу на сличне индустријске објекте ове врсте у Немачкој и Француској. Данас се у њој налази **Музеј Стара Ливница**. Основан је 1953. године. Музеј се налази у саставу фабрике Застава оружје.

Зграда је историјски споменик и под заштитом је државе као културно добро. Поседује збирке оружја и опреме, машине и алата, архивске грађе, фотографија, ликовних предмета и збирку ордења, печата, пехара и медаља; заједно око 5800 предмета. Стална поставка музеја прати историјат крагујевачке војне фабрике-од њеног оснивања 1853. године до 1973. године, којој је прикључена и изложба модернијег наоружања. Приказан је производни програм војне фабрике између два светска рата, а после другог светског рата производња се наставља и окреће програму артиљеријског оруђа и оружја, а затим се прикључује и програм ловачког и спортског оружја чији примерци постоје изложени у музеју.

Спомен парк "Шумарице" представља меморијални парк посвећен жртвама, настрадалим 21. октобра 1941. године. Састоји се од тридесет гробница и десет уметнички обликованих споменика, смештених у шумовитом комплексу, на 352 ха.

Крагујевац је задесила огромна трагедија 21. октобра 1941. године. Више хиљада његових становника, мушкараца, жена и деце стрељано је у Шумарицама. Повод за стрељање били су немачки губици у борби са четничким и партизанским јединицама на путу Крагујевац-Горњи Милановац.

У спомен на жртве стрељања, читав простор Шумарица је претворен у Спомен парк. На том простору налази се 30 гробница од којих је десет уметнички обликовано споменицима:

- Споменик „Бола и пркоса”, Анте Гржетић, 1959.
- Споменик „Стрељаним ђацима и професорима”, Миодраг Живковић, 1963.
- Споменик „Кристални цвет”, Небојша Деља, 1968.
- Споменик „Камени спавач” Јелица и Градимир Боснић, 1969.
- Споменик „Отпора и слободе”, Анте Гржетић, 1966.
- Споменик „Сто за једног”, Нандор Глид, 1980.
- Спомен обележје народа Хрватске „Кругови” Војин Бакић и Силвана и Јосип Сајсл, 1981.
- Споменик „Против зла” Мигуел Ромо, 1991.
- Споменик стрељаним Србима и Јеврејима, Милорад Зорбић, 1991.
- Споменик пријатељства „Антон Стојку”, 1994.
- Меморијални парк се обилази кружним путем дугим око седам километара.

На улазу у Спомен парк подигнута је импозантна зграда Музеја “21. октобар” у чијој је архитектури наглашена симболика крагујевачке трагедије. Зидатући тридесет кула без прозора и врата архитекта Иван Антић имао је намеру да покаже безизлазност ненаоружаних грађана испред митраљеских цеви. Црвена цигла асоцира на проливену крв, тридесет три куполе – тридесет масовних гробница у Спомен парку и три у оближњим селима, а провидне пирамиде од

плексигласа на њиховим врховима представљају последњи поглед жртава уперен ка небу. Основа музеја је урађена у облику крста, општехришћанског симбола страдања. У музеју се чувају потресни документи везани за 21. октобар 1941. године од којих су најтрагичније поруке стрељаних грађана написане у последњим тренуцима живота, предмети документа и фотографије нађене код њих. Од уметничких дела у музеју истиче се циклус од 27 слика Петра Лубарде под називом “Доста крви, доста убијања”. Ту су и таписерије Тање Тарновске “Сунце слободе”, “Устанак”; скулптуре Отоа Лога “Пробој на исток” и “Смрт мастодонта” и скулптура Нандора Глида “Крагујевачки октобар”. На улазним вратима музеја налази се рељефни фриз Николе Коке Јанковић.

Акваријум представља атракцију у чијој се колекцији налази преко 600 биљних и животињских врста из водених екосистема са свих простора Земље. Акваријум “Крагујевац” је први јавни акваријум у Србији. Основан је 1999. године, као део института за биологију Природно-математичког факултета. У преко 300 акваријумских јединица које су изложене на површини од 200 м² могуће је видети рибе наших потока, река и језера (пастрмка, мрена, штука, смуђ, шаран, сом, кечига) и егзотичне тропске рибе. Осим риба, ту су и водоземци (жабе и даждевњаџи), гмизавци (корњаче и змије), као и различите врсте бескичмењака (сунђери, дупљари, планарије, глисте, пијавице, пужеви...)

8.4. Манастири

Богатство манастирима у непосредној близини, пружа могућности за развој верског туризма (манастири Благовештење, Никоље, Вољавча, Петковица, Денковац, Ралетинац, Саринац, Драча, Дивостин, Грнчарица). Најстарије манастирске и црквене грађевине за које знамо потичу из последње деценије ХИИИ и почетка ХИВ века, из периода владавине краља Драгутина. Међу њима се налази и Петковица у близини Страгара. Далеко већи број манастира у Шумадији настао је за време кнеза Лазара и његовог сина деспота Стефана. У непосредној околини Крагујевца најзначајнији су: Благовштење, Вољавча, Никоље и Петковица подно Рудника, Денковац, Ралетинац, Саринац и Дивостин у долини Лепенице, Каленић у Левчу, и др. Све ове грађевине рађене су у духу моравске архитектуре. Фреске и иконе одликује високи уметнички квалитет. У каснијем периоду, под Турцима, саграђени су манастири Грнчарица и Драча.

Ослобођење Србије од Турака под књазом Милошем Обреновићем, почетком ХИХ века, означило је почетак обнове и уређења средњовековних манастира. Овај посао настављен је током целог ХИХ века. Ојачана манастирска братства и сестринства градила су манастирске конаке, трпезарије и звонаре; ограђивали порте каменим зидовима, а цркве украшавали фрескама, иконама и другим уметничким предметима. Захваљујући напорима монаха и монахиња сви манастири примерно се одржавају и сваком посетиоцу је омогућено да види њихову велику историјску, духовну и уметничку вредност.

Манастир Благовештење

У срцу Шумадије, у подножју планине Рудник, недалеко од Страгара налази се манастир Благовештење. Заснован је крајем ХИВ века у време кнеза Лазара, а изграђен је око 1400. године. Ктитор је непознат. Током прве половине ХVIII века у манастиру је постојала монашка школа. Године 1791. започета је обнова запустелог манастира. Монаси брину и о оближњем манастиру Вољавча. За време Карађорђа, конаци манастира служили су као барутане. Манастир је рушен и обнављан током векова, да би потпуно био обновљен у ХХ веку. У њему су боравили Карађорђе, Јоаким Вујић, Феликс Каниц...

Стара црква Благовештења потиче из ХИВ века и посвећена је Благовестима Пресвете Богородице. То је скромна једнобродна грађевина са ниском полукружном апсидом на источној страни. Црква је скромно зидана од кречњака са мирном и једноставном фасадом без декоративних елемената. Кров је двосливан покривен дрвеном шиндром. Припрата је знатно већих

димензија. Звоник је квадратне основе зидан масивно.

Зидно сликарство Благовештењске цркве је високог уметничког квалитета. Делимично су очувана два слоја живописа; старији с краја XIV века, преко кога је првих деценија XVII века нанет нови живопис. На источном зиду припрате очувана је монументална композиција «Страшног суда». На иконостасу се истиче велики дуборезни крст из прве половине XVII века. На њему је насликано велико Распеће Христово са Богородицом и апостолом Јованом.

Манастир Вољавча

Манастир Вољавча налази се на североисточним обронцима Рудника, недалеко од Страгара, око 30 км од Крагујевца. По предању потиче из XI века. Обновљен је 1430. године када је саграђена црква посвећена Архангелу Михаилу. Ктитор је нижи властелин Михајло Кончиновић, господар ових крајева за време деспота Стефана Лазаревића. Манастир је под Турцима често био рушен и паљен. Обновљен је први пут 1551. године, али је коначни изглед добио 1838. године подизањем куле звонаре. Има два, веома стара, конака и оградни зид. У манастиру је одржано прво заседање Правитељствујушћег совјета 1805. године.

Црква манастира Вољавча је триконхална грађевина засведена полуобличастим сводом, са куполом изнад централног простора. Апсида и бочне певнице су споља и изнутра полукружне. Црква је скромних димензија, рустично зидана, без декоративне орнаментике и архитектонске пластике. Грађена је од ломљеног камена, са малтерисаним, мирним фасадама. Живописа у унутрашњости више нема – постојао је до ХVIII века. Уз северни зид цркве (споља) је плоча испод које је сахрањена лобања српског јунака Танаска Рајића. Источно од цркве налази се конак у коме је одржано

заседање Правитељствујушћег совјета. Зграда је подигнута 1765. године и спада у ред најзначајнијих и најстаријих манастирских конака у Србији. Припада типу моравске народне архитектуре.

Манастир Петковица

На благим обронцима Рудника, недалеко од Страгара, изнад Сребрничке реке налази се манастир Петковица. Од пространог манастирског комплекса са низом грађевина, очувана је делимично црква посвећена Светим Арханђелима Михаилу и Гаврилу са припратом, стара некропола и делови оградног зида. Манастир је настао највероватније крајем XIII века, а у време владавине краља Драгутина. На то указује фреско-сликарство које, по неким стилским особинама, посебно палеографским одликама натписа, припада последњој деценији XIII века.

Недалеко од Петковице, 2 км уз реку су остаци великог утврђења Сребрнице. После слома српске државе 1459. године црква је, због близине утврђеног града Сребрнице, заједно са њим спаљена и запустела. Манастир је обновљен и освећен 2004. године.

Црква је скромних димензија, правоугаоне основе, са полукружном олтарском апсидом. Припрата је дозидана крајем XIV века, западно од цркве. Правоугаоне је основе и замишљена је као двоспратна кула са звонаром на врху. Уз јужни зид цркве је био мали параклис.

У цркви и припрати налазе се остаци два слоја живописа. Остаци старијег слоја су из последњих деценија XIII века. Из овог периода очувано је попрсје Христа Пантократора у лунети, изнад улаза из припрате у наос. Ово сликарство је дело врсног сликара и доброг познаваоца византијског сликарства. Млађи слој је настао крајем XIV века.

Манастир Драча

Према народном предању, постанак манастира доводи се у везу са светогорским испосником Јовом (из XIV или XV века), који је као подвижник неко време живео и умро на територији села Прекопеча. На самрти је оставио аманет, да се његово тело пренесе на Свету Гору. Кола са телом су кренула, али само до места где се данас налази манастир Драча. Даље нису могла да наставе пут, па је ту сахрањен монах и подигнут манастир.

Манастир је смештен у котлини Драчке реке, на падинама брда Рујевица, десет километара западно од Крагујевца. Црква посвећена Светом Николи подигнута је 1734. године, а ктитор је обер-капетан Станиша Марковић Млатишума. Приликом истраживања у цркви су нађени трагови старијег слоја фресака, па се са сигурношћу може тврдити да је Млатишума манастир само обновио и поново живописао.

Црква припада моравској архитектури. Основа је издуженог облика, са јасно израженом припратом, наосом и олтарским простором. Изнад централног простора издиже се осмострана купола. Црква је са свих страна оплаћена правилно исклесаним пешчаром жућкасте боје, који се смењује са опеком, што даје веома сликовит ефекат. У XIX веку, са западне стране дограђен је барокни звоник.

Живопис је веома добро очуван и потиче из 1735. године. Сматра се једним од најбољих зографских дела XVIII века, јужно од Саве и Дунава. Иконостас се састоји од 36 икона и припада почетку XIX века.

Поред цркве у манастирској порти, налазе се два конака саграђена у прошлом веку. То су једноспратне грађевине, зидане у народном стилу. У њима се чува манастирска архива и библиотека, са бројним документима и књигама из XVIII и XIX века.

У манастирској порти, поред самога храма, налази се неколико гробова, међу којима и гроб Јована Димитријевића Добраче, српског вође у боју на Љубићу 1815. године, као и гроб Јована Вукмановића, брата кнегиње Љубице.

Манастир Дивостин

Манастир Дивостин, посвећен Благовестима, налази се у истоименом месту, шест километара удаљен од Крагујевца. Од свога оснивања био је женски манастир, због чега је назван Дивостин (дијевин стан). Једно предање казује да манастир потиче из времена Византијског царства, а друго, да је настао у време деспота Стефана Лазаревића, на почетку 15. века. Од Турака је страдао више пута. Током Другог светског рата дивостинска црква је напукла, што није могло да се статички санира па је срушена и на истом месту је саграђена нова 1969. године. Основа цркве је у облику триконхоса, са јако издуженим главним бродом. Засведена је полуобличастим сводом и куполом изнад централног наоса.

На западној страни је масивни торањ. Црква је завшена и освећена 1974. године, а живописана 1980. године. Манастир Дивостин ужива на далеко поштовање нашег народа. Веровање народа је да је код манастира погребен један светитељ и да извор познат у народу као Светиња исцељује.

Манастир Саринац

Недалеко од Великих Пчелица, на малом платоу изнад Дуленске реке, налази се обновљени манастир Саринац. Према предању настао је крајем XIV века, непосредно после Косовске битке, али су од првобитних грађевина остали само нејасни трагови темеља. Обнова је новијег датума, започета 1996 и још увек траје.

Манастир Ралетинац

На шумовитим обронцима Кременца, недалеко од села Велике Пчелице, налази се манастир Ралетинац, посвећен Светим Апостолима. Нема поузданих података када је настао. Према народној традицији, подигнут је почетком 15. века као испосница оближњег манастира Денковца. По другом предању, манастир је задужбина извесне Рале, једне од три кћери непознатог српског племића који је погинуо у Косовском боју. По том предању и по именима ове три девојке, Рале, Дене и Саре – сазидане су три цркве на подручју Великих Пчелица. Ове светиње су по њиховим именима назване: Ралетинац, Денковац и Саринац.

Ово предање је и данас живо, а 1940., сликар Јанко Брашић из Опарића, насликао је у манастирској трпезарији три побожне сестре, међу којима је и Ралетина. Најстарија црква није сачувана. Све до 1870. године, манастир је био у рушевинама, а а тада је манастирску цркву почео да обнавља трговац Јован Ракић. На старом црквишту подигао је богомољу и конак. Нешто касније (1893.), постављен је иконостас, а потом президана припрата и изграђени конаци. Коначно уређење – обнова манастира завршена је 1977. године.

Црква има изглед једнобродне грађевине правоугаоне основе, са полукружном олтарском апсидом. Засведена је полуобличастим сводом. Кров је двосливан. На фасади су велики лучни отвори. Изнад припрате је мали квадратни звоник.

Манастир Денковац

Најстарији писани запис говори да се манастир Денковац првобитно звао Северин и помиње се у турском попису из 1530. године. Денковац је био утврђени манастир са високим каменим зидом. Многе приче и предања речито говоре о угледу и значају Денковца у овом делу Србије. Претпоставља се да је био активан до XVII века, када је уништен и расељен, а обнова је почела тек 1965. године.

Црква је посвећена Успењу Пресвете Богородице. Знатних је димензија, рађена у моравском стилу као триконхос са омалтерисаном и жуто окреченом фасадом. Кров је полуобличаст, покривен бакарним лимом.

8.5. Смештајни капацитети

У Крагујевцу је деведесетих година постојало 3 хотела, који су и данас објекти са највећим смештајним капацитетима. Од средине деведесетих отворено је више приватних пансиона и вила са мањим капацитетима и нижим категоријама. Гледајући категоризацију постојећих објеката можемо закључити да су сви смештајни објекти са две или три звездице, значи хотели ниже категорије. Ипак, сви су са уређеним, реновираним собама и садржајима који прате потребе савременог туристе.

Преглед расположивих смештајних капацитета на територији града Крагујевца дат је у табели, која се налази на следећој страни документа.

Назив установе са локацијом	Врста установе (хотел/мотел)	Категорија	Број соба			Број апартмана	Број кревета
			Једнокреветних	Двокреветних	Трокреветних		
Крагујевац	хотел	***	42	49	/	7	168
Шумарице	хотел	***	57	41	/	5+1	153
Зеленгора	хотел	***	12	11	/	2	38
Стари град	преноцисте	***	13	10	2	1	50
Пресидент	пансион	**	8			2	24
Анђелика	вила	/		14	/		28
Женева	хотел	/	9(фр.л.)	2	/	2	33
Роуал	Гарни хотел	**		4	4		20
Вила 118	вила	/	1	3	/	/	6
Радовић	преноцисте		3(фр.л.)	4			15
Меркур	преноцисте		1	1	/	4	15
Дедиње	мотел		2	5	2*		31
Еуро гај	преноцисте	**	13	11	2	12	70

*1/4-2; 1/5-1-н- 2 четворокреветне собе, 1 петокреветна соба

• Извор: Градска туристичка организација „Крагујевац“

Крагујевац – Налази се у строгом центру града у непосредној близини поште и тахи станице. Поседује сопствени паркинг (50 места), 3 климатизоване свечане сале са капацитетима од 450, 100 и 50 места. Апартаменти укључују климатизовану просторију, кабловску телевизију, мини бар, интернет и ђакузи.

Шумарице – Хотел се налази у срцу Спомен парка, 3 км од центра града. Саграђен у традиционалном стилу шумадијске архитектуре у очуваној природи четинарске и листопадне шуме. Хотел поседује сопствени паркинг (300 места), башту (300 места), конгресну салу (1.000 места). Ексклузивна понуда је некадашњи апартман Јосипа Броза Тита са аутентичним изгледом и оригиналним намештајем на располагању.

Зеленгора – Један од најстаријих хотела у Србији, налази се у строгом градском језгру спајајући две изузетно динамичне пешачке зоне. Зграда је стара преко 120 година. Подигао га је велики добротвор и задужбинар Милован Гушић. Некада је носио име по свом завештачу. Године 2002. добио је награду Туристички цвет, за најбољи хотел у Србији, ван Београда. Поседује салон (40 места) и башту (160 места).

Стари Град – Пословни хотел смештен у центру града, у близини пословних и тржних центара, јавних и културно-историјских установа. Хотел поседује свој паркинг простор за 2 возила, а у непосредном окружењу налази се јавни паркинг.

Президент – Налази се у центру града на атрактивној локацији. Хотел располаже са 12 луксузно опремљених апартмана од којих сваки има терасу, модерно купатило, клима уређај, мини бар и телефон. За госте хотела обезбеђен је паркинг као и бесплатан интерни тахи превоз у граду.

Вила Анђелика – Налази се на мирној локацији у центру града, мањи пансион, погодан за пословне људе. Сви апартаменти поседују клима уређај, бежични интернет, телефон и мини бар.

Вила располаже сопственим дворишним паркингом који је под видео надзором. За пословне разговоре, вила садржи и салу за састанке (12 особа) која је опремљена пратећим техничким садржајем (пројектор, платно, бела табла).

Женева – Налази се на ексклузивној локацији у ширем центру града. У склопу хотела налази се климатизована сала за свечаности. Собе поседују кабловску телевизију, бирелес интернет, мини бар...

Роуал – Налази се на 2 км од центра града. Поседује салу за конференције, бирелес интернет, фак уређај, као и могућност пружања медицинске помоћи, фризерске и козметичке услуге, прање веша, хемијско чишћење, сервисирање возила као и сопствену гаражу са 5 паркирних места.

Вила 118 – Налази се у насељу Аеродром, на 500 м од градских базена и 2 км од градског Сајмишта. Поседује паркинг за 10 возила са видео надзором. Собе поседују кабловску телевизију, бежични интернет, клима уређај, мини бар.

Радовић – Налази се у насељу Шумарице, на путу за Горњи Милановац. Собе су модерно уређене и свака поседује балкон. У склопу објекта налази се ресторан капацитета 100 места.

Меркур – Налази се у насељу Аеродром, на 500 м од градских базена. Поседује сопствени паркинг.

Дедиње – Налази се на магистралном путу Крагујевац – Краљево, на 4 км од центра града. Поседује салу са 130 места и сопствени паркинг.

Еуро гај – Налази се у близини магистралног пута Крагујевац – Краљево – Чачак. Све собе поседују купатило, клима уређај, мини бар, телевизор.

Ресторани

Назив	Локација	Капацитети
Ловац	Светозара Марковића 17	25 седишта + 50 (башта)
Певац	Браће Рибникар 5	50 + 80
Лађа француска	Војводе Мишића 1	70 + 50
Палас	Даринке Радовић 5	120
Ораница "Вудланд"	Боривоја Глишића б.б.	80+ 200
Мустанг	Димитрија Туцовића бб (Хиподром)	110+ 50
Кош 864	Велики парк бб	95+ 80
Престоница	Милоја Павловића 8	50
Палисад	Десанкин Венац бб	260+100
Код Милутина	Београдска б.б.	80+ 80
Ловачки састанак Палигорић	Војводе Путника бб	120+40

• Извор: Градска туристичка организација „Крагујевац“

Ловац – Налази се у строгом центру града у згради „Денин конак“ подигнутој двадесетих година XIX века, која је под заштитом државе. То је била приватна кућа Недељка Стојковића Дене, познате личности из прве половине XIX века, блиског сарадника кнеза Милоша Обреновића. Укућа је у основи сачувала првобитан изглед. На спрату куће се налазе канцеларије Ловачког удружења „Шумадија“, а подрум је претворен у ресторан пријатног изгледа. Нуди широк избор специјалитета ловачке као и домаће кухиње. Екстеријер је у духу старог Крагујевца, док је ентеријер више у ловачком духу, а атмосферу употпуњује оркестар који свира староградску музику.

Певац – Удаљена је неколико километара од центра града, у мирном амбијенту у насељу Виногради. Нуди широк избор домаће кухиње и специјалитете са роштиља. Посебну драг овом ресторану даје његова комфорна башта високе естетске вредности.

Лађа француска – Налази се у центру града. У пријатном амбијенту ресторана послужују се јела из националне кухиње и специјалитети са роштиља..

Палас – Налази се у насељу Аеродром у непосредној близини Виле 118. Одликује га велики и раскошни амбијент са понудом заснованом на бројним националним кухињама из разних крајева

света. У саставу ресторана налази се респектабилан вински подрум са више од 100 врста најбољих вина.

Ораница "Woodland" – Лоцирана је на језеру у Шумарицама и својом атрактивношћу пробија се у ред најомиљенијих места за излазак у Крагујевцу. У току летње сезоне посебно је актуелан, мада и током зиме пријатан амбијент и староградска музика привлаче велики број гостију.

Мустанг – Налази се на самом хиподрому. Нуди специјалитете домаће и интернационалне кухиње попут бифтека на више начина и друга јела по поруџбини. У ВИП салону, на једној од галерија, могуће је организовати пословне састанке и ручкове за 20 особа

Кош 864 – Налази се у Великом парку у непосредном окружењу спортских терена. Поседује велику летњу башту, док је унутрашњост ресторана подељена на две етажне јединице, од којих је једна отвореног типа, прилагодљива за коришћење, како у зимским, тако и у летњим месецима.

Престоница – Налази се у најужем центру града. У себи чува дух старе српске престонице и у складу са тим на менију се налазе права српска традиционална јела, од домаће погаче, преко пројанице до јагњетине и телетине испод сача.

Палисад – Лоциран је у насељу Шумарице, поред Музеја "21. Октобар". Пријатан и миран амбијент ресторана представља праву малу оазу, иако је на свега пар минута вожње од самог центра града. У понуди су сва јела домаће кухиње као и специјалитети испод сача.

Печењара „Код Милутина“ – Налази се у насељу Аеродром, а постоји већ 25 година. Специјалитет куће представља печење са ражња, јагњетина и прасетина, чорбе и остали специјалитети националне кухиње.

Ловачки састанак, „Палигорић“ – Изграђена средином XIX века. Најстарија кафана која је и данас у функцији. Одувек је важила за мераклијску и гурманску кафану. Многе угледне личности биле су њени гости. Пространа и лепа башта, у хладу старих стабала и на раскршћу две улице, Војводе Путника и Војводе Мишића. Због промене власничке структуре у плану је преуређење којим треба да јој се врати стари сјај.

Остварене посете

Година	Домаћи туристи			Страни туристи		
	Број посета	Број ноћења	Просечан број ноћења	Број посета	Број ноћења	Просечан број ноћења
2007	12 830	28938	2,25	7543	16165	2,14
2008	15 710	40952	2,60	7795	18905	2,42
2009	14 554	30 583	2,10	9684	22825	2,35

• Извор Републички завод за статистику

8.6. Туристичка инфраструктура

Туристички информативни центар се налази у самом центру града, на платоу Робне куће, Основна функција ТИЦ-а је сакупљање и пружање информација о граду и његовим знаменитостима, смештајним и угоститељским објектима и њиховој понуди, културним, забавним, спортским и другим дешавањима. Такође, за потребе туриста врши резервацију смештаја у хотелима и сеоским домаћинствима, као и организацију стручног вођења кроз град и околину. Водичку службу тренутно чине 2 туристичка водича запослена у ГТО „Крагујевац“. У ТИЦ-у постоји и сувенирница, у чијој понуди је богат и разноврстан избор сувенира и предмета домаће радиности, са обележјима града, Шумадије и целе Србије. У продаји су такође и туристички водичи, монографије, брошуре, туристичке и саобраћајне карте, разгледнице. Поред сувенира, постоји и галерија слика.

У процесу је израда идејног пројекта за постављање туристичке сигнализације, у складу са Правилником о туристичкој сигнализацији, која ће обухватити све најзначајније туристичке знаменитости, јавне и спортске објекте, сакралне објекте – све оно што је од значаја за сналажење туриста у граду. За сада у граду не постоје знаци и путокази, усаглашени са овим правилником, а

од сигнализације постоје табле за хотеле и друге угоститељске објекте, као и путокази, ван града, којима су обележени манастири.

Градска туристичка организација „Крагујевац“ се бави штампањем проспеката и флајера везаних за туристичку понуду града. Тренутно су у понуди проспекти: Град Крагујевац (на српском, енглеском, немачком, италијанском, француском језику), Манастири у околини Крагујевца (на српском, енглеском, немачком, италијанском, француском језику), Викенд у Крагујевцу, мини мапа шумедијских манастира, Лов и риболов у околини Крагујевца, ТИЦ инфо флајер (на српском).

Водич за сада не постоји, у плану је израда цепног водича, двојезичног, за град и околину. Туристичка карта – урађена је експанда картица – мини мапа ширег центра града са туристичким знаменитостима и угоститељским објектима. Постоје и разгледнице за град и Шумадију. Од филмова, у продаји постоји ДВД „Крагујевац у свему први“, на више језика. Фотомонографија „Крагујевац“ Цилета Михајловића у издању ИК „Кораци“ која је одштампана 2007. године.

9. Култура

Као прва престоница модерне Србије и завичај њене културе, у коме је настала већина националних културних институција од прве Књигопечатње (штампарије) и првих новина, преко првог оркестра (Књажеско-србске банде) и заметка музеја до првог националног позоришта (Књажеско-србске банде), чију традицију баштине данашње градске установе културе, Крагујевац има посебну одговорност да чува, негује и развија културну традицију. Овај сегмент има национални значај.

Други значајан елемент одговорности према култури извире из њене улоге у подизању свести становништва ради пуног разумевања процеса обнове, успостављања и демократског учвршћивања реформисане Србије. При томе култура има изузетну улогу у препознавању и реafirмисању основних вредности на којима почива демократско друштво, као и према ослобађању стваралачких потенцијала. Култура се такође налази у корену отворености једне средине, а наш град по својој традицији и актуелној пракси је управо таква средина, у неговању толеранције, дијалога и разумевања. Овај сегмент има локални, регионални и национални значај.

Трећа улога културе у локалној заједници је стварање пожељног амбијента за живот и рад у овдашњој средини, која ће повратно утицати на инвеститоре, стручњаке и туристе да за своју дестинацију одаберу баш Крагујевац. Овај сегмент је развојног карактера и има превасходно локални значај са националним предзнаком.

Четврта улога културе је очување завичајног и националног идентитета, кроз препознавање и афирмацију вредности које су издржале пробу времена и показале се вредним и подстицајним и у данашње доба, као прилог културни различитости на којима почива европска цивилизација.

Пета функција културе лежи у потреби да укупно своје становништво, посебно децу и младе, упозна и идентификује са градом, његовом прошлoшћу и значењем у националној историји, како би били мотивисани да чувају и развијају његове основне вредности.

Крагујевац је препознао сва ова значења културе и кроз изградњу инфраструктуре установа, подршку невладином сектору и очување или покретање манифестација и програма утемељеног садржаја и значења и широку међународну сарадњу са градовима партнерима у области културе, поставио добре темеље њеном развоју и програмском унапређењу. Они се огледају и у чињеници да је Крагујевац град који је први у Србији институционално донео Стратегију развоја културе као подлогу и путоказ за развој ове области, а у поступку је доношење новог документа.

Оно што је за будући развој културе битно, јесте разумевање у локалној самоуправи њеног значења као развојног ресурса и у изазовима економских криза и рецесија очување њене позиције у градским развојним програмима.

9.1. Преглед институција које се баве културном делатношћу

Назив институције	Место	Врста институције	Опис делатности	Година оснивања
Народни музеј	Крагујевац	Установа културе	Делатност музеја, галерија и збирки	1949.г.
Дом омладине" Крагујевац"	Крагујевац	Установа културе	Сценска уметност, уметн. и књ. стваралаштво	1997.г.
Књажевско српски театар	Крагујевац	Установа културе	Сценска уметност	1835.г.
Позориште за децу Крагујевац	Крагујевац	Установа културе	Сценска уметност	2003.г.
Народна библиотека" Вук Караџић"	Крагујевац	Установа културе	Делатност библиотека	1866.г.
Спомен парк "Крагујевачки октобар"	Крагујевац	Установа културе	Делатност музеја, галерија и збирки	1953.г.
Центар за нег.град.култ."Абраш евић"	Крагујевац	Установа културе	Сценска уметност, уметн. и књ. стваралаштво	2006.г.
Завод за заштиту споменика културе	Крагујевац	Установа културе	Заштита културних добара, прир. и др. знаменитости	1966.г.
Историјски архив Шумадије	Крагујевац	Установа културе	Делатност архива	1970.г.
Музички центар	Крагујевац	Установа културе	Дел. уметничких установа	2009.г.
Студентски културни центар	Крагујевац	Установа културе	Остало образовање	1984.г.

• Извор: Локална самоуправа, 2010. година

9.2. Преглед споменика културе

Назив	Локација	Кратак опис	Степен заштите
Стара црква- Крагујевац	Уз саму, десну обалу реке Лепенице, као део старог Милошевог двора.	Изграђена 1818.год, као задужбина Милоша Обреновића. Иконостас је дело дворског сликара кнеза Милоша, Јање Молера. Звоник је дело Јована Илкића.	Велики значај „Сл.гласник“ бр.14/79 Р 1410 од 26.09.58. ЗЗНП СК Б
Кнез Михаилов конак – Крагујевац	Део музејског простора, а смештен на левој обали реке, као део некадашњег Милошевог двора.	Зград је подигнута половином деветнаестог века, са одликама грађанске архитектуре тога доба.	Велики значај "Сл. гласник" бр.14/79 - Р.447 од 28.10.47 ЗЗНП СК БГ
Стара ливница са великим димњаком и ковачницом – Крагујевац	У простору фабрике оружја и аутомобила, на платоу	Обе грађевине су прве те врсте подигнуте у Србији. Реч је о индустријској архитектури из 1882. године.	Велики значај "Сл. гласник" бр.14/79 - Р 309/53 од 29.04.53 ЗЗНПСК БГ
Зграда звана "Амицин конак" – Крагујевац	Део музејског простора, а смештен на левој обали реке, као део некадашњег Милошевог двора.	Саграђен 1818. године, Првобитно је носио назив Момачки конак да би касније био назван Амицин, по домостројитељу Сими Милосављевићу-Паштрмцу. Рађен у балканско-орјенталном стилу.	Велики значај "Сл. гласник" бр.14/79 - Р 446/47 од 28.10.47 ЗЗНПСК БГ
Зграда Туцаковића у ул.ЈНА бр.11 –Крагујевац	Смештена је непосредно уз улицу данас Кнеза Михаила, на самом почетку исте.	Настала у првој половини деветнаестог века и у њој је живео војвода Петар Туцаковић. Грађена у бондрук систему.	Утврђено културно добро-споменик културе Р 107/1 од 26.04.71 ЗЗСК КГ
Кућа Светозара Марковића у ул. Светозара Марковића бр.23 - Крагујевац	Кућа се налази на наведеној адреси, у врло лепом окружењу	Подигнута у првој половини деветнаестог века, као кућа проте Милоја Барјактаревића, а утврђена за културно добро на основу тога што је у њој живео од 1873. до 1875. Светозар Марковић.	Изузетан значај "Сл.гласник" Бр. 14/79 Р 69/48 од 17.01.48. ЗЗНПСК БГ
Кућа у ул. Светозара Марковића бр.5 – Крагујевац	Кућа је смештена на овој адреси и служи за породично становање	Зград је подигнута у првој четвртини 19. Века. Подигао је Сима Милосављевић-Паштрмац, познат као Амица.	Утврђено културно добро-споменик културе Р 66/48 од 17.01.48 ЗЗНПСК БГ

Назив	Локација	Кратак опис	Степен заштите
Кућа у ул. Светозара Марковића бр.19 – Крагујевац	Кућа је смештена на овој адреси	Подигнута је у првој половини XIX века. Припадала је кнезу Недељку Стојковићу-Дени, политичару и миљенику кнеза Милоша. Сврстава се у ред највреднијих грађевина подигнутих у време кнеза Милоша.	Утврђено културно добро-споменик културе Р 67/48 од 17.01.48 ЗЗНПСК БГ
Кућа у ул. Светозара Марковића бр.17 – Крагујевац	Кућа је смештена на овој адреси и служи за породично становање	Грађевина припада типу симетричних зграда за становање из прве половине деветнаестог века	Утврђено културно добро-споменик културе Р 68/48 од 17.01.48 ЗЗНПСК БГ
Гимназија – Крагујевац	Смештена је на великом платоу, познатом као Ђачки трг	Подигнута је у другој половини XIX века, од 1885. до 1887. године. Једна од најстаријих школских зграда у Србији. Припада стилу академизма.	"Сл. гласник" бр.14/79 - велики значај Р 209/1 од 19.05.70. ЗЗСК КГ
Зграда у ул. Маршала Тита бр.121 – Крагујевац	Смештена је у центру града, у оквиру ПКИЦ "Старо градско језгро крагујевца"	У овој згради је била смештена Крагујевачка друштвена штампарија, од 1873-1875, где је Светозар Марковић штампао "Јавност" и "Ослобођење".	Утврђено културно добро-споменик културе Р 956/49 од 11.06.49 ЗЗНПСК БГ
Зграда окружног суда и начелства- Крагујевац	Смештена на тргу у центру града	Подигнута у периоду од 1902/04, у духу еkleктичког академизма. Пројектовао је архитекта Никола Несторовић.	"Сл. гласник" бр.14/79 - изузетан значај Р 125/1 од 5.05.69. ЗЗСК
Зграда у ул. Светозара Марковића бр.9 – Крагујевац	Кућа је смештена на овој адреси и служи за породично становање	Познатија као кућа др. Илије Коловића. Типична грађевина српске чаршије са почетка деветнаестог века.	Утврђено културно добро-споменик културе Р 106/1 од 5.03.71 ЗЗСК КГ
Стара школа у Крагујевцу – задужбина Милована Гушића	Смештена у улици Милована Гушића број 12	Подигнута као задужбина Милована Гушића, трговца, 1893.год. у стилу грађанске архитектуре.	"Сл. гласник" Бр. 21.04.97 О 633-1167/97-14 Од 9.04.97 Влада РС
Бетонски пешачки мост преко Лепенице	Повезује две обале, које спајају Стару цркву и део око Народног музеја	Подигнут је 1927. године, на месту старог дрвеног моста, који је повезивао двор кнеза Милоша. На средини моста је уклесана година градње.	"Сл. гласник" Бр. 26.06.97 О 633-2231/97-002 Влада РС Од 18.06.97
"Бубањ чесма" у Крагујевцу	Смештена је у непосредној близини Бубањ језера	Чесма је служила за напајање водом још у турско доба. Данашњи изглед је добила 1922. године.	"Сл. гласник" Бр. 26.06.97 О 633-2231/97-002 Влада РС Од 18.06.97

Назив	Локација	Кратак опис	Степен заштите
Лучни мост бр.1 преко Лепенице у Крагујевцу	Налази се испред управне зграде "Застава"	Изграђен је 1923. године по нацрту инж. Васе Новичића. Лучног је облика.	"Сл. гласник" Бр. 26.06.97 О 633-2231/97-014 Влада РС Од 18.06.97
Лучни мост бр.2 преко Лепенице у Крагујевцу	Смештен у центру града, на тргу Народног фронта и спаја две обале	Изграђен је 1923. Године по нацрту инж. Васе Новичића. Лучног је облика.	"Сл. гласник" Бр. 26.06.97 О 633-2231/97-015 Влада РС Од 18.06.97
Кућа у ул. Крагујевачког октобра бр.116 – Крагујевац	Налази се у центру града, у непосредној близини Саборне цркве.	Потиче са почетка XX века. Угаона је зграда са подрумом и приземљем.	"Сл. гласник" Бр. 26.06.97 О 633-2231/97-026 Влада РС Од 18.06.97
Водоторањ- Крагујевац	Налази се на потезу ка периферији, поред надвожњака који спаја центар града са насељем Бресница.	Редак је пример индустријске архитектуре са краја деветнаестог века. Смештен поред пруге.	"Сл. гласник" Бр. 05.09.97 О 633-3153/97-22 Влада РС Од 08.08.97
Зграда у ул. Светозара Марковића бр.69 – Крагујевац	Налази се на поменутој адреси и у њој је смештен Медицински факултет.	Саграђена после Првог светског рата као интернат. Подигнута је у еkleктичном духу.	"Сл. гласник" Бр. 05.09.97 О 633-3153/97-23 Влада РС Од 08.08.97
Управна зграда болнице – Крагујевац	Поред главног улаза у болнички круг	Подигнута је између два рата, са фасадом без украса. Садржи високо приземље подрум и спрат	"Сл. гласник" Бр. 05.09.97 О 633-3153/97-11 Влада РС Од 08.08.97
Зграда железничке станице – Крагујевац	Налази се на железничкој станици	Саграђена је 1886. године, када је овај крак пруге отворе. Декорисама је украсима од опеке. Саграђена по строгим условима железничке архитектуре.	"Сл. гласник" Бр. 05.09.97 О 633-3153/97-9 Влада РС Од 08.08.97
Споменик палим Шумадинцима – Крагујевац	У близини Лучног моста број 1 и пијаце	Дело је вајара Антуна Аугустинчића из 1932. године. Статуа девојке је израђена од бронзе. 1990. године, враћена је круна у десну руку, уместо ловоровог венца.	"Сл. гласник" Бр. 27.07.01 О 633-6872/2001 Влада РС Од 17.07.2001.
Кућа легат сликарке Љубице Филиповић - Крагујевац	У улици Танаска Рајића у близини Великог парка	Зграда подигнута између два рата као простор за становање. У њој је живела сликарка Љубица Филиповић коју ју је заветовала граду.	"Сл. гласник" Бр. 17.07.01 О 633-6872/2001-2 Влада РС Од 27.07.2001.

Назив	Локација	Кратак опис	Степен заштите
Ватрогасни дом – Крагујевац	У самом центру града у оквиру "Старог градског језгра"	Саграђена је 1933. године, као задужбина породице Радојковић. 1936. године је предата на коришћење Добровољној ватрогасној дружини. Монументална угаона зграда	"Сл. гласник" Бр. 27.07.01 О 633-6872/2001-3 Влада РС Од 17.07.2001.
Зграда Дечије библиотеке – Крагујевац	У улици Милована Глишића	Зграда је подигнута 1935/36. године, као породична кућа и легат професора музике Јована Ђ. Мирковића. Данас служи као зграда Дечје библиотеке.	"Сл. гласник" Бр. 17.07.01 О 633-6872/2001-4 Влада РС Од 27.07.2001.
Црква Успења Богородице – Крагујевац	У самом центру града, на месту некадашњег гробља	Подигнута по пројекту Андреје Андрејевића у периоду од 1869/84. године. Иконостас је дело Андрије Биценка, 1926	"Сл. гласник" Бр. 108/16 од 6.12.2005.
Манастир Драча – Драча, Крагујевац –	Налази се у истоименом селу	Црква је добила данашњи изглед у XVIII веку, захваљујући Станиши Млатишуми. Црква је облика триконхоса са полукружним апсидама. Изузетно ретко, очувано сликарство се у њој налази	"Сл. гласник" бр.14/79 - велики значај Р 700/55 од 11.06.1955. ЗЗНПСК БГ
Манастир Благовештење Рудничко – Страгари, Крагујевац	Смештен недалеко од Страгара, на обронцима Рудника и густе шуме	Саграђен крајем XIV века, у доба кнеза Лазара. Ту је радила једна од најстаријих школа у Србији. Постоје фрагменти фресака из XIV века.	"Сл. гласник" бр.14/79 - велики значај ЗЗНПСК БГ Р 1191/49 од 9.07.1949
Манастир Вољавча – Страгари	Смештен недалеко од Страгара, на обронцима Рудника и густе шуме	Почетком XV века је подигао властелин Михајло Кончиновић. Током 1805. године била је седиште Правитељствујушчег совјета. Постоје и два конака у склопу комплекса	"Сл. гласник" бр.14/79 - велики значај ЗЗНПСК БГ Р 453/49 од 18.03.1949
Рушевине зване "Црквине" – Петковица, Страгари	Налази се на 4 километара од Страгара	Данашња црква је потпуно реконструисана, а сматра се да је постојала црква још у XIII веку. Постоје и остаци живописа	"Сл.гласник" Бр. 21/83-велики значај Р 962/3 од 18.12.49 ЗЗНПСК БГ

Назив	Локација	Кратак опис	Степен заштите
Црква Светог Николе – Рамаћа, Крагујевац –	У селу Рамаћа на десетак километара од Страгара	Датира са краја XIV века. Обнову је извршио С.М.Паштрмац. Припрата је урађена на темељима старе. Живопис је благо XIV века.	"Сл. Гласник" Бр. 14/79-велики значај Р 699/55 од 11.06.55 ЗЗНПСК БГ
Собрашице – Лужнице, Крагујевац	У центру села Лужнице, у црквеној порти	Реч је о родопским трпезама постављеним у порти. Грађене су у бондруку, од тесаних греда. Јединствен очуван пример народног градитељства	"Сл.гласник" Бр. 14/79-изузетан значај Р 54/1 од 20.03.1968.
Кућа В. И М. Павловића – Дулене, Крагујевац	У селу Дулене	У овим зградама браће Павловић, 1941. године су били смештени штабови левачког и крагујевачког одреда	"Сл. Гл. НРС бр. 54/4
Воденица у Грошници – Крагујевац	Налази се на потезу Грошница	Саграђена је крајем XVIII века. Састоји се од три просторије. 1941. године, ту је донета одлука о подизању устанка на овом простору.	Р 97/1 од 10.01.72 ЗЗСК КГ
Средњовековни утврђени град Сребреница – Страгари	На узвишењу изнад реке Сребрнице недалеко од Страгара.	Подаци потичу са краја XIV Века. Ту је боравио деспот Ђурађ Бранковић. Локалите је веома угрожен.	"Сл. гласник" бр.21/83 - велики значај Р 95/1 од 19.03.69 ЗЗСК КГ
Кућа Танаска Рајића у Страгарима – Крагујевац	У месту Страгари	Кућа у којој је рођен Танаско Рајић. Премештена је 30 м од некадашње локације.	"Сл.лист региона Шумадије и Поморавља" 32/81 од 9.07.91
Етно двориште у Драчи – Крагујевац	У селу Драча	Потиче са почетка XX века. Састоји се од куће, вајата, коша и споменика. У лошем је стању.	Опш. Сл. Гл. 13/92 од 8. 9.92
Црква Светог Илије у Доњим Грбицама – Крагујевац	Налази се у поменутом селу	Подигнут је 1890. године, на темељима старе цркве. Без живописа је. Посвећен Св. Илији.	О 633-4693/99 25.01.2000. Вл.РС
Спомен чесма у селу Дивостин – Крагујевац	У порти манастира Дивостин	Подигнута је 1.6.1901. у славу преминулом краљу Милану. Подигнута је на месту где се зна да је извор још из доба неолита.	О 633-6872/2001-8 Од 17.07.2001. Влада РС

Назив	Локација	Кратак опис	Степен заштите
Црква Св. Петра и Павла у Грошници – Крагујевац.	Налази се у самом центру села	Саграђена је 1857. године. Црква је базиликалне основе. Иконостас је из 50-тих година двадесетог века.	О 633-16771/2002 Од 13.12.2002.год.
Просторно културно – историјске целине			
Старо градско језгро – Крагујевац –	Градско језгро Крагујевца	У деветнаестом веку су саграђени први објекти, па кроз цео двадесети. Урбано језгро модерног града	"Сл. гласник" бр.14/79 - велики значај; Р 28 од 14.7.1977.
Знаменито место Спомен парк "Крагујевачки октобар" Шумарице	На ободу града Крагујевца	У част стрељаним ђацима 21.10.1941. године. Чини скуп споменика, музеја и других објеката	"Сл. гласник" бр.18/79 - изузетан значај; Од 27.12.1979.
Археолошка налазишта			
Праисторијско насеље у Дивостину	У селу Дивостин	Праисторијско насеље откривено луким случајем. Вршена опсежна археолошка ископавања.	Р 227/1-68 од 18. 3.69.
Тодорчево	На ободу града Крагујевца	Налазиште је познато и под именом "Стрна жита". Вишеслојни потез из старијег неолита (Старчевачка култура), старијег гвозденог доба и римске цивилизације.	"Сл.гласник" Бр 51/1119 од 13.11.97

• Извор: Завод за заштиту споменика

9.3. Преглед културних манифестација

	Назив манифестације	Место одржавања	Кратак опис
1.	ОКТОХ	Спомен парк "КРАГУЈЕВАЧКИ ОКТОБАР"	Фестивал камерне музике
2.	Велики школски час	Спомен парк "КРАГУЈЕВАЧКИ ОКТОБАР"	Одржава се, већ традиционално, сваког 21. октобра, у знак сећења на страдање ђака и професора Крагујевачке гимназије, на платоу испред споменика V3
3.	Међународни салон антиратне карикатуре	Галерија Народног музеја	Изложба
4.	Јоаким Фест	Књажевско српски театар	Фестивал најбољих позоришних представа по текстовима домаћих аутора Јоаким фест се одржава сваке године од 7-15. маја у Крагујевцу, Књажевско-српском театру. Фестивал је добио име по Јоакиму Вујићу (1772-1847), директору првог српског театра основаног у Крагујевцу 1835. године. Домаћин фестивала је Књажевско-српски театар, организатор Дирекција Фестивала, а

			главни покровитељ је Град Крагујевац.
5.	Јоаким ИнтерФест	Књажевско српски театар	Међународни позоришни фестивал малих сцена ЈоакимИнтерФест се одржава сваке године од 7-15. октобра у Крагујевцу, Књажевско-српском театру. Фестивал је добио име по Јоакиму Вујићу (1772-1847), директору првог српског театра основаног у Крагујевцу 1835.године. Домаћин фестивала је Књажевско-српски театар, организатор Дирекција Фестивала, а главни покровитељ је Град Крагујевац.
6.	Златна искра	Позориште за децу	Међународни луткарски фестивал
7.	Међународни фестивал камерних хорова	АКХ Лицеум	Сала Прве крагујевачке гимназије, Аула суда
8.	Позоришни сусрети гимназија Србије	Књажевско српски театар	
9.	Интернационални фестивал уметника хармонике	Прва крагујевачка гимназија	
10.	РЕФРАКТ	Књажевско српски театар, Дом омладине, СКЦ	Регионални фестивал алтернативне културе Крагујевац је традиционална вишедневна манифестација која представља најновија достигнућа савремене европске и светске културе из области музике, позоришта, стрипа, видеа и фотографије.
11.	Међународни цез фестивал	Књажевско српски театар, Дом омладине	
12.	КРАФ	Књажевско српски театар, Дом омладине, Спомен парк	Крагујевачка ревија антиратног и ангажованог филма одржава се у оквиру Октобарских свечаности.
13.	Шумадијске зимске игре	Културно	Забавни програм такмичења села
14.	Сретење	Дан државности Србије (усвајање Сретењског устава у Краг.1835.г.) и Дан Књажевско српског театра	
15.	Дан Града	6. мај	Мајске свечаности посвећене проглашењу Крагујевца за прву престоницу модерне Србије
16.	Октобарске свечаности	Одавање поште жртвама злочина у Шумарицама и мировним и антиратним активностима	

Извор: Локална самоуправа, 2010. година

Културно-уметничка друштва:

- КУД "Лепеница"
- КУД "Шљивовац"
- КУД "Свилен конач"
- КУД "Илићево"
- КУД "Рамаћанка"
- Универзитетски КУД "Светозар Марковић".

10. Спорт

Спорт као област од посебног друштвеног интереса, у Граду се остварује у складу са Законом о спорту (Службени гласник РС 24/2011), Стратегијом развоја спорта у Републици Србији за период од 2009. до 2013. године (“Сл. гласник РС“ бр.110/2008), Одлуком Скупштине града Крагујевца о положају, наградама и накнадама врхунских спортиста и спортских стручњака града Крагујевца (“Службени лист града Крагујевца“ бр.8/05 и 30/08) и другим подзаконским актима.

У Граду постоји Комисија за спорт као стално радно тело Градског већа, основана са циљем развоја и унапређења спорта. Комисија разматра и предлаже Градском већу доношење одговарајућих аката којима се утврђује распоред и коришћење средстава у области спорта, суфинансирање активности спортских организација, клубова и појединаца у области спорта, финансирање и организовање школских спортских такмичења и суфинансирање манифестација од значаја за Град.

Градска управа за образовање, културу, информисање, спорт и омладину обавља нормативно-правне, финансијске и административне послове у области спорта и омладине и то:

- припрему програма развоја у области спорта и његово остваривање,
- изградњу, одржавање и коришћење спортских објеката,
- у оквиру оснивачких права над предузећима и организацијама у области физичке културе и спорта (ЈП Спортски центар „Младост“ Крагујевац) и обезбеђења њиховог функционисања
- учешћа Града у организовању градског и међуопштинског нивоа школских спортских такмичења,
- обезбеђивање услова за повећање обухвата и квалитета рада са младим спортским талентима
- организовање и одржавање спортских такмичења и манифестација од значаја за Град
- доделе награда и признања у области спорта
- обезбеђивања услова за рад спортских стручњака у спортским организацијама
- финансирање делатности организација односно удружења у области спорта које је основао Град, као и других организација и удружења грађана у области спорта којима се доприноси задовољавању потреба грађана у области спорта на нивоу Града, као и развоју спорта на нивоу Града и друго.

Из средстава буџета Града делимично се финансира Спортско друштво „Раднички“, Фудбалски савез града Крагујевца и поједини спортски клубови. Град Крагујевац издваја и средства за финансирање спортског усавршавања 53 категорисаних спортиста и 10 спортских тренера, као и једнократне помоћи спортским клубовима за успешније функционисање.

Од средстава која добија од Града, Фудбалски савез града Крагујевца плаћа трошкове суђења, котизације и чланарина за 54 сениорске екипе и 46 селекција млађих категорија које укупно обухватају 3500 играча, 108 судија и 89 службених лица (48 делегата и 41 инструктор).

Град финансира Градски савез школских спортских друштава Крагујевац који постоји од 16. децембра 1997. године а правни је следбеник Општинског савеза школских друштава за физичку културу основаног 1974. године у Крагујевцу. Школска такмичења се одржавају по плану и програму Републичког савеза за школски спорт и олимпијско васпитање који обухвата учешће у 11 спортова од којих се у Крагујевцу одржавају такмичења у следећим спортовима: стони тенис, стрелаштво, одбојка, кошарка, спортска гимнастика, мали фудбал, рукомет, атлетика и крос. У њима учествују 22 основне и 9 средњих школа. Такмичења се одржавају на школском, општинском, окружном, међуокружном и републичком нивоу. Прве Олимпијске игре ученика Републике Србије одржане су у Крагујевцу 1980. године.

Спортски објекти су изграђени у 20 школа (фискултурне сале, отворени терени). Фискултурне сале школе користе за извођење наставе и ваннаставних активности и за давање на коришћење спортским клубовима за обављање такмичарских активности.

Изградњом градских базена 1971. године и спортске хале „Језеро” 1978. године основано је ЈП Спортски центар „Младост” у циљу обезбеђивања ефикасне заштите и одржавања спортских објеката и пружања услуга у обављању спортско-такмичарских и рекреативних активности грађана и клубова. Предузеће одржава спортску халу „Језеро”, отворене базене, купалиште „Језеро”, фудбалски стадион „Чика Дача”, бокс салу и новосаграђену спортску халу у Великом парку.

Постоје и други отворени терени у оквиру месних заједница како градских тако и сеоских који доприносе омасовљењу и популаризацији спорта и рекреације као здравих стилова живота.

Спортско друштво „Раднички” је основано 1923. године у Крагујевцу. Обухвата 19 спортских клубова у 16 спортских дисциплина. Од 19 клубова 16 су мушки и 3 женска клуба.

Стадион „Чика Дача” је реновиран 2007/2008год. и у новом руху задовољава стандарде организације утакмица европског нивоа У-19. Током ових година Град је уз помоћ ФСС променио бусен на главном терену, поставио 14 862 столица, мањи семафор, реновирао просторије. У исто време урађена су два помоћна травната терена, регистрована за одигравање утакмица савезног нивоа, шљакасти терен за тренажни процес као и мали травнати терен за млађе категорије.

Реновирана је Соколана и уз помоћ Јужноморавске регије Чешке Републике опремљена гимнастичким справама и тиме су се створили услови даљи развој гимнастике у Граду.

Највеће успехе крагујевачки спорт у последњој деценији бележи у одбојци, кошарци, америчком фудбалу, рукомету и малом фудбалу.

Одбојкашки клуб „Раднички Крагујевац” је у сезони 2009/10 по други пут освојио шампионску титулу Србије. Овај клуб је последњих пар година учесник европског купа, а последње две године и европске Лиге шампиона.

Кошаркашки клуб „Раднички Крагујевац” од сезоне 2009/10 члан нејелитнијег такмичења на Балкану- Good Year lige. Крагујевачка лига је ове године имала прилику да гледа најбоље тимове са простора бивше Југославије- Цибону, Олимпију, Црвену звезду, Партизан, Хемофарм.

„Дивљи вепрови- Wildboars” је клуб америчког фудбала, основан 2002. године и за шест година су освојили 4 првенства Србије и тако постали најбоља екипа у Србији.

У сезони 2009/2010. године за Дивље вепрове играју два америчка играча. И ова крагујевачка екипа је учесник ЕФАФ купа.

„Економац” је првак Србије у малом фудбалу и представник наше земље у европској Лиги шампиона. За овај тим играју и четири репрезентативца.

Рукометни клуб „Раднички Крагујевац” је такође члан прве лиге, као и женски кошаркашки клуб „Раднички Крагујевац”. У борилачким спортовима, крагујевачки спортисти такође постижу запажене резултате- прваци државе су у рвању.

Аутомато картинг клуб „Дивљи” Крагујевац је основан 1999. године и до сада је организовао више трка као што је Награда Крагујевца, али у Берановцу (војни полигон) јер не постоји стаза у Крагујевцу.

10.1. Спортске организације

Преглед активних спортских организација

Назив клуба	Спорт	Мушки/женски	Број чланова	Место	Лига
Смучарски клуб "Раднички"	смучање	мушки/женски	30	Крагујевац	-
Тениски	тенис	мушки/женски	45	Крагујевац	-

Назив клуба	Спорт	Мушки/женски	Број чланова	Место	Лига
клуб "Раднички"					
ЖКК "Раднички"	кошарка	женски	80	Крагујевац	II лига
Рвачки клуб "Раднички"	рвање	мушки	55	Крагујевац	II лига
Бокс клуб "Раднички"	бокс	мушки	15	Крагујевац	-
МРК "Раднички"	рукомет	мушки	110	Крагујевац	II лига
Карате клуб "Раднички"	карате	мушки	30	Крагујевац	II лига
Шах клуб "Раднички"	шах	мушки/женски	50	Крагујевац	II лига
МКК "Раднички"	кошарка	мушки	20	Крагујевац	Јадранска лига
Го клуб "Раднички"	го	мушки/женски	35	Крагујевац	II лига
МОК "Раднички"	одбојка	мушки	120	Крагујевац	II лига
ЖОК "Раднички"	одбојка	женски	90	Крагујевац	II лига
Атлетски клуб "Раднички"	атлетика	мушки/женски	45	Крагујевац	
Стонотениски клуб "Раднички"	стони тенис	мушки	20	Крагујевац	III лига
Бициклички клуб "Раднички"	бициклизам	мушки	50	Крагујевац	
Пливачки клуб "Раднички"	пливање	мушки/женски	35	Крагујевац	
ЖРК "Раднички"	рукомет	женски	70	Крагујевац	II лига
КИК бокс клуб "Раднички"	кик бокс	мушки/женски	56	Крагујевац	
Срељачка дружина "Чика Мата"	стрељаштво	мушки/женски	65	Крагујевац	
Клуб америчког фудбала "Дивљи вепрови"	амерички фудбал	мушки	90	Крагујевац	II лига
Пливачки клуб "Делфин"	пливање	мушки/женски	40	Крагујевац	
Стонотениски клуб "Факс"	стони тенис	мушки	20	Крагујевац	II лига
АМК "Застава реџинг клуб"	аутомобилизам	мушки	20	Крагујевац	
Бодибилдинг, фитнес и аеробиц клуб "Олимпија"	бодибилдинг	мушки/женски	50	Крагујевац	
КМФ "Економац"	мали фудбал	мушки	25	Крагујевац	II лига
КК КГ "Студент УК"	кошарка	мушки	20	Крагујевац	III лига
Карате клуб "Застава"	карате	мушки/женски	25	Крагујевац	
АМК "Дивљи"	мотоциклизам	мушки	6	Крагујевац	
Коњички клуб "Шумадија"	коњички спорт	мушки	25	Крагујевац	
Клуб за екстремне	скокови у воду	мушки	15	Крагујевац	

Назив клуба	Спорт	Мушки/женски	Број чланова	Место	Лига
спортиве и спортиве на води''Крагујевац''	триатлон				
Голбал клуб''Јуниор''	голбал	мушки/женски	30	Крагујевац	
Бадминтон клуб''Равенс КГ''	бадминтон	мушки/женски	35	Крагујевац	
ЖФК''Сушица''	фудбал	женски	50	Крагујевац	II лига
Спортски клуб''Фока''	сви	мушки/женски	200	Крагујевац	
Пливачки клуб''Пират''	пливање	мушки/женски	30	Крагујевац	
ОК''Смеч 5''	одбојка	женски	70	Крагујевац	III лига
ОК''Крагујевац''	одбојка	мушки	30	Крагујевац	III лига
ЖКК''Крагујевац''	кошарка	женски	40	Крагујевац	IV лига
Плесна група ''Ритмико''	ритмичка гимнастика	женски	40	Крагујевац	
КК''Колонац''	кошарка	мушки	80	Крагујевац	IV лига
КК''Баскет топ''	кошарка	мушки	50	Крагујевац	IV лига
ОК''Крагуј''	одбојка	женски	30	Крагујевац	IV лига
КК''Смолковић''	карате	мушки/женски	50	Крагујевац	
КМФ''Машинац''	фудбал	мушки	20	Крагујевац	II лига
КК''Крагујевац 96''	кошарка	мушки/женски	60	Крагујевац	
Џудо клуб''Кодокан''	џудо	мушки	30	Крагујевац	
КК''Шампиони''	кошарка	мушки	20	Крагујевац	
КК''Шампион''	кошарка	мушки	20	Крагујевац	
КК''Шумадија''	кошарка	мушки	80	Крагујевац	
Карате клуб''Шампион''	карате	мушки/женски	60	Крагујевац	
Плесни клуб''Апел''	плес	женски	40	Крагујевац	
ЖФК''Уна фортуна 04''	фудбал	женски	30	Крагујевац	II лига
Рвачки клуб''Крагујевац''	рвање	мушки	25	Крагујевац	
ФК''Ердоглија Шумадија''	фудбал	мушки	270	Крагујевац	IV лига
ФК''Шумадија Раднички 1923''	фудбал	мушки	220	Крагујевац	III лига
РК''Шумадија''	рукомет	мушки	50	Крагујевац	IV лига
КК''Раднички КГ 06''	кошарка	мушки	120	Крагујевац	II лига
Спортски клуб ''Мале пчелице''	спортови за особе са посебним потребама	мушки/женски	80	Крагујевац	

• Извор: Локална самоуправа

У Граду постоји 111 клубова у 29 спортских грана. У њима је обухваћено радом око 1880 сениора и 3 250 такмичара у млађим категоријама. Заступљеност девојака је значајна и изражена је кроз 9

селекција као и уз учешће великог броја у мешовитим екипама (шах, го, карате, пливање, стрелци...). Клубови Спортског друштва "Раднички" и осталих Савеза су укључени у број спортиста датих предходном табелом.

Сваке године се одржавају и такмичења које организује Градски савез школских спортских друштава. Сваке године, у оквиру 5 нивоа такмичења, до републичког нивоа, буде ангажовано око 3 500 крагујевачких ученика основних и средњих школа.

Град је 2005.године проглашен најспортскијим Градом и тим признањем добио од Републике средства за изградњу Спортске хале (хала у Великом парку-Град је партиципирао значајним средствима).

10.2. Спортски савези и удружења

Преглед спортских савеза и удружења у граду

Назив савеза или удружења	Број чланова
Спортско друштво "Раднички"	19 клубова
Фудбалски савез града Крагујевца	49 клубова
Куглашки савез града Крагујевца	5 клуба
Градски савез школских спортских друштава	33 школе

• *Извор: Локална самоуправа*

10.3. Спортско-рекреативни објекти

Преглед спортско-рекреативних објеката (дворана, игралишта, базена, трим стаза)

Назив	Површина (м ²)	Капацитет
Градски стадион "Чика Дача"	50.000	14 862 места
Спортска дворана- Хала "Језеро"	11.500	3700 места
Градски базени	35.000	5 000
Плато за мале спортове код Хале "Језеро"	486.250	1 000
Бокс сала затворена	200	тренажна
Тенески терени	1 200	тренажни
Фудбалско игралиште "Бубањ"	25.000	500
Фудбалско игралиште "Палилула"	15.000	800
Рукометно игралиште "Пивара"	1.600	300
Плажа са претећим објектима на језеру у Шумарицама	4.177	2 000

• *Извор: Локална самоуправа*

Изградњом градских базена 1971. године и спортске хале "Језеро" 1978. године основано је ЈП Спортски центар "Младост" у циљу обезбеђивања ефикасне заштите и одржавања спортских објеката и пружања услуга у обављању спортско-такмичарских и рекреативних активности грађана и клубова. Предузеће одржава спортску халу "Језеро", отворене базене, купалиште "Језеро", фудбалски стадион "Чика Дача", бокс салу и новосаграђену спортску халу у Великом парку.

Постоје и други отворени терени у оквиру месних заједница како градских тако и сеоских који доприносе омасовљењу и популаризацији спорта и рекреације као здравих стилова живота.

Поред наведених објеката чији је корисник Спортски центар "Младост", у граду постоји још и 5 балон сала и 25 фудбалских терена.

Од 15 сала основних школа и 6 сала средњих школа у којима је могуће само обављање наставе физичког васпитања и тренажних процеса, постоји и шест сала у основним и средњим школама, које су приказане у наредној табели. У наведеним салама је могуће организовати и спортска такмичења републичког нивоа.

Назив	Површина (м ²)	Намена	Место
Прва крагујевачка гимназија	680м ²	Обављање наставе физичког васпитања, тренажних процеса и такмичења републичког нивоа	Крагујевац
Друга крагујевачка гимназија	1084,39м ²	Обављање наставе физичког васпитања и тренажних процеса	Крагујевац
Политехничка школа	1020,00 м ²	Обављање наставе физичког васпитања, тренажних процеса и такмичења регионалног нивоа	Крагујевац
Прва техничка школа	648,00м ²	Обављање наставе физичког васпитања, тренажних процеса и такмичења регионалног нивоа	Крагујевац
ОШ "Свети Сава"	884,00м ²	Обављање наставе физичког васпитања и тренажних процеса	Крагујевац
ОШ "Станислав Сремчевић"	608,00м ²	Обављање наставе физичког васпитања, тренажних процеса и такмичења републичког нивоа	Крагујевац

Извор: Републички завод за катастар

10.4. Спортско рекреативне манифестације

Преглед спортско-рекреативних манифестација

Назив манифестације	Опис манифестације
"King of Europe"	Такмичење у екстремном спорту које се одржава од 2008. године у граду у оквиру прославе Дана града у мају месецу. То је такмичење у бочном проклизавању аутомобила, које поред такмичарског дела обухвата и вожњу посетилаца са такмичарима. Овај спектакл се реализује у свега неколико европских земаља (Француска, Мађарска, Белгија и Финска). Традиционално, овом такмичењу присуствује више од 10.000 посетилаца из више европских земаља. На трци је 2010. године учествовало 40 возача из 13 европских земаља
Шаховски турнир	Организација шаховског турнира у појединачној конкуренцији и екипној конкуренцији .
Картинг трке	Као град аутомобила, организација ауто и картинг трка је већ дугогодишња традиција, а очекује се и поновно оживљавање брдских трка, пројектима који су у реализацији.
Мото трке	Велика „Награда Крагујевца“ мото трка се организује у Берановцу(војни полигон) због недостатка адекватне стазе.
Међународне утакмице америчког фудбала	Клуб америчког фудбала „Дивљи вепрови“ учесник је регионалног европског такмичења.

Европске фудбалске квалификације У-19	Град је у више наврата био организатор европских квалификација У-17,18,19 у фудбалу како у мушкој тако и у женској конкуренцији
Атлетска такмичења	Градски стадион „Чика Дача“ са 6 стаза, са тартан подлогом, пружа могућност организовања такмичења балканског нивоа за млађе категорије, као и за државна првенства свих нивоа.
Финала Купа	Спортска хала „Језеро“ угостила је бројне финалисте у кошарци, одбојци, рвању, каратеу као и у стрељаштву.
Скокови у воду	Скокови у воду се организују на Језеру у Шумарицама као и тријатлон.

Извор: Локална самоуправа

11. Здравствена и социјална заштита

11.1. Здравствена заштита

У складу са Законом о здравственој заштити град Крагујевац спроводи мере друштвене бриге за здравље, које подразумевају следеће активности:

- праћење здравственог стања становништва и рада здравствене службе на својој територији, као и старање о спровођењу утврђених приоритета у здравственој заштити;
- стварање услова за приступачност и уједначеност коришћења примарне здравствене заштите на својој територији;
- координирање, подстицање, организацију и усмеравање спровођења здравствене заштите која се остварује делатношћу органа јединица локалне самоуправе, грађана, предузећа, социјалних, образовних и других установа и других организација;
- планирање и остваривање сопственог програма за очување и заштиту здравља од загађене животне средине и што је проузроковано штетним и опасним материјама у ваздуху, води и земљишту, одлагањем отпадних материја, опасних хемикалија, изворима јонизујућих и нејонизујућих зрачења, буком и вибрацијама на својој територији, као и вршење систематских испитивања животних намерница, предмета опште употребе, минералних вода за пиће, воде за пиће и других вода које служе за производњу и прераду животних намирница и санитарно-хигијенске рекреативне потребе, ради утврђивања њихове здравствене и хигијенске исправности и прописаног квалитета;
- обезбеђивање средстава за вршење оснивачких права над здравственим установама чији је оснивач у складу са законом и Планом мреже здравствених установа, а које обухвата изградњу, одржавање и опремање здравствених установа, односно инвестиционо улагање, инвестиционо- текуће одржавање просторија, медицинске и немедицинске опреме и превозних средстава, опреме у области интегрисаног здравственог информационог система, као и за друге обавезе одређене законом и актом о оснивању;
- сарадња са хуманитарним и стручним организацијама, савезима и удружењима, на пословима развоја здравствене заштите.
- обезбеђење услова за рад мртвозорника.

У циљу што квалитетнијег и стручнијег извршавања законом прописаних обавеза и планског усмеравања развоја локалног здравственог система, Скупштина града Крагујевца је 25.02.2011.године усвојила Стратегију развоја примарне здравствене заштите града Крагујевца за период 2011-2014.године са Акционим планом, при чему је акценат стављен на унапређење доступности здравствене заштите, јачање превентивних активности, информисање становништва, капиталне инвестиције, стручно усавршавање запослених, уз посебан осврт на унапређење положаја посебно осетљивих групација становништва. Стратегија је дефинисала следеће стратешке циљеве:

1. унапређење и очување здравља становништва Крагујевца;
2. унапређење физичких ресурса кроз капиталне инвестиције;
3. унапређење постојећих и увођење нових извора финансирања;
4. унапређење квалитета рада установа здравствене заштите.

11.1.1. Кључни актери

Крајем 2006.године у складу са својом законском обавезом, локална самоуправа је преузела оснивачка права над установама примарне здравствене заштите, тачније преузела је оснивачка права над Домом здравља Крагујевац и Заводом за стоматологију Крагујевац и основала Апотеку Крагујевац (за град Крагујевац и општине Баточина, Лапово, Рача, топола и Кнић), Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац и Завод за здравствену заштиту радника Крагујевца.

ДОМ ЗДРАВЉА КРАГУЈЕВАЦ

Дом здравља Крагујевац чини окосницу примарне здравствене заштите, како за урбано, тако и за рурално становништво и представља први елемент у континуираном процесу здравствене заштите, први ниво контакта појединца и породице са системом, односно капију здравственог система.

Дом здравља Крагујевац је установа примарне здравствене заштите, која пружа превентивне, дијагностичке и терапијске услуге становништву на територији града Крагујевца из следећих области здравствене заштите:

- здравственог васпитања;
- здравствене заштите одраслог становништва;
- здравствене заштите жена;
- здравствене заштите деце;
- поливалентне патронаже;
- кућног лечења и здравствене неге;
- специјалистичко - консултативне делатности (интерне медицине, медицине рада, пнеумофтизиологије, психијатрије, офталмологије, дерматовенерологије, оториноларингологије, медицине спорта и социјалне медицине);
- лабораторијске и рентген дијагностике.

У Дому здравља су образоване следеће организационе јединице:

ОГРАНЦИ:

- **ОГРАНАК АЕРОДРОМ** коме организационо припадају здравствена станица Страгари и здравствене амбуланте Чумић, Угљаревац, Десимировац, Грбице, Јарушице и Лужнице.
- **ОГРАНАК СТАНОВО** коме организационо припадају здравствена станица бр.2 Палилула, здравствене амбуланте Ердеч, Грошница и Драгобраћа.
- **ОГРАНАК БРЕСНИЦА** коме организационо припадају здравствена станица бр.3 и здравствене амбуланте у Горњој Сабанти и Великим Пчелицама
- **ОГРАНАК ЕРДОГЛИЈА** коме организационо припадају здравствена станица бр.1 и здравствена станица бр.4, здравствене амбуланте у Илићеву, Доњим Комарицама, Горњим Комарицама и Реснику.

Поред наведених Огранака, у Дому здравља Крагујевац постоје и централни објекти следећих служби:

- Службе за здравствену заштиту предшколске деце;
- Службе за здравствену заштиту школске деце;
- Службе за здравствену заштиту жена;
- Службе за специјалистичко- консултативну делатност.

ЗАВОД ЗА СТОМАТОЛОГИЈУ КРАГУЈЕВАЦ

Завод за стоматологију Крагујевац обавља стоматолошку делатност на примарном нивоу из области превентивне и дечије стоматологије и опште стоматологије. Такође обавља и специјалистичко-консултативну делатност на подручју Шумадијског управног округа из области ортопедије вилица, стоматолошке протетике, пародонтологије и оралне медицине, болести зуба са ендодонцијом и оралне хирургије. Делатност Завода обухвата нарочито:

- заштиту и унапређење оралног здравља становништва, спречавање и рано откривање урођених аномалија и обољења, лечење и рехабилитацију;
- превентивну здравствену заштиту деце, трудница и збрињавање особа са посебним потребама;
- хитну стоматолошку помоћ;

- стручну сарадњу са стоматолошким службама на подручју округа и пружање специјалистичких и консултативних услуга на захтев доктора стоматологије примарног нивоа.

У Заводу су организоване следеће организационе јединице:

- Служба за дечију и превентивну стоматологију;
- Служба за општу стоматологију;
- Одсек за хитну стоматолошку помоћ;
- Служба за специјалистичко-консултативну делатност;
- Одељење за ортопедију вилица;
- Одсек зуботехничког лабораторијума за ортопедију вилица;
- Одељење за оралну хирургију;
- Одељење за болести зуба и пародонтопатије;
- Одељење за стоматолошку протетику;
- Одсек зуботехничког лабораторијума за стоматолошку протетику;
- Служба за правне и економско-финансијске, техничке и друге сличне послове;
- Одељење за правне послове;
- Одељење за економско-финансијске послове;
- Одељење за техничке послове.

АПОТЕКА КРАГУЈЕВАЦ (ЗА ГРАД КРАГУЈЕВАЦ И ОПШТИНЕ БАТОЧИНА, ЛАПОВО, РАЧА, ТОПОЛА И КНИЋ)

Апотека Крагујевац је установа примарне здравствене заштите, која обавља фармацеутску здравствену делатност град Крагујевац и општине са подручја Шумадијског округа. Након два века постојања фармацеутске делатности у Крагујевцу, Апотека Крагујевац израсла је у водећу фармацеутску установу у региону и спада међу четири највеће државне апотеке у Србији.

У Апотеци Крагујевац се обавља фармацеутска здравствена делатност која обухвата:

- промоцију здравља, превенцију болести, здравствено васпитање и саветовање за очување и унапређење здравља правилном употребом лекова и медицинских средстава;
- промет на мало лекова и медицинских средстава, биљних, традиционалих и хомеопатских лекова, ортопедских помагала, дијететских производа, предмета опште употребе, мерних инструмената и других производа значајних за здравље људи;
- израду магистралних лекова и галенских препарата;
- праћење савремених стручних и научних достигнућа у области фармакотерапије и пружање грађанима и здравственим радницима, другим здравственим установама и приватној пракси, као и другим заинтересованим субјектима информације о лековима и другим медицинским средствима;
- издавање и справљање лекова по рецептима...

У циљу ефикаснијег и рационалнијег обављања делатности у Апотеци су организоване следеће организационе јединице:

- Сектор апотека;
- Централна лабораторија Апотеке;
- Централни магацин резерве;
- Служба за правне и економско-финансијске, техничке и друге сличне послове.

Апотека Крагујевац у свом раду примењује стандарде Добре апотекарске праксе, који су усвојени од стране Фармацеутске коморе Србије. Имплементацијом ових, као и стандарда ИСО 9001, ОХСАС 18001 и ИСО 14001 Апотека Крагујевац се по ефикасности и квалитету услуге сврстала међу водеће установе овог типа у Републици Србији.

ЗАВОД ЗА ХИТНУ МЕДИЦИНСКУ ПОМОЋ КРАГУЈЕВАЦ

Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац је основан 31. јануара 2007. године након издвајања Службе хитне медицинске помоћи из Дома здравља Крагујевац. Завод обезбеђује указивање хитне медицинске помоћи за грађане са подручја града Крагујевца, а по позиву, екипе Завода интервенишу и ван подручја града Крагујевца на територији Шумадијског округа, на аутопуту и ван подручја Региона.

У Заводу се нарочито обављају следеће делатности:

- - пружање хитне медицинске помоћи код акутно оболелих и повређених – на лицу места, у току транспорта и у здравственој установи и пружање медицинских савета на захтев пацијената;
- - обављање санитетског превоза акутно оболелих и повређених у друге одговарајуће здравствене установе и на заказане специјалистичке прегледе и интервенције;
- - превоз непокретних, ограничено покретних и пацијената на дијализи;
- - здравствено обезбеђење јавних скупова и манифестација;
- - снабдевање лековима који се дају у хитним случајевима...

У Заводу су организоване следеће организационе јединице::

- - Служба здравствене оперативе;
- - Одељење здравствене оперативе за пружање услуга на терену и у амбуланти;
- - Педијатријски одсек;
- - Диспечерски центар;
- - Служба за правне и економско-финансијске послове;
- - Служба за техничку подршку.

ЗАВОД ЗА ЗДРАВСТВЕНУ ЗАШТИТУ РАДНИКА КРАГУЈЕВАЦ

Застава Завод за здравствену заштиту радника доо Крагујевац - у реструктурирању у садашњој фази развоја је зависно друштво чији је оснивач и власник капитала Група Застава Возила а.д. Крагујевац - у реструктурирању. Сагласно Закону о здравственој заштити и Уредби о плану мреже здравствених установа из 2006.године, Завод добија статус државне здравствене установе чији је оснивач град Крагујевац. Активности на регистрацији Завода у статусу државне установе су у току.

Застава Завод за здравствену заштиту радника доо Крагујевац - у реструктурирању представља специјализовану установу за здравствену заштиту радника, безбедност и здравље на раду. Завод је конципиран тако да обавља послове:

- примарне здравствене заштите радно активног становништва у свим њеним облицима (општа медицина, гинекологија, стоматологија и специјалистичко-консултативна медицина);
- специфичне здравствене заштите у свим њеним облицима (медицина рада, безбедност и здравље на раду, заштита радне и животне средине).
- Завод се кроз посебну организациону целину бави научно-истраживачким радом и наставна је база Медицинског факултета.

Организациону структуру Завода чине:

- Диспанзер I;
- Диспанзер II;
- Сектор за медицину рада;
- Сектор за научно-истраживачки рад;
- Сектор специјалистичко-консултативне медицине;
- Сектор стоматологије;

- Сектор лабораторије;
- Профитни центар заштите на раду и заштите животне средине;
- Сектор за економско-финансијске и маркетинг послове;
- Служба за кадровске и друштвене послове.

Поред наведених установа примарне здравствене заштите чији је оснивач локална самоуправа, у Крагујевцу постоји и Институт за јавно здравље Крагујевац и Клинички центар Крагујевац, чији је оснивач Република.

ИНСТИТУТ ЗА ЈАВНО ЗДРАВЉЕ КРАГУЈЕВАЦ

Институт за јавно здравље Крагујевац је установа са јавно-здравственом функцијом, која обједињује бројне делатности превентивног рада на територији Шумадијског округа. Поред пружања превентивних здравствених услуга грађанима и рада на промоцији здравља, Институт је и научна и наставна установа у оквиру које се образују студенти у оквиру превентивних грана медицине.

У складу са улогом и потребама оснивача – Влада РС, установа успоставља сарадњу са корисницима услуга из привреде, здравства, локалне самоуправе, образовних институција, невладиног сектора и у оквиру своје делатности доприноси остварењу заједничког циља – очувања и унапређења здравља популације.

У складу са законом Институт обавља: социјално - медицинску, хигијенско - еколошку, епидемиолошку и микробиолошку здравствену делатност. Делатност Института за јавно здравље је:

- прати, процењује и анализира здравствено стање становништва и
- извештава надлежне органе и јавност;
- прати и проучава здравствене проблеме и ризике по здравље
- становништва;
- предлаже елементе здравствене политике, планове и програме са
- мерама и активностима намењеним очувању и унапређењу здравља становништва;
- врши информисање, образовање и обуку становништва за бригу о
- сопственом здрављу;
- врши процену ефикасности, доступности и квалитета здравствене
- заштите;
- планира развој стручног усавршавања здравствених радника и
- здравствених сарадника;
- подстиче развој интегрисаног здравственог информационог система;
- врши примењена истраживања у области јавног здравља;
- сарађује и развија партнерство у друштвеној заједници на идентификацији и решавању здравствених проблема становништва;
- обавља друге послове, у складу са законом.

У Институту се организују следеће основне организационе јединице:

- Центар за промоцију здравља;
- Центар за анализу, планирање и организацију здравствене заштите;
- Центар за информатику и биостатистику у здравству;
- Центар за контролу и превенцију болести;
- Центар за хигијену и хуману екологију;
- Центар за микробиологију;
- Служба за економско-финансијске послове;

- Служба за опште и правне послове.

Захтев за високо професионалним односом упутио је и на активности везане на увођењу система менаџмента квалитетом (Qualitu Management Систем – QMC) у складу са захевима стандарда СРПС ИСО 9001:2001. Оцењивање од стране ЈУQS-а је резултирало добијањем сертификата (рег. бр. Q-0144) о признавању QMC-а који се односи на цео Институт, а за делатност превентивне здравствене заштите (хигијенско – епидемиолошка, микробиолошка и социјално – медицинска здравствена делатност).

Институт за јавно здравље Крагујевац испунио је све захтеве стандарда SCS ISO/IEC17025:2001 који се односи на испитне лабораторије. Након провере од стране државног овлашћеног тела, Акредитационо тело Србије, донело је решење којим се Институту за заштиту здравља Крагујевац потврђује компетентност за узорковање и испитивање намирница, вода, отпадних вода, предмета опште употребе и ваздуха у складу са захтевима стандарда CS ISO/IEC 17025:2001. Овим решењем је потврђено да Институт кадровски, технички, организационо, просторно и непристрасно обавља испитивања.

КЛИНИЧКИ ЦЕНТАР КРАГУЈЕВАЦ

Клинички центар Крагујевац је основан 3. марта 2005. године, Одлуком Владе Републике Србије, као једна од четири здравствене установе у земљи, која пружа услуге терцијарног нивоа здравствене заштите, што подразумева пружање најсложенијих облика здравствене заштите и обављање специјалистичко-консултативне и болничке здравствене делатности, научно истраживачку и образовну делатност, као и фармацеутску здравствену делатност у болничкој апотеци.

Клинички центар располаже са 1118 постеља, а у установи се годишње лечи око пола милиона пацијената. Установа пружа здравствену заштиту становништву са ширег подручја централне Србије (шумадијски, поморавски, моравички, рашки, расински и златиборски округ), на којем живи преко два милиона становника. Јединствен је ургентни и болнички центар за град Крагујевац.

У оквиру Клиничког центра постоји 12 клиника, 7 центара и 14 стручних медицинских и немедицинских служби и то:

КЛИНИКЕ за:

1. интерну медицину;
2. хирургију;
3. гинекологију и акушерство;
4. педијатрију;
5. психијатрију;
6. инфективне болести;
7. урологију, нефрологију и дијализу;
8. отоларингоологију;
9. ортопедију и трауматологију;
10. офталмологију;
11. дечју хирургију;
12. неурологију;

ЦЕНТРИ за:

1. ургентну медицину;
2. онкологију и радиологију;
3. нуклеарну медицину;

4. дерматовенерологију;
5. анестезију и реанимацију;
6. физикалну медицину и рехабилитацију;
7. операциони центар,

као и 14 СЛУЖБИ за медицинске и немедицинске послове.

Захваљујући кредиту Европске инвестиционе банке, Клинички центар ће добити средства за реализацију пројекта, кроз који ће бити изграђен нови објекат површине око 16.800м², са 316 постеља различитих специјалности (радиологија, нови Ургентни центар, операциони блок, васкуларна хурургија, кардиохирургија, неурохирургија, кардиологија, неурологија и пулмологија), а биће завршена и зграда техно-економског блока. Крагујевац ће, захваљујући овој највећој инвестицији у здравство на нашим просторима, имати централизован систем комплетне здравствене заштите терцијарног нивоа под једним кровом, са целокупном дијагностиком и терапијом у најкраћем року за пацијента. Такође, током 2011.године очекује се почетак реконструкције зграде у којој је смештена Клиника за психијатрију, за шта је средства обезбедило ресорно министарство.

На територији града Крагујевца развијена је здравствена делатност и у приватном сектору, који чини 15 приватних стоматолошких ординација, 1 зубо-техничка лабораторија, 14 приватних апотека које у свом саставу имају већи број објеката, 16 приватних специјалистичких ординација, 3 амбуланте, 1 специјална уролошка болница, Центар за негу коже и Естетско-пластичнохируршки центар. У наведеним здравственим установама приватног сектора се организују и акције едукативног карактера који се односе на промоцију здравља и превенцију болести. Осим едукативног карактера, акције имају за циљ и бесплатну проверу различитих параметара здравља становништва, као што је мерење крвног притиска, одређивање нивоа гликемије, триглицерида у крви, аудиометрија, одређивање квалитета корена косе, дијагностиковање квалитета коже, промоција и поклањање различитих врста медицинских и козметичких производа, суплемената, апарата.

Поред јавног и приватног сектора, у Граду активно делује и цивилни сектор у области здравства. Град програмски финансира рад три удружења оболелих лица и то: Удружење дијализираних, трансплантираних бубрежних инвалида Шумадијског округа, Удружење за помоћ особама са аутизмом и Друштво за борбу против шећерне болести Крагујевац. Такође Крагујевац финансира и пројекте бројних удружења која делују у области здравствене заштите на територији Града.

Изузетно велики значај у оквиру здравственог система Града има Црвени Крст Крагујевац. Као хуманитарна организација, у сарадњи са здравственим установама са територије Града, Црвени крст ради на популисању добровољног давалаштва крв и организује акције добровољног давања крви, ради на промоцији здравља, спровођењу активности за унапређење здравља појединих групација становништва и превенцију болести од већег социјално-медицинског значаја, а такође ради и на организовању, обучавању и припремању екипа за прву помоћ, хигијенско-епидемиолошку заштиту и негу повређених и оболелих лица.

11.1.2. Проблеми здравствене заштите

Основни проблем Дома здравља Крагујевац је непостојање централног објекта у коме би била смештена Служба за предшколску децу и Служба за школску децу, а потребно је обезбедити простор за смештај Управе Установе, која је тренутно смештена на периферији града, затим централне стерилизације и лабораторијске дијагностике. Такође је неопходно обезбедити и простор за смештај здравствене станице број 4, чиме би се омогућила адекватна здравствена заштита за око 30.000 корисника. Поред наведеног, због разгранате мреже објеката Дома здравља потребно је спровести читав низ радова на адаптацији, санацији и реконструкцији огранака, здравствених станица и посебно сеоских амбуланти (замена дотрајалих инсталација, подова, санација равних кровова, кречење, адаптација поткровља у Служби за специјалистичко-консултативну делатност, како би се створили услови за проширење спектра услуга, за шта постоји значајан потенцијал...).

Постоји потреба за изградњом објекта Завода за хитну медицинску помоћ како би се обезбедио адекватан простор за обављање делатности ургентне медицине, која се тренутно обавља у врло лошим условима и скученом простору. Наиме, овај Завод тренутно користи просторије Завода за стоматологију Крагујевац, који из тог разлога такође, своју делатност обавља у неадекватним условима и не може да запосли додатан број доктора стоматологије, за чијим ангажовањем постоји реална потреба. Исељењем Завода за хитну медицинску помоћ у новоизграђени објекат, створиће се и услови за проширење просторних капацитета Завода за стоматологију.

Град је 2007.године формално-правно основао Завод за здравствену заштиту радника Крагујевац, али фактичко вршење оснивачких права је онемогућено, зато што Завод до данашњег дана није успео да реши проблем регистрације у статусу државне установе, јер је његов оснивач и власник капитала група Застава возила. Због нерешеног статуса установе, читав низ година се није улагало у одржавање објеката Завода и набавку опреме. Из наведеног разлога је потребно спровести читав низ радова на адаптацији, санацији и реконструкцији, како у Централном објекту установе, тако и у Диспанзеру Филип Кљајић и Амбуланти Црвена Звезда (реконструкција грејања, замена подова, санација столарије, инсталација, проблем изградње прилазног пута, адаптација просторија у које ће по добијању одговарајућих сагласности, бити смештен Центар за рехабилитацију и рентген дијагностику...).

Основни проблем Института за јавно здравље је изградња новог објекта и набавка опреме за стручну и научно-истраживачку делатност. С обзиром на то да возни парк није опремљен довољним бројем аутомобила, а да су постојећи стари просечно 10 година, неопходно је набавити одређен број нових аутомобила за потребе обављања теренске делатности на подручју Шумадије и Поморавља, али и у Западној и Јужној Србији.

У Граду не постоји секундарни ниво здравствене заштите (општа болница) тако да се пацијенти са примарног нивоа директно упућују на терцијарни ниво (Клинички центар) који је из тог разлога преоптерећен јер ни у кадровском, ни у просторном смислу, не може да пружи адекватну здравствену заштиту свим пацијентима којима је иста неопходна (посебно Центар за кардиологију, Клиника за хирургију...). Велики проблем Клиничког центра представљају грађевине старе преко 100 година у којима ради један број клиника и центара, што отежава њихово функционисање и намеће потребу реконструкције и модернизације (Клиника за психијатрију, Клиника за инфективне болести, Апотекарска служба, Служба за фармакологију, Центар за дерматовенерологију). Још један велики проблем представља отежан саобраћај у болничком кругу, због великог броја свакодневно присутних возила, тако да би најбоље решење била изградња заобилазнице са доње стране болничког круга код Топлане (према насељима Сушица и Аеродром), чиме би се добило на квалитету и брзини обављања услуга.

Проблем свих здравствених установа са територије Града представља застарела и дотрајала опрема, тако да је неопходно постепено занављати постојећу опрему и набављати нову савремену медицинску опрему, у циљу унапређења квалитета пружених услуга и рентабилнијег пословања.

Преглед броја запослених у здравственим установама

Здравствена установа	Кадровска структура						Стоматологија						Административно-технички радници			
	Доктор медицине			Фармацеути И техничари	Здравствени сарадници	Медицинске сестре-техничари		Доктор стоматологије	Специјалиста	На специјализацији	ВШС	ССС	ВСС	ВШС	ССС	НСС
	Општа медицина	Специјалиста	На специјализацији			ВШС	ССС									
Клинички центар	27	346	73	7	29	145	100 7	/	/	/	/	/	23	32	237	34 0
Дом здравља	50	138	8	/	7	25	302	/	/	/	/	/	11	5	62	39

Апотека	/	/	/	50+ 82	/	/	/	/	/	/	/	/	8	3	20	21
Завод за стоматологију	/	/	/	/	/	/	/	38	21	4	3	85	3	1	12	10
Завод за здр. заштиту радника	12	50	/	/	7	20	87	2	3	/	1	12	20	7	31	26
Завод за хитну медицинску помоћ	23	16	3	/	/	2	49	/	/	/	/	/	3	3	6	6
Институт за јавно здравље	2	25	2	/	27	12	32	/	/	/	/	/	7	4	15	11
Укупно	11 4	575	86	139	70	204	147 7	40	24	4	4	97	75	55	383	45 3

Преглед броја лекара

Укупно лекара	Лекари у појединим службама						Дипл. фармацеути	Број становника на једног лекара
	За здравствену заштиту одраслих	За борбу против ТБЦ	За здравствену заштиту жена	За здравствену заштиту предшколске деце	За здравствену заштиту школске деце и омладине	За заштиту и лечење зуба		
203	85	6	14	19	22	59	50	866

Број корисника који здравствену заштиту остварују преко Клиничког центра:

Област здравствене заштите	Број корисника на годишњем нивоу
Стационарна здравствена делатност	48.200
Здравствена делатност на нивоу амбуланти	418.908
Здравствена делатност пружена кроз дневну болницу	8.363

Техничка опрема здравствених установа

Здравствена установа	Здравствена опрема
Клинички центар Крагујевац	Скенер (мултислајс, цт), мамограф, магнетна резонанца, 2 линеарна акцелератора, радиотерапијски симулатор са флат панел детектором, гама камера, ултразвучни апарати, две ангио сале, апарат за брахитерапију, два апарата за ласерску хирургију (пластична и васкуларна хирургија). На Клиници за педијатрију: ласерски апарат за спречавање слепила код превремено рођених беба, апарат за јонтофорезу. Комплетна опрема за одељења интезивне неге у КЦ – респиратори, дефибрилатори...). Апарати: ЕЕГ, видео и холтер ЕЕГ за децу и одрасле, ЕМГ, евоцирани потенцијали. Опремљен пејсмејкер центар.
Дом здравља Крагујевац	Здравствена опрема предвиђена Правилником о ближим условима за обављање здравствене делатности у здравственим установама (6 ултразвучних апарата, 5 колпоскопа, 5 СТГ апарата, 5 микроскопа, UV лампе, 23 ЕКГ апарата, инхалатори, негатоскопи, офталмоскопи, ларингоскоп, кардиотокограф, аутиклав, амбубалони, ергометар,

	дефибрилатори, биоптрон лампе, ел. аспиратори, стерилизатори, апарати за ТА, отоскопи, глукомери, гинеколошка столица за жене са инвалидитетом, добро опремљен возни парк...)
Апотека Крагујевац	Пипетор варијабилни, мешалица за маст, пунилица са дозиметром за маст, варилница за тубе, суви дестилатор са постељом, прецизна вага МК-500Ц, пунилица за тубе, калуп за супозиторије, ламинарна комора...
Завод за стоматологију Крагујевац	Стоматолошке јединице, терапеутске столице, Ро апарат, ортопан, комора за развијење филмова, компресори, стерилизатори, микро мотори, мешачи амалгама, апарати за испитивање виталитета, апарат Вентус, Дак универзум, хелио лампе...
Завод за здравствену заштиту радника	Здравствена опрема предвиђена Правилником о ближим условима за обављање здравствене делатности у здравственим установама (опремљени неуролошки, интернистички, кардиолошки, офталмолошки, гинеколошки и рентгенолошки кабинети, кабинет за ухо, грло и нос, дерматолошки, алерголошки кабинет рехабилитације, медицине рада и пулмологије, као и лабораторија).
Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац	Дефибрилатори, ЕКГ апарати, аспиратори, пулсни оксиметри, глукомери, системи за оксигенотерапију, дуге спиналне даске, КЕД прслуци, АЛС торбе, траума торбе, вакуум удлаге, Шанцови оковратници, стерилизатор, инхалатор, 21 комби возило за хитне интервенције, 4 комби возила за транспорт, 7 путничких возила за хемодијализу, 4 путничка возила за транспорт, 2 теренска возила);
Институт за јавно здравље Крагујевац	Хемија-центрифуге, аналитичке ваге, дигестори, DIONEX ICS-1600, фотоелектрични рефлектометар, FT-IR, 2 гасна хроматографа, HPLC-течни хроматограф, ICP, апарат за одрживање азота, теренски кондуктометар, лабораторијски PЕС, 4 магнетне мешалице са грејачем, мерач буке, светлости, температуре, 4 микропипетора, микроскопи, 2 неокомпаратора, пехаметри, 2 спектрофотометра, ротатор, плариметар, рефрактометар, систем за пречишћавање воде, 3 стерилизатора и 2 сушнице, ТОС, термохигрометри, турбидиметри (теренски и лабораторијски) апарат, ултразвучно купатило; Хигијена-апарат за анализу гасова, апарат за мерење загађења у ваздуху SO ₂ , осмоканални узроковач, гасни анализатор 9106, интегрисани прецизни букометар, мерач буке и вибрације, мултиозонски узоркивач, више SO ₂ једноканалних апарата; Епидемиологија- моторни атомизер, небуло атомизер, термофогинг апарат; Микробиологија-апарат за узроковање полена и честица, апарат за бројање клица, 8 аутоклава, дробилица за отпад, BACTERALERT-SP VITAL, 8 центрифуга, аутоматски елиза процесор (ChemWell), FLEX TEK, 10 оптичких и 2 флуоросцентна микроскопа, хематолошки аналајзер, Hitachi луминиметар, 5 инкубатора, колориметар, рН метри, 2 ламинарне коморе, посуда за анаеробе, мини видас, PCT INTEL CELERON DC775, јединица за полуаутоматску анализу паразита, 3 стерилизатора, 6 термостата, 7 УВ лампе, VIDAS, VITEK 2 COMPACT, PCR;

11.2. Социјална заштита

Град Крагујевац у оквиру социјалне политике има дефинисана права и услуге које су намењене социјално угроженим категоријама становника. Приоритетне циљне групе у области социјалне заштите су: деца, млади и породица, одрасли погођени сиромаштвом, особе са инвалидитетом и стари.

Од значаја за развој социјалне политике Града су и усвојена стратешка документа (Стратегија развоја социјалне заштите града Крагујевца за период 2010-2013. године, Стратегија локалног економског развоја, Градска стамбена стратегија...)

Права и услуге у социјалној заштити дефинисане су усвојеним документима (Одлука о социјалној заштити града Крагујевца и друге одлуке) и средства за њихову реализацију се обезбеђују у буџету Града.

У Граду су заступљени институционални и ваинституционални облици заштите угрожених категорија.Реализација многих активности одвија се на бази успостављене сарадње локалне самоуправе, институција социјалне заштите и невладиног сектора. За одређене области између умрежених институција и организација које партнерски реализују активности постоје дефинисане процедуре о поступању и протоколи о сарадњи. Континуираном сарадњом локалне самоуправе и осталих актера друштвене заједнице успостављен је систем тимског и мултисекторског рада у циљу ефикасније заштите грађана.

11.2.1. Кључни актери

Кључни актери социјалне политике су град Крагујевац, Центар за социјални рад "Солидарност", Центар за развој услуга социјалне заштите "Кнегиња Љубица" Крагујевац, Геронтолошки центар, Завод за смештај одраслих "Мале Пчелице", Црвени крст, удружења грађана.

11.2.2. Институције социјалне заштите

Институције социјалне заштите у Крагујевцу су:

- Центар за социјални рад "Солидарност" Крагујевац;
- Центар за развој услуга социјалне заштите "Кнегиња Љубица" Крагујевац;
- Геронтолошки центар Крагујевац;
- Завод за смештај одраслих "Мале Пчелице"
- Центар за породични смештај и усвојење Крагујевац.

ЦЕНТАР ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД „СОЛИДАРНОСТ“

је основан 14.10.1961.године као установа социјалне заштите која врши јавна овлашћења у области социјалне и породично правне заштите на подручју града Крагујевца за следеће групе корисника:

Децу и младе без родитељског старања, из породица у ризику и породица са поремећеним односима, децу и младе са поремећајима у друштвеном понашању, децу ометену у психо-физичком развоју, злостављану и занемарену децу.

Одрасла лица са поремећајима у понашању, психички и физички ометена, материјално угрожена и незбринута лица и одрасла лица са породичним проблемима.

Остарела лица без средстава за живот, без породичног старања и теже и хронично оболела лица.

Центар за социјални рад у складу са Законом о социјалној заштити врши јавна овлашћења и реализује социјалну и породично-правну заштиту корисника. У 2010.години Центар је евидентирао укупно 14.875 корисника социјалне и породично правне заштите

што је за 8,2% више у односу на 2009.годину.Услугама социјалне заштите обухваћено је 8% становника града Крагујевца.

Од укупног броја корисника у 2010.години (14.875) , 55% су женског пола.

У погледу старосне структуре корисника, 32% су деца, 51% одрасла, а 17 % су стара лица.

У оквиру Центра функционише Саветивалиште за брак и породицу, младе и старе које је основано 1987.године и реализује саветодавни рад и психо-социјалну подршку за појединце и породице у кризи у циљу превазилажења конфликтних ситуација. Саветодавне услуге користи годишње у просеку око 400 лица.Саветовалиште у свом раду примењује индивидуални и групни рад, породичну и брачну терапију, реализује превентивне програме (Школа за родитеље, Медијација у породичним односима, Програм са малолетним извршиоцима кривичних дела, којима је изречена мера ПНОС-а, рад са починиоцима насиља у породици). Саветовалиште издаје и периодични часопис под истим називом.

ЦЕНТАР ЗА РАЗВОЈ УСЛУГА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ „, КНЕГИЊА ЉУБИЦА,,

основан је Одлуком Скупштине града Крагујевца маја 2011. године као установа социјалне заштите ради успостављања, развијања и пружања услуга социјалне заштите из надлежности локалне самоуправе. Делатност Центра се односи на пружање услуга социјалне заштите за децу, младе, одрасла и остарела лица, за особе са инвалидитетом. У оквиру Центра пружају се дневне услуге, услуге подршке за самостални живот и друге услуге из надлежности локалне самоуправе у складу са Законом о социјалној заштити.

Услуге које се реализују преко Центра "Кнегиња Љубица" су:

- дневни боравак за децу и младе са сметњама у развоју
- дневни боравак за децу из породица у ризику
- дневни боравак за децу са проблемима у понашању
- дневни боравак за одрасла лица са сметњама у развоју,
- прихватилиште за децу и младе,
- прихватилиште за жртве породичног насиља,
- помоћ и нега у кући за одрасла и стара лица,
- Центар за младе,
- Клуб младих ОСИ
- подршка осамостаљивању корисника социјалне заштите
- и друге услуге.

ГЕРОНТОЛОШКИ ЦЕНТАР

Први дом за стара лица "Дом милосрђа" Крагујевац је добио 1920.године. Крајем педесетих година прошлог века Дом је престао са радом да бих 1962. године дошло до реализације Одлуке о оснивању Дома за старе и пензионере који почиње са радом 1963.године. Геронтолошки центар данас представља установу социјалне заштите у надлежности Министарства рада и социјалне политике РС. Делатност ове установе је пружање услуга институционалног збрињавања одраслих и старих лица. Основне услуге које пружа Геронтолошки центар су: смештај, исхрана, одевање, програми социјалног рада (психосоцијална и радно-окупациона терапија), здравствена заштита (превентивна заштита, лечење, нега, општа и лична хигијена, лабораторијске услуге, услуге физиотерапије).

Смештајни капацитет Геронтолошког центра је 300 корисника разврстаних по категоријама: зависни, полузависни и независни. Смештајне капацитете чине 4 објекта, а укупан број запослених у установи је 134, од којих је 29 здравствена радника. Дневни боравак за стара лица се реализује од 2003.године у просторијама Геронтолошког центра. Капацитет Дневног боравка је 15 корисника. Корисницима права се обезбеђује: превоз, боравак, исхрана, здравствени надзор, окупациона терапија, физиотерапија, културно забавне активности, анимација.

Активности Дневног боравка за стара лица се реализују у партнерству града Крагујевца, Центра за социјални рад и Геронтолошког центра.

ЗАВОД ЗА СМЕШТАЈ ОДРАСЛИХ „МАЛЕ ПЧЕЛИЦЕ“

је основан 1972. године као установа која збрињава душевно оболела лица и лица са менталном ретардацијом. Завод има пет павиљона у којима се одвија живот корисника, као и рад социјалног и здравственог особља.

У Заводу је смештено укупно 915 корисника и то:

- 532 душевно оболела лица;
- 383 ометених у развоју;

Полна структура корисника је 502 мушкараца и 413 жена.

Делатност у Заводу организована је по систему служби које се старају о унутрашњем уређењу установе, раду са корисницима и њиховој здравственој неги и то:

- Здравствена служба спроводи превентивну и куративну заштиту корисника.
- Служба социјалног рада, здравствене заштите, неге корисника и рехабилитације спроводи групни и индивидуални рад са корисницима.
- Служба рехабилитације ангажује кориснике у различитим активностима ради њихове што потпуније социјализације и повратка у свакодневни живот. У оквиру службе рехабилитације постоје четири радионице: кројачка, домаће радиности, столарска и радионица картонаже.

Преглед установа социјалне заштите

Установа	Пројектован капацитет	Тренутно збрињава	Запослени			
			лекари	консултанти	васпитачи	остали
Центар за социјални рад	/	/				99
Центар за развој услуга социјалне заштите "Кнегиња Љубица"						60
Геронтолошки центар	300	300	29			105
Завод за збрињавање одраслих "Мале Пчелице"	850	905	9		100	210

Корисници услуга социјалне заштите

Година	Малолетна лица							Пунолетна лица						
	Укупно	Угрожени породичном ситуацијом	Са поремећајима у понашању	Ментално заостали	Ометени у физичком развоју	Са комбинов. Сметњама	Остали корисници	Укупно	Лица са поремећајима у понашању	Физички и психички ометена лица	Материјално обезбеђена лица	Незбринута лица	Остарела лица	Остали корисници
2007	4745	674	675	49	126	94	3127	9493	216	794	5924	6	1875	176
2008	4395	888	808	50	150	90	2409	9107	235	917	4667	5	2215	324
2009	4285	843	908	53	168	96	2217	9454	232	978	5180	8	2298	278
2010	4721	813	656	55	353	98	2660	10154	168	1048	5864		2562	206

Преглед укупног броја корисника основних мера и облика породично-правне и социјалне заштите

Облик заштите	Број корисника									
	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	
Усвојење	3	6	7	6	4	1	4	1	3	
Старатељство (укупно)	235	237	224	232	209	273	436	472	481	
Смештај у установу	378	376	394	456	443	446	447	435	451	
Смештај у другу Породицу	62	61	53	56	54	65	77	83	73	
Додатак за помоћ и негу	532	576	633	806	896	998	1324	1506	1598	
Материјално обезбеђење	2325	2612	2681	3270	2790	3597	3282	4051	3492	
Исхрана у клубу						600	600	600	600	
Помоћ у природи	1906	1100	553	810	220	49	37	15	30	
Једнократна новчана помоћ	3102	3805	4669	4912	5134	5775	4638	3830	3323	
Помоћ у кући	56	204	279	285	287	395	450	488	411	

Дневни боравак	88	96	109	86	89	109	108	150	126
Помоћ за оспособљавање за рад (рехабилитацију)	4	5	4	4	4				
Заштићено становање			54	54	59	57	167	167	166
Услуге социјалног рада	15200	13888	14056	16009	18599	18434	19420	19364	17384

11.3. Социјална заштита у граду

Социјалном и породично правном заштитом обухваћено је нешто више од 8% укупног броја становника Града.

Од укупног броја корисника социјалне заштите (14.875), 55% су женског пола, а 45% мушкарци. У погледу старосне структуре корисника, 32% су деца, 51 % одрасла а 17 % стара лица. У 2010. години евидентирано је 4721 малолетних корисника социјалне заштите, што представља 11% ове популације на нивоу Града. У односу на укупан број становника Крагујевца, старости од 20-64 године (110.765), одрасли корисници Центра чине 6,85% популације. У односу на укупан број старих лица на подручју Града, ова група корисника социјалне заштите чини око 9% укупне популације. Дугогодишње праћење структуре корисника социјалне заштите упућује на закључак да су остарела лица најосетљивија друштвена група. У структури ових корисника доминирају теже хронично оболела лица-60% и лица без средстава за живот-36%

Систем социјалне заштите чине права којима се унапређује материјални положај корисника и услуге којима се утиче на побољшање квалитета живота угрожених лица.

И поред постојања права и успостављеног великог услуга социјалне заштите идентификују се проблеми територијалне покривености, нарочито на сеоском подручју и недовољног обухват становника услугама.

Поједине услуге социјалне заштите нису успостављене, иако за њима постоји потреба. Неразвијеност услуга условљена је недостатком финансијских средстава и непостојањем адекватних просторних капацитета. Информисаност грађана о правима и услугама у области социјалне заштите није довољно развијена.

Незапосленост, као дугогодишњи проблем, узрок је великог броја социјалних проблема који се одражавају на различите друштвене групе - младе, одрасле, ОСИ, Роње, избегла и расељена лица

Стратегија развоја социјалне заштите града Крагујевца, за период 2010-2013. година, је развојни документ Града, којим се дефинишу приоритетне циљне групе и стратешке активности за у постизање стратешког циља-унапређење положаја осетљивих социјалних група.

12. Образовање

12.1. Предшколско образовање

Предшколско васпитање и образовање је организовано васпитање и образовање деце предшколског узраста регулисаног Законом о предшколском васпитању и образовању и Законом о друштвеној бризи о деци и има за циљ да у складу са развојним потребама и могућностима деце, интересима родитеља и друштва као целине, доприноси остваривању општег и јединственог образовања и васпитања. Овим програмом се обезбеђују услови за нормалан физички, интелектуални, емоционални и морални развој деце, припрема за школу и успешно укључивање деце у живот у својој друштвеној средини.

Оснивач предшколске установе је јединица локалне самоуправе. Предшколско образовање и васпитање за децу узраста од шест месеци до поласка у школу остварује се у предшколској установи у складу са основама предшколског васпитања и образовања. Садржај основа програма предшколског васпитања и образовања уређује се посебним законом. Предшколска установа развија и остварује програме васпитања и образовања деце, у складу са основама програма предшколског васпитања и образовања и посебним законом. Изузетно, основна, односно средња школа може да остварује и предшколски програм. У пракси, основна школа, односно учитељи у оквиру неподељене школе, остварују четворочасовни припремни предшколски програм са групама до 5 предшколаца.

На територији Града Крагујевца за предшколско образовање, надлежна је Установа за децу "Нада Наумовић". Установа је основана 1948. године и од тада до данас се рад установе мењао и прилагођавао пратећи промене како у педагошкој области, тако и у друштву уопште. Установа за децу "Нада Наумовић" пружа услуге у 14 објеката (јаслице и вртићи). У Установи постоје и две групе деце са посебним потребама (у вртићу "Црвенкапа") а припремни предшколски програм се одвија у 45 издвојена одељења са 54 групе.

У Установи за децу, делује и културно-образовни центар "Ризница". То је пројекат интеграције вртића у културно-образовни и едукативни центар за децу, родитеље и васпитаче, чији су корисници деца на нивоу града (без разлике), родитељи, васпитачи, учитељи, наставници, као и друге институције и појединци који се на директан или индиректан начин баве васпитно-образовним радом, школе, библиотеке, позоришта, издавачке куће, произвођачи играчака, удружења грађана, НВО, локални тимови.

Драмска трупа "Свитац" је основана 2000-те године, са циљем да попуни разноврснији и квалитетнији драмски садржај деци предшколског узраста. Њени чланови су васпитачи и медицинска сестра, запослени у Установи за децу "Нада Наумовић", који имају искуства у припремању и реализовању драмских активности.

Запослени у Установи за децу "Нада Наумовић" уз помоћ Градске управе су препознали значај инклузије, тако да данас око 60 деце са тешкоћама у развоју похађа обданиште. У крагујевачким вртићима има око 3.500 деце, а о њима брине око 570 запослених.

Преглед установа за предшколско образовање

Назив институције	Локација	Број васпитача	Број деце корисника
			9-11 часова
Целодневни боравак	Од 1-5,5 година		
„Бубамара”	Крагујевац	16	198
„Лане”	Крагујевац	13	150
„Лептирић”	Крагујевац	8	121
„Наша радост”	Крагујевац	10	141
„Бамби”	Крагујевац	8	110

„Чуперак”	Крагујевац	16	209
„Невен”	Крагујевац	20	274
„Полетарац”	Крагујевац	33	441
„Колибри”	Крагујевац	24	303
„Цицибан”	Крагујевац	11	183
„Црвенкапа”	Крагујевац	20	273
„Зека”	Крагујевац	12	162
„Сунце”	Крагујевац	10	141
„Шврћа”	Крагујевац	6	45
УКУПНО		207	2751

Назив институције	Локација	Број васпитача	Број деце корисника
			9-11 часова
Целодневни боравак	Од 5,5 до 6,5 година предшколци		
„Бубамара”	Крагујевац	4	57
„Лане”	Крагујевац	2	31
„Лептирић”	Крагујевац	6	54
„Наша радост”	Крагујевац	2	32
„Бамби”	Крагујевац	2	31
„Чуперак”	Крагујевац	2	47
„Невен”	Крагујевац	4	70
„Полетарац”	Крагујевац	10	120
„Колибри”	Крагујевац	4	67
„Цицибан”	Крагујевац	4	69
„Црвенкапа”	Крагујевац	4	55
„Зека”	Крагујевац	2	53
УКУПНО		46	686

• Извор: Локална самоуправа, 2009. година

Приказ броја група и броја деце у групама (са старосном структуром деце) у школској години 2008/09:

	1-3	3-4	4-5.5	5.5-6.5	Полудневни
Број група	41,50	20	42	24	54
Укупно	795	627	1329	686	1061

• Извор: Локална самоуправа, 2009. година

Назив институције	Локација	Број васпитача	Број деце корисника
			до 5 часова
Вртић „Полетарац”	Крагујевац	5	107
Вртић „Чуперак”	Крагујевац	1	23

Назив институције	Локација	Број васпитача	Број деце корисника
			до 5 часова
Вртић „Зека”	Крагујевац	1	23
Вртић „Цицибан”	Крагујевац	1	37
Вртић „Бамби”	Крагујевац	1	28
О.Ш. „Милутин и Драгиња Тодоровић”	Крагујевац	2	40
О.Ш. „Ђура Јакшић”	Крагујевац	4	98
О.Ш. „III крагујевачки батаљон”	Крагујевац	2	56
О.Ш. „21. октобар”	Крагујевац	1	27
О.Ш. „Радоје Домановић”	Крагујевац	1	28
О.Ш. „Јован Поповић”	Крагујевац	1	25
О.Ш. „Д. Л. Шпанац”	Белошевац	2	50
О.Ш. „Д. Л. Шпанац”	Баљковац	1	11
О.Ш. „Драгиша Михајловић”	Станово	2	55
О.Ш. „Драгиша Михајловић”	Мале Пчелице	1	35
О.Ш. „Н. Н. Недељковић”	Велико Поље	2	49
О.Ш. „Н. Н. Недељковић”	Грошница	1	25
О.Ш. „Живадинка Дивац”	Станово	2	36
О.Ш. „Доситеј Обрадовић”	Ердеч	2	42
О.Ш. „Милоје Симовић”	Драгобраћа	1	23
О.Ш. „Јулијана Ћатић”	Страгари	1	17
О.Ш. „Прота Стеван Поповић”	Чумић	1	16
О.Ш. „Прота Стеван Поповић”	Шењ	1	5
О.Ш. „Сретен Младеновић”	Лужнице	1	8
О.Ш. „Сретен Младеновић”	Десимировац	1	22
О.Ш. „19. октобар”	Маршић	1	17
О.Ш. „Јован Поповић”	Шумарице	1	12
Месна заједница	Корићани	1	16
О.Ш. „Сретен Младеновић”	Н. Милановац	-	4
О.Ш. „С. Марковић”	Јовановац	1	6
О.Ш. „Ђура Јакшић”	Трмбас	1	11
О.Ш. „21. Октобар”	Рогојевац	1	5
О.Ш. „Д.Л. Шпанац”	Сабанта	-	1
О.Ш. „Свети Сава”	Поскурице	1	7
О.Ш. „Свети Сава”	Грбице	1	8
О.Ш. „С. Младеновић”	Јарушице	1	7
О.Ш. „С. Младеновић”	Ресник	1	11
О.Ш. „Јован Поповић”	Дивостин	-	-
О.Ш. „М. Симовић”	Голочело	-	2
О.Ш. „Срета Младеновић”	Церовац	1	7
О.Ш. „Милутин Тодоровић”	Илићево	1	12
О.Ш. „19. октобар”	Ботуње	1	9
О.Ш. „Јован Поповић”	Драча	1	5
О.Ш. „Јулијана Ћатић”	Влакча	1	6
О.Ш. „19. октобар”	Цветојавац	-	-
О.Ш. „Милоје Симовић”	Дреновац	-	-
О.Ш. „Мирко Јовановић”	Петровац	-	3
О.Ш. „21. октобар”	Каменица	-	2
О.Ш. „Јулијана Ћатић”	Угљаревац	-	2
О.Ш. „Јулијана Ћатић”	Рамаћа	-	2
О.Ш. „Сретен Младеновић”	Опорница	-	3
О.Ш. „21. октобар”	Добрача	-	6
О.Ш. „19. октобар”	Комарице	-	4
О.Ш. „Н. Н. Недељковић”	Вињиште	-	2
О.Ш. „Светозар Марковић”	В. Пчелице	-	1
О.Ш. „Светозар Марковић”	Горња Сабанта	-	-
О.Ш. „Јулијана Ћатић”	Маслошево	-	5

Назив институције	Локација	Број васпитача	Број деце корисника
			до 5 часова
О.Ш. „Сретен Младеновић”	Пајазитово	-	1
О.Ш. „Светозар Марковић”	Сугубина	-	1
О.Ш. „Вук Караџић”	Букуровац	-	1
УКУПНО		54	1061

• Извор: Локална самоуправа, 2009. година

Од 1061 детета које похађа предшколско образовање у трајању од четири сата, скоро подједнак је број оних који то чине на градском подручју и сеоском (492 на градском и 569 на сеоском).

Проблеми предшколског образовања

Искоришћеност капацитета је максимална (попуњеност преко норматива око 20%).

Стање зграда је у већини задовољавајућа, али има један број вртића који захтева већу реконструкцију (кровови, столарија, грејање и друго).

Дефицит у наставном особљу односи се на новоизграђени вртић и тое: четири медицинске сестре и шест васпитача.

У току 2010. године изграђено је ново обданиште на Денином брду, капацитета 150 деце. За вртиће у Белошевцу и Корићанима постоје идејни пројекти и у тим насељима постоји највећа потреба за новим капацитетима. У плану је такође отварање вртића у оквиру Богословије. Реч је о експерименталном програму који би био реализован у сарадњи са Министарством просвете, а намењен је деци узраста од пет до седам година, чији се родитељи одлуче за такву врсту вртића.

Потребе предшколског образовања, Установа за децу "Нада Наумовић" не успева да задовољи, због ограничених капацитета. Тако да сваке године између 300 и 500 деце не успе да се упише у вртић. Из ових разлога постоје дуге листе чекања, па се ствара простор за отварање приватних вртића.

12.2. Основно образовање

На територији Града Крагујевца постоје 22 редовне основне школе, 2 специјалне које су и основне и средње и 1 музичка школа која је и основна и средња. Од 22 редовне основне школе, 16 школа има издвојена одељења (ван седишта матичне школе). Од тога 5 основних школа има 1 издвојено одељење, 4 школе имају по два издвојена одељења, 3 школе по три издвојена одељења, 2 школе имају четири издвојена одељења, 1 школа има пет издвојених одељења, док једна школа има 7 издвојених одељења.

Преглед основних школа

Назив школе	Број наставника	Број ученика	Број ученика по разредима							
			I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
„Вук Караџић”										
Матична школа	63	1067	129	143	132	124	129	138	131	141
Букуровац	1	1			1					
Трмбас	2	27	5	8	9	5				
Укупно:	66	1095	134	151	142	129	129	138	131	141
„21. октобар”										
Матична школа	51	638	85	71	80	70	75	75	92	90
Рогојевац	2	24	8	4	6	6				
Добрача	1	8	1	3	2	2				
Каменица	1	5	2			3				
Укупно:	57(2 вер)	675	96	78	88	81	75	75	92	90
„Доситеј Обрадовић”										

Назив школе	Број наставника	Број ученика	Број ученика по разредима							
			I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Укупно:	29	318	37	35	42	38	37	41	51	37
„Драгиша Луковић Шпанац”										
Матична школа	42	487	49	62	44	48	56	69	72	87
Доња Сабанга	1	4	2			2				
Баљковац	2	18	5	5	7	1				
Укупно:	45	509	56	67	51	51	56	69	72	87
„Јулијана Ђатић”										
Матична школа	27	153	11	7	17	14	23	22	26	33
Г.Страгари		8	3	2	2	1				
Маслошево		4		3	1					
Влакча		18	7	2	3	6				
Угљаревац		9	3	1	2	3				
Рамаћа		8	2	2	4					
Укупно:	27	200	26	17	29	24	23	22	26	33
„Сретен Младеновић”										
Матична школа		223	20	16	17	16	36	36	37	45
Ресник		59	5	7	6	9	7	7	11	7
Лужнице		100	5	7	5	11	18	19	15	20
Г.Јарушице		20	7	2	9	2				
Нови Милановац		16	4	2	3	7				
Пајазитово		12		4	3	5				
Церовац		30	7	8	9	6				
Опорница		2	1	1						
Укупно:	52 (21 нрв)	462	49	47	52	56	61	62	63	72
„Мирко Јовановић”										
Матична школа	70	1264	172	169	153	141	170	158	156	145
Петровац	1	7	3		4					
Укупно:	71	1271	175	169	157	141	170	158	156	145
„Милутин и Драгиња Годоревић”										
Матична школа	53	766	98	103	66	70	72	102	127	128
Илићево	4	71	21	19	17	14				
Укупно:	57	837	119	122	83	84	72	102	127	128
„19. октобар”										
Матична школа	36	150	19	12	16	13	21	19	21	29
Корман		11	1	2	4	4				
Доње Комарице		16		6	6	4				
Цветојевац		12	7	2	2	1				
Ботуње		47	7	5	7	4	4	10	4	4
Укупно:	36	236	34	27	35	26	27	29	25	33
„Трећи краг. батаљон”										
Укупно:	43	645	86	88	76	81	71	94	61	88
„Живадинка Дивац”										
Укупно:	33	378	41	39	52	41	52	63	48	42
„Мома Станојловић”										
Укупно:	47	644	83	78	86	91	79	66	82	79

Назив школе	Број наставника	Број ученика	Број ученика по разредима							
			I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
„Јован Поповић”										
Матична школа	30	383	35	32	40	37	57	42	69	71
Шумарице	15	154	12	15	20	27	11	31	14	24
Дивостин	1	8	1	3	2	2				
Драча	2	8	6	2						
Укупно:	48	553	54	52	62	66	68	73	83	95
„Станислав Сремчевић”										
Укупно:	71	1041	125	146	124	137	119	138	121	131
„Светозар Марковић”										
Матична школа	79	1156	115	153	144	133	161	166	163	121
Горња Сабанта	8	74	3	7	11	9	10	14	13	7
Јовановац	2	32	9	8	7	8				
В.Пчелице	1	5	1	2	1	1				
Г.Сугубине	1	3	1		1	1				
Укупно:	91	1270	129	170	164	152	171	180	176	128
„Ђура Јакшић”										
Матична школа	40	454	61	53	42	53	62	64	57	62
Горње Комарице	1	2	1	-	-	1	-	-	-	-
Укупно:	41	456	62	53	42	54	62	64	57	62
„Свети Сава”										
Матична школа	44	548	61	58	60	66	69	74	73	87
Доње Грбице	2	24	8	3	10	3				
Поскурице	2	21	7	5	6	3				
Укупно:	48(12 нрв)	593	76	66	76	72	69	74	73	87
„Прота Стеван Поповић”										
Матична школа	18	110	16	9	10	14	20	17	13	11
Велики Шењ	3	24	4	6	5	9				
Укупно:	21	134	20	15	15	23	20	17	13	11
Наталија Нана Недељковић”										
Грошница	11	169	26	23	12	18	16	23	22	29
Велико Поље	30	397	42	45	52	41	41	61	51	64
Вињиште	1	4	1			3				
Ацине Ливаде	1	1			1					
Укупно:	43	571	69	68	65	62	57	84	73	93
„Радоје Домановић”										
Укупно:	58	792	106	104	110	107	74	86	99	106
„Милоје Сивовић”										
Матична школа	26	346	36	32	39	49	35	56	43	59
Голочело	2	14	5	1	4	4				
Дреновац	1	9	3	3		3				
Укупно:	29	369	44	36	43	53	35	56	43	59
„Драгиша Михаиловић”										
Матична школа	30	458	50	54	41	48	57	71	66	71
Мале Пчелице	7	124	32	33	25	34				
Укупно:	37	582	82	87	66	82	57	71	66	71

Назив школе	Број наставника	Број ученика	Број ученика по разредима							
			I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Музичка школа "Др. Милоје Милојевић"										
Матична школа	116	749	270	137	93	84	88	77	-	-
Кнић	7	41	16	10	8	3	1	3	-	-
Укупно:	123	790	286	147	101	87	89	100	-	-
Укупно:										

• Извор: Локална самоуправа, 2009. година

Наведени подаци показују да четири градске школе имају преко 1000 ученика. У две од ове четири школе са налазе и једина два затворена базена на територији града.

Од 13.313 ученика који су похађали основне школе у школској 2009/10. години, највећи број - 1781 је похађао осми разред, док је најмањи број био у петом разреду.

Од 13.313 ученика, 11.818 или 89% ученика похађа школе на градском подручју.

По анализама Школске управе Крагујевац, број ученика у основним школама се смањује и тај тренд ће се задржати до 2014. Године.

Проблеми основног образовања

У готово свим школама потребно је опремање кабинета рачунарском опремом и доступност интернета. Поред нових компјутера школама су неопходни кабинети за извођење савремене наставе. Неопходно је опремање школских библиотека новим књигама (лектира, енциклопедијска издања...). У неким школама је потребно купити нов намештај за учионице (клубе, катедре и столице). Потребно је обновити дидактички материјал и наставна средства. Неопходно је усталити средства која се одвајају за умножавање, копирање и одржавање фото-копир апарата и штампача.

Све школске зграде су у добром стању, али су увек потребне адаптације, реконструкције, доградња. У неким школама је неопходна адаптација мокрих чворова, кровова, подова.

У појединим школама је потребно изградити фискултурне сале, као и обновити или изградити спортске терене који се користе за наставу физичког васпитања. У неким школама је потребно оградити школско двориште.

У свим школама је столарија (прозори и врата) у јако лошем стању, тако да ученици и наставно особље ради у неадекватним условима. Лети је претопло, зими хладно, а рачуни за грејање су велики, па је енергетска ефикасност на веома ниском нивоу.

У току је замена столарија и изградње фискултурних сала у О.Ш., „Светозар Марковић“ ,О.Ш., „Живадинка Дивац“ и О.Ш. „Наталија Нана Недељковић“.

Што се тиче истурених одељења која се налазе на сеоском подручју, тамо су проблеми везани за недостатак санитарних чворова, лошу опремљеност, грејање које је углавном на чврсто гориво. Све то доводи до тога да деца због лоших услова одлазе у град и то представља проблем одржавања фонда часова запослених.

Генерално, због негативног природног прираштаја, све је мањи број уписане деце, како у градским, тако и у сеоским школама, што доводи до вишка наставног особља.

У Музичкој школи „Др. Милоје Милојевић“, школски кабинети опремљени су наставним средствима намењеним за стручно образовање ученика у музичким школама. Школа има свој инструментаријум који користи за извођење наставе, али је просечна старост инструмената око двадесет година. То значи да су средства за одржавање инструмената, односно куповину нових, неопходна. Како су средства која обезбеђује локална самоуправа недовољна, школа је принуђена да прикупља донације родитеља чија деца похађају наставу (од донација родитеља пре око пет година опремљена су и четири мултимедијална кабинета). Међутим, због тешке финансијске ситуације све више се доводи у питање и могућност родитеља да уплаћују донације.

Просторни капацитети школе су преоптерећени јер је у једном објекту смештена и основна и средња музичка школа. Музичку школу похађа око 950 ученика и у њој ради 180 запослених

радника. Укупна површина школског простора је 1300 метара квадратних, што је недовољно, те настава мора бити организована и суботом и недељом. У плану је проширење објекта на још око 900 метара квадратних, чиме би се добио довољан простор за нормално одвијање наставе. Школа нема неопходну концертну салу за одржавање концерата.

Дефицит наставног особља је изражен на појединим одсецима (клавир, гитара).

Стање објекта је, узимајући у обзир старост зграде, солидно.

12.3. Средње образовање

На територији Града Крагујевца постоји укупно 11 средњих школа и то: 2 гимназије, 6 средњих стручних школа, 2 специјалне школе (које су и основне и средње) и 1 средња музичка школа (која је такође и основна и средња школа). Средње школе немају истурена одељења ван седишта школа. Број средњих школа као засебних правних лица је осам.

Назив школе	Број наставника	Број ученика	Број ученика по смеровима/разредима				
			Смер	I	II	III	IV
Прва крагујевачка гимназија		476	Друштвено- језички смер	120	117	117	122
		515	Природно – математички смер	122	119	142	132
		63	Одељење талентованих ученика	19	15	9	20
		16	VIII разред- огледно одељење за математику				
Укупно:	88	1054+16		261	251	268	274
Друга крагујевачка гимназија		635	Општи тип	165	164	147	159
		118	Друштвено – језичи	32	30	27	29
		165	Филолошка гимназија	165	19	16	25
Укупно:	74	837		362	213	190	213
Економска школа		306	Економски техничар	61	102	68	75
		330	Финансијски техничар	62	72	100	96
		124	Правни техничар	31	34	26	33
		121	Биротехничар	35	27	32	27
		97	Банкарски службеник	24	24	25	24
Укупно:	72	978		213	259	251	255
Медицинска школа		327	Медицинска сестра – техничар	64	108	59	96
		157	Педијат. Сестра – техничар	32	35	57	33
		131	Зубни техничар	31	34	32	34
		31	Гинек. акуш. сестра – техничар				31
		174	Фармацеутски техничар	63	42	34	35
		77	Мед. сестра – техн. - оглед	20	21	17	19
		101	Лабораторијски техничар	33	35	33	
Укупно:	123	998		243	275	232	248
Прва техничка школа		251	Електротехничар рачунара	62	66	64	59
		109	Електротехничар енергетике	33	30	25	21
		128	Мултимедија	31	31	33	33
		111	Електричар за расхл. и термо уређаје	37	26	28	20
		71	Електромонтер мрежа и	26	19	25	71

Назив школе	Број наставника	Број ученика	Број ученика по смеровима/разредима				
			Смер	I	II	III	IV
			построј.				
		123	Грађ.техн.за високоградњу	34	27	29	33
		120	Грађ. техн. за нискоградњу	32	32	26	30
		54	Монтер суве градње	15	20	19	
		80	Електротехничар за електро. на возилима	20	20	20	20
		64	Хемијски лаборант	30			34
		61	Техн. заштите живот. средине		37	24	
		105	Техничар штампе	35	35		35
		31	Пекар	12	11	8	
		22	Месар	12	10		
		118	Технич. за биотехнологију	30	30	28	30
		7	Млекар			7	
		24	Техничар граф. дораде			24	
Укупно:	140	1478		409	394	360	315
Друга техничка школа		166	Техн. за пејзаж.архитектуру	31	36	47	52
		86	Техн. за финалну обраду дрвета	18	25	21	22
		10	Техн.за примар.обр.дрвета				10
		19	Техн.за ентеријер- оглед	19			
		52	Столар - оглед	11	18	23	
		16	Дрворезбар		16		
		16	Гравер уметнич. предмета	16			
Укупно:	52	365		95	98	91	84
Политехничка школа		272	Маш.техн. за комп.констр.	67	68	62	75
		220	Технич.за компјут.управ.	62	51	50	57
		50	Машин.техн.мотор.возила			22	28
		66	Мех.греј.и расх.техн.	15	27	24	
		51	Мех.мед.и лаборат.опреме	16	16	19	
		60	Аутомеханичар	23	17	20	
		50	Оператер маш.обrade-оглед	16	16	18	
		38	Маш.техн.за репаратуру-оглед	18	20		
		46	Техничар за роботику	25	21		
		24	Техничар мехатронике-оглед	24			
		352	Техничар друм.саобраћаја	94	89	78	91
		81	Техничар за без.саобраћаја-оглед	21	20	21	19
		113	Техничар унутр.транспорта	34	30	22	27
	160	Возач моторног возила	60	51	49		
Укупно:	139	1583		475	426	385	297
ТУШ „Тоза Драговић”		78	Трговински техничар	31		23	24
		222	Туристички техничар	64	61	62	35
		112	Угоститељски техничар	29	35	22	26
		60	Кулинарски техничар	30	30		
		25	Конфекцијски техничар	25			
		59	Техничар – моделар одеће		20	16	23

Назив школе	Број наставника	Број ученика	Број ученика по смеровима/разредима				
			Смер	I	II	III	IV
		119	Женски фризер	46	40	33	
		52	Мушки фризер	15	12	25	
		54	Посластичар	16	22	16	
		55	Конобар	19	20	16	
		79	Кувар	33	24	22	
		85	Трговац	22	25	38	
			Конфекционар - кројач				
		27	Аранжер у трговини		27		
Укупно:	81	1027		330	316	273	108
Музичка школа		106	Музички извођач	22	32	24	28
		63	Музички сарадник	17	15	18	12
Укупно:	121	169		39	47	42	40

• Извор: Локална самоуправа, 2009. година

На основу исказаних жеља ученика приликом уписа у средње школе у последњих пар година, ученици су највеће интересовање исказали за образовне профиле у подручју рада: економија, право и администрација за образовне профиле: економски техничар, финансијски техничар и банкарски службеник- оглед. У подручја рада Здравство и социјална заштита, за образовне профиле: фрамацеутски техничар, зубни техничар и медицинска сестра- техничар- оглед.

Проблеми средњег образовања

Стање у средњим школама је слично као и у основним школама. Акцент треба ставити на опреми за кабинете, школском намештају и замени столарије. Због проширења капацитета неопходна је доградња простора у Економској школи.

У Другој крагујевачкој гимназији постоји посебно интересовање за италијански језик, за билингвану наставу, за информатички смер. У школи постоји суфицит кадра, због смањивања уписа деце у задње две године.

У Медицинској школи непостоји физкултурна сала, недовољна је опремљеност постојећих кабината, постоји недостатак адекватних кабинета, као и недовољан просторни капацитет. Постоји дефицит наставног особља за стручне предмете- дипломирани фармацеути.

12.4. Више и високо образовање

Универзитет у Крагујевцу

Универзитет у Крагујевцу је самостална високошколска установа, чији је оснивач Република Србија. Чини га 11 факултета, од којих је 6 са седиштем у Крагујевцу, два у Чачку, један у Јагодини, један у Ужицу и један у Краљеву. Сви факултети Универзитета у Крагујевцу имају статус правног лица.

Универзитет је основан 21. маја 1976. године, али су прве високошколске институције у Крагујевцу почеле са радом 1960. године, као одељења београдских факултета. Корени Универзитета у Крагујевцу и високог школства у Србији сежу до далеке 1838. године, када су у Крагујевцу, тада престоном граду обновљене Србије, никле прве просветне, културне и привредне институције и основана прва високошколска институција - Лицеј Кнежевине Србије - који је 1841. године пресељен у Београд и прерастао у Универзитет у Београду.

При изради концепције Универзитета усвојен је модел разуђеног универзитета, који се развија на принципу децентрализације, а према потребама привреде и друштвених делатности Шумадије и Поморавља, подручја које има око 600 000 становника.

Данас у састав Универзитета у Крагујевцу улази 11 факултета, и то:

- Факултет инжењерских наука у Крагујевцу
- Економски факултет у Крагујевцу
- Правни факултет у Крагујевцу
- Природно-математички факултет у Крагујевцу
- Технички факултет у Чачку
- Медицински факултет у Крагујевцу
- Агрономски факултет у Чачку
- Машински факултет у Краљеву
- Педагошки факултет у Јагодини
- Учитељски факултет у Ужицу
- Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

Поред тога, у саставу Универзитета у Крагујевцу су: Универзитетски рачунарски центар, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Крагујевцу, Центар за интердисциплинарне и мултидисциплинарне студије и истраживања и Центар за развој каријере и саветовање студената.

У оквиру Природно математичког факултета постоји Ботаничка башта и први јавни Акваријум у Србији.

На факултетима Универзитета у Крагујевцу студира око 16 000 студената, укупно је дипломираних око 23 000, магистарску тезу одбранило је око 800, а докторску дисертацију око 420 кандидата. Универзитет у Крагујевцу доделио је и 14 почасних доктората.

На Универзитету у Крагујевцу има укупно око 1000 запослених, од тога у настави ради око 700 наставника и сарадника.

У школској 2004/05. години на Универзитету у Крагујевцу уписано је укупно

14.164 студента, од чега на факултетима у Крагујевцу 10.383 студента, а ван Крагујевца 3.781. У школској 2006/07. години је на Универзитету у Крагујевцу уписано укупно 14.222 студента. У школској 2010/11. години на Универзитету у Крагујевцу планирано је буде уписано 3063 студента.

Универзитет располаже великим потенцијалом у стручним образованим кадровима као и у расположивом изграђеном и опремљеном простору од укупно сса 44.000 m².

Преглед броја наставника на факултетима Универзитета у Крагујевцу

Назив факултета	Локација	Број наставника			
		Укупан	Редовни	Ванредни	Доценти
Економски факултет	Крагујевац	38	14	14	10
Машински факултет	Крагујевац	57	39	18	
Медицински факултет	Крагујевац	121	42	32	47
Правни факултет	Крагујевац	30	16	8	6
Природно-математички факултет	Крагујевац	70	20	19	31
Филолошко уметнички факултет	Крагујевац	77			
Агрономски факултет	Чачак	30	6	15	9
Машински факултет у Краљеву	Краљево	23	6	9	8
Педагошки факултет	Јагодина	26	8	6	12
Технички факултет	Чачак	48	25	11	12
Учитељски факултет	Ужице	28	17	3	8

• *Извор: Универзитет у Крагујевцу*

Подаци о напредовању студената у школској 2006/2007. години

Факултет	Године студија				
	I	II	III	IV	V
Агрономски факултет, Чачак					
Уписани студенти у шк.06/07	129	70	46	41	
Стекло право да упише наредну годину	66	67	40		
% успеха	51,16	95,71	86,95		
Економски факултет, Крагујевац					
Уписани студенти у шк.06/07	1175	1040	632	1154	
Стекло право да упише наредну годину	506	439	310		
% успеха	43,06	42,21	49,05		
Машински факултет, Крагујевац					
Уписани студенти у шк.06/07	248	93	89	71	63
Стекло право да упише наредну годину	105	51	89	71	
% успеха	42,33	54,83	100,00	100,00	
Машински факултет, Краљево					
Уписани студенти у шк.06/07	159	17	80	59	31
Стекло право да упише наредну годину	37	14	80	51	
% успеха	42,97	82,35	100,00	86,44	
Правни факултет, Крагујевац					
Уписани студенти у шк.06/07	959	616	532	163	
Стекло право да упише наредну годину	203	306	103		
% успеха	21,16	49,67	19,36		
Педагошки факултет, Јагодина					
Уписани студенти у шк.06/07	191	159	171	125	
Стекло право да упише наредну годину	167	145	147		
% успеха	87,43	91,19	85,96		
Природно-математички факултет, Крагујевац					
Уписани студенти у шк.06/07	321	369	170	110	
Стекло право да упише наредну годину	180	155	168		
% успеха	56,07	42,00	98,82		
Технички факултет, Чачак					
Уписани студенти у шк.06/07	339	148	213	183	39
Стекло право да упише наредну годину	262	142	207	40	
% успеха	77,28	95,94	97,18	21,85	
Учитељски факултет, Ужице					

Факултет	Године студија				
	I	II	III	IV	V
Уписани студенти у шк.06/07	163	189	121	130	
Стекло право да упише наредну годину	141	127	84		
% успеха	86,50	69,02	69,42		
Филолошко- уметнички факултет, Крагујевац					
Уписани студенти у шк.06/07	374	464	333	208	
Стекло право да упише наредну годину	312	329	135		
% успеха	83,42	70,90	40,54		
Одсек за филологију					
Уписани студенти у шк.06/07	304	408	284	167	
Стекло право да упише наредну годину	244	281	195		
% успеха	80,26	68,87	68,66		
Одсек за музику					
Уписани студенти у шк.06/07	37	41	37		
Стекло право да упише наредну годину	35	30	28		
% успеха	94,60	73,13	75,67		
Одсек за примењену уметност					
Уписани студенти у шк.06/07	33	19	12	15	
Стекло право да упише наредну годину	33	18	12		
% успеха	100	94,73	100,00		
Укупно универзитет	Уписан и студент и у школке у 2006/2007	4058	3165	2387	
	Стекло право да упише наредну годину	1979	1775	1363	
	% успеха	48,76	56,08	57,10	

• Извор: Универзитет у Крагујевцу

Број студената који су уписали и који су завршили студије у школској 2006/07. години

		Број студената		
		Уписаних у школској 2006/2007 години	Који је студирао у школској 2007/2008	Који су завршили студије у школској 2006/2007 години
Природно- математичке науке				
	Студије по ранијем закону	964		100
	Основне академске студије		1037	
Друштвено- хуманистичке науке				
	Студије по ранијем закону	9049	2270	796
	Основне академске студије		7355	
Медицинске науке				
	Студије по ранијем закону	1476	1494	125
	Основне академске студије	244	252	
Техничко- технолошке науке				
	Студије по ранијем закону	2200	373	328
	Основне академске студије		2129	
Уметност				
	Студије по ранијем закону	289		12
	Основне академске студије		313	
Укупно студената		14222	15223	1371

• Извор: Универзитет у Крагујевцу

Проблеми вишег и високог образовања образовања

На Универзитету у Крагујевцу су од школске 2010/11. године акредитована два нова студијска програма- на Медицинском факултету студије Стоматологије и на Факултету инжењерских наука (бившем Машинском факултету у Крагујевцу), заједнички са Универзитетом одбране из Београда., Војно- индустријско инжењерство. На Машинском факултету у Краљеву, формиран је нов студијски програм- Грађевина.

Највећи проблем Универзитета у Крагујевцу је непостојање зграде Филолошко- уметничког факултета, тако да се настава за студенте овог факултета одвија у осам других образовних институција (школа и факултета), са којима Факултет закључује Уговоре о коришћењу простора.

Дефицит наставног особља постоји на Филолошко- уметничком факултету, где је половина професора са других високошколских установа.

Студентски дом "Вита Јанић" основан 1961. године у Крагујевцу ради обављања делатности смештаја и исхране студената, претеча је данас савремене и по раду и ангажовањима комплексне установе која почев од 1990. године послује под називом Студентски центар, са седиштем у Крагујевцу у ул. Радоја Домановића бр. 1.

Примарна делатност установе Студентски центар у Крагујевцу је регулисање питања стандарда студената крагујевачког Универзитета, која у данашњим условима захтева знатно шири и свеобухватнији програм рада и деловања прилагођен савременим тенденцијама у развоју Града као привредног, здравственог, културног и универзитетског седишта централног дела Србије.

У три смештајна објекта Студентског центра у Крагујевцу, што подразумева: Павиљон I са 244 лежаја, Павиљон II са 270 лежаја студентског дома „Вита Јанић” у ул. Радоја Домановића бр. 1 и Павиљон III са 120 лежаја студентског дома „Слобода” у ул. Бранка Радичевића бр. 1 обезбеђен је боравак за укупно 634 корисника. Услуга исхране се пружа у два одвојена објекта-ресторана, за око 2.900 абонената.

У делу планираних активности најважнији пројекат у нередном периоду је пројекат изградње новог студентског дома. Имајући у виду чињеницу да је капацитет Студентског центра ограничен (само 634 места), а да је Крагујевац велики регионални универзитетски центар са 11 факултета и преко 16.000 студената од којих преко 11.000 студира у Крагујевцу а осталих 5.000 студирају на факултетима и издвојеним одељењима Крагујевачког универзитета у околним градовима са тенденцијом пораста броја студената и отварања нових факултета још у 2003. години покренута је иницијатива за изградњу новог Студентског дома. О ограниченим капацитетима довољно говори чињеница да сваки 27. студент Крагујевачког универзитета, односно сваки 18. студент који студира у Крагујевцу, оствари право на смештај у дому.

Оправданост овакве инвестиције је пре свега у чињеници да сваке године смештај у дому и поред задовољења свих критеријума не оствари све већи број студената. Испод „црте“ остане око 500 студената од којих поједини имају и просечну оцену већу од 8. Овај број студената који не оствари право на смештај у дому био би и знатно већи али се унапред смањује број студената који конкуришу за место у дому јер они који имају просечну оцену испод 7,5 и не конкуришу за дом знајући унапред да неће бити примљени.

Нови студентски дом би се градио на локацији у близини ректората, коју је определила Скупштина града Крагујевца. Капацитет новог дома био би око 500 места и локацијски би био постављен тако да омогућава изградњу свих пратећих објеката укључујући и терене за спорт и рекреацију студената, студентску поликлинику. Једном речју објекат би имао карактер кампуса и на једном месту би задовољио све потребе потенцијалних корисника. Обзиром да се ради о капиталној инвестицији како по значају тако и по вредности реализација пројекта изградње новог дома би била фазна. Нови објекат радио би се по ламелама и завршетак сваке фазе радова значио би окончање једне ламеле и истовремено одговарајући број нових места за смештај студената.

Имајући у виду да реализација једног таквог пројекта представља капиталну инвестицију, било ми можда добро да се у сврху амортизације проблема недостатка смештајних капацитета отпочне изградња новог, четвртог Павиљона у седишту установе Студентски центар у Крагујевцу, на локацији постојећа два Павиљона студентског дома "Вита Јанић" у ул. Радоја Домановића бр.1, који би на располагању имао 80 до 100 места за смештај корисника – студената крагујевачког Универзитета. У том циљу, већ су предузете одређене мере и активности у смислу израде идејног пројекта као иницијалног приступног документа у коме се јасно види позиција новог објекта у саставу постојећих објеката на предметној парцели.

12.5. Специјалне школе и школе за одрасле

Назив школе	Локација	Број наставника	Број полазника	Област деловања
Школа за децу оштећеног слуха	Крагујевац	20(12 нрв)	29	Предшколско, основно и средње образовање деце оштећеног слуха. У школи постоји и интернат, ако и аудиолошка амбуланта.
ШОСО „Вукашин Марковић ”	Крагујевац	36	227	Основно и средње стручно образовање лако ментално ометене деце и васпитање и образовање умерено и теже ментално ометених са дневним боравком

• Извор: Локална самоуправа

12.6. Неформално образовање

Неформално образовање подразумева стицање знања и вештина које су изван програма формалног система образовања и реализује се на подручјима личног и социјалног развоја, унапређења

грађанских слобода, међуљудских и међуетничких односа, активне социјалне партиципације, заштите и подршке маргинализованим, хендикепираним и угроженим групама, заштите животне средине, заштите и унапређења здравља, бриге за родитељство и породицу, развоја личног идентитета, усавршавања за рад, итд.

Неформално образовање нуди мноштво програма едукације, који се могу сврстати у две широке категорије:

- образовни програми (за стицање различитих знања и вештина)
- програми који се тичу васпитања (учење ставова и позитивних животних вредности).

У систему формалног и неформалног образовања одраслих на територији Шумадија и Поморавља тренутно, постоји и активно ради око ? институција и организација (формалног и неформалног карактера), а регистровано је око ? развијених програма обуке.

Институције које се баве неформалним образовањем:

- Средње стручне школе
- Агенције за образовање
- Национална служба за запошљавање
- Приватне школе страних језика
- Приватне школе за рад на рачунару
- НВО и удружења грађана
- Машински факултет у Крагујевцу
- Раднички универзитет Д.П. у Крагујевцу
- Установе за децу
- Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља
- Застава запошљавање и образовање д.о.о.
- Установа студентски културни центар Крагујевац, итд.

Центар за континуирано образовање одраслих, отворен је 1. септембра 2004. године, при Другој техничкој школи у Крагујевцу у сагласности са локалним заједницама, а у оквиру Националне стратегија образовања одраслих Владе Републике Србије. На листи образовних програма за стицање формалног образовања која је ажурирана према стању за школску 2007/08. годину, Центар има развијена 16 програма у трајању од 3 до 4 школске године. Када је у питању неформално образовање одраслих у актуелном Каталогу програма обука, налази се 63 обуке у зависности од подручја образовања и рада.

Основни проблеми у систему неформалног образовања су његово признавање и вредновање, као и формални систем од стране надлежног Министарства. То за собом повлачи решавање непостојања сертификованих, тако и акредитованих обука, од стране надлежних образовних институција или министарстава. Тиме би се увео ред на тржишту обука и „знање као свака друга роба”, би имало свој захтевани ниво квалитета и признања

Назив	Локација	Број предавача	Област деловања
Учитељ и рачунар	Машински факултет	2	Од играчке до рачунара
Улога родитеља у унапређењу рада у школама	Машински факултет	2	Васпитни рад
Мултимедији у настави учења	Машински факултет	2	Информатика

• Извор: Локална самоуправа

13. Информисање

13.1. Информисање у Крагујевцу

Прве новине у Србији, уз благослов кнеза Милоша Обреновића, угледале су "светло дана" 5. јануара 1834. године у Крагујевцу, под називом "Новине Србске". И тако "Србија и издавање новина у среди својој доживи, који никад досад није било...", а Крагујевац, прва престоница Србије, постаде "колевка српске штампе". "Иако неписмен, својом сељачком бистрином, препреденошћу и упорношћу", кнез Милош је сматрао да треба одговорити потреби да се на неки начин сазнају најновије вести из земље и иностранства на веродостојан начин. И поред тога, Милош је саветовао свог уредника да би боље било, да се у новинама пише о томе шта се дешава ван Србије, јер рекао је "Паметни новинари о својој држави мало пишу".

Прве новине уређивао је "господин секретар књажески инострани дела" Димитрије Давидовић. Лист је излазио једном недељно а издавач је била Државна штампарија, па су због тога сматране државним гласилом. Наиме, то је био политички лист који је у исто време имао и улогу службеног гласила.

"Новине Србске", су у Крагујевцу штампане до половине 1835. године, када се штампарија сели у Београд. Имајући у виду промене у уређивачкој концепцији, као и осцилацију читаности, прве српске новине, успеле су да се одрже на тржишту штампе све до 1919. године.

Деведестих година XIX века у Крагујевцу ради више штампарија у којима се штампа петнаестак листова различитог садржаја, од изразито страначког до независно-информативног и културног. Неки од њих су "Весник Крагујевачке општине", затим, "Глас Шумадије" – лист за политику, привреду и књижевност, "Крагујевачки гласник", "Шумадијски лист", "Потпора" означени као лист за народне интересе, "Духовна зрна и просвета". Крагујевачке новине биле су претеча модерне српске штампе (Извор: књига Крагујевачка штампа XIX века - аутора Др Татјане Вулић).

13.2. Преглед електронских и штампаних медија

Град Крагујевац је оснивач градске телевизијско-информативне куће (РТК). Јавно предузеће РТК бави се радио-телевизијском делатношћу и у свом саставу има Телевизију и Радио.

У Крагујевцу функционише велики број приватних радио и телевизијских станица, неке од њих су:

- Телевизија Канал 9
- Радио - телевизија ИН
- ТВ Лидер
- Радио Златоусти
- Радио Бис
- Радио Браво
- Радио 34
- Радио Стари Град

Штампани медији који функционишу на територији града су:

- Недељни информативни лист "Светлост"
- Недељне новине Крагујевачке
- Часопис за књижевност, уметност и културу "Корац"

У граду раде и бројна дописништва:

- Радио телевизије Србије (телевизија и радио)
- В 92
- Авала
- Блиц

- Политика
- Danas
- Вечерње новости
- PRESS
- TANJUG
- BETA
- FONET
- BBC

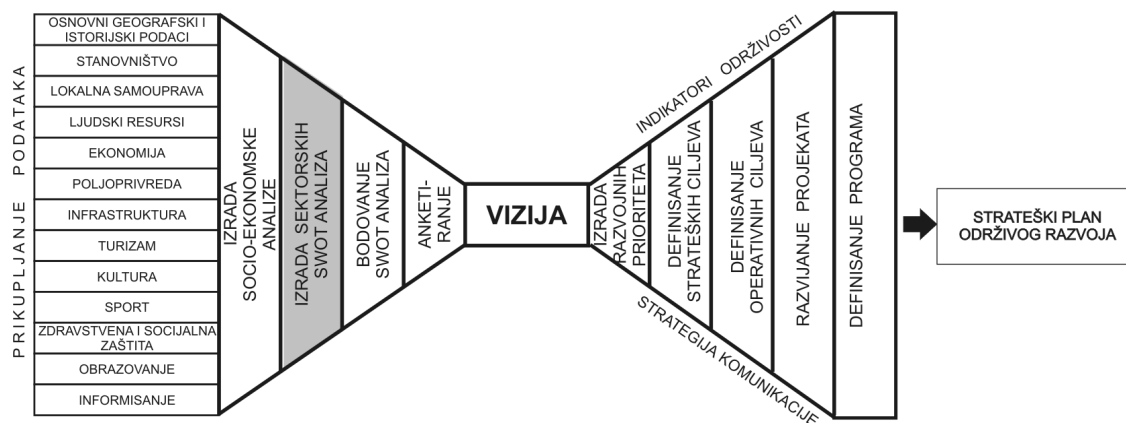
У Крагујевцу постоје дописништва националних телевизија РТС – а и Б-92. Дописништва ТВ Пинка и Фокса која се налазе у Горњем Милановцу и Краљеву и она извештавају из Крагујевца по потреби.

Постоји и велики број сајтова, портала и блогова који преносе вести и дешавања из Крагујевца, нпр.:

- www.kragujevac.co.rs
- www.teklareka.com
- sr.wikinews.org/wiki/Kragujevac
- www.zastavinsoliter.com
- www.sumadijapress.com
- www.volimkragujevac.com
- www.kragujevac-grad.info
- www.trecasmena.com
- korzo.teklareka.com
- kragujevacblog.wordpress.com
- www.aarhuskg.rs
- www.kragujevactravel.com
- www.kginfo.rs
- www.kraguj.info
- www.tpkvin.com
- www.najvesti.com
- www.vesti.rs
- ww.poslednjavest.com
- www.virtualnigrad.com

SWOT АНАЛИЗА ГРАДА КРАГУЈЕВЦА

Секторске SWOT анализе

Секторске SWOT анализе

SWOT анализа (интерна и екстерна самопроцена локалне заједнице) је методолошки алат који је коришћен у циљу одређивања конкурентске позиције локалне заједнице. Представљао је основни инпут за дефинисање стратешких циљева пре свега, део анализе који се односи на слабости и снаге. Наиме, евидентиране слабости и снаге служе као основа за квалитетно планирање развоја јер ће дефинисани стратешки циљеви, указивати на потребу и начин елиминисања слабости и унапређења снага.

Практичност и веома широку применљивост ове анализе обезбеђује јој једноставност представљена матрицом 2 x 2, у којој се налазе и четири саставна елемента SWOT анализе: **снаге, слабости, шансе и претње**. Снаге и слабости су интерни елементи на које једна локална заједница може да утиче, док шансе и претње представљају екстерне елементе, односно факторе из спољашности на које није могуће утицати.

Снаге су фактори који једном подручју дају предност. Са друге стране, слабости су фактори који представљају препреке развоју локалне заједнице. Шансе су екстерне прилике које треба искористити, док претње означавају негативан екстерни фактор који треба неутралисати.

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
ШАНСЕ	ПРЕТЊЕ

SWOT матрица

Идентификовано је 6 кључних области друштвено-економског развоја, за које су израђене SWOT анализе, а које представљају субјективизацију Социо-економске анализе града Крагујевца:

- Економија и предузетништво
- Инфраструктура и животна средина
- Рурал

- Образовање и култура
- Здравство и социјална заштита
- Туризам и спорт.

Свака од ових области је била предмет посебне анализе Градског форума и за сваку од њих су прецизно утврђене снаге, слабости, шансе и претње у циљу субјективизације свих података претходно наведених у Социо-економској анализи града Крагујевца.

Област: Економија и предузетништво

Снаге	Слабости
– Повољан геостратешки положај – Дуга индустријска традиција – Конкурентна индустријска радна снага – Квалификована радна снага у одређеним секторима – Универзитетски центар – Развијена свест људи о значају додатног, неформалног, доживотног образовања – Развијен систем неформалног образовања – Развијен институционални оквир за развој предузетништва и локални економски развој – Убрзан развој индустријске инфраструктуре – Развијен предузетнички дух – Развој ауто-индустрије – Центар пчеларске производње и пчеларства у Србији – Производња воћа као основ за развој прерађивачке индустрије – Препознатљивост одређених прехранбених производа – Развој научно-технолошког парка – Програми финансијске и техничке подршке инвеститорима и предузетницима на локланом нивоу	– Неадекватна сарадња Универзитета и привреде – Неприлагођеност наставних програма средњег и високог образовања потребама привреде и тржишта рада – Људски ресурси – недовољан ниво специфичних знања и вештина у привреди – Велики број незапослених – Непоповољна старосна структура станова. – Висок ниво технолошке застарелости – Недовољно улагање у иновационе делатности – Ниски инвестициони капацитет МСП – Нефиксан менаџмент у МСП – Ниска апсорпциона могућност за ЕУ фондове – Компликоване бирократске процедуре за добијање дозвола – Постојање сиве економије – Недовољно улагање у РД – Недовољно развијена свест о значају удруживања – Нефикасна удружења – Недовољна укљученост цивилног сектора у процесе економског развоја – Недовољна укљученост младих у иницијативе ЛЕР-а – Неразвијено женско предузетништво – Незавршена приватизација
Шансе	Претње
– Тренд повећаног прилива страних инвестиција – Долазак FIAT-а – Процес приступања ЕУ – Постојање ЕУ фондова – Постојање националних фондова – Постојање програма техничке подршке МСП – Постојање националних стратешких докумената – Програм микрокредитирања предузетничких иницијатива – Споразуми о слободној трговини (CEFTA, Турска, Русија, Белорусија...) – Појачано улагање у научно-истраживачке делатности на националном нивоу – Стратешко опредељење на националном нивоу ка економији знања и информатичком друштву – Политичко-економска стабилност – територија Републике Србије препозната од стране ино предузећа као стабилна за улагања	– Неконзистентна монетарна и фискална политика – Гломазан бирократски апарат – Велика јавна потрошња – Инфлација – Глобална рецесија – Либерализација тржишта – Висока цена енергената – Дисконтинуитет развојних процеса – Пресудан утицај политике на економска дешавања – Висока цена капитала – Присутност корупције – Спор процес децентрализације и регионализације

Снаге	Слабости
– Повољан геостратешки положај града – близина Коридора 10, друмских и железничких чворишта – Развијена и разуђена путна и железничка мрежа – Развијен јавни градски превоз – Постојање универзитета – Постојање клиничког центра – Уређена мрежа водоснабдевања – Развијена примарна канализациона мрежа – Развијен систем даљинског грејања – Висок степен гасификације и развијена мрежа ниског притиска – Развијена телекомуникациона инфраструктура – Очуван биодиверзитет града – Постојање институционалног система заштите животне средине (ЗЖС) – Ојачан невладин сектор у области ЗЖС – Постојање система за пречишћавање отпадних вода – Организовано прикупљање комуналног отпада – Усвојени Просторни план и Генерални план – Опредељена средства локалне самоуправе за улагања у инфраструктуру и ЗЖС	– Непостојање авионског саобраћаја у ближој околини – Дотрајала путна и железничка мрежа – Непостојање транспортних терминала – Нерешен стационарни саобраћај – паркинг простори и јавне гараже – Недовољан високонапонски електроенергетски потенцијал – Лоша енергетска ефикасност – Некоришћење обновљивих извора енергије – Неефикасни и застарели дистрибутивни системи (енергетски, водоводни, канализациони) – Недовољна финансијска средстава за улагање у комуналне системе – Недовољна уређеност водотокова – Недовољно развијена свест грађана у области ЗЖС и рационалног коришћења енергетских потенцијала – Непотпуно и неадекватно пречишћавање индустријских отпадних вода – Постојање великог броја дивљих депонија – Непостојање примарне селекције комуналног отпада у домаћинствима – Недостатак организованог одношења отпада из приградских и сеоских насеља – Дивља градња у околини система за водоснабдевање – Присутна загађеност ваздуха – индустријски погони не испуњавају стандарде заштите од аерозагађења – Низак ниво рециклаже – Недовољна покривеност градске територије плановима детаљне регулације – Неефикасно спровођење постојећих законских регулатива
Шансе	Претње
– Европске интеграције – Приступни фондови ЕУ – Регионализација – Ауто-пут Крагујевац – Баточина – повезивање са Коридором 10 – Аутопут до Лађеваца – повезивање са Јадранском магистралом – Комерцијализација аеродрома у Лађевцима – Индустријске зоне, потпуно инфраструктурно опремљене – Усвајање законске регулативе која стимулише коришћење обновљивих извора енергије – Склапање приватно-јавних партнерстава – Крагујевац водопривредни центар будуће регије	– Недовољна финансијска средстава – Нестабилна политичка ситуација – Светска економска криза – Нерешени имовинско-правни односи – Велики прилив становништва – дивља градња, недовољни капацитети комуналне инфраструктуре – Несузбијање корупције – Недовољна сарадња републичких институција – Неконтролисано загађивање (ваздуха, воде, земљишта) – Економија испред екологије – Неадекватна заштита акумулације Гружа – Неекономска цена комуналних услуга

Снаге	Слабости
– Повољан географски положај – Повољни климатски услови за развој пољопривредне производње – Велике и погодне површине за развој воћарства – Подршка локалних институција (Град Крагујевац – ресор за пољопривреду, REDASP, Регионална привредна комора, пољопривредна стручна служба, Институт за стрна жита) – Незагађено пољопривредно земљиште – Активна удружења пољопривредника – Традиција у пољопривредној производњи	– Низак животни стандард на селу – Неповољна старосна структура сеоског становништва – Емиграција младих из сеоских средина ка граду Крагујевцу – Недостатак дугорочних стратегија развоја села на националном и регионалном нивоу – Уситњеност парцела – Недовољна искоришћеност земљишта – Велики број запуштених газдинстава – Недовољна финансијска улагања у подстицање интензивније пољопривредне производње – Недовољна примена система за наводњавање парцела – Застарела механизација – Застарела технологија – Низак ниво удруживања пољопривредника – Недовољна стручна обученост пољопривредника – Недостатак прерађивачких и складишних капацитета – Недовољна искоришћеност постојећих прерађивачких капацитета – Нерегулисано тржиште пољопривредних производа (сиво тржиште) – Диспаритет у цени репроматеријала и производа – Недовољна стандардизованост пољопривредне производње – Лош расни састав у сточарству – Низак квалитет сорти у воћарству – Неконтролисана и нестручна употреба пестицида – Нерешени имовински односи – Лоша здравствена заштита на сеоском подручју – Лоша инфраструктура (струја, атарски путеви, канализација) – Лош јавни превоз у руралним подручјима
Шансе	Претње
– Тренд повећања тражње за производима органског порекла – Коришћење средстава из предприступних фондова ЕУ – Европске интеграције и улазак у ЕУ – Већа подршка државе пољопривредној производњи (субвенције) – Подстицаји развоју руралног туризма од стране државе – Тенденције ка диверсификацији пољопривредне производње (печурке, лековито биље, сеоски туризам, традиционални производи)	– Недовољна подршка Министарства пољопривреде – Климатске промене (Елементарне непогоде) – Нестабилна политичка ситуација – Нестабилно финансијско тржиште – Европске интеграције и улазак у ЕУ – Увоз генетски модификоване хране – Прекомерни увоз пољопривредних производа (пад тражње за домаћим производима) – Увоз производа лошијег квалитета и нижих цена од домаћих производа (нелојална конкуренција) – Ниске и нестабилне цене пољопривредних производа на тржишту – Загађење пољопривредног земљишта (низак ниво еколошке свести)

Снаге	Слабости
– Културна историја и традиција – постојање институција културе: прво српско позориште, прва гимназија, бројни споменици културе... – Развијен систем образовања: предшколско, основно, средње (Прва гимназија) и Универзитет – Образован кадар – Развијен НВО сектор – неформално образовање и алтернативни културни догађаји – Развијена мрежа медија – КУД-а – Међународна сарадња – градови побратими – Велики број културних манифестација	– Неадекватна сарадња са привредом – школовање кадрова чије компетенције не одговарају по-требама друштва – Недостатак финансија за одржавање и обнављање институција – Недостатак менаџерског стручног кадра – Непостојање програма професионалне оријентације младих – Неразвијен систем професионалног усавршавања кадрова – Одлив младе интелигенције – Неадекватна старосна структура кадрова – Недовољна укљученост рањивих група – Политизација у образовању и култури – Слаба веза просвете и културе – Недовољно развијена културна свест грађана, нарочито младих – Неадекватна мартектиншка подршка културним манифестацијама – Недовољна количина разноврсног културног садржаја – Недовољна подршка локалне самоуправе развоју области образовања и културе – Лоше материјално стање грађана – Недовољно развијена регионална и међурегионална сарадња – Слаба заступљеност културних садржаја у руралним срединама
Шансе	Претње
– Међународни фондови за регионални развој – Предприступни фондови ЕУ – Алтернативни видови финансирања – Долазак мултинационалних компанија - FIAT – Деполитизација културе стратешким плано-вима и програмима рада институција – Сарадња са институцијама у земљи и иностранству – Даља регионализација	– Последице светске економске кризе – Централизација – Ограничавање економске позиције града од стране државе – Даља политизација и честе политичке промене – Наставак негативног прирастаја становништва – Спорост у прилагођавању ЕУ регулативама

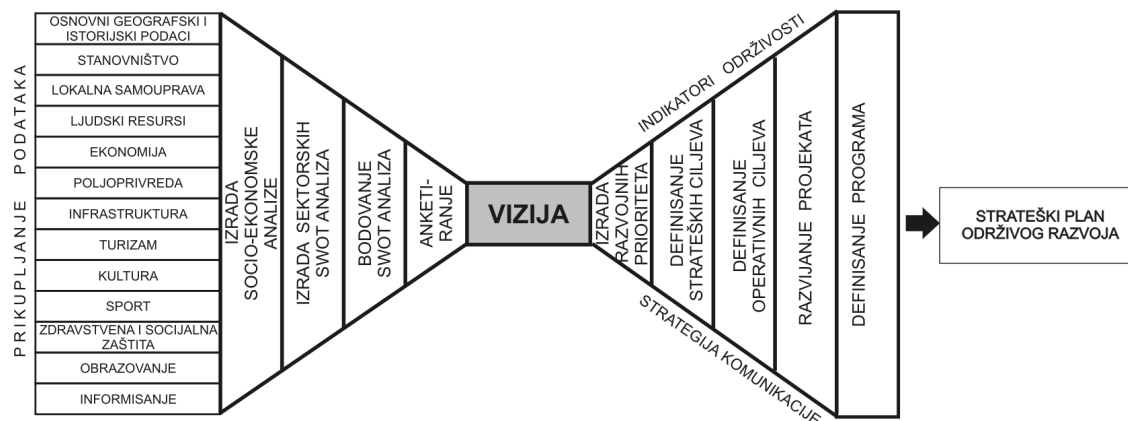
Снаге	Слабости
Здравство – Развијена мрежа здравствених институција (КЦ, Дом здравља, ЗХМП, Завод за стоматологију, Институт за Јавно Здравље, велики број здравствених амбуланти) – Постојање Медицинског и Фармацеутског факултета и Више медицинске школе – база наставно-научних кадрова – Доступност и добра организованост примар-не здравствене заштите становништва – Град на локалном нивоу децентрализовано делује у решавању проблема из области примарне заштите – Постојање стручног кадра који користи савремене методе дијагностиковања и лечења – Здравственом заштитом обухваћена је већина становника града Социјална заштита – Развијена мрежа институција из области социјалне заштите (Центар за социјални рад, Геронтолошки центар, Завод за збрињавање одраслих, Дом за децу без родитељског старања...) – Прихватање нових модела социјалне заштите од стране постојећих институција (прихватилиште за младе, сигурна кућа, разна саветовалишта, народна кухиња, решавање стамбених потреба социјално угрожених и расељених лица, бригаа о деци ометеној у развоју – инклузија) – Обучен кадар из области социјалне заштите – Добра организованост система социјалне заштите – Постојање стратешког плана, планских докумената, стратегије социјалне заштите становништва на нивоу града	Здравство – Непостојање опште болнице – Квалитет пружених услуга из области здравства је на веома ниском нивоу – неорганизованост у раду – Лоша информисаност становништва (лоша комуникација са пацијентима у здравственим установама) – Лоша комуникација између установа здравствене заштите – Претерана администрација којом се лекари баве у Домовима здравља – Недостатак адекватног простора Амбуланта 4 и Института за Јавно здравље – Недовољна финансијска подршка локалне самоуправе услед недовољних буџетских средстава – Слаба техничка опремљеност објеката и недостатак средстава за потребе примене савремених метода лечења – Велики број здравствених радника на евиденцији НСЗ Социјална заштита – Одлазак стручног кадра – Недостатак мотивисаности запослених за пружање адекватних услуга угроженим слојевима становништва – Недовољни капацитети геронто центра – Гломазна администрација и спорост у остваривању права на социјалну заштиту – Недовољна информисаност грађана о својим правима на уживање услуга из области социјалне заштите – Недовољан утицај месних заједница на бригу о грађанима – Недостатак финансијских средстава за реализацију програма помоћи свим лицима у стању социјалне потребе

Шансе	Претње
– Добра позиционираност града – регионални центар – Стабилни извори финансирања и нове инвестиције – Регионализација – Коришћење примера добре праксе како из земље тако и иностранства (бесплатне карте за пензионере, бесплатни уџбеници, геронто домаћице) – Коришћење и издвајање финансијских средстава државе и Министарстава, у складу са поштовањем принципа сигурности и сталности у остваривању права социјалне заштите	– Постојање и примена нових закона на нивоу државе – Наметање преузимања оснивачких права и обавеза локалној самоуправи од стране Републике Србије – Постојање ограничења од стране Министарстава (листе лекова РЗЗО – додатни трошак за пацијента и локалну самоуправу) – Проширење и повећање партиципације грађана-пацијената – плаћање услуга здравствених установа и лекова – Ограничења Фонда за здравствено осигурање (иако је држава Република Србија у обавези да пружи осигураннику осигурање, у случају да је дошло до неплаћања здравственог осигурања пацијент се аутоматски брише из система и нема право на лечење) – Постојање прогноза о повећаном броју пацијената оболелих од малигних обољења, дијабетеса, психоза, кардиоваскуларних болести – већи трошак и додатно попуњени капацитети КБЦ-а – Лоши стилови живота – повећан број оболелог становништва – Повећан број корисника социјалне заштите услед недостатка посла, незапослености, болести савременог доба – Услед рецесије и транзиције све већи број незапослених и социјално угрожених корисника социјалне заштите

Снаге	Слабости
– Постојање институционалне мреже за подршку развоју туризма (ТИЦ, ГТО, Одељења Градске управе) – Богато историјско и културно наслеђе (прва престоница Србије) – Велики број културних и историјских манифестација регионалног и међународног значаја – Велики потенцијал за развој верског туризма (на територији града постоји већи број средњевековних манастира) – Велики потенцијал за развој руралног туризма – Развијена саобраћајна инфраструктура као предуслов развоја туризма – Велики потенцијал за развој бањског туризма – Задовољавајућа спортска инфраструктура – Велики број спортских клубова и удружења – Постојање дечијих одмаралишта, Бешњаја и Трмбас – Развијен ђачки туризам – Спомен парк Шумарице, локалитет од националног значаја (заштићен од стране Завода за заштиту споменика) – Велики потенцијали за развој ловног и риболовног туризма – Велика издвајања из градског буџета за развој спорта – Универзитетски центар – Велики број младих талената за спорт – Бројни спортски успеси града	– Нејасно дефинисана туристичка понуда – Недовољно развијене институције које се баве туризмом – Недовољни и неадекватни хотелски смештајни капацитети – Недовољан број спортских објеката у приградским и сеоским срединама – Непостојања биоскопа – Запуштена дечија одмаралишта – Незаштићена културно-историјска добра – Непостојање туристичког производа – туристичког бренда града – Недовољан број медијских кампања за промоцију спорта и туризма града – Запуштеност објеката под заштитом државе и града – Недостатак спортских секција по школама – Бављење младих спортом захтева велика финансијска издвајања из кућног буџета – Недовољни капацитети за апсорбовање средстава из страних фондова за подршку туризму и спорту – некомпетентност кадрова за расписивање пројеката – Недостатак секторских стратегија из области спорта и туризма – Непостојање туристичке сигнализације – Неадекватна алокација средстава намењених за реконструкцију локалне културне баштине
Шансе	Претње
– Доступност великог броја разноврсних маркетиншких алата за промоцију туризма и спорта – Међународни фондови за развој туризма и спорта – Присуство средстава из донаторских програма – Подршка надлежних министарстава за развој спорта и туризма – Постојање националне стратегије за развој туризма – Улазак у ЕУ	– Непостојање националне стратегије за развој спорта – Улазак у ЕУ – Политичка нестабилност – Светска економска криза – Пад животног стандарда становништва

ВИЗИЈА ГРАДА КРАГУЈЕВЦА

Визија града

Визија града

Визија је ментална слика о томе како становници желе да њихов град изгледа за 20 година. Артикулисањем изјаве о визији и њеним укључивањем у стратешки документ ствара се слика дестинације до које треба пројектовати пут.

Да би једна визија била квалитетна и да би на прави начин представљала једну локалну заједницу, требало би да има следеће карактеристике:

- Визија треба да буде договорена од стране свих заинтересованих страна
- Описује шта доноси будућност, а не описује како се тамо стиже
- Фокусира се на исходе процеса спровођења стратегије
- Није увек у потпуности остварива, али даје заједници јасно виђење шта се жели постићи
- Она је опис како заинтересоване стране виде своју будућност
- Проистиче из знања формираног кроз социо-економску и SWOT анализу
- Даје се за период од 20 година.

У циљу дефинисања изјаве о визији, која задовољава претходно наведене критеријуме, и укључивања шире заједнице, у раду су коришћена два алата: анкетирање житеља града и фокус група (Градски форум).

Анкетирање житеља града спроведено је користећи затворени упитник који је садржао питања неопходна за утврђивање могућег правца за израду изјаве о визији. Након што је локални координатор обрадио све прикупљене анкете, добијен је генерални став грађана са територије града о проблемима са којима се суочава град и како их је, евентуално, могуће решити. Ово је био један од улазних елемената за формулисану визију.

Други улазни елемент био је рад фокус групе, кроз који су учесници Градског форума дошли до изјаве о визији, која на прави начин одсликава жеље, ставове читаве локалне заједнице о томе где она види себе за 20 година.

Поред поменутих два алата, као радни материјал, коришћене су и бодоване снаге и слабости, односно, конкурентне снаге и приоритетне слабости које су учесници Градског форума узели у обзир приликом формулисања изјаве о визији града.

Интеграција претходно поменутих елемената неопходна је ако имамо у виду значај саме визије, с обзиром да је она добијена као резултат рада Градског форума у првом, аналитичком, делу процеса и да представља основу за наставак процеса, односно, спровођење наредних фаза које представљају стратешки део процеса (дефинисање приоритета, циљева, пројеката и програма).

Визија града Крагујевца гласи:

Крагујевац је један од водећих и најразвијених центара аутоиндустрије и високе технологије Југоисточне Европе са напредним МСП сектором из области аутокомпонентистике и широким спектром интелектуалних услуга.

Град има извозно оријентисану привреду са развијеним системом иновативних малих и средња предузећа, уско повезаних са високо развијеним индустријским сектором.

Кроз Универзитет, који је погодно место за запошљавање, живот и рад младих научника и генератор високо квалификоване и конкурентне радне снаге, чије компетенције одговарају потребама привреде, Град је умрежен у глобалну економију знања.

Град је национални центар за културно-историјски туризам са високо развијеним угоститељством. Интезивна пољопривредна производња представља базу за прерађивачке капацитете.

Крагујевац је модеран град, плански и урбанистички уређен, који поштује принципе очувања културне баштине, са препознатљивим градским језгром. Град има модерну путну и железничку мрежу, комуналне услуге и плански развијену и доступну пословну инфраструктуру.

Крагујевац је „зелени град”, у коме становници имају висок ниво свести о очувању животне средине, а инфраструктурни и комунални системи функционишу у складу са принципима очувања животне средине и рационалног коришћења енергије.

Град поседује референтне институције које се баве питањима заштите животне средине и енергетске ефикасности и интензивно користи обновљиве изворе енергије.

Територија града се одликује чистом водом и ваздухом, град поседује развијену рециклажну индустрију и ефикасне системе за управљање отпадом и свеукупним материјалним и енергетским токовима.

Крагујевац је безбедна средина за живот и рад коју карактеришу висок степен толеранције и добри међуљудски односи.

Формални и неформални систем образовања града је модеран и у служби је развоја заједнице и доживотног учења, док је друштвени систем заснован на позитивном систему вредности, задовољењу права грађана и пружа афирмацију појединца; систем предшколског васпитања и основношколског образовања је на високом нивоу и омогућава квалитетан развој личности и способности деце.

Град Крагујевац, као интегрални део система еврорегиона, поседује развијену мрежу регионалних институција у коме јавни, приватни и цивилни сектор проактивно делују на бази међусобно развијених партнерских односа. Локална самоуправа је савремена и ажурна и ефикасно сарађује са министарствима, донаторима и инвеститорима.

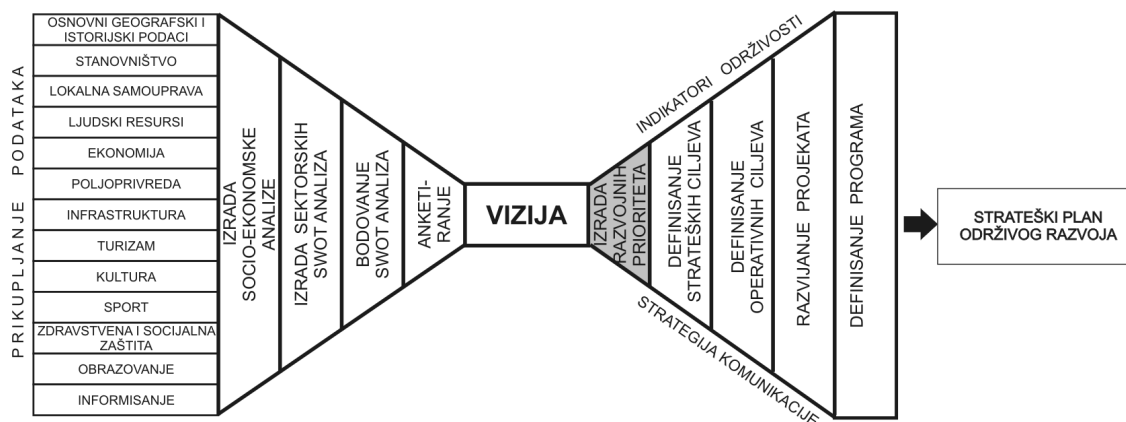
Институције пружају потпуну заштиту својим грађанима кроз развијени правосудни систем и установљене механизме за ефикасно сузбијање криминала.

Систем социјалне и здравствене заштите и бриге о становништву је ефикасан, праведан и друштвено одговоран, са разгранатом мрежом институција.

Крагујевац је културни центар Србије, интегрисан у европски културни систем. Град је центар спорта, са мноштвом спортских садржаја прилагођеним свим узрастима.

РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТИ ГРАДА КРАГУЈЕВЦА

Развојни приоритети

Развојни приоритети града

Развојни приоритети су јаснији и конкретнији у односу на визију. Заснивају се, пре свега, на конкурентним снагама и приоритетним слабостима које су резултат SWOT анализе и суштински потичу из визије. Дакле, развојни приоритети представљају специфичне области на које се стратегија фокусира како би достигла визију.

Код избора развојних приоритета, посебна пажња посвећена је следећим питањима:

- Да ли се приоритет односи на специфичности друштвено-економског и политичког окружења?
- Да ли приоритет логично проистиче из визије?
- Какав је утицај тако дефинисаног приоритета на решавање проблема?
- Какав је временски оквир постављених приоритета?

У изради развојних приоритета који ће произвести позитиван утицај на будућност заједнице, коришћен је приступ који подразумева разматрање ситуације описане у SWOT анализи и визије жељене будућности. Пошло се од интерних страна SWOT анализа (конкурентне снаге и приоритетне слабости), на које град може да утиче, како би се дефинисали правци развоја који ће утицати на ублажавање или отклањање слабих страна, са једне стране, и унапређење, односно, развијање јаких страна града, са друге стране.

За једну градску управу, све области развоја су важне. Но, један од елемената квалитетног стратешког планирања је фокусираност. Развојни приоритети су, пре свега, резултат закључака произашлих из анализе индикатора, садржаних у Социо-економској анализи града Крагујевца.

Поштујући све наведене елементе, дефинисани су развојни приоритети града Крагујевца.

Приоритет I:

Унапређење инфраструктуре

Приоритет II:

Развој економије и предузетништва

Приоритет III:

Заштита животне средине

Приоритет IV:

Рурални развој

Приоритет V:

Унапређење система здравствене и социјалне заштите

Приоритет VI:

Унапређење система образовања и културе

Приоритет VII:

Развој спорта и туризма

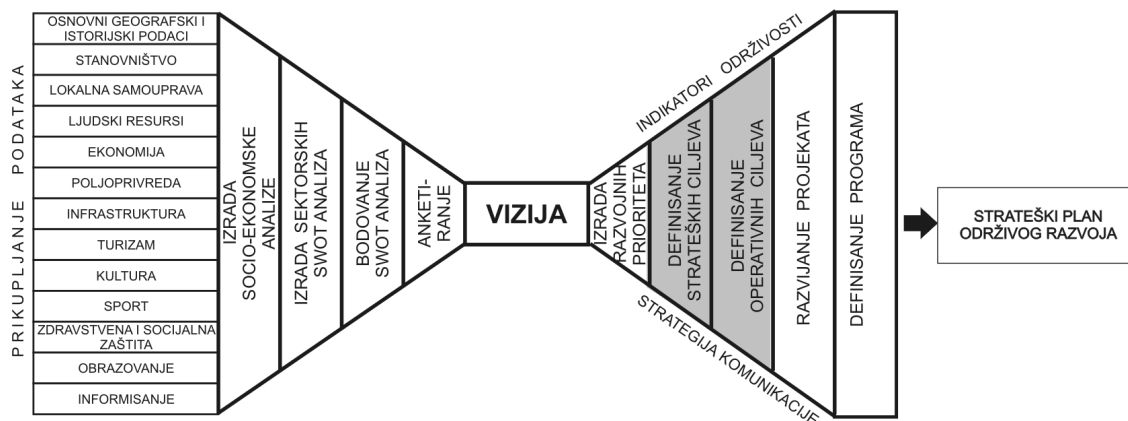
У периоду између идентификовања развојних приоритета и наредних фаза израде локалне стратегије одрживог развоја, око сваког од развојних приоритета формирана је по једна тематска радна група (ТРГ), за области на које се приоритети односе:

- Инфраструктура
- Економија и предузетништво
- Животна средина
- Рурал
- Здравство и социјална заштита
- образовање и култура
- Спорт и туризам.

Задатак сваке од формираних тематских радних група, било је дефинисање стратешких и оперативних циљева и формирање листе пројеката (коришћењем OLEDNETWORK алата за расписивање пројектних идеја – www.olednetwork.rs/kragujevac-projekti) и програма, за развојне приоритете. Тематске радне групе су формиране од чланова Градског форума који је декомпонован према областима интересовања и компетенција и везане су за сваки од дефинисаних развојних приоритета. На тај начин су формирана језгра, накнадно проширива-на додатним представницима заинтересованих страна са територије града.

СТРАТЕШКИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ ГРАДА КРАГУЈЕВЦА

Стратешки и оперативни циљеви

Стратешки и оперативни циљеви града

Као што је претходно наведено, формиране тематске радне групе су, у овој фази процеса стратешког планирања, развиле стратешке и оперативне циљеве у оквиру развојних приоритета.

Стратешки циљеви су формулисани декомпоновањем дефинисаног приоритета и јасно су повезани са његовим кључним елементима. Они су послужили као основа за касније дефинисане оперативне циљеве по SMART принципу.

Стратешки циљеви представљају мост између широко дефинисаних приоритета и уже дефинисаних оперативних циљева и представљају генерички назив за сродне групе оперативних циљева, а посебно су битни јер дају основне смернице за касније груписање сродних пројеката у програме.

За сваки од дефинисаних седам развојних приоритета, по утврђеној методологији, дефинисано је од 2 до 5 стратешких циљева:

- Први приоритет – пет стратешких циљева
- Други приоритет – четири стратешка циља
- Трећи приоритет – три стратешка циља
- Четврти приоритет – пет стратешких циљева
- Пети приоритет – три стратешка циља
- Шести приоритет – пет стратешких циљева
- Седми приоритет – четири стратешка циља.

Стратешки циљеви, везани за резултате SWOT анализе, у комбинацији са кључним сегментима развојног приоритета, давали су одговор на питање ШТА урадити ради достизања постављеног развојног приоритета.

Следећи корак у раду тематских радних група, груписаних око сваког од приоритета, било је дефинисање оперативних циљева за сваки од утврђених стратешких циљева.

Критеријуми, који су коришћени за дефинисање оперативних циљева:

- Морају да буду доста прецизнији и детаљнији
- Морају да буду мерљиви и да се лако прате
- Морају бити засновани на налазима SWOT анализе
- Морају бити комплементарни и не смеју бити у колизији са другим циљевима

- Трагају за превазилажењем слабости и искоришћавањем могућности
- Један стратешки циљ може имати више оперативних циљева

Друга група критеријума који се делимично поклапају са горњим, а које су такође морали да задовоље дефинисани оперативни циљеви, јесте она која се тиче SMART приступа:

S (specific) – специфичан – Да ли циљ прецизно говори шта треба постићи?

M (measurable) – мерљив – Да ли је дефинисан да може бити мерљив?

A (achievable) – достижан – Да ли се уклапа у визију?

R (realistic) – реалан – Да ли је реалан посматрајући ресурсе?

T (timely) – увремењен – Да ли је временски ограничен?

Оперативни циљ даје одговор на питање КАКО остварити стратешки циљ. Идеја водиља при дефинисању оперативних циљева била су критична питања дефинисана у SWOT и социо-економској анализи.

Чланови тематских радних група су дефинисали двадесет девет (29) стратешких циљева и у оквиру њих осамдесет четири (84) оперативна циља, што се јасно може видети на табелама, датим на наредним странама.

Приоритет	Стратешки и оперативни циљ у оквиру приоритета	
	Стратешки циљ	Оперативни циљ
1. Унапређење инфраструктуре	1.1.Спровођење просторних и урбанистичких планова	1.1.1. Спровести 20% регулационих планова и ПДР-ова до 2017. године
		1.1.2. Изградити 20% јавних објеката и инсталација предвиђених плановима до 2017. године
	1.2.Унапређење постојећих и изградња нових комуналних дистрибутивних система	1.2.1. Реконструисати 10% комплетне инфраструктуре КДС (комунални дистрибутивни систем) до краја 2017. године
		1.2.2. Изградити 5% новопланираних инсталација комплетног КДС (комунални дистрибутивни систем) до краја 2017. године
	1.3.Повећање енергетске ефикасности	1.3.1. Повећање енергетске ефикасности у зградарству за 20% у односу на укупан број постојећих јавних објеката и објеката колективног смештаја до 2017. године
		1.3.2. Увести мерење потрошње и регулацију грејних тела у 40% објеката до 2017. године
		1.3.3. Коришћење 5% обновљивих извора од укупне потрошње електричне и топлотне енергије града Крагујевца до 2017. године
	1.4.Свеобухватно решавање саобраћаја	1.4.1. До 2017. изградити 60% система за надзор, управљање и мониторинг саобраћаја.
		1.4.2. Увести алтернативни погон у возилима јавног превоза на 15% град-ских линија до 2017. године
		1.4.3. Решавање проблема стационарног и динамичког саобраћаја проширењем постојећих капацитета за 20% до краја 2017. године.
	1.5.Развој инфраструктуре за прикупљање и праћење просторних података	1.5.1. Изградити 70% инсталација и објеката за електронску управу до 2017. године
		1.5.2. Набавити 80% хардвера и софтвер за прикупљање и обраду просторних података у циљу развоја електронске управе у свим сегментима до 2017. године

Приоритет	Стратешки и оперативни циљ у оквиру приоритета	
	Стратешки циљ	Оперативни циљ
2. Развој економије и предузетништва	2.1. Подизање конкурентности, иновативности и извозне оријентације привреде кроз интензивирање сарадње са носиоцима знања	2.1.1. За 30% повећан број реализованих ИП пројеката / програма кроз сарадњу привреде и научно истраживачких институција и организација са територије града до 2017. године
		2.1.2. Подизање компетенција запослених са територије града кроз реализацију најмање 10 нових програма сарадње привреде и носилаца знања у области развоја људских ресурса до 2017. године
		2.1.3. Повећан ниво улагања у технолошки развој у привреди града за 50 % до 2017. године
		2.1.4. Повећана вредност извоза МСПП са територије града за 30% до 2017. године
	2.2. Унапређење услова за развој малих и средњих предузећа и предузетништва	2.2.1. Повећање броја запослених у МСПП за 30% до 2017. године на територији града кроз реализацију програма и пројеката на локалном нивоу који подстичу запошљавање, самозапошљавање и умрежавање у сектору
		2.2.2. Повећање нивоа задовољства предузетника услугама пруженим од стране локалне самоуправе и потпорних организација за 50% до 2017. године
	2.3. Унапређење инвестиционог амбијента и повећање конкурентности територије града	2.3.1. Повећање нивоа инвестиција на територији града за 50% кроз стварање планских, пројектно-техничких и инфраструктурних услова за инвестиције и проширење капацитета постојећих објеката пословне инфраструктуре до 2017. године
		2.3.2. Побољшање инвестиционог амбијента кроз повећану вредност одобрених и пласираних субвенција и олакшица за 40% и повећање броја и обухвата програма подршке инвеститорима за 30% до 2017. године
		2.3.3. Унапређена ефективност промоције града Крагујевца као повољне инвестиционе локације кроз повећан број упита инвеститора за 50% до 2017. године, обрађених кроз стандардизован систем за подршку
	2.4. Стварање услова за убрзан развој аутоиндустрије	2.4.1. Удео домаћих локалних снабдевача у ланцу вредности аутоиндустрије на територији града достигао 30% до 2017. године
		2.4.2. Дефинисано и уведено најмање 5 програма стручног усавршавања и преквалификације за индустријску радну снагу у сектору аутокомпонентис-тике до 2017. године кроз сарадњу привреде, организација формалног и неформалног образовања и потпорних организација

Приоритет	Стратешки и оперативни циљ у оквиру приоритета	
	Стратешки циљ	Оперативни циљ
3. Заштита животне средине	3.1. Очување природних ресурса и унапређење система заштите животне средине	3.1.1. Реконструисати и уредити 50 ha јавних, зелених и парковских површина на територији града до краја 2017. године
		3.1.2. Успоставити интегрални систем заштите становништва од прекомерне буке и зрачења за територију града до краја 2017. године
	3.2. Свеобухватно управљање отпадним материјама	3.2.1. Повећати покривеност територије града, за 20%, са које се врши организовано управљање комуналним отпадом до краја 2017. године
		3.2.2. Развој система и за 25% повећање адекватно збринутог анималног и опасног комуналног отпада до 2017. године
	3.3. Развој еколошке свести	3.3.1. Увести нове и повећати постојеће образовне и информативне еко програме за 30% у свим областима друштвених и привредних делатности од средине 2016. године
		3.3.2. Формирати информациони систем стања животне средине за територију града до краја 2015. године

Приоритет	Стратешки и оперативни циљ у оквиру приоритета	
	Стратешки циљ	Оперативни циљ
4. Рурални развој	4.1. Унапредити ниво организованости, институционалне подршке, инвестиционих активности и капацитета прерађивачког сектора у области агрокомплекса према концепту центра будуће ЕУ регије	4.1.1. Повећати ниво организованости, техничких и људских капацитета постојећих удружења и задруга пољопривредних произвођача за најмање 30% и формирати најмање 2 нове асоцијације пољопривредника до краја 2014. године
		4.1.2. Повећати ниво прерађивачких, складишних и дистрибутивних капацитета за 40% до 2017. године кроз инвестирање у унапређење и модернизацију постојећих и изградњу нових капацитета
	4.2. Унапредити ниво примарне пољопривредне производње кроз развој научних и других институција из области рурала, увођење нових технологија, стандардизацију и едукацију руралног становништва и потрошача, у складу са концептом одрживог руралног развоја и европским и светским стандардима	4.2.1. Унапредити техничке и људске капацитете постојећих научних и саветодавних институција у области руралног развоја за 30% до 2017.
		4.2.2. Унапредити ниво знања пољопривредних произвођача и потрошача пољопривредних производа кроз повећан број едукација и промоција пољопривредних производа за најмање 30% до 2017. године
		4.2.3. Унапредити број стандардизованих процеса производње у области агрокомплекса у складу са европским и светским стандардима за најмање 70% до 2015. године
	4.3. Унапредити пољопривредну производњу кроз подизање нових примарних производних капацитета и увођење нових технологија у различитим областима руралне економије	4.3.1. Унапредити примарну производњу у области сточарства за 30% до 2017. године кроз повећање сточног фонда, увођење нових технологија и изградњу нових и модернизацију постојећих објеката
		4.3.2. Унапредити укупне производне засаде у области воћарске и виноградарске производње кроз подизање нових засада, за најмање 30% у односу на постојећи ниво до 2017. године
		4.3.3. Унапредити развој органске производње из различитих области агрокомплекса кроз едукацију, промоцију и покретање производње у најмање 2% пољопривредних газдинстава до 2017. године
		4.3.4. Унапредити капацитете у области пчеларства кроз увођење нових технологија, промоцију пчеларске производње и повећање броја кошница за 40% до 2017. године у односу на постојеће стање
		4.3.5. Унапредити капацитете у области повртарске и ратарске производње и сектора цвећарства за 20% до 2017. године кроз повећање укупних површина под овим културама у односу на постојећи ниво

Приоритет	Стратешки и оперативни циљ у оквиру приоритета	
	Стратешки циљ	Оперативни циљ
4. Рурални развој	4.4. Смањити миграцију руралног становништва побољшањем квалитета живота у руралним срединама кроз унапређење постојећих и изградњу нових инфраструктурних капацитета и обогаћивање културно образовних садржаја	4.4.1. Унапредити ниво културних и спортских садржаја у руралним срединама кроз изградњу спортских терена и реконструкцију Домова културе у најмање 60% села до 2017. године
		4.4.2. Унапредити укупно стање у области инфраструктуре у руралним срединама за 40% до 2017. године, кроз унапређење постојећих и изградњу нових капацитета
		4.4.3. Унапредити стање атарских путева, кроз реконструкцију постојећих и изградњу нових, за најмање 50% у односу на постојеће стање до 2017. године
	4.5. Подржати диверсификацију пољопривредних активности и развој предузетништва у руралним срединама кроз развој руралног туризма, традиционалних заната, малих предузетничких радњи и подршку осталим активностима које могу допринети стварању економско одрживих руралних заједница	4.5.1. Унапредити понуду у области сеоског туризма, кроз повећање смештајних капацитета и броја категоризованих газдинстава за најмање 80% до краја 2014. године
		4.5.2. Унапредити област традиционалног занатства за 70% до 2017. године у односу на постојеће стање путем повећање броја занатских радњи и кроз подршку постојећим и формирању нових удружења традиционалних заната
		4.5.3. Унапредити ниво услужних делатности у руралним срединама кроз повећање броја малих предузетничких радњи за 30% у односу на постојећи ниво до 2017. године

Приоритет	Стратешки и оперативни циљ у оквиру приоритета	
	Стратешки циљ	Оперативни циљ
5. Унапређење система здравствене и социјалне заштите	5.1. Унапређење постојећих и обезбеђење нових капацитета пружалаца услуга у систему социјалне и здравствене заштите	5.1.1. Проширење постојећих и изградња нових просторних капацитета пружалаца услуга у системима социјалне и здравствене заштите кроз адаптацију, изградњу, доградњу, реконструкцију до 30% до 2017.
		5.1.2. Подизање степена техничке опремљености пружалаца услуга у системима социјалне и здравствене заштите кроз обнову постојеће, набавку нове опреме и увођење нових технологија до 40% до 2017.
		5.1.3. Повећање броја стручних радника у складу са унапређењем квалитета и квантитета услуга у системима социјалне и здравствене заштите до 10% и подстицање, креирање и спровођење свих видова стручног усавршавања и едукације запослених до 30% до 2017.
		5.1.4. Умрежавање пружалаца услуга, развој мултисекторске сарадње до 50% и јачање капацитета провајдера за пружање услуга до 2017.
	5.2. Унапређење положаја корисника услуга у систему здравствене и социјалне заштите	5.2.1. Подстицање, креирање и спровођење свих видова превентивних активности у социјалној заштити за 50% до 2017.
		5.2.2. Развој постојећих и увођење иновативних услуга у социјалној заштити до 20% до 2017.
		5.2.3. Развој постојећих и увођење иновативних услуга у систему зз до 30% до 2017.
		5.2.4. Повећање нивоа информисаности, доступности и једнаких услова за коришћење услуга здравствене и социјалне заштите до 50% до 2017.
	5.3. Проширење постојећих и увођење нових извора финансирања у систему здравствене и социјалне заштите	5.3.1. Коришћење наменских финансијских трансфера у социјалној и здравственој заштити до 2017. године.
		5.3.2. Коришћење фондова (ЕУ, националних и других) за развој и реализацију постојећих и увођење иновативних услуга у систему здравствене и социјалне заштите до 30% до 2017.

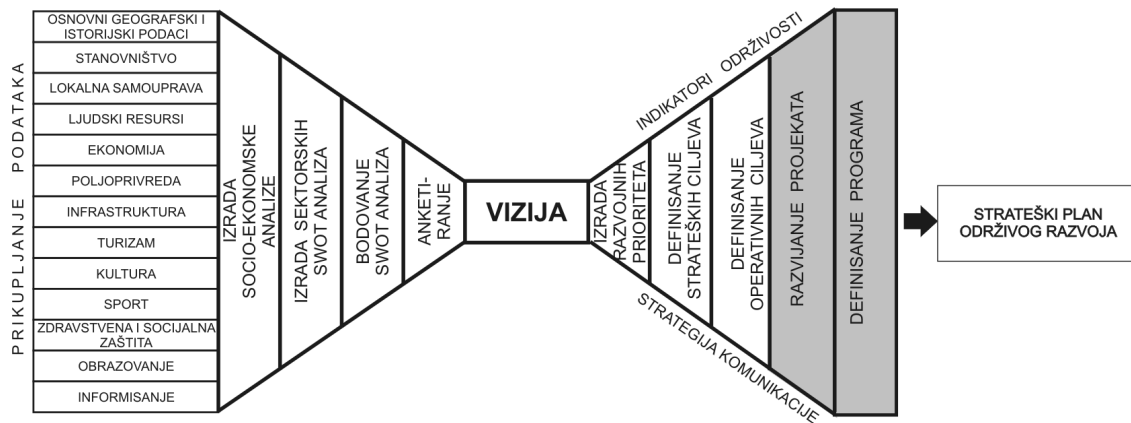
Приоритет	Стратешки и оперативни циљ у оквиру приоритета	
	Стратешки циљ	Оперативни циљ
6. Унапређење система образовања културе	6.1. Изградња, унапређење и модернизација инфраструктуре у области културе и образовања	6.1.1. Изградити најмање 5 наменских објеката и реконструисати и адаптирати 70% постојећих објеката у области културе до 2017. године
		6.1.2. Изградити најмање 10 објеката и реконструисати и адаптирати 70% постојећих објеката у области образовања до 2017. године
	6.2. Унапредити и подићи техничке и кадровске капацитете у области културе и образовања	6.2.1. Подићи ниво инвестирања за 30%, погресивно по години за време трајања стратешког документа, у техничку опремљеност установа и других облика организовања у области културе до 2017. године
		6.2.2. Развити најмање 5 програма за унапређење стручности и квалификованости кадрова у области културе до 2017. године
		6.2.3. Подићи ниво инвестирања за 30%, погресивно по години за време трајања стратешког документа, у техничку опремљеност установа и других облика организовања у области образовања до 2017. године
		6.2.4. Развити најмање 10 програма за унапређење стручности и квалификованости кадрова у области образовања до 2017. године
	6.3. Унапредити, модернизовати и ускладити систем образовања са потребама тржишта рада	6.3.1. Повећати број корисника за 30% кроз унапређење рада постојећих центара за перманентно и неформално образовање и отварање најмање 5 нових центара до 2017. године
		6.3.2. За 50% повећати издвајања на локалном нивоу за стипендирање талентоване деце до 2017.
		6.3.3. До 2017. године формирати фондове за усавршавање наставног особља тако да сви кадрови образовних институција и организација прођу кроз систем едукација
	6.4. Унапређење културне и образовне међународне и међурегионалне сарадње и повећање броја културних манифестација у руралним областима	6.4.1. Унапређење сарадње са сродним установама на научно-истраживачким пројектима и публикавање резултата у нивоу међурегионалне, републичке и међународне сарадње кроз организацију и учешће у најмање 50 заједничких пројеката до 2017. године
		6.4.2. Подићи ниво различитих видова умрежености установа културе истог или сличног профила за 50% до 2017. године
		6.4.3. Унапређење међународне и међурегионалне сарадње у области образовања и размена добре праксе са земљама ЕУ кроз имплементацију 100 предлога пројеката до 2017. године
		6.4.4. Подићи ниво различитих видова умрежености образовних установа истог или сличног профила за 50% до 2017. године
	6.5. Заштита и очување културне	6.5.1. Дефинисати статус и ревитализовати 80% запуштених објеката културне баштине до 2017.

	баштине града и околине кроз презентацију, афирмацију и популаризацију културно-историјских и традиционалних вредности	6.5.2. Унапредити теренска истраживања и систематско попуњавање збирки, документације и фон-дова, као и издавачке и изложбене делатности за 100% до 2017. године
		6.5.3. До 2017. године повећати понуду културних садржаја за 50% кроз стварање услова за развој савременог и модерног стваралаштва
		6.5.4. Повећање понуде културних садржаја у руралним срединама за 50% до 2017. године кроз стварање адекватних услова за одржавање истих

Приоритет	Стратешки и оперативни циљ у оквиру приоритета	
	Стратешки циљ	Оперативни циљ
7. Развој спорта и туризма	7.1. Дефинисати туристички производ и унапредити туристичку инфраструктуру града Крагујевца	7.1.1. Повећање туристичког промета за најмање 50% до 2017. године
		7.1.2. Повећати смештајне капацитете на територији града Крагујевца за најмање 50% до 2017. године
		7.1.3. Повећати број смештајних објеката који испуњавају услове за приступачни туризам на најмање 5 локација до 2017. године
		7.1.4. Повећати број заједничких пројеката јавног и приватног сектора на афирмацији туризма тако да сваке године до 2017. са реализацијом отпочне по најмање један
	7.2. Створити услове за континуирану едукацију запослених у туризму, генерисање нових кадрова и подизање свести грађана о културноисторијским вредностима града	7.2.1. Повећати број стручно оспособљеног кадра за 50% до 2017. године кроз едукацију постојећих и генерисање нових
		7.2.2. Унапредити сарадњу између образовних и туристичких институција на територији града путем повећања броја заједничких кампања и манифестација за 40% до 2017. године
		7.2.3. Побољшање информисаности грађана о културноисторијским вредностима града путем повећања броја медијских кампања за 30% до 2017. године
	7.3. Анимирање младих за масовније бављење спортом кроз стручни рад са младима и подизање нивоа компетентности кадрова из области спорта	7.3.1. Повећати издвајања из градског буџета за развој дечијег и масовног спорта за 100% до 2017. године
		7.3.2. Повећати број стручних кадрова за 50% кроз спровођење програма едукација постојећих и формирање нових спортских кадрова (тренери и судије) до 2017. године
	7.4. Стимулисати рад спортских клубова и организација кроз побољшање услова за рад, умрежавање и унапређење спортске инфраструктуре	7.4.1. Унапређење спортске инфраструктуре за 30% кроз изградњу јавних и осавремењавање постојећих игралишта и изградњу физкултурних сала у пет основних школа до 2017. године
		7.4.2. Повећати број заједничких пројеката јавног и приватног сектора на афирмацији спорта тако да сваке године до 2017. са реализацијом отпочне по најмање један
		7.4.3. Унапређење рада спортских клубова тако да се број репрезентативаца повећа за 50% до 2015. године

ПРОЈЕКТИ И ПРОГРАМИ

Преглед пројеката и програма

Пројекти и програми града

Исходиште рада на изради стратешког документа су пројекти чијом се планираном реализацијом остварује директан утицај на одрживи развој града Крагујевца.

Пројекти су конкретизација напора кроз које се област планиране интервенције сужава од општег ка посебном. Они су везани за сваки оперативни циљ дефинисан радом ТРГ.

Чланови радних група су, у овој фази, радили на развијању конкретних пројектних идеја, односно, акција које ће произвести будуће позитивне промене на територији града Крагујевца, у наредних пет година. Пројектне идеје су дефинисали коришћењем интернет алата OLEDNETWORK (www.olednetwork.rs/kragujevac-projekti) који је развила Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља. Након завршетка процеса уношења пројектних идеја, портал је постао база пројектних идеја која ће бити коришћена у процесу имплементације стратешког документа у годинама које следе.

Свака пројектна идеја образложена је у пројектном обрасцу који садржи кључне елементе сваког пројекта:

- Назив пројекта
- Подносилац
- Сврха пројекта
- Област интервенције
- Оперативни циљ из Стратегије
- Ниво реализације
- Врста пројекта
- Опис
- Очекивани резултати
- Активности
- Услови за имплементацију
- Фактори ризика
- Вредност пројекта
- Трајање пројекта
- Иницијални партнери
- Напомена

Након усвајања финалне листе пројеката, која је подразумевала комплетне пројектне идеје у оквиру сваког од оперативних циљева, сваког стратешког циља, дефинисаног у оквиру сваког приоритета, прешло се на груписање пројеката у развојне програме и то на бази комплементарности пројектних идеја. Идентификација програма је битна због стварања механизма за финансирање и конкретизацију стратешког документа.

У овој фази су основну улогу имали дефинисани стратешки циљеви у оквиру развојних приоритета јер је од њихове обухватности зависило да ли ће програми бити идентични са самим

циљевима, или ће се, ако је у оквиру циљева дефинисан велики број пројеката, извршити подела циљева на неколико компоненти које онда постају програми.

Претходно наведени приступ имплементиран је у граду Крагујевцу и произвео је финалну листу од двеста тридесет четири (234) пројекта и двадесет седам (27) развојних програма, који су распоређени по приоритетима:

Инфраструктура

1. Израда планске, просторне и урбанистичке, документације и развој система за праћење података

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Надградња програма/софтвера за грађевинске дозволе	Град Крагујевац- Одељење за просторно планирање	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.1 - Инфраструктура	23.50	55000 €
2. Израда Студије изводљивости за коришћење обновљивих извора енергије на територији града Крагујевца	Град Крагујевац - Одељење за просторно планирање	Крагујевац	<i>Инфраструктура Жив. средина</i>	1.1.1 - Инфраструктура	22.50	110000 €
3. Генерални пројекат водоснабдевања	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.1 - Инфраструктура	22.00	60000 €
4. Резервоар у селу Драча на коти 292	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.2 - Инфраструктура	21.00	210000 €
5. Резервоар на коти 243 у насељу Петровац	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.2 - Инфраструктура	19.00	70000 €
6. „Мастер план” – Реконструкција јавног осветљења	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.2 - Инфраструктура	19.66	1700000 €
7. Изградња рачунарско-комуникационе мреже града Крагујевца	Град Крагујевац- Одељење за просторно планирање	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.5.1 - Инфраструктура	23.00	800000 €

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
8. Програм за управљање пословањем	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.5.1 - Инфраструктура	22.00	30000 €
9. Надградња географског информационог система (ГИС-а) у Крагујевцу	Град Крагујевац-Одељење за просторно планирање	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.5.1 - Инфраструктура	22.20	800000 €
10. Повезивање на ГИС	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.5.2 - Инфраструктура	17.50	12000 €
11. Формирање одељења за праћење урбаног развоја при градској управи за просторно планирање, изградњу и заштиту животне средине града Крагујевца	Град Крагујевац-Одељење за просторно планирање	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.5.2 - Инфраструктура	19.75	15000 €
УКУПНО:						3.862.000 €

2. Изградња и реконструкција објеката и инсталација

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Заштита водозахвата <i>Гружа</i>	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.1 - Инфраструктура	21.00	250000 €

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
2. Фазна доградња источне трибине и изградња анексног дела стадиона <i>Чика Дача</i> са изградњом надстрешнице	Градска управа за инвестиције и развој	Крагујевац	<i>Инфраструктура Спорт</i>	1.1.1 - Инфраструктура	17.50	3600000 €
3. Сеоски водоводи на подручју града Крагујевца	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.2 - Инфраструктура	25.00	5750000 €
4. Реконструкција локалних путева	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.2 - Инфраструктура	22.00	2500000 €
5. Замена дотрајалих цевовода на дистрибутивној мрежи	"Енергетика" доо у реструктурирању	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.2 - Инфраструктура	21.50	1000000 €
6. Изградња челничног гасовода до МРС Петровац	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.2 - Инфраструктура	20.00	100000 €
7. Магистрални цевовод Ø 300 од Багремара до села Драча	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.2.2 - Инфраструктура	24.00	1120000 €
8. Магистрални цевовод Ø 400 до коте 243 у Петровцу	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.2.2 - Инфраструктура	23.00	630000 €
9. Ширење дистрибутивне мреже са прикључењем нових потрошача	"Енергетика" доо у реструктурирању	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.2.2 - Инфраструктура	22.00	1500000 €
10. Водоснабдевање Крагујевца 3. висинска зона	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.2.2 - Инфраструктура	21.00	1600000 €

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
11. Изградња депоније пепела	"Енергетика" доо у реструктурирању	Крагујевац	<i>Инфраструктура Животна средина</i>	1.2.2 - Инфраструктура	20.00	2000000 €
12. Резервоари за кишницу	Грађевински кластер	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.2.2 - Инфраструктура	15.00	200000 €
13. Пумпна станица Багремар	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.2.1 - Инфраструктура	21.00	125000 €
14. Програм когенерације топлотне и електричне енергије	"Енергетика" доо у реструктурирању	Крагујевац	<i>Инфраструктура Животна средина</i>	1.2.1 - Инфраструктура	20.50	6000000 €
УКУПНО:					26.375.000 €	

3. Унапређење динамичког и стационарног саобраћаја

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Изградња северне обилазнице на путу М23	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.2 - Инфраструктура	20.00	38200000 €
2. Изградња "Петровачке магистрале"	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.2 - Инфраструктура	18.00	2300000 €
3. Изградња улице Браће Петковић	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.4.3 - Инфраструктура	25.00	750000 €
4. Јужна обилазница на М1.11	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.4.3 - Инфраструктура	23.00	36500000 €
5. Анализа саобраћано – економске оправданости коришћења других видова	Град Крагујевац-Одељење за саобраћај	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.4.3 - Инфраструктура	21.50	50000 €

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
превоза						
6. "Зелене" надземне, вишеспратне, јавне гараже	Грађевински кластер	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.4.3 - Инфраструктура	18.00	1200000 €
7. Камионски терминал	ЈКП „Паркинг сервис” Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.4.3 - Инфраструктура	16.50	2500000 €
8. Јавна гаража	ЈКП „Паркинг сервис” Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.4.3 - Инфраструктура	15.00	1350000 €
9. Подземна јавна паркинг гаража	ЈКП „Паркинг сервис” Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.4.3 - Инфраструктура	13.67	5000000 €
10. Увођење информацион ог система за контролу и управљање јавним градским превозом у реалном времену и за аутоматску наплату	Град Крагујевац- Одељење за саобраћај	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.4.1 - Инфраструктура	23.00	400000 €
11. Израда новог модела тарифног система и система карата, као основ система наплате у ЈГПП-у	Град Крагујевац- Одељење за саобраћај	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.4.1 - Инфраструктура	22.00	50000 €
УКУПНО:						88.300.000 €

4. Повећање енергетске ефикасности реконструкцијом и едукацијом

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Реконструкција фасаде на згради Предузећа	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.3.1 - Инфраструктура	15.50	250000 €
2. Побољшање енергетских перформанси обданиста Цицибан у Крагујевцу	Град Крагујевац - Одељење за привреду и предузетништво	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.3.1 - Инфраструктура	23.00	110639 €
3. Реконструкција објекта локалне самоуправе у Крагујевцу до стања енергетски ефикасне зграде	Град Крагујевац - Одељење за привреду и предузетништво	Крагујевац	<i>Инфраструктура Животна средина</i>	1.3.1 - Инфраструктура	18.66	1000000 €
4. Формирање и обука Службе за енергетску ефикасност и одрживи развој у Градској управи	Град Крагујевац - Одељење за привреду и предузетништво	Крагујевац	<i>Инфраструктура Животна средина</i>	1.3.1 - Инфраструктура	17.50	75000 €
5. Реконструкција подстанице у згради Предузећа	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.3.2 - Инфраструктура	23.00	87500 €
6. Едукативна кампања о обавези преласку на наплату по утрошку топлотне енергије	Град Крагујевац - Одељење за привреду и предузетништво	Крагујевац	<i>Инфраструктура Животна средина</i>	1.3.2 - Инфраструктура	21.50	50000 €
7. Енергетска ефикасност установе социјалне заштите	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.3.3 - Инфраструктура	19.99	260000 €
8. Едукативна кампања о значају енергетске ефикасности и обновљивих извора енергије	Град Крагујевац - Одељење за привреду и предузетништво	Крагујевац	<i>Инфраструктура Животна средина</i>	1.3.3 - Инфраструктура	20.01	50000 €
УКУПНО:						1.883.139 €

5. Мониторинг потрошње енергетета уз осавремењавање система и увођење обновљивих извора енергије

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Замена циркулационих пумпи у подстанциана код вишестамбених објеката	"Енергетика" доо у реструктурирању	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.3.2 - Инфраструктура	23.00	250000 €
2. Примена делитеља топлоте код потрошача	"Енергетика" доо у реструктурирању	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.3.2 - Инфраструктура	23.00	8000000 €
3. Модернизација подстанциа увођењем система даљинског управљања и регулације	"Енергетика" доо у реструктурирању	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.3.2 - Инфраструктура	22.50	2000000 €
4. Набавка софтвера за анализу потрошње енергије у јавним зградама на територији града	Град Крагујевац - Одељење за привреду и предузетништво	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.3.1 - Инфраструктура	21.50	100000 €
5. Оснивање Инфоцентра за енергетску ефикасност и коришћење ОИЕ- изградња пасивне зграде	Град Крагујевац - Одељење за привреду и предузетништво	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.3.3 - Инфраструктура	18.67	2000000 €
6. Изградња постројења на биомасу	Град Крагујевац - Одељење за привреду и предузетништво	Крагујевац	<i>Инфраструктура Животна средина</i>	1.3.3 - Инфраструктура	18.00	2500000 €
УКУПНО:				14.850.000 €		
УКУПНО ИНФРАСТРУКТУРА:				135.270.139 €		

Економија

1. Програм унапређења конкурентности и иновативности привреде

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Израда Програма субвенционисања иновативних пројеката чији су носиоци реализације МСП	Град Крагујевац- Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.1 - Економија и предузетништво	21.00	8000 €
2. Изградња друге хале са анексом Градског сајмишта	Градска управа за инвестиције и развој	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	2.1.1 - Економија и предузетништво	22.00	1500000 €
3. Анализа потреба за услугама из области истраживања и развоја у приоритетним секторима	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.1 - Економија и предузетништво	23.50	15000 €
4. Центар за технолошки развој и подршку иновацијама у металској индустрији	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.1 - Економија и предузетништво	24.50	1100000 €
5. Унапређење вештина запослених у угоститељском сектору	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.2 - Економија и предузетништво	22.00	10000 €
6. Фонд за развој људских ресурса Града Крагујевца	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.2 - Економија и предузетништво	22.34	70000 €
7. Стажирање и израда семинарских и дипломских радова	Регионална агенција за економски развој Шумадије и	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.2 - Економија и предузетништво	24.00	15000 €

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
студената у привреди	Поморавља					
8. Едукативни програм за израду business планова	Град Крагујевац- Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.2 - Економија и предузетништво	25.00	4000 €
9. Студија изводљивости оснивања градског развојног фонда за подршку извозним и иновативним предузећима на територији града Крагујевца	Град Крагујевац- Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.3 - Економија и предузетништво	22.50	20000 €
10. Успостављање система подршке иновативним делатностима путем оснивања Центра за трансфер технологија и Фонда за подршку иновативним делатностима	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Образовање Привреда и предузетништво</i>	2.1.3 - Економија и предузетништво	24.50	100000 €
11. Оснивање центра за промоцију извоза малих и средњих предузећа	Економски факултет Универзитета у Крагујевцу	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.4 - Економија и предузетништво	20.00	150000 €
12. Оснивање Уније извозника Крагујевца	Град Крагујевац- Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.4 - Економија и предузетништво	21.00	60000 €
13. Унапређење предузетничких знања и вештина кроз бизнис школу за	Град Крагујевац- Одељење за локални економски	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.4 - Економија и предузетништво	22.68	20000 €

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
предузетнике	развој					
14. Развој центра за подршку извозу и кластеризацији	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.4 - Економија и предузетништво	25.00	150000 €
УКУПНО:				3.222.000 €		

2. Програм подршке развоју предузетништва

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Започни сопствени посао – грант шема за samozapoшљавање у Крагујевцу	Град Крагујевац- Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.1 - Економија и предузетништво	22.00	166656 €
2. Подршка оснивању пословних (БИД) зона на територији града Крагујевца	Град Крагујевац- Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.1 - Економија и предузетништво	22.67	250000 €
3. Подстицај развоју „зеленог бизниса”	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво Животна средина</i>	2.2.1 - Економија и предузетништво	23.33	50000 €
4. Развој кластера у грађевинској индустрији	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.1 - Економија и предузетништво	25.00	200000 €
5. Омладинска привредна комора	Град Крагујевац- Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.2 - Економија и предузетништво	15.65	500000 €

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
6. Изградња Географског информативног система (ГИС)	Град Крагујевац-Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.2 - Економија и предузетништво	17.67	800000 €
7. Микрокредитна линија за жене предузетнице	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.2 - Економија и предузетништво	20.50	50000 €
8. Оснивање комуналног цалл центра града Крагујевца	Град Крагујевац-Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.2 - Економија и предузетништво	21.00	500000 €
9. Подизање капацитета Бизнис иновационог центра у циљу стицања услова за чланство у Европској мрежи пословних и иновативних центара (ЕБН)	Бизнис иновациони центар доо	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.2 - Економија и предузетништво	21.50	50000 €
10. Опремање серверске собе (дата центар) у згради Града Крагујевца	Град Крагујевац-Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.2 - Економија и предузетништво	22.00	166500 €
11. Водич за започињање сопственог бизниса	Град Крагујевац-Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.2 - Економија и предузетништво	22.00	3000 €

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
12. Друштвено одговорно пословање	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.2 - Економија и предузетништво	22.00	100000 €
13. Унапређење рада и подизање капацитета постојећих пословних асоцијација у Крагујевцу	Град Крагујевац-Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.2 - Економија и предузетништво	23.00	50000 €
14. Бизнис портал Крагујевца	Град Крагујевац-Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.2 - Економија и предузетништво	23.67	12000 €
15. Менторинг програм за МСПП	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.2 - Економија и предузетништво	25.00	20000 €
УКУПНО:				2.918.156 €		

3. Програм развоја инвестиционог амбијента

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Оснивање научно-технолошког парка у Крагујевцу	Град Крагујевац-Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.3.1 - Економија и предузетништво	25.00	36116834 €
2. Регенерација бровнфиелд локација на територији града	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.3.1 - Економија и предузетништво	25.00	40000 €

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
3. Субвенционисање иновативних пројеката чији су носиоци реализације МСП	Град Крагујевац- Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.3.2 - Економија и предузетништво	20.99	5000000 €
4. Омладинско предузетништво	Град Крагујевац- Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.3.2 - Економија и предузетништво	22.00	500000 €
5. One stop shop– обједињени центар за издавање дозвола	Град Крагујевац- Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.3.3 - Економија и предузетништво	19.00	35000 €
6. Брендирање територије града Крагујевца	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво Туризам</i>	2.3.3 - Економија и предузетништво	20.99	70000 €
7. Центар за управљање пројектима	Град Крагујевац- Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.3.3 - Економија и предузетништво	21.00	15000 €
8. Синергија привреде и града на међународним сајмовима	Град Крагујевац- Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.3.3 - Економија и предузетништво	22.00	10000 €
9. Подизање конкурентности људских ресурса ради привлачења директних страних инвестиција	Град Крагујевац- Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.3.3 - Економија и предузетништво	22.50	70000 €
10. Израда маркетинг плана и промотивног материјала Града Крагујевца	Град Крагујевац- Одељење за локални економски	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.3.3 - Економија и предузетништво	22.50	25000 €

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
	развој					
УКУПНО:				41.881.834 €		

4. Програм подршке развоју ауто индустрије

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Програм подршке јацању МСП сектора и домаћих предузеца у металској индустрији у циљу јацања аутомобилске индустрије у региону	Град Крагујевац- Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.4.1 - Економија и предузетништво	23.35	200000 €
2. Развој Регионалног аутомобилског кластера централне Србије	РПК Крагујевац - Агенција за промоцију инвестиција централне Србије	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.4.1 - Економија и предузетништво	23.50	100000 €
3. Обука аутодијагностичара -мехатроничара возила	Град Крагујевац- Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Образовање Привреда и предузетништво</i>	2.4.2 - Економија и предузетништво	20.99	99000 €
4. Обука за заваривача са атестом – РЕЛ поступак	Град Крагујевац- Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Образовање Привреда и предузетништво</i>	2.4.2 - Економија и предузетништво	21.00	14600 €
5. Обука за заваривача са атестом – МИГ/МАГ поступак	Град Крагујевац- Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Образовање Привреда и предузетништво</i>	2.4.2 - Економија и предузетништво	21.50	8200 €

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
6. Инфраструктурно опремање пословне зоне “Денино брдо”	Град Крагујевац-Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.4.2 - Економија и предузетништво	22.50	4200000 €
7. Израда студије о могућности оснивања градског тренинг центра за потребе едукације индустријске радне снаге у сектору аутокомпонентистике као и подизања компетенција фирми из сектора	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.4.2 - Економија и предузетништво	24.00	10000 €
УКУПНО:				4.631.800 €		
УКУПНО ЕКОНОМИЈА И ПРЕДУЗЕТНИШТВО:				52.653.790 €		

Животна средина

1. Модернизација система заштите животне средине

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Развој капацитета Ботаничке баште у Крагујевцу	Град Крагујевац - Служба за заштиту животне средине	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.1.1 - Животна средина	23.57	40000 €
2. Зелени кровови	Грађевински кластер	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.1.1 - Животна средина	14.00	1200000 €
3. Модернизација рада постројења за пречишћавање димних гасова из котлова ложених угљем	"Енергетика" доо у реструктурирању	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.1.2 - Животна средина	23.50	400000 €
4. Утицај нејонизујућих зрачења на здравље становништва	Застава-Завод за здравствену заштиту радника д.о.о. Крагујевац - у реструктурирању	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	3.1.2 - Животна средина	17.50	182000 €
5. Мерење радона и гама спектрометријска анализа радионуклида у земљишту, храни и води и грађевинским материјалима на територији града Крагујевца	Природно математички факултет, Крагујевац	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.1.2 - Животна средина	20.50	7500 €
6. Регулисање отпадних вода из постројења	"Енергетика" доо у реструктурирању	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.1.2 - Животна средина	16.00	100000 €
7. Модернизација система потпале код стрмоцевних котлова	"Енергетика" доо у реструктурирању	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.1.2 - Животна средина	16.00	1000000 €
УКУПНО:						2.929.500 €

2. Унапређење система управљања отпадом

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Изградња центра за прикупљање, складиштење и уништавања биохазардног отпада	Град Крагујевац - Служба за заштиту животне средине	Крагујевац	<i>Привреда и Здрав. и соц. заш. Животна средина</i>	3.1.1 - Животна средина	17.80	300000 €
2. Производња брикета од отпадне био масе и израда топловодног котла за сопствене потребе	ЈКП "Зеленило" Крагујевац	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.2.1 - Животна средина	21.64	800000 €
3. Управљање отпадом у сеоским подручјима	Јавно комунално предузеће Чистоћа	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.2.1 - Животна средина	21.00	200000 €
4. Израда регионалног плана управљања отпадом	Град Крагујевац - Служба за заштиту животне средине	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.2.1 - Животна средина	23.00	40000 €
5. Унапређење управљања индустријским отпадом на територији Града Крагујевца	Застава-Завод за здравствену заштиту радника д.о.о. Крагујевац -у реструктурирању	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.2.2 - Животна средина	25.00	1100000 €
6. Развој система управљања индустријским отпадом и израда Регистра загађивача на територији Града Крагујевца	Застава-Завод за здравствену заштиту радника д.о.о. Крагујевац -у реструктурирању	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.2.2 - Животна средина	22.68	50000 €
7. Унапређење управљања опасним кућним отпадом	Застава-Завод за здравствену заш. радника д.о.о. Краг. -у реструк.	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.2.2 - Животна средина	20.50	30000 €

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
8. Унапређење енергетске ефикасности система за сакупљање и транспорт чврстог комуналног отпада	Јавно комунално предузеће Чистоћа	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	3.2.2 - Животна средина	15.00	150000 €
9. Увођење нове технологије у систем сакупљања и транспорта чврстог комуналног отпада	Јавно комунално предузеће Чистоћа	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.2.2 - Животна средина	19.00	700000 €
10. Нова депонија “Витлиште”	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура Животна средина</i>	1.1.2 – Инфраструктура	22.00	5100000 €
УКУПНО:				8.470.000 €		

3. Унапређење еколошког образовања

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Еко ехо	Политехничка школа	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.3.1 - Животна средина	25.00	10000 €
2. Промоција и унапређење еколошких пунктова на територији Крагујевца	Природно-математички факултет - Институт за биологију и екологију	Крагујевац	<i>Образовање Туризам Животна средина</i>	3.3.1 - Животна средина	23.83	150000 €
3. Зелени град	ОУП Слога	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.3.1 - Животна средина	13.00	90000 €
4. Школско звоно - Информативна мрежа еколошких мултимедијалних веб сајтова средњошколске омладине шумадијског	Удружење Стаклено звоно	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.3.1 - Животна средина	24.34	100000 €

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
округа						
5. Подизање еко свести и унапређење размене информација у вези са безбедним управљањем хемикалијама на територији Града Крагујевца	Застава-Завод за здравствену заштиту радника д.о.о. Крагујевац - у реструктурирању	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.3.2 - Животна средина	25.00	25000 €
6. Регионални центар за еколошко образовање и одрживи развој	Политехничка школа	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.3.2 - Животна средина	24.00	100000 €
7. Катастар и ревитализација зелених површина града Крагујевца	ЈКП "Зеленило" Крагујевац	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.3.2 - Животна средина	21.33	200000 €
УКУПНО:						675.000 €
УКУПНО ЖИВОТНА СРЕДИНА:						12.074.500 €

Рурал

1. Програм едукације и информисања пољопривредних произвођача из различитих области руралне економије

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Едукација пољопривредника из области примене органског начина производње у пољопривреди	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.3.3 - Рурал	25.00	25000 €
2. Агроном на селу	Град Крагујевац- Одељење за пољопривреду	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.2.1 - Рурал	19.50	50000 €
3. Обука пољопривредника у циљу ефикасног коришћења средстава развојних фондова	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.2.2 - Рурал	17.00	12500 €
4. Едукација пољопривредних произвођача у области пластеничке производње пољопривредних производа	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.2.2 - Рурал	15.00	13000 €
5. Мере, политика и стандарди руралног развоја ЕУ у руралним подручјима града Крагујевца	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.2.3 - Рурал	15.75	17000 €
6. Еко парк – практични примери пластеничке производње	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.2.2 - Рурал	16.00	150000 €

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
7. Подизање професионалних капацитета Друштва пчелара Крагујевац кроз организовање стручних семинара	Друштво пчелара Крагујевац	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.3.4 - Рурал	18.00	12000 €
8. Инплементација ГЛОБАЛ Г.А.П. стандарда у циљу подизања конкурентности и повећања извоза воћа	Регионална привредна комора Крагујевац - Удружење за пољопривреду, прехранбену индустрију и водопривреду	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.2.3 - Рурал	22.16	200000 €
9. Имплементација добре пољопривредне праксе на фармама музних крава	Регионална привредна комора Крагујевац - Удружење за пољопривреду, прехранбену индустрију и водопривреду	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.2.3 - Рурал	19.67	200000 €
10. Постизање ЕУ квалитета млека код фармера са подручја Града Крагујевца	Град Крагујевац- Одељење за пољопривреду	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.3.1 - Рурал	12.60	15000 €
11. Шумадијске зимске игре	Град Крагујевац- Одељење за пољопривреду	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.4.1 - Рурал	15.00	50000 €
12. Веб портал руралних потенцијала	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.5.1 - Рурал	13.99	10000 €
УКУПНО:						754.500 €

2. Програм развоја руралне економије кроз повећање и модернизацију производних капацитета у примарном и прерађивачком сектору

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Успостављање система ГПС аутоматских метеоролошких станица у функцији развоја интегралне пољопривредне производње	Регионална привредна комора Крагујевац - Удружење за пољопривреду, прехранбену индустрију и водопривреду	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво Рурал</i>	4.2.1 - Рурал	22.67	55000 €
2. Унапређење засада воћа подизањем противградних мрежа и постављањем система за наводњавање	Регионална привредна комора Крагујевац - Удружење за пољопривреду, прехранбену индустрију и водопривреду	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.3.2 - Рурал	21.51	140000 €
3. Унапређење расног састава у говедарству	У.О.Г."ШУМАДИЈА"	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.3.1 - Рурал	20.60	375000 €
4. Формирање регионалне независне акредитоване лабораторије за испитивање квалитета сировог млека	Регионална привредна комора Крагујевац - Удружење за пољопривреду, прехранбену индустрију и водопривреду	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво Рурал</i>	4.2.3 - Рурал	22.33	400000 €
5. Локални центар за технолошку обраду воћа процесима термичке обраде	ЕЦО ЛАНД	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.1.2 - Рурал	16.00	300000 €
6. Модернизација фарми музних крава	У.О.Г."ШУМАДИЈА"	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.3.1 - Рурал	20.60	350000 €
7. Органска производња говеђег меса у региону Шумадије на испаши у систему држања крава -теле	Град Крагујевац- Одељење за пољопривреду	Крагујевац	<i>Рурал Животна средина</i>	4.3.3 - Рурал	15.33	50000 €

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
8. Повећање производних капацитета Друштва пчелара Крагујевац кроз увећање броја кошница	Друштво пчелара Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво Рурал</i>	4.3.4 - Рурал	18.00	20000 €
УКУПНО:					1.690.000 €	

3. Програм подршке изградње и јачања институционалних система и капацитета за подршку руралном развоју

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Формирање кластера произвођача ракије	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.1.1 - Рурал	19.67	200000 €
2. Формирање ЛАГ-а на ЛЕАДЕР принципима	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.1.1 - Рурал	15.00	300000 €
3. Партнерство за локални рурални развој	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.4.1 - Рурал	15.00	500000 €
4. Организовање деветог Шумадијског сајма пољопривреде	Град Крагујевац- Одељење за пољопривреду	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.2.2 - Рурал	19.50	50000 €

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
5. Мапирање руралног подручја у циљу унапређења предузетништва	Регионална привредна комора Крагујевац - Удружење за пољопривреду, прехранбену индустрију и водопривреду	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво Рурал</i>	4.5.3 - Рурал	18.17	50000 €
6. Унапређење техничких и кадровских капацитета Центра за стрна жита, Крагујевац у склопу дислокације и трансформације	Центар за стрна жита, Крагујевац	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.2.1 - Рурал	17.00	3114800 €
7. Боље позиционирање пчелињих производа Шумадије на српско и национално тржиште	Друштво пчелара Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво Рурал</i>	4.3.4 - Рурал	19.00	16000 €
УКУПНО:						4.230.800 €

3. Програм подршке руралном развоју кроз изградњу и модернизацију инфраструктурних и продајних капацитета

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Формирање откупно-дистрибутивног центра пољопривредних производа у граду Крагујевцу	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.1.2 - Рурал	18.67	2500000 €
2. "Велетржница Крагујевац"	Град Крагујевац- Одељење за пољопривреду	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво Рурал</i>	4.1.2 - Рурал	22.00	2000000 €

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
3. Уређење атарских путева на територији Града Крагујевца	Град Крагујевац- Одељење за пољопривреду	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	4.4.3 - Рурал	19.66	35000 €
4. Решавање водоснабдевања на сеоском подручју града Крагујевца	Град Крагујевац- Одељење за пољопривреду	Крагујевац	<i>Инфраструктура Рурал Здравство и социјална заштита Животна средина</i>	4.4.2 - Рурал	15.99	600000 €
УКУПНО:				5.135.000 €		
УКУПНО РУРАЛ:				11.810.300 €		

Здравство и социјална заштита

1. Програм проширења техничких капацитета пружалаца услуга у систему социјалне и здравствене заштите

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Подизање степена техничке опремљености Синдиката инвалидских предузећа и организација Србије (СИПОС)	Синдикат инвалидских предузећа и организација Србије	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.2 - Здравство и социјална заштита	23.75	11900 €
2. Набавка комби и путничког аутомобила	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.2 - Здравство и социјална заштита	14.50	43000 €
3. Набавка возила за специјалне намене - Реанимобил	Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.2 - Здравство и социјална заштита	22.00	70000 €
4. Набавка возила за транспорт пацијената на хемодијализу у ЗХМП Крагујевац	Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.2 - Здравство и социјална заштита	21.20	55000 €
5. Опремање Диспечерског центра Завода	Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.2 - Здравство и социјална заштита	20.75	60000 €
6. Изградња Завода за хитну медицинску помоћ Крагујевац	Градска управа за инвестиције и развој	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.1 - Здравство и социјална заштита	20.20	1500000 €
7. Оснивање Центра за радиолошку дијагностику	Застава-Завод за здравствену заштиту радника д.о.о. Крагујевац -у реструктурирању	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.2 - Здравство и социјална заштита	18.50	238350 €
8. Проширење постојећих капацитета Завода	Завод за стоматологију Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.1 - Здравство и социјална заштита	17.67	150000 €
9. Формирање центра за	Застава-Завод за	Крагујевац	<i>Здравство и социјална</i>	5.2.3 - Здравство и	22.00	175000 €

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
физикалну медицину и рехабилитацију	здравствену заштиту радника д.о.о. Крагујевац -у реструктурирању		<i>заштита</i>	социјална заштита		
10. Кардио плус клуб (Ц+Цлуб)	Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.4 - Здравство и социјална заштита	20.50	15000 €
УКУПНО:					2.363.250 €	

2. Програм унапређења људских капацитета пружалаца услуга у систему социјалне и здравствене заштите

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Повећање компетенција запослених у социјалној заштити	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.3 - Здравство и социјална заштита	16.67	34000 €
2. Конференције о регионалној социо-здравственој заштити	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.4 - Здравство и социјална заштита	15.00	90000 €
3. Едукација здравствених радника из области збрињавања животно угрожених пацијената	Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.3 - Здравство и социјална заштита	22.25	28000 €
4. Формирање мултипрофесионалног тима за подршку израде пројектних предлога	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.3.2 - Здравство и социјална заштита	17.50	40000 €
УКУПНО:					192.000 €	

3. Програм подизања квалитета положаја корисника услуга у систему социјалне заштите

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Палијативно збрињавање	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.2 - Здравство и социјална заштита	23.68	150000 €
2. Сервис персоналних асистената за особе са инвалидитетом	Центар за самостални живот особа са инвалидитетом Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.2 - Здравство и социјална заштита	20.66	41000 €
3. Клуб за старе и особе са инвалидитетом	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.2 - Здравство и социјална заштита	18.75	150000 €
4. Прихватилиште и прихватна станица	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.2 - Здравство и социјална заштита	19.01	26000 €
5. Физиотерапија у кући	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.2 - Здравство и социјална заштита	18.34	36000 €
6. Дневни центар за особе са деменцијом	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.2 - Здравство и социјална заштита	17.33	70000 €
7. Збрињавање особа са деменцијом	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.2 - Здравство и социјална заштита	17.00	80000 €
8. Подизање нивоа информисаности грађана о услугама за старе	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.4 - Здравство и социјална заштита	17.50	120000 €
9. Подршка стамбеном збрињавању ИРЛ	Град Крагујевац- Градска управа за здравство, социјалну политику и друштвену бригу о деци	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.3.2 - Здравство и социјална заштита	15.00	44000 €
УКУПНО:					717.000 €	

4. Програм подизања квалитета положаја корисника услуга у систему здравствене заштите

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Оснивање Центра за заштиту здравља младих радника	Застава-Завод за здравствену заштиту радника д.о.о. Крагујевац -у реструктурирању	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.3 - Здравство и социјална заштита	24.00	145000 €
2. АЕД за безбедан спорт	Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.4 - Здравство и социјална заштита	22.50	16000 €
3. Примена ране дефибрилације	Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.2 - Здравство и социјална заштита	21.60	35000 €
4. Превенција професионалног стреса	Застава-Завод за здравствену заштиту радника д.о.о. Крагујевац -у реструктурирању	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.3.1 - Здравство и социјална заштита	21.25	13200 €
5. Хитн(и)ја помоћ	Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.4 - Здравство и социјална заштита	19.75	60000 €
6. Санација зуба код пацијената са посебним потребама	Завод за стоматологију Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.1 - Здравство и социјална заштита	18.00	250000 €
7. Програм превентивне стоматолошке заштите деце од 2011 до 2016	Завод за стоматологију Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.1 - Здравство и социјална заштита	17.00	286150 €
УКУПНО:					805.350 €	
УКУПНО ЗДРАВСТВО И СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА:					4.077.600 €	

Образовање и култура

1. Програм стварања туристичког производа и унапређења туристичке инфраструктуре града

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Изградња фискултурне сале у оквиру Друге техничке школе	Друга техничка школа	Крагујевац	Образовање	6.1.2 - Образовање и култура	21.00	500000 €
2. Изградња вртица	Предшколска установа "Нада Наумовић"	Крагујевац	Образовање	6.2.3 - Образовање и култура	22.00	400000 €
3. Изградња и реконструкција мокрог чвора у Другој техничкој школи	Друга техничка школа	Крагујевац	Образовање	6.1.2 - Образовање и култура	19.00	20000 €
4. Оснивање службе за инклузију	Предшколска установа "Нада Наумовић"	Крагујевац	Образовање	6.2.4 - Образовање и култура	19.00	75000 €
5. Читаоница за особе са посебним потребама	Народна библиотека "Вук Караџић"	Крагујевац	Култура Образовање Здравство и социјална заштита	6.1.1 - Образовање и култура	17.67	6800 €
6. Наш простор	ЦСУ КГ	Крагујевац	Образовање	6.1.2 - Образовање и култура	13.00	100000 €
УКУПНО:					1.101.800 €	

2. Реконструкција, адаптација и изградња инфраструктурних објеката из области културе

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Етно парк Шумадије у Шумарицама	Завод за заштиту споменика културе Крагујевац	Крагујевац	Култура Образовање Туризам	6.5.1 - Образовање и култура	24.00	93150 €

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
2. Изградња библиотечке зграде за Народну библиотеку „Вук Караџић“ у Крагујевцу	Народна библиотека "Вук Караџић"	Крагујевац	<i>Култура</i>	6.1.1 - Образовање и култура	22.00	5700000 €
3. Реконструкција, конзервација и ревитализација објеката "Старе фабричке хале" и "Зеленог магацина" у склопу целине ВТЗ-а у Крагујевцу	Завод за заштиту споменика културе Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура Култура Туризам</i>	6.5.1 - Образовање и култура	21.50	10000000 €
4. Реконструкција, конзервација и ревитализација зграде музеја "Стара ливница", зграде "Ковачнице" и Старог димњака у склопу целине ВТЗ-а у Крагујевцу	Завод за заштиту споменика културе Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура Култура Образовање Туризам</i>	6.5.1 - Образовање и култура	21.00	3500000 €
5. Реконструкција, конзервација и ревитализација "Старе управне зграде" и "Зграде управника" у склопу целине ВТЗ-а у Крагујевцу	Завод за заштиту споменика културе Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура Култура Образовање Туризам</i>	6.5.1 - Образовање и култура	20.50	13000000 €
6. Легат-музеј „Кућа Мирковића“	Народна библиотека "Вук Караџић"	Крагујевац	<i>Култура</i>	6.1.1 - Образовање и култура	19.50	19000 €
7. Музеј штампарства и библиотекарства	Народна библиотека "Вук Караџић"	Крагујевац	<i>Култура Туризам</i>	6.1.1 - Образовање и култура	19.25	4000000 €
8. Реконструкција и доградња гараже Завода	Завод за заштиту споменика културе Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура Култура</i>	6.1.1 - Образовање и култура	17.66	17885 €
УКУПНО:						36.330.035 €

3. Техничко опремање институција из области образовања и културе

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Опремање Друге техничке школе за обуку заваривача	Друга техничка школа	Крагујевац	Образовање	6.2.3 - Образовање и култура	21.00	120000 €
2. Опремање Друге техничке школе за образовање кадрова у области производње намештаја	Друга техничка школа	Крагујевац	Образовање	6.2.3 - Образовање и култура	19.50	100000 €
3. Опремање Друге техничке школе савременом мултимедијалном опремом	Друга техничка школа	Крагујевац	Образовање	6.2.3 - Образовање и култура	19.50	25000 €
4. Информационо повезивање јавних библиотека Шумадијског округа	Народна библиотека "Вук Караџић"	Крагујевац	Култура	6.4.2 - Образовање и култура	25.00	7350 €
5. Набавка опреме за обављање основне делатности Завода за заштиту споменика културе Крагујевац	Завод за заштиту споменика културе Крагујевац	Крагујевац	Култура	6.2.1 - Образовање и култура	20.50	12600 €
6. Обезбеђење и техничко опремање просторија за рад градског фото клуба „Аполо” у Крагујевцу	Фото клуб "Аполо"	Крагујевац	Култура Образовање	6.2.1 - Образовање и култура	19.00	8000 €
7. Куповина концертног клавира "Steinway анд сонс"	Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац	Крагујевац	Култура	6.2.1 - Образовање и култура	19.00	100000 €
8. Ресурсни центар, извор знања	ЦСУ КГ	Крагујевац	Образовање	6.2.1 - Образовање и култура	16.00	30000 €
9. И.Т учионице у ЦСУ Кг	ЦСУ КГ	Крагујевац	Образовање	6.2.1 - Образовање и кул.	16.50	50000 €
УКУПНО:						452.950 €

4. Унапређење културно-образовних програма и садржаја

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Развој предузетничких компетенција кроз обуке наставника у институцијама пресколског, основног и средњег образовања	Економски факултет Универзитета у Крагујевцу	Крагујевац	<i>Образовање Привреда и предузетништво</i>	6.2.4 - Образовање и култура	25.00	300000 €
2. Унапређење људских и техничких ресурса у Народној библиотеци "Вук Караџић" у Крагујевцу	Народна библиотека "Вук Караџић"	Крагујевац	<i>Култура</i>	6.2.2 - Образовање и култура	25.00	11000 €
3. Оснивање студијског програма за Фотограм, филм и режију на ФИЛУМ-у	Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац	Крагујевац	<i>Образовање</i>	6.2.4 - Образовање и култура	25.00	200000 €
4. Обезбеђивање могућности одраслима усвајање знања, стицање вештина и способности потребних за рад и запошљавање у складу са потребама привреде у региону	Друга техничка школа	Крагујевац	<i>Образовање</i>	6.3.1 - Образовање и култура	25.00	250000 €
5. Умрежавање пунктова Народне библиотеке "Вук Караџић" у руралним срединама	Народна библиотека "Вук Караџић"	Крагујевац	<i>Култура Привреда и предузетништво Рурал</i>	6.4.2 - Образовање и култура	24.00	6500 €
6. Е - школе Шумадије	ОС "Светозар Марковић"	Крагујевац	<i>Образовање</i>	6.4.4 - Образовање и култура	24.00	56950 €

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
7. Шумадијски Џез & Блуз Фестивал	Установа Дом омладине "Крагујевац"	Крагујевац	<i>Култура Образовање Туризам</i>	6.5.3 - Образовање и култура	23.40	23000 €
8. Увођење Студијског програма Индустрјски дизајн -3Д дизајн	Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац	Крагујевац	<i>Образовање</i>	6.2.2 - Образовање и култура	22.00	50000 €
9. Подизање нивоа компетенција наставника у процесу образовања одраслих	Друга техничка школа	Крагујевац	<i>Образовање</i>	6.3.3 - Образовање и култура	21.00	75000 €
10. Очување и промоција књижевног културног идентитета града Крагујевца и Шумадијског округа	Народна библиотека "Вук Караџић"	Крагујевац	<i>Култура Туризам</i>	6.5.3 - Образовање и култура	20.50	20000 €
11. Крагујевац-филмски град	Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац	Крагујевац	<i>Култура</i>	6.5.3 - Образовање и култура	19.00	1000000 €
12. Фонд за знање	ЦСУ КГ	Крагујевац	<i>Образовање</i>	6.3.3 - Образовање и култура	17.00	500 €
13. Фестивал уметничке фотографије "ФОТОРАМА"	Фото клуб "Аполо"	Крагујевац	<i>Култура Туризам</i>	6.4.2 - Образовање и култура	15.00	12000 €
УКУПНО:					2.034.450 €	
УКУПНО ОБРАЗОВАЊЕ И КУЛТУРА					39.919 .235 €	

Туризам и спорт

1. Програм стварања туристичког производа и унапређења туристичке инфраструктуре града

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Израда пројектно-техничке документације за спортско-туристички комплекс на Бешњаји (еко камп)	Град Крагујевац - Одељење за привреду и предузетниство	Крагујевац	<i>Туризам</i>	7.1.2 - Спорт и туризам	25.00	50000 €
2. Олимпијски камп "Душан Милошевић"	Град Крагујевац - Одељење за привреду и предузетниство	Крагујевац	<i>Спорт Туризам</i>	7.1.2 - Спорт и туризам	25.00	175000 €
3. Едукација грађана путем медија о граду	Град Крагујевац - Одељење за привреду и предузетниство	Крагујевац	<i>Туризам</i>	7.1.3 - Спорт и туризам	25.00	7000 €
4. Постављање интерактивних (тоуцх скреен) излога на главним туристичким тачкама у граду	ГТО- ТИЦ	Крагујевац	<i>Туризам</i>	7.1.1 – Сп. и туризам	24.01	25000 €
5. Музеј првих српских авијатичара у Влакчи – меморијални центар "Пилот Михаило Петровић"	Град Крагујевац - Одељење за привреду и предузетниство	Крагујевац	<i>Туризам</i>	7.1.1 - Спорт и туризам	24.00	220000 €
6. Формирање “циту брек” пакета "Викенд у Крагујевцу"	ГТО- ТИЦ	Крагујевац	<i>Туризам</i>	7.1.4 - Спорт и туризам	24.00	15000 €
7. Прилагођавање 3 хотелска објекта стандардима приступачног туризма	ГТО- ТИЦ	Крагујевац	<i>Туризам</i>	7.1.3 - Спорт и туризам	23.00	25000 €

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
8. Прилагођавање објеката у 4 категорисана сеоска домаћинства за потребе приступачног туризма	ГТО- ТИЦ	Крагујевац	Туризам	7.1.3 - Спорт и туризам	23.00	15000 €
9. Етно парк у Шумарицама	ГТО-ТИЦ	Крагујевац	Туризам	7.1.4 - Спорт и туризам	21.33	150000 €
УКУПНО:					682.000 €	

2. Програм унапређења људских ресурса из области туризма и промоције културно-историјских вредности града

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Израда и емитовање кратких телевизијских форми о Крагујевцу у циљу промоције туристичких вредности града	ГТО-ТИЦ	Крагујевац	Туризам	7.2.3 - Спорт и туризам	21.00	10000 €
2. Унапређење развоја туризма у Шумадијском региону кроз оспособљавање кадрова за менаџера у туризму	Друга техничка школа	Крагујевац	Туризам	7.2.1 - Спорт и туризам	22.00	25000 €
3. Одржавање јавног часа о туристичким вредностима града у свим основним школама на територији Крагујевца	ГТО-ТИЦ	Крагујевац	Туризам	7.2.2 - Спорт и туризам	23.50	7000 €
4. Обука рецепцијског особља хотела и пансиона у Крагујевцу	ГТО-ТИЦ	Крагујевац	Туризам	7.2.1 - Спорт и туризам	20.50	8000 €
5. Формирање локо водичке службе у Крагујевцу	ГТО-ТИЦ	Крагујевац	Туризам	7.2.1 - Спорт и туризам	17.00	5000 €
УКУПНО:					55.000 €	

3. Програм унапређења спорта на територији града

Пројекат	Подносилац	Општина	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Пројекат обнављања спортске сарадње на територији Балкана, успостављањем традиционалног б. мајског турнира највећег у Југоисточној Европи за кадетске одбојкашке категорије дечака и девојчица	Међуокружни одбојкашки савез Крагујевац	Крагујевац	<i>Спорт</i>	7.3.1 - Спорт и туризам	23.00	16700 €
2. Минитон пројекат	Бадминтон клуб РАВЕНС КГ	Крагујевац	<i>Спорт</i>	7.3.1 - Спорт и туризам	21.00	17000 €
3. Омасовљавање и подизање квалитета већ постојећег одбојкашког судијског кадра	Међуокружни одбојкашки савез Крагујевац	Крагујевац	<i>Спорт</i>	7.3.2 - Спорт и туризам	20.00	4950 €
УКУПНО:					38.650 €	
УКУПНО ТУРИЗАМ И СПОРТ:					775.650 €	

РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТ	УКУПНА ВРЕДНОСТ
1. Унапређење инфраструктуре	135.270.139 €
2. Развој економије и предузетништва	52.653.790 €
3. Заштита животне средине	12.074.500 €
4. Рурални развој	11.810.300 €
5. Унапређење система здравствене и социјалне заштите	4.077.600 €
6. Унапређење система образовања и културе	39.919 .235 €
7. Развој спорта и туризма	775.650 €
СТРАТЕГИЈА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА ГРАДА КРАГУЈЕВЦА 2012-2017	256.581.214 €

Кроз процес израде “Стратегије одрживог развоја града Крагујевца 2012-2017” дефинисано 234 пројектних идеја и 27 развојних програма укупне вредности 256.581.214 евра.

ПРЕПОРУКЕ ЗА РЕЛИЗАЦИЈУ СТРАТЕГИЈЕ

Територија града Крагујевца препозната је као подручје значајних развојних потенцијала. Стратегија одрживог развоја града Крагујевца 2012-2017. евидентирала је све ове потенцијале и на основу њих указала на циљеве и акције које треба реализовати у будућности. С обзиром да се целокупна израда стратешког документа заснивала на партиципативном приступу, који је подразумевао укључење шире локалне заједнице, исти приступ треба применити и приликом имплементације Стратегије. Наиме, неопходно је обезбедити широко учешће актера локалне заједнице у реализацији стратешког документа, како би се обезбедио легитимитет процеса и његово успешно спровођење. На нивоу града потребно је склапати партнерства између јавног, бизнис и НВО сектора у циљу заједничког рада на реализацији активности предвиђених планом. Плански приступ, континуираност заједничког рада актера на имплементацији за све време трајања стратешког документа, поштовање правила и свесност потребе за одговорним спровођењем процеса имплементације, представљају кључне елементе за остваривање одрживог развоја града Крагујевца, описаног у оквиру локалне Стратегије.

Горе поменути процес садржи више фаза, односно корака, који воде реализацији истог. Први корак у овом процесу је формирање Комисије за праћење реализације локалне Стратегије одрживог развоја са јасно дефинисаним пословима и одговорностима. Први задатак Комисије је да координира израду плана имплементације и акционог плана за реализацију Стратегије. Комисију, осим представника локалне заједнице, чине и представници регионалних инстанци, надлежних за територију на којој се налази град Крагујевац.

Стратегија одрживог развоја града Крагујевца 2012-2017, са израђеним планом имплементације и акционим планом, постаје основ за израду секторских стратегија и укључује се у рад свих служби локалне самоуправе, постајући алат за формирање буџета.

На годишњем нивоу се врши ревизија стратешког документа уз помоћ индикатора одрживости који дају слику промена у граду, односно напретка насталог реализацијом Стратегије одрживог развоја града. Они ће успешно процењивати ефикасност читавог, горе наведеног механизма, из године у годину, до истека временског периода на који се документ Стратегија одрживог развоја града Крагујевца 2012-2017. односи.